

پەرۆردە و فیکردن

گۇقارلیکی پەرۆردەیی وەرزئیە وەزارەتی پەرۆردەیی
حکومەتی ھەریمی کوردستان دەری دەکات
ژمارە (8) سالی 2012

تیببینی بۆ نووسەرانى بەرپۆز ....

ئەو تۆزینە وەو لیکۆلینە وەنەیی پەوانەیی
ئەم گۇقارە دەکرین پۆیستە ئەم خالانەیان
پەچا و کرابییت:
- بە خەتیکى جوان و شاش لەسەر پووی یەك
لاپەرە نووسرابییت، ئەگەر کۆمپیوتەر
کرابییت پۆیستە (سیدی) لەگەڵ بییت.
- ئەگەر وەرگێران بییت پۆیستە دەقی بابەتە
ئەسلییەکی لەگەڵ بییت و ئاماژە بە
سەرچاوە کرابییت.
- پۆنۆسی کوردی تییدا پەچا و کرابییت
ئەگینە گۇقارەکە پۆنۆسەکی یەك
دەخات.
- ناو و ناوینشانى تەواوی نووسەری لەسەر
نووسرابییت.

پەرۆردە و فیکردن

خاوەنى ئیمتیاز

د. عصمت محەمەد خالد

سەر نووسەر

د. ئەحمەد محەمەد قەرەنى

ناوینشان

ھەولیر - وەزارەتی پەرۆردە

تەلەفۆن:

سەر نووسەر:
07504512711

بەدالە: 2233084

2233085

فاکس: 2230471

ئیمیل:

ahqarani55@gmail.com

moe-krq.com

لهم ژمارهیهدا

(بهشی كوردی)

- * ههنگاوێك بهرهو لاههركه زبیهت دوو ههنگاو بهرهو دیموكراسی ..... سهرنووسه 3
- * خانه لاوازهكانی میكانیزمی ئیستای بهرپهوهبردنی پهروهرد. .... تاریخ نه حمه 22
- * رینمایي دهروونی بو ماموستاو پهروهردكاران..... و: د. ریدار محهمه د ئه مین 35
- * لهبارهی كتیبي (رېگه هاوچهرخه كانی وانه گوتهوه وه) ..... نا: سه لآح عومهر 140
- * رابهري هاریكار بو ماموستایین زمانی ئینگلیزی ..... نا: رهشید تهیب 154
- * پرۆژهی هه ئسه نگانندی رهوشی پهروهرد. .... 160 KIHR
- * لهبارهی دارشتنی ستراتژییهتی نیشتمانی. .... د. نه حمه د قهرهنی 177
- * له بهره می قوتابخانه كانی كوردستان. .... خستنه روو: پهروهردو فێرکردن 182
- * پرۆسهی خویندنی نه هلی له هه ریمی كوردستان. .... نا: پهروهردو فێرکردن 186

(بهشی عه ره بی)

- * امتحانات المرحلة الإعدادية والغاء الإمتحان الوزاري..... كوكز حسین عزیز 226
- * تصویبات وملاحظات في كتاب اللغة العربية ..... عبدالمجید حسن بابان 231

ئهو به ره مانه ی كه له م ژماره یه دا بلاوكرانه ته وه راو بو چوونی نووسه ره كانیانه ،
وه زاره ت ئییان بهر پرسیار نییه

ههنگاوێك بهرهو لامهركهزیهت دوو ههنگاو بهرهو دیموكراسی

وهزارهتی پهروهده وهك نمونهیهکی پیشرهو

سه رنوسهر

2-1

پیشهکی

سیستمی لامهركهزیهت له بهرپهوهبردندا به دوو شیواز جی به جی دهكریت: یهكه میان بهپیی یاسا دهسهلاتهكانی هه موو فه مانگه و كارمه ندهكانی رێك دهخرین و به جۆرێکی سیتماتیک هه موو ئهرك و كارهكان دابهش دهكرین بهی ئهوهی تیکه لکینشییهك یان دژاتییهك له نیتوانیاندا روو بدات، یانیش لایهنی سه رهوه بتوانیت دهست له كارهیاسادارپژراوهكانی خوارهوهی خۆی وهربدات. شیوازی دووهمی لامهركهزیهتیش ئهوهیه كه له پیره و كرنی سیستمی مهركهزیهتدا، كاربه دهسته دهسهلاته بالاكان هه ندیك له دهسهلاتهكانیان بهرهو لایهنهكانی خوارهوهی خۆیان شوڤدهكه نهوه و بهپیی ویست و ئاره زووهكانیشیان دهستنیشان دهكهن و بهردهوام له دوورهوه چاودیری و بهدواداچوونیان بو دهكهن و لهكاتی پێویستدا دهستکاری دهكهن، چونكه هه میشه رپژهیهکی دهسهلاته بهخشیپكراوهكان لای خۆیان ده مینیتتهوه و به شیوهیهك له شیوهكان لپی بهرپرسن.

پهروهده و فیکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
رېژه که ی به پېی جوړو شوینی جوگرافی فیکر که جیاوازه، که زور جاریش ده که ویتته
بازنه و چوار چپوهی چا و چنوکي و پروتاندننه وهی فیکر خوازانسه وه، جگه له وهی
حزمه تگوزاریه کانی له شیوازی پهروهده یی وه دوورن.

- سه بارهت به دهزگه فهرمییه کانی سه ر به که رتی پهروهده یی، شه وانیش به
دهستی روتین و نه بوونی فهرمانبه ری تاییهت ده نالینن که دهسته لاتی ته واوه تی
به ریخستنی مامه له کانی هه بیته که به ژماره یه کی زور په راویزو تیبینیدا تیده په پرن
به پېی زنجیره ی مهرجه عه کان که کاتیکي زور و پهنج و کوششیکي زوریان
تیده چیت. نه گکه ره زامه ندیش وهر بگریته شه وه قوناعه کانی چاپ کردن و
وردبینیش پشکی خوی له بیژاری و به فیکردانی کات هه یه.

چاکسازیه کانی حکومتی هه ریبه

چه ندین لیکولینه وه هه ن له م جوړه حاله تانه و له و داواکاریه جه ماوه ریپانه
ده کولنه وه که بو لایه نه پیوه ندیداره کان به رزکراونه ته وه له ناستی زور بالادا،
سه ره رای بایه خدانی زوری نه نجوومه نی و هزیران به م لایه نه گرنکه. له شه نجامدا
سه رزکایه تی نه نجوومه نی و هزیران بریاری (7588) ی روتی (1-7-2010)
دهر کرد و وه زاره ته کان و پاریزگه کان سه رپشک کرد و دهسته لاتی فره وانتر به یه که
کارگریپیه کان له سه ر ناستی شاروچکه و شاره دینه کان دا، که ئیسته له قوناعی
هه لسه نگاندا یه پاش شه وهی پتر له دوو سال به سه ر دهرچوونیدا تیپه ریپوه. لیره دا
به پیویست ده زانین دهقی بریاری سه رزکایه تی نه نجوومه نی و هزیران وه کو به لگه یه کی
فهرمی له پاشکوی ژماره (1) ی شه و تاره دا ده خه یه روو.

به پېی پرۆزه چاکسازیه که ی و هزاره تی پهروهده ی کابینه ی حه وته می حکومتی
هه ریپیش که له لایه ن جه نابی و هزیری پهروهده وه تاماده کرابوو که چه ندین ته وه ر
له خو ده گریته و گرنگترینیان دابه زانندی هه ندیک ده سه لاتی و هزیر بووه بو
به ریپوه به ره گشتیه کانی دیوانی و هزاره ت و به ریپوه به ره گشتیه کانی پهروهده ی
پاریزگه کان و بو شه م به سه ته ییش لیژنه یه که به پېی فهرمانی و هزاری 166 له
2012/6/21 پیکه یئرا و له دوا ی چه ندین دانیشته و گفتوگو کردن و راگورپینه وه
له گه ل پسپوران و لایه نه کان و تاوتویکردنی لایه نه پوزه تیث و سه لیبیه کانی شه م
مه سه له یه ههروه ها دیراسه تکردنی تیبینی و پیشنیاره کانیان که به نووسین
گه یشتبونه لیژنه ی ده ستنیشانکردنی ده سه لاتی. له شه نجامدا دوا کونووسی لیژنه که

پهروهده و فیکرکدن _____ ژماره (8) سالی 2012
خراوته بهردهستی جهنابی وهزیر و لهدوای پهسه ندرکدن و گشتاندنی بهفرمانی
وهزاری ژماره (267) له (2012/7/23) کهوته واری جیبه جیکردنه وه،
بوته وهی بریاری لهسه ردریت که دهقه کهی لهپاشکوی ژماره (2) ی شم وتارهدا
هاتوه.

هه شهنگاندنی کارهکان

بهپیی چهندیتی دابهزاندنی دهسه لاتی پایه دارانی هه ر دهستگه یه که بو خوار
خویانه وه، نه وهنده سیستمی بهرپوه بردنی تیدا چالاکتر ده بیت و ده رفه ت بو به ره و
باشتر کردنی شه راه متر ده بیت. بو جی به جیکردنی شم هه نگاهه ویش پیویسته
پاشخانه یه کی ریخوشکه ری ناماده کراو هه بیت، که ژینگه یه کی کارگی پی -
ته کنیکی وا دروست بکریت بو ته وهی هاوسه نگی له نیوان شه نجامدانی دهسه لاته کان
و پیکاندنی نامانجه کانیاں پاریزریت و به شیوه یه کی سیستماتیک شه رکه کانیش
به رزه ت بکرین. له م روه وه پینشیا رمان کرد، که له که ل زیاد کردنی دهسه لاته کانی
بهرپوه به ره گشتیه کانی دیوانی وه زاره ت و بهرپوه به ره گشتیه کانی پهروه رده ی
پاریزگه کان و دواتر دابه زاندنی هه ندیک له دهسته لاته کانیاں بو فرمانگه و
دهزگه کانی خواره و ترو به پیویستمان زانی شم خالانانه ی خواره وه به یاداشتیتی
فرمی بیانجه مه بهردهستی جهنابی وهزیری پهروه رده، که شم دهقه که یه تی:
(به پیی فرمانی وهزاری ژماره (166 له 21-6-2012) و له چواچیوه ی شه و
لیژنه یه ی لپی بهرپرسیار یوم دهستان به هه نگاهه کانی ناماده کردنی ره شنوسی
دهسته لاته کانی بهرپوه به ره گشتیه کان له دیوانی وه زاره ت و بهرپوه به رایه تیه
گشتیه کانی پهروه رده له پاریزگه کان و بهرپوه به رانی پهروه رده ی شاروچکه کانیش
کرد.. کاره که ویش بهرده وام بو و به پیی شه و کاته ی بزی دیاریکراوه ته و او بو..
به لام وه ک پاوژیکار له وه زاره ت هه ده که م له و ناکام و دهره نجامه نیگه تیقانه تان
ناگه دار بکه مه وه که لپی ده که ویتته وه کاتیک جیبه جی ده کریت شه گهر له بازنه یه کی
یاسایی - کارگی پی - چاودیری ته و او هاوکات له که ل که و تنه واری جیبه جی
کردنه وه ته و او نه کریت، جا له بهر شه وهی کاری نیسته مان راسته و خو پیوه ندی به
دوه مین هه نگاهی شه و بازنه وه هه یه که پاش پلاندا نان و دانانی سیاسه تی
پهروه رده یی دیت که شه ویش جیبه جی کردنه، هه رچی سییه مین هه نگاهه شه وه
چاودیری و به دوا داچوونه و چواره مین هه نگاهه ویش پیوانه و راستکردنه وه و

پهروهده و فیکرکدن _____ ژماره (8) سالی 2012
هه لسه نگانندنه. ناشیت کوالیتی ئەم پرۆسه یه مسۆگهر بکریت کاتیک دهسته لاتی
فرهان به لایه نه دهسته لات به دهسته کان بدریت که دووه مین ههنگاوی پی
به هیژده بیت، هاوکات یه کیک له ههنگاوه سه ره کییه کان نییه یان لاوازه، ئەویش
ئیسته له وهزارهت ده بیینین، ئەمەیش پیویست به دهست خستنه سه رو
شیکردنه وه و دۆزینه وهی چاره سه ری پیویسته بو ههر حاله تیک. لیره دا ده چینه سه ر
باسکردنی ههردوو ههنگاوی چاودیری و به دوا داچوون و پیوانه و راستکردنه وه له بهر
ئه وهی پشت به ههنگاوی جیه جی کردن ده به ستن واته دهسته لات دان به وانیهی
پره کتیکانه پرۆسه ی پهروهده به رپوه ده بهن و ده سته که وته کانی ئەوانیش ده به نه
نیشانه یه کی بروا پیکراو بو ئەو شتانه ی چاودیری و راستکردنه وه یان له سه ر بنیات
ده نریت. ده شیت گرنگی ئەم پیوه ندییه یه کتر پرا نه له م خالانه ی خواره وه دا کورت
بکه ی نه وه).

یه که م: چاودیری و به دوا داچوون

وهزارهت له رپگه ی سی لایه نه وه چاودیری و زه بتی دا هاتی دارایی و مادی و
مرویی ده کات له وانیه ی ئەو نه رکانه یان پی سپیرا وه:
1- چاودیری نه بارکردن، که به رپوه به رایه تییه که راسته وخۆ به به رپۆز وه زیروه
گرئ دراوه. به رپوه به ریک به رپوه ی ده بات پسپۆری و شاره زایی له چاودیری و
به دوا داچوونی کاروباری نه بارکردن هه یه وه دوو فه رمان به ر یارمه تی ده دن. چالاکی
به رپوه به رایه تییه که ئیسته زۆر سنوورداره. پیویسته بایه خی پی بدریت و به
کادیری دیکه ی لیها توو و ده ست پاک متوریه بکریت و بو جیه جی کردنی حاله تی
نویی جیه جی کردنی لامه رکه زییه ت ناماده بکرین، به لام ره وشی ئیسته ی
ئه نباره کان باش نییه به تاییه تی له زه بتکر دنی وه رگرته وه ده رکرده ی مومته له کات
و جوړه شله ژاوییه که له کاردا هه یه له گه ل حاله تی زه بت نه کراوی جه ردی سالانه ییش.
ئه مه ییش پیویست به گوړینی شیوازی ئیسته ی کار ده کات له گه ل ده رکردنی
رینمایی نوئ که له گه ل خیرایی ته واو کردن و فره وان بوونه وه ی پرو پیسوی نوی
ده سه لاته کانی به رپوه به رایه تییه کانی پهروهده له شارۆچکه کان و به رپوه به رایه تییه
گشتییه کان له پاریزگه کان بگو نجیت.
2 - چاودیری دارایی، ئەویش به رپوه به رایه تییه که راسته وخۆ به به رپۆز وه زیروه
گرئ دراوه. به رپوه به ریک به رپوه ی ده بات پسپۆری و شاره زایی له وردیینی داراییدا
هه بیت، به لام چالاکییه کانی به رپوه به رایه تییه که ته نیا زه بتکردنی پسووله ی خه رج

پهروه ده و فیکر کردن ————— ژماره (8) سالی 2012

کردنی ژمیریاری به پیتی رینمایه ره چا و کراوه کان له خو ده گریټ. . باشر وایه شه دای بهرپوه به رایه تیبیه که بو ناستی شیکردنه وهی بودجهی و وزارت و چو نیه تی خه رج کردنی و زانینی ته و او ی بر گه کانی کاری یه که ژمیریاری به کان له بهرپوه به رایه تیبیه کانی پهروه ده بهرز بیته وه تا له گه ل دهسته لاته نوییه کانا هاوسان بگریټ که بر گه کانی لامه رکه زی کارگیټی دهیانگریته وه که وزارت له مه و لا پیروهی ده کات، ته ویش بو دلنیا بوون له ریټکوپیتی شه دای یه که ژمیریاری به کان له دیوانی وزارت و بهرپوه به رایه تیبیه گشتیبیه کانی پهروه ده له پارټی گه کان و شه ده زگه نهی سهر بهون. . هه موو شه ویش له پیناوی زه بت کردنی بودجهی کوټایی و ناماده کاری لایه نه پیوه نیداره کان له وزارت بو پیشوازی کردن و وتووټر کردن له گه ل لیژنه کانی دیوانی چاودیری دارایی به شه فافیه تیټکی ته و اوو پیشه گریبه کی بهرز ه وه.

3 - به دوا د اچوونی کارگیټی و سهر په رشتیاری، که شه رکی بهرپوه به رایه تی به دوا د اچوونی سهر به بهرپوه به رایه تی گشتی پلان دانانی پهروه ده بیه له دیوانی وزارت، و پرای شه وهی که زور گرنه که چپی وزارت نه پیتوانیوه کادیری بو دابین بکات، چونکه یه که فه مان بهر کاری تیډا ده کات شه رکی ناشکرای پی نه سپیټرا وه. . بو چاره سهر کردنی شه و حاله ته ویش بهر له ماوه یه که بهرپوه به ری گشتی پلان دانان پیشنیاری کرد لیژنه یه که له فه مان بهر ره کارمه کان له کو مه لیک له بهرپوه به رایه تیبیه گشتیبیه کان له دیوانی وزارت پیټک بهیټریټ تا میلان بو بهرپوه به رایه تیبیه که دابین ده کریټ و رینمایي نوټ سهاره ته به شه رکی و کاره کانی شه و کارمه ندانه ی ده ستنبیشان ده کریټ، به لام هیټشته پیشنیاز ه که قوناعی لیکو لینه وهی تیټنه په راندو وه. لیره وهی ه کیشه که نالوټر ده بیټ کاتیک لامه رکه زی کارگیټی و فره وان کردنه وهی دهسته لاته کانی بهرپوه به ره گشتیبیه کان و بهرپوه به ره کانی پهروه ده جیبه جی ده کریټ. . چونکه حاله ته نوییه که به دوا د اچوونی زورترو ناماده کردنی راپورتی مانگان ه و شه ش مانگ جارټک و سالانه ی پیویسته سهاره ته به و پروژ ه و خول و چالاکیان ه ی له وزارت و یه که کانیدا پیشک ه ش ده کریټ و روو ده دن. . جا له پیناوی پر کردنه وهی شه و بشاییه دا پیشنیاز ده که م:

أ - میلانکی بهرپوه به رایه تی به دوا د اچوون به هیټز بگریټ و رینمایي نوټ ده ر بگریټ تیډا شه رکه کانی بهرپوه به رایه تیبیه که و کاری کارمه ند ه کانی روون بگریټ ه وه به شیوه یه که له گه ل لامه رکه زیه تدا بگونجیټ که تیډا دهسته لاته کانی بهرپوه به رایه تیبیه

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
گشتییه کان دهگورپیت و کاره که پیویست به شیواژنکی نویی چاودیوی و
به دواوچوون دهکات.

ب - پیکهینانی لیژنهیه کی به دواوچوونی پالپشت بۆ بهرپوه بهرایه تی ناوبراو،
بهرپوه بهری گشتی پلاندانانی پهروهده بی سهروژکایه تی بکات و نه دنامه کانی
فرمانبهری لیپهاتوو بن و نوینه رایه تی بهرپوه بهرایه تییه گشتییه کانی دیوانی
وهزارت بکه ن ویپرای نه دنامه ک له بهرپوه بهرایه تی راگه یانندن. نه رکه
سه ره کییه کانی نه و بهرپوه بهرایه تییه نه مانه ده بن: وهرگرتنی سکالای هاوولاتییان
چ نه وانیه راسته و خو ده گنه وهزارت یان ره وانیه ویب سایی وهزارت ده کرین،
ههروه ها نه وانیه له ره ژنامه و میدیا جوړاو جوړه کاندای بلاوده کرینه وه. لیژنه
ده توانیت له ریگه لایه نه پیوه نندیداره کانه وه له وهزارت هه ر یه که و به پیی
پسپوری خو به دنگی حالته به په له کانه وه بجیت که پیویسته دوانه خرین و
په لیه یان لی بکریت. ههروه ها لیژنه که راپورتی کاری مانگانه ی خو به
بهرپوه بهرایه تی به دواوچوون پیشکه ش دهکات بۆ نه وه ی نه و شته سه ره کییه تی
تیدا بخاته سه ر راپورتی مانگانه ی خو که پیویسته له و برکه سه ره کییه تی بن که
نه نجومه نی وهزارت ناوه به ناوه لییان ده کولیتته وه.

ت - له پیناوی کارا ترکردنی رول لیژنه ی پالپشتی ناوبراو، باشت رایه ژووری
پیشوازی لی کردنی هاوولاتییان له هه ر بهرپوه بهرایه تییه کی پهروهده کارا تر
بکریت که فرمانبهری شاره زا کاری تیدا بکه ن شاره زای هه موو جوړه نه و
خزمه تگوزارییه تی بن که بهرپوه بهرایه تییه که به هاوولاتییان پیشکه ش دهکات و
نه و توانایه یان هه بیته وه لایمی زور له پرسیره کانیان بده نه وه یان بۆ ته و اوکردنی
مامه له کانیان یارمه تییان بده ن. باشت رایه ریزه بندی ژماره ی نیلیکترونی پیپره و
بکریت که کاری ژووره که ناسانتر دهکات و موراجیه کان خو شنوود دهکات،
هاوکات مؤرکیکی شارستانیانه به بهرپوه بهرایه تییه کانی پهروهده ده به خشیت.
ویپرای نه م خزمه تگوزارییه تی سندووقی سکالای فرمانبه ران له م ژووره ده بیته و
فه مانبه ره کان دهیکه نه وه هه موو داواکارییه کان ده گه یه ننه سه رچاوه کانی بریار.

دووه م: پیوانه وه له سه نگانندن و راستکردنه وه

نیسته له وهزارت بهرپوه بهرایه تی راستکردنه وه ی سه ر به بهرپوه بهرایه تی
گشتی نه زمونه کان هه یه، که نه رکه کانی ته نیا هه له سه نگانندن نه زمونه
نه نجامدراوه کان و ده رینانی پله پیوه رییه کانه ... نه م کاره یش ته نیا پیوه ندی به
راستکردنه وه هه له سه نگانندن کاری بهرپوه به ره گشتییه کان و بهرپوه به ره کانی

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

پهروهده و نییه به لکو له چوارچیوهی لامه رکه زیه ته وه که وه زارته پیرویه وهی ده کات دهسته لاته کانیاں به کارده هی نن، بویه پیویسته ئاور لهم خاله گرنکه بدریته وه و په چاو بگریته. جا له پیئاوی راستکردنه وهی ئهو حالته نوییهی له نایینده یه کی نزیکدا سه ره له دده ات، پیئش نیاز ده کم لیئنه یه ک به سه رو کایه تی یه کی ک له راپویشکاره کان پیکبھی نریته و یه کی ک له نه دمه کانی شاره زایی له بواری پیئاوه راستکردنه وه دا هه بیته ماوهی یه ک سالی ره به ق کاربکات و له و ماوه یه دا نه مانه ی خواره وه بکات:

1. دانانی سیاسه تیکی ناشکراو روون پشت به بنه مای پهروهده یی به سستیته بؤ هه لسه نگانندی نه دای وه زارته و چاکترکردنی جوړی ئهو خزمه تگوزاریانیه ی له بواری کارگیچی و دارایی و ته کنیکیدا پیئشکه شیان ده کات. ده سیتی کار به م سیاسه ته بگریته تا به ریوه به رایه تییه ک پیکده هی نریته یان به ریوه به رایه تی دلنیایی جوړی په ره ی پی دده ریته که بتوانیته به رپر سیاریه تی هه لسه نگانندی و چاکترکردنی نه دای وه زارته له نه ستو بگریته.

2. کوکردنه وهی تاماژده کان و راپوړته کانی چاودیری و پروگرامه کانی سیاسه ته پهروهده ییه کان و ناکامه کانی راوره گیری هه کان له لایه نه پیوه ندیداره کان له به ریوه به رایه تییه گشتییه کان که نه مانه ده گریته وه: (تامار، پلان دانان، به دوا داچوون، سه ره پر شتیاری، نه هی شتنی نه خینده واری فیترکردنی گه وره کان، رییه رایه تی په ورده یی .0) هه روه ها چاودیری نه بارکردن و دارایی نه گه ر پیویستی کردو به فه رمانی به ریزه وزیر.

3. پاش نه وهی بنه مای زانیاری ته و او بؤ دوا یه مین جار مشتموال ده کریته به پیی شیوازه زانستییه کان شی ده کرینه وه بؤ نه وهی له رووی ناکام و پاسپارده کانه وه ته و او بن و به شیوه یه ک بتوانریته له بریار و هرگرتن پشتیان پی به ستریته و به سه رچاوه یه ک دابنرین له پلاندارپیژی سیاسه ته پهروهده ییه نوییه کاندای پشتی پی به ستریته.

له بهر تیشکی ته و او کاری نه لقه کانی بازنه ی کارگیچی که له سه ره وه روون کراوه ته وه کارکردن به (پره نسپی مه رکه زییه ت له پلاندارپیژی و لامه رکه زییه ت له جیبه چی کردندا) ناسان ده بیته که هه نگاویکی سه ره تاییی و دروسته له سه ر ریگهی دروست بؤ به دیمو کراسی کردنی وه زارته و چوونه ناو قوئاغی پروگرامی فیترکردنی کاریگه ر و پهروهده ی زیره ک له فره وانترین ده روازه کانیه وه.

پاشکوی ژماره (1)

دهقی بریاری ته نجومه نی وهزیران ژماره (7588) ی رژی (1-7-2010)

به مه بهستی کارناسانی بۆ راییکردنی مامه لهی هاوولاتیان له وهزارهت و فه رمانگه کانی سنووری پاریزگه کان و یه که ئیدارییه کانی دیکه و بهرجه سته کردنی پرنسیپی دابه زانندی دهسه لات و پیاده کردنی لامه رکه زی ئیداری، له بهر رۆشنایی بریاری کۆبوونه وهی ته نجومه نی وهزیران له رژی 2010/7/4، پئویسته وهزیری دارایی و ئابووری و وهزیره پئوه ندیداره کان لانی کمه ته م دهسه لاتانهی خواره وه دابه زینن بۆ بهرپوه بهره گشتییه کان له سنووری پاریزگه کان و بۆ ته و بهرپوه بهر ایه تیپانهی بهرپوه بهری گشتییان له دیوانی وهزاره ته و بهرپوه بهر تیپیان له سنووری پاریزگه کان هه یه، له کۆتایی سالدا پیداجوونه وه بۆ جوړی جیبه جیکردنی ته م بریاره ده کریت:

یه که م: دهسه لاته داراییه کان:

- 1 - پاکتاو کردنی پیشینهی کۆتایی پرژژه کانی بودجهی سه رمایه داری تا بری (2500000000) دوو سه د و په نجا ملیۆن دینار له سه ر ته رخانکراوی پشتیوانی کراو له خه رجییه کانی پرژژه سه رمایه داره کان به پئی برگه کانی گرتیه ست و رینماییه پئوه ندیداره کان و ئاگادار کردنه وهی وهزاره تی پلاندانان له کاتی ته مویل.
- 2 - پاداشت کردن بۆ (غیر عاملین) تا بری (100000) سه د هه زار دینار له سنووری بودجهی ته رخانکراو بۆ ته و مه به سته، به پئی رینماییه پئوه ندیداره کان و له بهرانبه ر کاریکی بهرژه وهندی گشتی دیاریکراو و به مه رجیک دووباره نه بیته وه بۆ هه مان که س بۆ ته و کارانهی که ته نجامیان ده دات له دوو مانگی له دوا ی یه ک و له هه موو کاتی کدا نابیت سالانه له 2000000 دوو ملیۆن دینار بۆ هه مان که س تیپه ر بکات.
- 3 - به خشی نی پاداشت به فه رمانبه رانی پاریزگه و ئیداره ی گه رمیان تا بری (150000) سه د و په نجا هه زار دینار و به پئی رینماییه پئوه ندیداره کان و

- پەروەردە و فێرکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012
- لەبەرانبەر کارێکی بەرژەوهندی گشتی دیاریکراو و بەمەرجێک دووبارە نەبیتهوه بۆ هەمان کەس بۆ ئەو کارانە ی که ئەنجامیان دەدات لە دوو مانگی لەدوای یەک و لەهەموو کاتیگدا ناییت سالانە لە 2000000 دوو ملیۆن دینار بۆ هەمان کەس تێپەر بکات.
- 4 - خەرج کردن لەسەر فەسلی (4) تاییەت بە (صیانه الموجودات الپابته).
- 5 - کرپنی کەلوپەل و مەوجوداتی جێگەر تا بری (2000000) بیست ملیۆن دینار بۆ هەر حالهتیک بەپێی پشتیوانە ی بەسەندکراوی بودجه، جگه له کرپنی ئۆتۆمبیل که به پێی رێنماییه داراییه کان ده بێت.
- 6 - گەڕانەوه (ردیات) ی داھاتی زیادە وەرگیراو تا بری (5000000) پینج ملیۆن دینار.
- 7 - خەرج کردنی پیشینە ی ھاوسەرگیری بەپێی رێنماییه داراییه کان.
- 8 - خەرج کردنی ھاوکاری پرسە بەپێی رێنماییه داراییه کان.
- 9 - خەرج کردنی پارە ی ئاو و کارەبا و تەلەفۆن و ئینتەرنێت بەپێی پسوولە.
- 10 - خەرج کردنی پارە ی سووتەمەنی ئۆتۆمبیل و ئامێرەکان (گاز و بەنزین) بەپێی پسوولە و پێداویستی.
- 11 - کرپنی پێداویستییه پەراوگەییەکان (القرگاسیه) بەپێی پێویست تا بری (5000000) پینج ملیۆن دینار مانگانە.
- 12 - خەرج کردنی پیشینە کان (سلف) بۆ کۆمپانیا و بەلێندەران بەپێی پرگەکانی گریبەست و بەرەچاوکردنی مەرجە گشتییه کارپێکراوێکانی کاری بەلێندەرایەتی گشتی.
- 13 - خەرج کردنی کرپنی ماندوو بوونی پارێزەران بەپێی بریاری دادگە ی پلە کۆتا.
- 14 - خەرج کردنی دەرمالە ی فەرمانبەران بەپێی یاسا و رێنماییه کان.
- 15 - چاککردنی خەرجی ئۆتۆمبیل و ئامێرەکان بە بری (5000000) پینج ملیۆن دینار بەپێی کەشف بۆ هەر حالهتیک.
- 16 - چاککردنی ئامێری ساردکەرەوه و ئامێری ساردکەرەوه ی مەرکەزی تا بری (50000000) پەنجا ملیۆن دینار.
- 17 - بە کرپگرتنی خانوو بەپێی پێویست بۆ بەرژەوهندی گشتی.
- 18 - بە کرپگرتنی ئۆتۆمبیل و پاس و ئامێر (شۆفەل و گریدەر و قەلابە) بۆ ماوہ ی پێویست که ناییت لەهه یچ کاتیکدا له سالیك زیاتر بێت و بەبوونی پشتیوانە ی تەرخانکراوی بودجه.

په روه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

19 - بانگه وازی جیبه جیکردنی پروژه کان و کردنه وه و شیکردنه وهی تهنده ره کان و نیحاله کردنی به پیی رینمایی جیبه جیکردنی گریبه سته گشتییه کان تا بری (5) پینج ملیون دۆلار.

20 - په سهندکردنی گۆرانکاری له برکه کانی پروژه کان به ریژدیبه که له (4%) ی بری تیچووی پروژه که که متر نه بیته به پیی شه و مهرج و زهوابتانه ی له مهرجه گشتییه کانی کاری به لینده رایه تی و رینماییه کارپیکراوه کانداهاتوه.

21 - پیدانی ماوهی زیاده بۆ ته و او بوونی پروژه کان بۆ ماوه یه که له ریژدی 20% گریبه سته که تیپه ر ناکات و به پیی برکه کانی گریبه سته و به هه بوونی پاسای گونجاو و یاسایی و به پیی مهرجه گشتییه کانی کاری به لینده رایه تی.

22 - چاککردنی دامه زراوه ناوییه کان و کاره باییه کان تا بری (25000000) بیست و پینج ملیون دینار بۆ هه ر حاله تیک.

23 - ئیتلافکردنی مالی گواستراوه به پیی رینماییه کان و به کاره یانی گشت دهسه لاته کانی وه زیر له یاسای فرۆشتن و به کریدانی مولک و مالی ده ولته ژماره (32) سالی 1986 هه موارکراو، ته نیا بۆ شه و مولک و مالانه ی نرخ ی خه ملاندنیان ده گاته بری (5000000) پینج ملیون دینار، په سهندکردنی کۆنوسه کانی خه ملاندن و فرۆشتن و به کریدانی مولک و مالی ده ولته به زیادکردنی ئاشکرا به پیی یاسای ناوبراو، جگه له مولکه نه گواستراوه کان و ئۆتۆمبیل و ئامیره کان.

24 - دهسه لاتتی خه رج کردنی مووچه ی مؤلته تی ئاسایی کۆکراوه تا (180) سه د و هه شتا رۆژ پاش خانه نشین کردنی فه رمانبه ر.

25 - خه رج کردنی پارهی ئیفادی ناوه وه و ده ره وه ی ولات به پیی یاسا و رینماییه کان.

26 - خه رجکردن تا بری 1000000 یه که ملیون دینار بۆ بۆنه و ئاهه ننگ و میوانداری.

دوه م: دهسه لاته کارگرییه کان:

1 - پیدانی دهسه لاتتی زیده مووچه (علاوه) و به رزکردنه وه ی پله (ترفیعی) فه رمانبه ران تا پله ی وه زیفی (4) و به ره و خوار به پیی رینماییه کان و به پیی شایسته بوونی یاسایی و پروانامه و سالانی خزمه ت و هه بوونی پله ی چۆل له میلاکدا.

- پەرۆردە و فیکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012
- 2 - پیدانی مۆلەتی بی مووچە بۆ ماوەی (1) یەك سال و ناییت لەهەموو کاتیگدا بە کۆکراوەیی لە (3) سی سال زیاتر بیت و برینی ئەو مۆلەتەو دەستبەکاربوونەوێ فەرمانبەر.
  - 3 - ئاراستەکردنی سوپاس بۆ فەرمانبەران بەپێی یاسای بەرزەفتی فەرمانبەران (انچباگ موقفی الدوله) ژمارە 14 سالی 1991.
  - 4 - تەرقین قەیدکردنی ئەو فەرمانبەرانەى که کۆچی دواییان کردووه.
  - 5 - جیگیرکردنی فەرمانبەران دواى تەواو بوونی ماوەی ئەزمونیان.
  - 6 - جیگیرکردنی تەمەنی فەرمانبەران.
  - 7 - پیدانی مۆلەتی ئاسایی بۆ گشت پلەکان بە مووچەى تەواو بۆ ماوەی (90) رۆژ لەناوێو دەرهوێ ولات.
  - 8 - ناردنی فەرمانبەران بۆ لیژنە پزیشکییەکان و پیدانی مۆلەتی نەخۆشی.
  - 9 - ئیمزاکردن لەسەر گشتانندن و نووسراوەکان جگە لەو نووسراوانەى ئاراستەى ئەنجومەنى وەزیران و وەزارەتەکان و ئەو لایەنەى نەبەستراون بە وەزارەتەوێ دەکریت.
  - 10 - ئیفادکردنی فەرمانبەران بۆ ئیش و کاری فەرمى لەناو هەرێم و عیراق بۆ ماوەی (20) رۆژ.
  - 11 - پیکهیتانی لیژنە پێویستەکان که لە یاسا و رێنماییەکاندا هاتووێ وەك لیژنەى کرپین و کردنەوێ تەندەر و شیکردنەوێ و لیژنەکانی خەملاندن و فرۆشتن و لیژنەکانی لیکۆلینەوێ... تاد.
  - 12 - گواستنەوێ تەنسێب کردنی فەرمانبەران لە پلەى (3) بەرەو خوارەوێ لەسنووری دیوانی بەرپۆهەرایەتی گشتی و فەرمانگە و بەرپۆهەرایەتییهکانی سەر بە بەرپۆهەرایەتییه گشتییه که.
  - 13 - رەزامەندی بۆ بەشداربوون لە تۆری ئینتەرنییت و رۆژنامەکان بەپێی تەرخانکراوی بودجەو بەپێی پێویست.
  - 14 - پیدانی مۆلەتی دایکانەو منداڵ بوون.

پەرۋەردە و فېرکردن _____ ژمارە (8) سالى 2012

سىيەم:

بەرپۆلەبەرە گشتىيەكان دەسلەلاتى دابەزاندىنى ھەندىك لەو دەسلەلاتانەى سەرەوھيان ھەبىت بۆ ئاستەكانى خوار خۆيان لە سنوورى بەرپۆلەبەرايەتییە گشتىيەكەى خۆى.

چارەم:

سەرجم ئەو دەسلەلاتەى سەرەوھ لە چوارچۆپۆدى ياسا و رېنمايىە پۆئەندىدارەكانى تايبەت بە پىادەکردنپان بەكاردەھىترىن.

پىنچەم:

دەسلەلاتە دارايىەكانى سەرەوھ لەسەر بنەماى پشتيوانەى تەرخانكراو لە بودجەى پەسەندكراودا دەبىت و ناىب تىپەرپۆت لەو بودجەيەو بە پەپرەوکردنى ياسا و رېنمايىە دارايىەكان.

د.بەرھەم ئەحمەد سالىح
سەرۆكى ئەنجومەنى وەزيران

پاشكۆى ژمارە (2)

دەقى فەرمانى وەزارى ژمارە (267) لە (2012/7/23)

به پیتی نهو دهسه لاتهی پیمان دراوه بریار درانه
به پیدانی نهو دهسه لاتهی که له هاوی پچدا هاتووه به بهرپوه بهره گشتیبه کانی دیوانی
وهزارهت و بهرپوه بهره گشتیبه کانی پاریزگه کان سه ره پای نهو دهسه لاتانهی
هه یانهو، له بهرواری 2012/7/25 جیبه جی بکریت.

کۆنوس

شوین و کات: پاشکۆی وهزارهت / ساعهت 9:30 ی رۆژی 4-7-2012
به شداریهوان: لیژنه ی دهستنی شانکردنی دهسه لات به تهواوی نه ندانه کانییه وه.
به پیتی فهرمانی وهزاری ژماره (166 له 21-6-2012) لیژنه که مان یه که م
کۆبوونه وهی خۆی سازداو به پیتی پیوست پیوهندی و گفتوگۆکان تا رۆژی (9-7-
2012) بهرده و امبوون و کاره کانیسی به م شیوهیهی خواره وه بوو:
یه که م: له ههنگاوی یه که می پیدانی دهسه لات هه کانه وه، جهخت له سه ره هه ندیک
حاله تی کارگیچی و دارایی بکریت، که زۆر پیوستن له م قۆناغه دا جیبه جی بکرین،
نهوانیش جهنابی وهزیر له دهسه لات هه کانی خۆیه وه بو بهرپوه بهره گشتیبه کانی
دیوانی وهزارهت و بهرپوه بهره گشتیبه کانی پهروه دهی پاریزگه کان دابه زینیت.
دوه م: هه ندیک له دهسه لات هه کانی جهنابی وهزیر که ده کریت به بهرپوه بهره
گشتیبه کانی دیوانی وهزارهت بدات، وه کو:

1. دهسه لات هه کارگیچیبه کان:

- ئا - تیمزاکردن له سه ره هه موو نووسراوو لیډوانه کانی ره سمی که ئاراسته ی
فهرمانگه کانی سه ره به وهزاره تی پهروه ده ده کرین.
- تیمزاکردن له سه ره هه موو نووسراوو لیډوانه کانی ره سمی که ئاراسته ی
وهزاره ته کانی دیکه ی ناوه وهو دهره وهی هه ریم ده کرین (له جیاتی وهزیر) جگه
له وانه ی ئاراسته ی نووسینگه کانی وهزیره به ریزه کان و نه نجوومه نی نیشتمانی و
نه نجوومه نی وهزیران ده کرین.
- تیمزاکردن له جیاتی وهزیر له سه ره هه موو فهرمانه وهزاریبه کانی پیوهندی به
کاروباری کارگیچی بهرپوه بهرایه تیبه گشتیبه که ی خۆیه وه هه یه، جگه له ( )
فهرمانه کانی دامه زاندن و گه رانه وه بو سه ره کار).

2. دسه لاته داراییه کان:

له بهر نه بوونی به که کانی ژمیریاری له بهر پوه به رایه تیهه گشتییه کانی دیوانی وه زارعت (جگه له بهر پوه به رایه تیهه گشتی دیوان و بهر پوه به رایه تیهه گشتییه نه زمونه کان، و له پینا و راپه راندنی کاره پیویستییه کانی رۆژانه یان بۆ هر یه کیکیان مانگانه:

ئا- پیشینیه که به کۆژمه ی (500000) پینج سهد هزار دینار وه کو خه رجی ورده کارییه کان ته رخان ده کریت و به پیی دسه لاتی بهر پوه به رایه تیهه گشتی سهر ف ده کریت.

ب- پیشینیه که به کۆژمه ی (500000) پینج سهد هزار دینار بۆ پاداشت کردنی کارمه نده لیها تو وه کان تا بری (100000) سهد هزار دینار به مه رجیک له بهر انبهر کاریکی بهر ژه وهندی گشتی دیاریکراو بیت و له دوو مانگی له دوای یه کدا بۆ هه مان کهس دوو باره نه بیته وه.

پ - بهر پوه به رایه تیهه گشتی دیوان ئه م ههردوو پرگی سهر وه به پیی رینماییه داراییه کان ریک ده خات.

سیپه م: هه ندیک له دسه لاته کانی جه نابی وه زیر که ده کریت به بهر پوه به رایه تیهه گشتییه کانی پهروه ده ی پاریزگه کان بدات، وه کو:

1. دسه لاته کارگیزییه کان:

- پیدانی زیده موچه (علاوة) و بهر زکردنه وه ی پله (ترفیعی) فهرمانبه ران تا پله ی وه زیفی (4) و بهر وه خوار به پیی رینماییه کان و به پیی شایسته بوونی یاسایی و پروانامه و سالانی خزمهت و هه بوونی پله ی چۆل له میلاکدا.

- پیدانی مؤلته تی ناسایی بۆ گشت فهرمانبه ران به موچه ی تهواو بۆ ماوه ی (90) نه وه د رۆژ له ناوه وه ده ره وه ی ولات و به پیی رینماییه کان.

- پیدانی مؤلته تی بی موچه بۆ ماوه ی (2) دوو سال و برینی ئه و مؤلته و ده ست به کاربوونه وه ی فهرمانبه ر.

- پیدانی مؤلته تی (حه ج و عه مره) بۆ ماوه ی (30) سی رۆژ بۆ گشت فهرمانبه ران، جگه له مامۆستایان که ده بیت مؤلته تی عه مره له کاتی پشوی هاویندا بیت.

- دانان و ته کلیف کردن و به خشیینی بهر پوه به رایه تیهه گشتییه کان.

پهروهده و فیکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

- جیگیرکردنی بهرپوهبهری پهروهدهکان و یاریدهدهرهکانی بهرپوهبهری گشتی پاش دلتیابوون له توانایی و دلسوزییان له ماوهی دیاریکراودا.

- ناراستهکردنی سزای (ناگادارکردنهوه) بؤ بهرپوهبهری پهروهدهکان و یاریدهدهرهکانی بهرپوهبهری گشتی.

- پیدانی نووسراوی پشتگیری بؤ قونسؤلخانهکان له سنووری پاریزگه دا.

- گۆرینی ناویشانی فرمانبهرانی خزمهتگوزار له بهردهستهوه بؤ باغهوان یان پاسهوان و بهپیچهوانهیشهوهو بهپیی بهرژهوهندی گشتی و رینماییهکان.

- ثیفادکردنی فرمانبهران بؤ ئیش و کاری فهرمی له ناو ههریم و عیراق بؤ ماوهی (20) بیست رۆژ.

- گواستنوهی مامؤستایان و فرمانبهران له نیوان دوو بهرپوهبهرایهتییه گشتییهکانی پهروهدهی پاریزگهکان بهپیی لاری نهبوون و رهزامهندی ههردوو لایهن دهبیئت و تهنیا دانهیهک له فرمانهکیان وهکو ناگادارکردنهوه بؤ وهزارهت دهنیرویت.

- پیکهیتانی لیژنه پیوستهکان که له یاسا و رینماییهکاندا هاتووه، وهکو لیژنهی کرپن و کردنهوهی تهندهر و شیکردنهوهو لیژنهکانی خهملاندن و فروشتن و لیژنهکانی لیکولینهوه... تاد.

2 - دهسهلاته داراییهکان:

- بانگهوازی جیبهجیکردنی پروژهکان و کردنهوهو شیکردنهوهی تهندهرهکان و ئیحالکردنی بهپیی رینماییه جیبهجیکردنی گریبهسته گشتییهکان تا بری (5) پینچ ملیون دولار.

- پهسندکردنی گۆرانکاری له برکهکانی پروژهکان به ریژهیهک له (4%) ی بری تیچووی پروژهکه که متر نهبیئت به پیی ئه و مهرج و بهرزهفتانهی له مهرجه گشتییهکانی کاری بهلیندهرایهتی و رینماییه کاریکراوهکاندا هاتووه.

- پیدانی ماوهی زیاده بؤ تهواوبوونی پروژهکان بؤ ماوهیهک که له ریژهی (20%) ی گریبهسته که تیپهر نهکات و بهپیی برکهکانی گریبهسته و به ههبوونی پاسوی گونجاو و یاسایی و بهپیی مهرجه گشتییهکانی کاری بهلیندهرایهتی.

- پاداشت کردنی فرمانبهره لیهااتووهکان تا بری (100000) سهد هزار دینار به مهرجیک له بهرانبهر کاریکی بهرژهوهندی گشتی دیاریکراو بیئت و له دوو مانگی له دواي یه کدا بؤ هه مان کهس دووباره نهبیتهوه.

پەروەردە و فيزىكردن _____ ژمارە (8) سالى 2012

— بە كرىگرتن و نوپىكردنەۋەى گرىبەستى بىنايە بۆ قوتابخانەكان تا بىرى (20000000) بىست مىليۇن بۆ ھەر ھالەتتەك.

— كرىنى كەلۈپەلى كۆپى و كۆمپىوتەر تا بىرى (30000000) سى مىليۇن دىنار و بەپىي رېنمايەكان.

— خەرج كىردنى پارەى ئىفادى ناۋەۋە دەرەۋەى ولات بەپىي ياساۋ رېنمايەكان.

— خەرج كىردنى ھاۋكارى پرسەكانى فەرمانبەران تا بە بىرى (350000) سى سەد و پەنجا ھەزار دىنار بۆ ھەر ھالەتتەك.

— خەرج كىردنى تا بىرى (1000000) يەك مىليۇن دىنار بۆ بۆنە و ئاھەنگ و مېۋاندارى.

— چا كىردنى دامەزراۋە ئاۋىيەكان و كارەبايەكان تا بىرى (25000000) بىست و پىنچ مىليۇن دىنار بۆ ھەر ھالەتتەك.

چۈارەم: بەرپۆبەرە گشتىيەكان دەسەلاتى دابەزاندىنى ھەندىك لە دەسەلاتەكانيان ھەبىت بۆ ئاستەكانى خوار خۆيان و ھەر يەك لە سنوورى بەرپۆبەرە گشتىيەكەى خۆى.

پىنچەم: سەرچەم ئەۋ دەسەلاتانەى سەرەۋە لە چۈارچىۋەى ياسا و رېنمايە پىۋەندىدارەكانى تايىت بە پىادەكىردىيان بەكار بەپىنرىن.

شەشەم: دەسەلاتە دارايىيەكانى سەرەۋە لەسەر بنەماى پشتىوانەى تەرخانكراۋ لە بودجەى پەسەندكراۋدا بىت و نابىت لەۋ بودجەيە تىپەپىت و بە پىي پىرەۋكىردنى ياسا و رېنمايە دارايىيەكان بىت.

ھەۋتەم: ئەم دەسەلاتانەى سەرەۋە ۋەكو قۇناغى يەكەم جىبەجى بىكرىن و بەرپۆبەرە گشتىيەكان دەتوانن بە را و بۆچۈونىيان ھەموو گرى و ئاستەنگەكان لەبەردەم راپەراندنى كارەكانيان دەستنىشان بىكەن و رىگەچارەى گونجاۋىشىيان بۆ بدۆزنەۋە بۆ ئەۋەى بتوانرىت لە قۇناغەكانى دىكەدا دىراسەت بىكرىن و ھەر جارنىك كۆمەلىك لە دەسەلاتەكان دابەزىنرىن تا بە تەۋاۋەتى بەرپۆبەردنى لامەركەزىيەت لە ۋەزارەتى پەروەردە پىرەۋ دەكرىت.

سەرۆكى لىژنە

ئەندام

پەرۋەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

ئەخمەد سىمايل پەھمان
ب. گىشتى فيزىكىدىن ئامادەيى
ئەندام

عەبدولعەزىز سەرحان
ب. گىشتى فيزىكىدىن بىنەپەرتى
ئەندام

د. ئەخمەد قەرەنى
پاۋىژكار

مەريوان بەگۆك عەزىز
ب. گىزىبەستەكان

ئەبەر گىزىكى ئەم بابەتە كە راستەوخۇ يېۋەندى بە ياسا و رېسا و رېنمايىبەكانى پىرۇسەي پەرۋەردە و فيزىكىدىن ھەيە، ھەرۋەھا بەردە و امبۇونى پىرۇسەي دابەزاندنى دەسەلاتەكان ئەناۋەندە كارگىزىبەكانى سەر بە ۋەزارەتى پەرۋەردە، بە يېۋىستى دەزانين كە گۇقۇارەكەمان ئەژمارەكانى داھاتوۋىشدا ھەموو نوپكارىبەكانى ئەم پىرۇسەيە دىكۇمىنت بىكات.

- ماۋىيەتى -

خاله لاوازه کانی

میکانیزمی ئیستای

به ریوه بردنی پهروهده

ن : تاریخ نه حمه د

و : پهروهده و فیکردن

1- دهسته بهرکردن و به دهسته پنهانی زانیاری

له به ریوه بردنی هر دهزگه یان ریخواویکا زانیاری به کولگه گه بنه پرتی ده ژمی پرتی، هر له سهر بناغه ی نهو زانیاری پنهانیه بریار وهرده گپرت و سیاست داده پرتی، هر کاتیک زانیاریه کان له پرووی جوړه و ورد بوون و له پرووی چندانیه تیشه و توکمه بوون، نهو کات به دیهاتنی تامانج و گه یشتن بهو نه نجامانه به باشتین ریگه ده بیته مه به ستیکی ناسان و به ریژه یه کی به رزیش مسوگره دهن، له بهر نهوه ی ریژه و پرووگی قوناغه کانی جیبه چی کردن پروون و تاشکرا دهن و، هیچ ته گره یان کیشه یان تینا که ویت له بهر نهوه ی له سهر بنه مایه کی دروست دامه زراون - له سهر گرمانه ی چه سپاوی هوکاره کانی دیکه که کار له کاره که ده کهن -. ههروه ها دهسته بهرکردن و به دهسته پنهانی زانیاری له کاتی گونجاودا پرتیکی گرنگی له پرسه ی په رده لادان له پرووی هر چه وتیبه ک و راستکردنه وه ی هیه به وه ی که هرکی چاودیری کردن به ریوه دهبات که شان به شانی کاره که به ره و پیشه وه ده چیت، به مه به ستی په ی بردن به شوینه کانی

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
که موکورتی بۆ ئهوهی لایان بهریت و چارهسهری گونجاویان بۆ دابنیت و خاله
بههیزهکان بدۆزیتهوه بۆ ئهوهی پتهوتریان بکات و به شیوهیهک پالپشتییان بکات
هۆکاری بهردهوامبوون و کاریگهرییان مسۆگهر بکات. ههروهها به هۆکاری
بنهپهتی جێکردنهوهی گۆنکاریهکان دادهنریت بۆ ئهوهی کار له ئامانج و
سیاسهتهکانی بکات.

دهسته بهرکردن و بهدهستهینانی زانیاری تهنیا به یهک سهراوهوه پهیوهست
نییه، بهلکو سهراوهوه که نالی جۆراوجۆر هههه دهشیت سوودیانی لێ بینریت و بۆ
بهدهستهینانی زانیاری پشتیان پێ ببهسترت، ئاماژههیش بهوه دهکریت که
بهرزبوونهوهی ژمارهی کارمهندان پسیۆر لهم بوارهدا کار لهسهه وردی و نایابی و
خیرایی دهسته بهربوونی زانیارییهکان دهکات، لهسهه ئهوه بنه مایه یهسه که
زانیارییهکان لهیهک بوارهدا بهرتسهک ناکرینهوه، بهلکو دهبیت به پێی بواری
بهکارهینانیان تاوتوی بکرین، بۆیه قسهه کردن لهبارهی ئهم پرگهوه ئهوه تهوهره
بنهپهتیانه دهگریتهوه، که پێوهندیان به پرۆسهی پهروهده کردن و واقعی ئیستهی
پهروهدهیهوه ههیه، که دهشیت له سێ تهوهری بنهپهتیدا کورت بکریتهوه، که
ئهمانه:

ئا. پلاندانان بۆ خزمهتگوزاری فیترکردن: ئهم تهوهره پێوهندی به پیشبینیهکانی
دواپۆژو ئامارو مهزهنده تایبهتییهکانی لهمهه پرگهسهه نندی دانیشتوان و
دهستنیشانکردنی ئهوه جۆره تههمهه و ژمارهیه ههیه که پرۆسهی فیترکردن
دهیانگریتهوه، ئهوهش له پیناوی دهستنیشانکردنی پیداو یهستییهکان له تهلاری
فیترگهوه میلاکی وانهگوتنهوهوه فیترکردن و پیداو یهستی بنهپهتی پهروهدهیی له کتیب
و کاغهزه شتی دیکه بۆ ئهوهی بخرینه چوارچیهی پلانی وهبه رهینانهوه له
وهزارهتی پهروهده.

گرنگترین و دیارترین ئهوه سهراوانهی وهزارهتی پهروهده بۆ ئاماده کردنی
زانیاری تایبهت بهم لایه نه پشتیان پێ دهبهستیت دهزگهی ناوهندی ئاماره، که
دهزگهیهکی حکومهتییهوه بهوه ناسراوه ئهوه زانیارییهکانی پیشکهشیان دهکات زۆر
وردن، چونکه واقع سهلماندوویهتی ئهوه ئامارانهی له ماوهی سالانی رابوردوودا
پیشکهشی کردوون، بهرپهیهکی زۆر بهرز، له روهی چهندو چۆنهوه، له گهه راستیدا

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

هاوسانن، بۆيه وهزارهتی پهروهده بهردهوام پشت بهو زانیارییه ده به سستی، چ به شیوهیه کی مه زه ندرکراو یان به شیوهی سه ر ژمیروی ته و اهوتی بیټ.

سه ر چاوهیه کی دیکه یش هه یه که وهزارهتی پهروهده پشتیان پی ده به سستی ته و یش تاییه ته بهو مندالانهی که له یه که مین پۆلی سه ره تاییه بۆ سالی نایینه وهرده گیرین، ته و یش به وهی که ده سته ی فی رکردن له فی رگه سه ره تاییه کان پرۆسه یه کی سه ر ژمیروی سه رتاسه ری له ناچه یان شوینه جوگرافیه که ی سه ر به خو یان بۆ ته و مندالانه ته نجام ده دن که ده گه نه ته مه نی چونه بهر خویندن و، ته و زانیاری و نامارانه پی شکه ش به به ری وه به رایه تی گشتی پهروهده ده که ن، که ته و یش لای خو یه وه بۆ به ری وه به رایه تی پلاندانانی پهروهده یی له وهزارهت بهرز ده کاته وه بۆ ته وهی بخریته ناو پلانی وه به ره یانی ته و به ری وه به رایه تی به وه. رهوشی نیسته ی ته م ته وه ره دوو چاری هیه کیشه یان به ره به سستی نه بووه چونکه کار تیدا کردنی به شیوهیه کی ری کویک و ری کخراو به ری وه ده چیټ و، ته و زانیارییه له وه باره شه وه ده گه ن زۆر وردو ته واون، ده سته به رکردن و به ده سته ی نانیان له کاتی کی گونجاودا بۆ ته وه ده شیټ بۆ پلان دارشتن بۆ دوا رۆژ به کار به یترین و سوودیان لی وه ربگیریت.

ب. نۆژه نکرده وهو په ره پیدان: ته م ته وه ره ته و زانیارییه تاییه تیانه ی په یه وه ست به په ره پیدان و نۆژه نکرده وهی پرۆسه ی پهروهده ده گریته وه به هه موو بنه ماکانیه وه له رووی پرۆگرام و شیوازی وانه گوتنه وه و مه شقی ده سته ی وانه بیژی و فی رکاری و تی که ل کردنی ته زمون و جو ری نو ی له فی رکردن و شتی دیکه. زانیارییه کانی تاییه ت به م ته وه ره له زۆر سه ر چاوه وه وهرده گیرین که خو یان له ده زگه کانی سه ره په رشتیاری پهروهده یی و ته ندامانی ده سته کانی وانه بیژی و فی رکاری و پسپورانی لی کۆلینه وه تو یزینه وه له وانه ی له وهزارهتی پهروهده کار ده که ن و، به شداربووانی وۆرک شو په کان به رجه سته ده بیټ. ته و لایه نانه لی کۆلینه وه تو یزینه وه راپو رت و پی شنیازه کانیان له ری گه ی که ناله کار گیریه کانه وه به لایه نه پی وه ندیدارو پسپۆره کان ده گه یه نن، ته و انیش لای خو یانه وه پرۆژه کان هه لده سه نگینن و پیدایهستی بنه ره تی یان بۆ دابین ده که ن بۆ ته وهی ده ست به جی به جی کردنیان بکه ن. رهوشی ته م ته وه ره به گشتی به ده سته ی هه ندیک سستی به وه له رووی جو ری و خیرایی ده سته به رکردنی زانیارییه وه ده نالی نیټ، که ته مانه ن.

پهروهده و فیکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

له پرووی جوړه کيیه وه هویه که بۆ نه توانینی گواستنه وهی بیرۆکه که بیان تاقیکردنه وه و نه زمونه که به شیوهیه کی دروستانه دهگه ریتته وه چونکه زۆربه ی پالټوراوان بۆ ئەم پله و پایه یانه له کهسانی ناپسپۆرن، روانینی روونیان له مەر ټه و پۆله ی خویان نییه که دهیگپن و ټه و بهرپرسیارییه تیپانه ی پیمان راسپیراوه، ټه و شاره زاییه شیان نییه بتوانن ټه و ټه رکانه بهره و پیتشه وه بهن که پیمان راسپیراوه و نه زمونه کان به شیوه ی دروست بگوپزنه وه.

هه چي سه باره ت به خیرایی دهسته بهرکردنی زانیارییه ټه وه پیوه نندی به زنجیره ی کارگپری و بازنه کانییه وه هه یه، ره شه که ناماژه به وه ده کات که ټه م هه نگاوانه ده بنه هوی دواکه وتنی دهسته به ربوونی زانیارییه کان و ری له وه ده گرن له کاتی گونجاودا به دهستی خاوه ن برپاره کان بگهن، ټه مه ییش ده بیته هوی له دهسته چوونی ټه و هه لانه ی که ده شیټ بقوزرینه وه و سوودیان لی وهر بگپرت، بۆیه هه بوونی زانیاری و دهسته به ربوونی بۆ ټه م ته وهره به دهستی ټه وه وه ده نالینیت که شیوه ی ورد له خوناگریت و سسته و له کاتی گونجاودا به دهست ناگات.

پ. ته وه ری به دوا داچوون و هه لسه نگاندن: ټه و زانیارییه ی پیوه نندیان به م ته وه ره وه هه یه به وه ده ناسرین که زۆر گرن گن، چونکه پیوه نندیان به قوناغه کانی جیبه جی کردن و هه لسه نگاندنی ټه دا کردنه وه هه یه، راسته و خو پیوه نندیان به پرۆسه ی دلنیایی جوړیه وه هه یه و ده شیټ بگوپرت که بریتییه له چاودپریه کی راستکردنه وه، لایه نی لاوازو که موکوپی کاره که درده خات و یارمه تی ټه وه ده دات له کاتی گونجاودا برپاری دروست وهر بگپرت. بهرپرسیانی به دهسته پینان و دهسته بهرکردنی ټه م زانیارییه خودی پشکنه رو سه ره رشتیاری پیوه رده یی و کارگپری و بهر پیوه به رانی به شه کانن و پیرای لایه نه کانی دیکه ی چاودپری، ټه م لایه نانه به ناستی جیا جیانه وه زانیاری له باره ی ره وشه ی کارو ناراسته و ټه دای کارمه ندانه وه به کارگوزارانی بالا له دیوانی و هزاره ت یان بهر پیوه به رایه تییه کانی گشتی پهروه رده ی پاریزگه کان یانیش بهر پیوه به رایه تی پهروه رده ی قه زاکان ده گه یه نن. ره وشه ی ټه م زانیارییه ناماژه به وه ده که ن که ورد نین له بهر ټه وه ی پیوه نندیاران توانای ټه وه یان نییه به وردی شوپنه کانی که موکویتی و ټه و کیشانه ده ستنیشان بکن که له کاره که دا درده که ون ټه ویش به نده به ناستی لیها توویان

پەروەردە و فیکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012
جگە لە دواکەوتنی گەیشتنی زانیارییەکانی دیکە، ئەمەیش نینگەتیقنە کار
دەگاتە سەر پڕۆسە وەرگرتنی بریار لای سەرانی بالا.

پەوشی پڕۆسە دەستکەوتن و دەستەبەربوونی زانیاری بە دەستی چەند
کێشەییەکی جۆراوجۆرە دەنالیینیت لە هەندیک لە پیکهاتەکانیدا بەهۆی
لینەهاتویی هەندیک لە کارمەندان لەم بوارەدا و ئەوەی لەو ئاکامەو دەتتە کایەو
کە زانیارییەکان ورد نین سەرەپای تەگەرەو کۆسپ و ئەلقەیی بازە کارگێرپییەکان کە
دەبنە هۆی دواکەوتنی گەیشتنی زانیارییەکان بە دەستی لایەنە پێوەندیدارەکان لە
کاتی گونجاودا، ئەمەیش نینگەتیقنە بەسەر جیبەجی کردنی پلان و پڕۆگرام و
هەلسەنگاندنی ئەدادا رەنگ دەداتەو تەگەرە لەبەردەم پڕۆسە پەرەپێدان و
نۆژەنکردنەو دەدا دروست دەکات و ناهیلێت بریاری گونجاو لە کاتی گونجاودا بێتە
وەرگرتن.

2- پێوەندی و نووسراوە گۆڕین و راگەیهنراوەکان

وەزارەتی پەروەردە لە ئاستە جۆراوجۆرە کارگێرپییەکانیدا پشت بە نووسراوی
فەرەمی دەبەستیت کە خۆیان لە نووسراوو فەرمانی کارگێری و وەزاری و ئەو
یادداشتانەدا دەبیننەو کە راگەیهنراوو رێنمایی و فەرمان لەخۆدەگرن بە هەموو
جۆرەکانیانەو ئەویش وەک دەزگەو وەزارەتەکانی دیکە. شتیکی ئاسایی بە
شیوەیەکی گشتی ئەم نووسراوانە بکەونە ژێر کاریگەری بارودۆخی دەورووبەری
کارمەندان لەو بوارەدا بە خودی پەوشی کارکردنەو. پەوشی ئیستە پێوەندی و
راگەیهنراوەکان مۆرکی دواکەوتنی پێوە دیارە لە گەیشتن بە لایەنە پێوەندیدارەکان
لە کاتی دیاریکراودا بە هۆی ئەو زنجیرە هەنگاوانە پڕۆسە تەواوکردنەکە
دەیانخایەنیت، هەر لە پڕۆسە تەواوکردنەو کەو بەگەرە تا دەگاتە ئامادەکردنی
رێنماییەکەو تا کاتی دەرچوونەکە، وێرانی لاوازی ژێرخان لەم پڕۆووە، لە پڕۆی
دەستەبەربوونی هۆیە نوێیەکانی پێوەندی و گەیاندن وەک تۆری ئینتەرنیت و ئەو
پسپۆزانە لەو بوارەدا کاردەکەن، لەگەڵ نەبوونی رینگەو کەنالی دیکە پێوەندی و
گەیاندن.

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

جیي نامازیه که هه بوونی بهر به ستیکی دیکه کار له پرۆسه ی ئه و رینمایانه ده کات که به شیوازه ره خساوه کان راده گه یه نرین ئه ویش پیچه وانه ی رینماییه کانه، چونکه چهند رینماییه ک ده رده چن بهرانبهر به ویش چهند رینماییه ک له لایه نیتیکی دیکه وه ده رده چن پیچه وانه ی ئه وه ی یه که من، ئه وهیش ده بیته هژی تیکچوون و دواخستنی کاره که، هژی ئه وهیش بو هه ماهه نگی نه کردن و تیکه لبوونی ئه رک و دهسته لاته کان ده گه ریتته وه، جگه له دواکه وتنی ته و او کردن و گه یانندی راگه یه نراوه کان که ئه م ته وه ره ی پی دناسریت، ئه وهیش پیویست به چاوخشانده وه به شیوازی کارکردن و لیته اتوویی کارمه ندانی ئه م بواره هه یه، ههروه ها چاوپیداخشانده وه ی ژیرخان له پیناوی وردی و زوو ته و او کردن و به دیه پینانی مه به ستی راگه یه نراوو رینماییه کان له کاتی گونجاودا بو ئه م مه به سته وه زاره تی پهروه ده پلانی گشتگیری دارپژتوو، به لام تا ئیسته نه که وتوو نه ته واری جیبه جیکردنه وه.

3- دامه زراندن و مه شق پی کردنی فه رمانبه ران

له م ته وه ره یان ناوونیشانه دا دوو چه مک هه ن: یه که میان دامه زرانده، دووه میش: مه شق پی کردن، هه ر یه که یان پیوه ندی به وه ی دیکه وه نیبه و چوارچیوه هه نگاوی تایبه ت به جیبه جی کردنی خویان هه یه، بویه له پیناوی ئه وه ی خستنه رووی بابه ته که روون بیته و مه به ستی خوی به دی به پینیت پیویسته لیك جیا بکرینه وه هه ر چه مکه و به جیا تاوتوی بکریت تا ناوه رۆک و هه نگاوو ره وشی ئیسته ی بناسریت.

ئا. دامه زراندن: مه به ست له دامه زراندن ئه وه یه تاك بچیتته خزمه تی مه ده نیبه وه به پیی ئه و مه رج و لیته اتووییانه ی به پیی یاسا ده ستنیشان کراون تا ئه رک و کاریک به رپوه ببات که بهرانبهر به و کاره ئه و ئیمتیا زانه ی ده ست ده که ویت له لایه ن ئه و ده زگه دیاری کراوه وه بهرانبهر به خزمه ته کانی پیی ده ده ریت. فه رمانبه ران به جوړه ها ناوونیشانه وه زیفیه کانیانه وه به پیی ئه و مه رجانه داده مه زرینرین که یاسا و ریساکان ده ستنیشان یان کردوه. هه ر ناوونیشانیکی فه رمانبه ری مه رج و

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

لیهاتوویی دیاریکراوی ههیه، چونکه مهرجه کانی دامه زرانندی ماموستای ماموستای نامادهیی له مهرجه کانی دامه زرانندی ماموستای بنه پرتی جیاوازه، ههروهه فمانبه ریش. ههروهه هه ندیك ناوونیشانی فهرانبه ری هه ن که ناکریت راسته و خۆ فهرانبه ری لی دامه زریت، چونکه به مهرجه کانی به رزبونه وهی فهرانبه رییه وه په یوه ستن و پرای مهرجی دیکه وه ک سه ریبه رشتیاری په روه دهیی، به ریوه به ری به ش، شاره زاو ئه و ناوونیشانه کانی دیکه که پیویست به که له که بوونی شاره زایی و به شداربوون له خولی راهینان و گه شه پیدانه وه هه یه وه ههروهه ئه وانیه و توژیینه وه و لیکنه وه و شتی دیکه ده که ن.

دهرچوانی کۆلیژو په یمانگه کان له ماوهی خویندندا ماوه یه که مه شقی پره کتیکییانه یان پی ده کریت و، دهرچوانی کۆلیژه کانی په روره وه په یمانگه کانی ماموستایان وان له فیرکه کانی بنه پرتی و ناماده ییدا ده لیینه وه، دهرچوانی کۆلیژو په یمانگه کانی دیکه کاری کارگیپی و ناو نووسینگه و پیشه یی ده که ن، به م شیویه ئه وهی تازه دامه زرایت به شیویه کی سه ره تایی شاره زای مۆرکی ئه و کارو ئه رکانه ده بیت که راسپیراوه ئه نجامیان بدات، به لام واقع پیچه وانیه، چونکه زۆربه ئه وانیه تازه دامه زراون به تاییه تی له وه زیفه فیرکارییه کاند له روهی لیهاتوویی زانستی و توانای مامه له وه هه لسه که وت کردن له گه ل فیرخوازاندا له ئاستی پیویست نین، ئه مه ییش بوو به هۆی نزمبونه وهی ئاستی فیربوونی فیرخوازه کان. ئه وه ییش بوو چه ند هۆکاریک ده که پرتیه وه گرنگترینیان هه بوونی جیاوازییه کی زۆره له نیوان ئه و پره کتیزه کردنه ی دهرچوو پاش دامه زرانندی جیبه جیتی ده کات و ئه و پره کتیزه کردنه تیوریانه که له کۆلیژیان په یمانگه وهریگرتوون، لاوازی به دوا داچوون و هه لسه نگاندن، نه بوونی هاندان که پالنه ر لای کارمندان بو په ره پیدانی تواناکانیا و چاکترکردنی ئه دایان دروست ده کات.

ب. مه شق کردن: به کیکه له ره گه زه بنه پرتیه کان له چاکترکردنی ئه داو په ره پیدانی توانای کارامه یی کارمندان و به رزکردنه وهی لیهاتوویان، له بهر ئه وه یه به رپرسیانی کارگیپی جیاوازیان له نیوان فهرانبه ری مه شق پی کر اوو مه شق پی نه کر اووا کردوه و له روهی باشی و هه لسه نگانده وه ئیمتیازیان پی به خشیه، ههروهه پیوه ریکی جیهانیان داناوه تییدا ژماره ی کاتژمیره کانی مه شق کردنیان ده ستنیشان کردوه که پیویسته کارمندان هه موو سالیك مه شقی تییدا بکه ن

پەروەردە و فیکردن ————— ژمارە (8) سالی 2012
ئەویش بۆ مسۆگەرکردنی باشی ئەدا. مەشق پێ کردنیش دوو جۆرە، یەکەمیان بەر
لە خزمەت کردنە، کە لە برگە ی پێشوی دامەزراندندا ئاماژە ی پێ کراوە،
دووەمیشیان لە کاتی خزمەتکردنایە، ئەمەیش بە پێ چەمک و واقعی ئیستە
باس دەکریت.

مەشق پێ کردن سی ئەرکی بنەرەتی دەگریتهوه، هەر یەکە بە پێ پرۆگرامی
تایبەت بە خۆی رۆلی خۆی دەبینیت، یەکەمین ئەرک چاکترکردنی ئەدایە، وەک لە
ناوونیشانە کە یەوە دیارە بریتییە لە رێرەوی بەرزکردنەوی لیتهاتویی کارمەندان لە
چوارچۆی ئەرک و کارەکانیادا بۆ ئەو ئاستە ی خوازاوہ بۆ ئەو ی بتوانن باشتر
رێکوپێکتر بەرپۆە ی بەن. دووەمین ئەرک پەرەپێدانە، پەرەپێدان ی توانا لیتهاتویی
کارمەیی کارمەندان و بنیاتنانی تواناکانیان دەگە یەنیت بە شیۆە یە ک یارمەتی
داهینان و هەلپینجان و بەکارهینانی شیۆازی زانستیانه لە دەرخیستی دەرهنجام و
لیۆردبوونەو دا بەت. هەرچی سییە مە ئەو ئەرکی راپهینانە، راپهینانیش واتای
تەواکردنی یەکیک لەو مەرجانە یە لە کارمەندان ویستراوہ بۆ ئەو ی بە شیۆە یە کی
باشتر درێژە بە کارەکانیان بەن و بە باشترین شیۆە ییش ئەدای بکەن.

رەوشی هەنووکە ی پرۆسە ی پەروەردە یی کە ئیستە بەرپۆە دەچیت جەخت لەسەر
ئەو دەکاتەو کە پیۆیستی یە کی زۆر بە بەشداری پێ کردنی دەستەکانی مەشق و
فیکردن لە خولەکانی چاکترکردنی ئەداو خولەکانی راپهیناندا هە یە، چونکە
ژمارە یە کی زۆر هەن سەرلەنو ی دامەزرینراونەتەوہ پاش ئەو ی سالانیکی دوورو
درێژ پێشە کە یان بە جی هیشتیبوو، کە ئەو جی هیشتنە بوو تە هۆی ئەو ی
زانبارییە زانستی یە کان و شیۆازە پەروەردە ییە کانیان لە رووی مامەلە کردن لە گەل
فیکردن و دەست دا بێت و لەبەر چوویتتەوہ بۆ یە پیۆیستی یان بە خولی مەشق و
راپهینان هە یە. هەرۆهە ژمارە یە کی زۆری دەرچووانی کۆلیژو پەیمانگە پالپشتە
نایەروەردە ییە کان ی دیکە هەن کە ئەوانیش پیۆیستی یان بە خولی راپهینان هە یە بۆ
ئەو ی مەرچەکانی راپهینراوی پەروەردە یی تەواو بکەن . . ویپرای ئەو رەنج و
کۆششانی کە لەم بوارە دا لایەنە پسپۆرە کان لە وەزارەتی پەروەردە دەیدەن، کە چی
هیشتە هەو لی لاوازن و کۆششی کە می بی سوودن و مەبەست یان ئامانجی
پیۆیست بە دی ناهینن.

پهروهده و فیکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
به کورتی، رهوشی ئیسته ئامازه به لاوازی توانای کارمهندان دهکات به
تایبه تی دهسته کانی فیکراری و وانه بیژی پیویستی زوریان به مهشق پی کردن و
توانانه بوونی دهزگه پیوه ندیداره کان له بهر پیوه بردنی نه و ته وهره گرنگه به هوی
لاوازی نه داو نه بوونی پسپوران له م بواره دا سه ره رای که می توانا و نه بوونی
ستراتیژییه تیکی سه رانسه ری که پرۆگرامی مهشق پی کردنی تایبه تمه ندو گونجاو
داین بکات.

4- بهرزکردنه وه و پاداشت و هانده رانه

بابه تی هانده رانه بایه خیکی تایبه تی هه یه له شیکردنه وه و تیگه یشتنی رهفتاری
مرۆف که پیویسته کارگیچی بالای ریکخراو یان دهزگه بیزانیت له پیناوی په ره پیدان
و چاکترکردنی نه دای کارمهندان و ری گرتن له حاله تی پیشیلکاری و تیپه پراندن،
چونکه هانده رانه پالنه ر لای مرۆف دروست دهکات که بریتیه له هیژیکی ناوخوی
پال به مرۆفه وه ده نیت به ئاراسته یه کی دیاریکراو دا رهفتار بکات له پیناوی
تیرکردنی پیداویستییه کی خوی که رهنگه ههستی پی نه کات، نه و کات پالنه ره که
خودی ده بیت له ناخی که سایه تی مرۆفه که وه هه لقلو له وه ده شیت به ناوی (به
ته نگه وه بوون) ناوی به یین. رهنگه پالنه ره که ییش له ئاکامی هۆکاری زانراوی
ده ره کییه وه بیت وهک: (سه رموچه، پاداشت، بهرزکردنه وه)، له م حاله ته یشدا به و
هانده رانه ناو ده بریت که پالنه ر دروست ده که ن. رهنگه هانده رانه کان کاریگه ری
پۆزه تیقانه یان له سه ر مرۆف هه بیت وهک نه و هانده رانه ی له سه ره وه ئامازه یان پی
کراوه، یان کاریگه ری نیگه تیقانه یان هه بیت کاتیک شیوه ی هه نگاوی توند
وهرده گرن وهک (سزا، گواستنه وه، مووچه بری ...). و شتی دیکه له پیناوی ری
گرتن له کارمهندان بو نه وه ی که مته رخمی نه که ن و شت پشت گوی نه خه ن و هان
بدرین به نه رکه کانی خویانه وه پابه ندین بو نه وه ی خویان له و هه نگاوانه و له و زیانه
مادی یان مه عنه وییانه دووربگرن که تووشیان ده بن، بویه پیویسته کارگیچی
به کاره ینانی هانده رانه به ئاراسته ی خویدا چاکتر بکات بو نه وه ی ری له حاله تی
بی گویی و پشت گوی خستن بگریت و هانی جیاکاری و داهینان بدات.

ئهم تهوهره له سیستمی ئیسته دا خهریکه پشت گوئ دهخریت، ئهمهیش ئاکامی نیگه تیقانهی لهسهر پرۆسهی پهروهده له هه موو به شه کانیدا لی ده که ویتتهوه، چونکه تیبینی ئهوه ده کریت که زۆریه ی مامۆستایانی بنه پرتی و مامامۆستایانی دواناوهندی و ئامادهیی و سه ره رشتیازان و کارگێران به شیوهیه کی دروست کاره کانیا ن به رپوه نابهن، بۆیه ئاستی ئه دا دابه زیوه، حالته ی پیشیلکاری سیستم و یاساکان په ره ی ستاندوه و وای لی هاتوه بووه ته دیاردهیه که هه موو به شه کانی پرۆسه ی پهروهده بگریته وه بووه ته هۆی دابه زینی کارامه یی سیستمی ئیسته ی پهروهده، هۆی ئه وهیش بۆ به کارنه هینانی هانده رانی نیگه تیقانه ی توند به رانه ر به که مته ر خه مان و سه ره پێچیکاران ده گه رپته وه، جگه له نه بوونی رۆلی چاودێری له لایهن ده زگه پپوه ندیداره کانه وه، که ئه وهیش بۆ ئهم هۆکاره ده گه رپته وه، شان به شانی هۆکاری دیکه ییش.

هه رچی سه باره ت به هانده رانی پۆزه تیقانه یه، ئه وه بۆ سووده و قازانجی ئه وتۆی لی ناکه ویتته وه، چونکه پاداشتی دارایی زۆر که مه له بهر ئه وه ی به پپی رینوینی و دهسته لاته کان ده ستنیشان کراون و له گه ل کۆشش و ئه و کاره دیارانه دا ناگو نجیت که کارمه ندان ده یکه ن، ئه مه جگه له وه ی که زۆر جار پاداشت له سه ر بنه مای جیاکاری لی هاتووی نابه خشریت، به لکو به پپی میزاج و هۆکاری که سه یه تی ده به خشریت، ههروه ها هه مان شتیش سه باره ت به نووسراوی سوپاس و پیزانین ده گوتریت که به پاداشتی مه عنه وی داده نریت، ئه گه رچی ده بیته هۆی دهسته به ربوونی مافی مادی که سه رموچه یان به رزکردنه وه بۆ یه که مانگ ده گریته وه. هه رچی سه باره ت به سه رموچه و به رزکردنه وه یشه، ئه وه سه رموچه زیادکردنی سالانه ی مووچه یه، که له واقیعی ئیسته یدا زۆر که مه و ئه وه ی کارمه ندان سوودی لی ده بینن هه ر شایه نی باس کردن نییه. سه باره ت به به رزکردنه وه ییش ئه وه واتای ئه وه یه که کارمه ندان ده چنه پله یه کی فه رمانبه ری به رزتره وه له ئاکامی ئه و به رزکردنه وه یه وه بری مووچه که ی به رزده بیته وه، ئه وه ییش به پپی یاسا دیاری کراوه و هه موو کارمه ندان به ناوونیشانه جۆراو جۆره کانیا نه وه ده گریته وه.

واقیعی ئیستهی تهوهری بهرزکردنهوه و پاداشت و هاندهرانه بهپیی پیوستییه کان نییه و پیوست به چاوپیداخشاندهوه دهکات به شیوهیهک دادپهروهی له بهخشیندا مسوگهر بکات و قازانج و سوود لی بهدی بیت.

5- دروستکردنی بریارگهلی رۆژانه و سالانه و ستراتژی

بریاره که پیوهندی به کیشهیه کهوه ههیه روو به رووی بهرپرس دهبیتهوه، دهبیت به بریاریک بهرهنگاری ببیتهوه لهسهه بنهمای پرۆسهی باچاکترزانیی یه کیک له ئەلتهرناتیقه جۆراوجۆره کان دامهزرا بیت، تهگهر بیت و تهنیا یهک ئەلتهرناتیف ههبوو ئەو کات ههلسوکهوتی بهرپرسه که دهبیته ههلسوکهوتیکی بهزۆرو ناچاری نهک به بریار، تهگهرچی پرۆسهی بریارههرگرتن پرۆسهی بهچاکترزانیی نیوان ئەلتهرناتیقه کانه، کهچی لهسهه بنهمای پیشینی کردنیش ئەو ئاکامانه جیبهجی دهبن که به هۆی ئەو بریارهوه بهدی دین، کهواته بریاره که له سنووری چاکترزانی راناوهستیت بهلکو لهوه تیدهپهپیت و پرۆسهی پیشینی کردنی ئەوهی روودهات دهگریتهوه که تهویش لای خۆیهوه پشت به توانای بهرپوهبردن له شیکردنهوه و ئاکام ههلهینجان دههستیت که ناشیت له ههموو کهسیکدا بهرچاو بکهویت.

پرۆسهی بریار دروست کردن له رووی ئاستی گرنگییهوه پیوست به پیناسین ناکات، چونکه ژمارهیهکی زۆر له هزرهفانان و تویتزهزان له بواری بهرپوهبردندا جهختیان لهسهه ئەم گرنگییه کردووتهوه، تهنانهت یهکیکیان تیورییهکی له بارهی بهرپوهبردنهوه داناوه ناوی (تیوری بریار وههرگرتن) ی لی ناوه به شیوهیهک پرۆسهی بریارههرگرتنی بهدلی ئیشکهری بهرپوهبردن چواندوه که بهردهامبوون و چالاکی نواندن بۆ دهزگه یان ریکخواه که دهسته بهر دهکات. ئاکام بهرپوهبردن به ههموو جۆره کهرتهکانییهوه که کاریان تیدا دهکرت خۆی له خۆیدا پرۆسهی وههرگرتنی ئەو بریارانهیه که به هۆیانهوه کارو چالاکیهکان تهنجام دهدرین، جا بۆ ئەوهی پرۆسهی بریار دروست کردنه که پرۆسهیهکی سههرکهوتوانه بیت پیوسته ههموو کارمهندهکان بهشداری تیدا بکهن تهویش به پیشکهش کردنی زانیاری دروست به لایهنه بهرپرسهکانی بالای بهرپوهبردن سهبارت به ئاراسته و رپهوهی کاره که، بۆ ئەوهی بریارهکان واقیعیانه بن و پهسهند بن و شیاوای جیبهجی کردن بن، به

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

پیچهوانهوه شهوهه بریارگهلی نادرست دهن و مهبهست ناپیکن، له بهر شهوهی له سهه بنه مای زانیاری ناواقعیانه بنیات نراون.

د ارشتمی پلانگهلی ستراتژی مامناوهندو دور مهودا بریتین له بریاری تهواو له نیوان خویندا که بچوونیکي نایینه خوازی و پیشبینی کردنی رووداوهکان له خوزهگرن، هرچی بریارگهلی روزهانیه شهوهه ههنگای راستکردنهوهی تهواوکارین به مهبهستی دهسته بهرکردنی بهردهوامبوونی کار به ناراستهی دروستدا وهردهگیرین و، بهوهیش دهناسرین که ههنگای تهکتیکی کاتین رهوشیک یان حالهتیکي کاتیانه چارهسهه دهکن، بهلام شهگر دریمهودا بوون شهوهه دهیتته پرۆسهیهکی بنیاتنایی پلانیکی دواروزهانوه دهستنیشان کردنی ستراتژیکهلیک که نامنجی دیاریکراو له خوزگرن، بویه پیوسته جیاوازی له نیوان ههردوو جوزدا بکریت له کاتی ههلسهنگاندنی واقع و جیاکردنهوهی ههر حالهتیک له یهکدی به هوی جیاوازی نیوانیان له رووی جیهجی کردن و ههلسهنگاندنهوه، له سهه شه بنه مایه دهست به ههلسهنگاندنی واقعی بریاره ستراتژی و سالانهکان و پاشان واقعی بریارگهلی روزهان دهکریت.

سیستمی پهروهده له ههریمی کوردستان پشت به یاسای ژماره (4)ی سالی 1992 و ههموارکراوهکانی دهبهستیت و بهوه دهناسریت که ستراتژییهتیکي نامنج و روخسار ناشکر او روونی ههیه، له نامنجه پهروهردیه گشتی و تاییهتهکانهوه ههلقولاوهو بهپی پلانگهلی سالانه جیهجی دهکریت که به بریارگهلی له شیوهی رینمایی و پاسپاردهدا دیاری کراون. جیی نامژهیه که دهست به جیهجی کردنی پلانی سالانه پیوهندی به دهست پی کردنی سالی خویندنهوه نییه بهلکو پیش دهست پی کردنی سالی خویندن دهست پی دهکات کاتیک دهست به خونامادهکردن دهکریت که پرۆگرام و کتیبسی خویندن و تینووس و پیداویستییهکانی دیکه نامادهدهکرین. ههروهه تهلاری فیرگهکان نامادهدهکرین له رووی راهینان و تهواوکردنی کهموکوری و پاراستن و دهست پیدا هینان، جگه له مهشق پی کردنی دهستهی فیرکاری میلاکی فیرگهکان و پرکردنهوهی شوینه بهتالهکان بهر له دهست پیکردنی خویندن.

پەرۆردە و فیکردن ————— ژمارە (8) سالی 2012

دەست پى کردنى جىبە جىکردنى پلانى سالانە وەك خالى سەرەتا بەرەو بەدیهىنانى ستراتىژىيەت و ئەو نامانجانەى رۆو بە رۆوى زۆر بەر بەست و كيشە دەبنەوە كە لە قۆناغە كانى جىبە جى کردندا سەرەلەدەدەن بە ھۆى ھۆكارو فاکتەرى جۆراوجۆرى گۆرینەو پىويست بە بریارگەلى لىكۆلراو و توند ھەيە كە چارەسەرگەلى گونجاو دابننن، بەلام لە واقعدا بەو شىوہيە نىيە، چونكە زۆر بەى بریارە كانى رۆژانە لىيان نەكۆلراو تەو و نىوچە چارەسەر لە خۆدەگرن و پشت بە چارەسەرى تەواو نابەستن، ئەمەيش دەيىتە ھۆى سەرەلەدانى رۆودا و گەلى دىكە كە تەگەرە لە بەر دەم كارەكەدا دروست دەكەن، ھەر وھا ئەوانەى ئەو بریارانە دەدەن ئەو ئاكامانە ناخەنە پيش چاوى خۆيان كە لىيان دەكەوتتەو، رەنگە ھەندىك جارىش لە گەل بنەماو ياسا كار پىكراو كەندا نەگونجىن ئەمەيش و ايان لى دەكات بىنە بریارى جى سوود و ئەو قازانجە نەگەيەنن لىيان چاوەروان دەكرىت، ھۆى ئەو ھەيش بۆ ئەو دەگەرپتتەو كە ئەوانەى ئەو بریارانە دەدەن يان ئەوانەى لىى بەرپرسيارن ئەو ھەند پىپۆر نىن و باش رانەھيىنراون و تواناى بەرپۆەردنى ئەوانەيان نىيە لىيان بەرپرسيارن و لە بنىاتنانى بریارەكانىندا پشت بە زانىارى دروست نابەستن لەبەر ئەو ھى لە واقعەو دەورن و بۆچوونى دروستيان لەبارەى مۆركى ئەو ئەرك و كارانەو نىيە، كە پىيان راسپىرراون، لەبەر ئەو ھى لە پىپۆرۆ شارەزاكان نىن، جگە لە لاوازى رۆلى چاودىرى سىستىمى بەدواداچوون.

رینمایي د‌روونی بؤ مامؤستاو پهروه‌ده کاران

ن: بؤنی میلیله ر^(*)

له ریکخراوی W.H.*

وهرگیران به دستکارییه وه: د. ریدار محمد نه مین

پروژه‌ی پهروه‌ده، کاریگریه‌کی گرنگی له‌سه‌ر مندالان هیه، له ریگیه دابینکردنی ژینگه‌یه‌کی پاریزه‌ر و پالپشتک‌ه‌ر له فیرگه، به هؤی به‌هیزکردنی لایه‌نه پؤزه‌تیث و تواناکانی و چاره‌سه‌رکردنی گرفته د‌روونییه‌کان و ده‌له‌مه‌ندکردنی پهروه‌ده‌کاران به شاره‌زایی و کارامه‌یی، بؤ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل گرفته د‌روونییه‌کانی فیرخ‌وازان و پالپشتیکردنی خیزانه‌کانیان، شه‌وه کاریگریه‌کی پؤزه‌تیقی ده‌ییت له‌سه‌ر ناستی د‌روون دروستی کؤمه‌لگه به گشتی.

ثامانجه سه‌ره‌کییه‌کانی نامیلکه:

1- زیاترکردنی تواناکانی پهروه‌ده‌کاران، بؤ مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل پید‌اویستییه د‌روونییه‌کانی مندالان له ریگیه دابینکردنی ثامراز و شاره‌زایی پیویست.

- پەرۋەردە و فېركردن _____ ژمارە (8) سالى 2012
- 2- زيادکردنى تواناكانى پەرۋەردەكاران، بە مەبەستى رېگەگرتن، ھەلسەنگاند ، يارمەتى فېرخوازەكى تايبەت لە گەرتىكى دەروونى، پەوانە کردنى بۆ لای پزىشك بە مەبەستى چارەسەرکردن .
- 3- زيادکردنى رادەى ھۆشيارى ھەستىياري پەرۋەردەكاران و كەمکردنەوہى لەكەو پەلەو عەببە كە بە مەسەلەى گەرتە دەروونىيەكانەوہ پەيوەستن. دروستکردنى ژىنگەيەكى پۆزەتيفقانە، مېھەبانانە، ھاندەرانە، دۆستانە ئامىز لەگەل مندالان لە فېرگەكانى كوردستاندا.
- 4- زيادکردنى تواناكان بۆ مامەلە کردن لەگەل گەرتى و فشارە دەروونىيەكان و گونجاندن لە مندالان، گەنجان، ھاندانى گيانى ھاوكارى لە نيوان فېرگە - مالا - كۆمەلگە بە مەبەستى داينکردنى پيداويستىيە دەروونىيەكانى مندالانى عىراق.
- 5- گەياندننى زانىياري و سەرچاوە دەروون دروستىيەكانى كۆمەلگە بۆ مندالان، خىزانەكانيان و پەرۋەردەكاران.

ناوھەرۆكى بابەتەكان

1. نامەيەك بۆ مامۆستايان. 2. دەروون دروستى. 3. ئەو گەرتە تايبەتییانەى تووشى منداڵ و گەنجان دەبن. 4. بابەتەكانى دەروون دروستى لە مندالان و گەنجان. 5. فېرگەى دۆستى مندالان. 6. شىوازەكانى پىوہندى. 7. چارەسەرى لە پۆل. 8. ھاندانى خۆ گونجاندن. 9. چارەسەرى و مامەلە کردن لەگەل فشارە دەروونىيەكاندا. 10. ھاوكارى نيوان دايباب و مامۆستايان.

نامەيەك بۆ مامۆستايان

مامۆستاي تازىز

ئايا لە يادتە كاتىك تۆ لە فېرگەى سەرەتايى يان دواناوەندى فېرخواز بوويت ؟
 ئايا ھىچ مامۆستايەكت ھەبوو كە :
 (ھىچ ھەولئىكى ھاندانى نەبوو بۆ بېرکردنەوہى جوان و داھىنانى نوئ).

(ھەمیشە فیکرخوازەکانی دەترساند).

(تۆ یان فیکرخوازەکانی دیکە ی تەریق دەکردهوه - بەسەر خۆیدا دەشکاندەوه).
(یاسا و رێسای توندی دادەنا بۆ ئەوێ حسێب بۆ توانا، یان ھەستی فیکرخوازان
دابێت).

یان مامۆستایەکی دیکە ھەبوو کە :

. (ھانی تۆی دەدا کە پرسیار بکەیت، داھینان بکەیت، شیوازی نوێ بۆ فیکربوون
درووست بکەیت)..

. (وہلامی پرسیارەکانی دەدایتەوہ، ریزی لە بېرۆکە کانت دەگرت و لەناو پۆلدا
ھانی گۆرینەوہی بۆچوونی دۆستانە دەدا)..

. (نامادەیی بۆ تێگەیشتن و گوێ گرتن لە تۆ دەردەبری، کاتیەک گرفتیکە
کۆمەلایەتی، سۆزداری، یان فیکربوونت دەبوو).

. (بە تەنیا سەرچاوەی دەسەلات و زالبوون نەبوو، بەلکو پری نیشانەدرو ئامۆژگاری
کاریش بوو).

. (یارمەتی دەدایت کە متمانە و باوەر بە خۆت و تواناکانت زیاد بکەیت).

. (شیوازەکانی فیکردنی بە ژيانی رۆژانەتەوہ پەيوەست دەکرد).

. (ھانی دەدایت، ئەو بەھایانە گەشە پێ بدەیت کە بە درێژایی ژيانت پێویستیت
پێیان دەبێت).

زۆر گرنگە مامۆستایان، یادەوہری مندالی خۆیان بێتەوہ یادو خۆیان لە شویینی
ئەو مندالانە دابنێن کە وانەیان پێ دەلێن.

ئایا تۆ دەتەوێت چۆن مامەلەت لەگەڵ بکەیت؟

چ شیوازیکی فیکردن سەرنج راکێشە؟

بە چ رێگەیکە مامۆستایان دەتوانن یارمەتی فیکرخوازان بدەن، تامەزۆی زانیاری
نوێ بن و بۆ فیکربوونی بەردەوام ھان بدرین؟

چۆن دەتوانریت کەش و ھەوای ناو پۆل بۆ ژینگەیکە بگۆرریت، بە جۆریک ھەموو
فیکرخوازان ھەست بە ئارامی و دلنەوایی بکەن و شانازی بە دەستکەوتەکانیانەوہ

بکەن و ئەوپەری توانای خۆیان بەکاربھێنن؟

فیکرخوازەکان چۆن دەتوانن، ئەک ھەر راستییە سەلمینراوہکان بەلکو شارەزایی و
تواناکانیش وەک پێوہندی کردن، چارەسەری ململاتیکان، چارەسەری فشارە

پەروەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

دەروونىيەكان و دەرىپىنى سۆز و مېھرىبانى فيزىكى، كە ئىستا و لە داھاتوشدا زۆريان سوود بى دەگەيەنيت؟

لەم رۆزگارەي ئەمرۆي پر لە ئالۆزى و فشارى دەروونى و زەھمەتكىشى، زۆر لە فيرخوازان گرتە سۆزدارى و دەروونىيەكانيان لەگەل خۆ بۆ فيرگە دەھىتن، دەكرىت فيرگە بۆ فيرخوازان وەك بەھەشت بىت، شوينىكى ئارام و گونجاو بىت، تىيدا تواناكانيان پەرە پىبدەن و ھەست بکەن لەلايەن بەرانبەرەكەيانەو قىبولكران، بەم شىۋەيەش دەتوانن لە ھەموو روويەكەو گەشە بکەن، وەك لايەنى جەستەي، ئەقلى، سۆزدارى و كۆمەلايەتى. ئايا تۆ چۆن دەتوانىت وەك مامۆستايەك بۆ فيرخوازيكى ھەستىار رۆلى پەروەردەكار و ھاندەر بىينيت؟

چۆن دەتوانىت لەو فيرخوازە گەنجانە تىبگەيت كە شەرمەن، دىكەساو، توندوتىژ و ھاروھاج، خەوالو، يان ئەوئەنى داواي بايەخپىدان و سەرنجان دەكەن؟ چۆن دەتوانىت يارمەتى فيرخوازيك بەدەيت كە گرتى فيربوونى ھەيە، گرتى جەستەي ھەيە، مندالى بى باوك يان دايكە، ئاوارەيە، ھەژارە، توشى زەبرى دەروونى بوو لە شەرەكاندا، يان لە مالىكى پر لە فشارو ئاژاودا دەژىت؟

تېيىنىيەكى دىكە

ئەم بابەتە بۆ تۆيە ! ھەندىك لە زانىارىيەكان گشتى و ھەندىكىان تايبەتەن. ھىوادارم زۆرىەي ئامرازەكان و بىرۆكەكانى ناو ئەم بابەتە، ئەوئەندە بن كە پىۋەندىيان بە وانە و تەنەوئەي تۆو ھەيە و پىداويستى فيرخوازەكانت دابىن دەكەن. پىۋىست ناكات ئەم بابەتە وەك رۆمانىك لە سەرەتاو تە كۆتايى بخوئىنيتەو، بەلكو پىۋىستە پەروەردەكاران سەيرى بەشەكان بکەن و، بزەنن كامەيان لەم كاتەي ئىستادا پىۋەندى بە وانەو ھەيە، ئەم بابەتە بە شىۋەيەك رىك خراو كە لەگەل بارودۆخى تۆ و فيرخوازەكانتدا بگونجىت.

بارودۆخەكان، لە ولاتىك بۆ ولاتىكى دىكە، تەنانەت لەناو يەك ولاتىش جىاوازە، لە ولاتىكى وەكو عىراق مامۆستايان و فيرخوازان ئەزموونى جىاوازيان ھەيە، ئەمەش دەوئەستىتە سەر ئەوئەي لە كۆي دەژىن، رادەي ئارامى و ئاسايش لە ناوچەكە، جىاوازي نىوان شار و لادى، شىۋازى پرۆگرامەكان و سەرچاو

پهروهده و فیکرکدن _____ ژماره (8) سالی 2012
نامرازه کانی خویندن، نهوهی که زور گرنکه بریتیه له کولتور، دابونه ریت، شاین
و فاکتوری دیکه که کاریگه ریبیان له سهر هه موو لایه نیکی ژیان هه یه له عیراقد
هه یه، بویه هیوادارم تو نه م بابه ته به کار بهینیت و به پی شوین و ناوچهی خو
بیگوریت، تا زورترین سوودی لی وهر بگیریت.

دهروون دروستی

لیستی دهروون دروستی

چهند دهسته واژه یه که هه یه له باره ی دهروون دروستی. تو بریار دهدهیت که تا چ
راده یه که له گه ل کامه رادایت ، نه ویش به کیشانی بازنه یه که به دوری
وهلامه کان. ته نیا یه که بازنه دابنی بو ههر وهلامیک .

زور له گه ل نهو رایه م

له گه ل نهو رایه م

له گه ل نهو رایه دا نیم

زور دژی نهو رایه م

دلنیا نیم

1- نهو که سانه ی گرفتگی دهروونییان هه یه رهفتاری سهیر ده که ن و زور له خه لکی
ناسایی جیاوازن.

2- گرفته دهروونیه کان نیشانه ی لاوازی و مایه ی شهرمه زارین بو مروڤ.

3- نهو که سانه ی گرفتگی دهروونییان هه یه نهوه زور جاران توندوتیژ و
مه ترسیدارن.

4- نهو که سه ی نه خو شی دهروونی هه یه هه رگیز چاک نابیتته وه.

5- زور به ی نهو که سانه ی نه خو شی دهروونییان هه یه، ته نیا ده توانن ئیشی سووک
بکه ن.

6- نهو گرفته دهروونییانه ی له مندالان هه یه، نهوه زور جاران به هوی خراب
مامه له ی دایبابه وه یه.

7- نهو که سانه ی نه خو شی دهروونییان هه یه نهوه جنوکه چوه ته له شیان.

- پەروەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
- 8- ئەو كەسانەى نەخۇشى دەروونىيان ھەيە، ئەو سزاي ئەو خراپەيە وەردەگرنەو كە لەم ژيانە، يان ژيانىكى دىكە كر دوويانە.
- 9- پېويستە ھانى پەرەپىدان بە توناکان و خۆگونجاندىن بىرپىت تاكو يارمەتى خەلگ بىرپىت چۆن مامەلە لەگەل گىرتە دەروونىيەكان دەكەن .
- 10- ئەو كەسەى كە زۆر دىندارە و برواي زۆر بەھىزە ئەو بەرگى دژ بە گىرتە دەروونىيەكان زۆرە.
- 11- ئەو كەسانەى نەخۇشى دەروونىيان ھەيە ھەردەم رەفتارى شىتتەنە دەكەن.
- 12- گەنجان تووشى گىرتى دەروونى نابن.
- 13- ئەو كەسانەى لە خىزانىكى رۆشنىر و چىنى ناوەند پەروەردە بوونە، گىرتى دەروونىيان نىيە.
- 14- گىرتى دەروونى لەو كۆمەلگەيانەى تووشى شەپ و ئاژاوە نەبوون زۆر كەمە (كۆمەلگەى ئارام) .
- 15- ئەگەر تۆ سەردانى پىسپۆرى بواري دەروونى بىكەيت، ئەو خەلگ بە چاوى نرم سەپىرت دەكەن.
- 16- نەخۇشى دەروونى تەنيا كارىگەرى لەسەر تاكە كەس نىيە، بەلكو ھەموو خىزان دەگىتتەو.
- 17- ھەرچەندە چارەسەرى زۆر يارمەتى ئەو كەسانە دەدات كە گىرتى دەروونىيان ھەيە، بەلام زۆرىەى خەلگ بە دواى چارەسەردا ناگەپىن.
- پاش ئەو بە بازىنەت بە دەورى وەلامەكاندا كىشا بۆ ھەر يەك لە خالەكان ئەو ئەمانەى خوارەوە بخوینەو:
- پاش تەواوكردى لىستى دەروون دروستى ئەو پېويستە گىنگى بە كارىگەرى سۆسىؤلۆژى، زانىست، ئابىن و ئەفسانە بىرپىت لەسەر بېروباوېرى مرۆڧ.
- ئىستاش رايە دروستەكان بخوینەو
- 1- ئەو كەسانەى گىرتى دەروونىيان ھەيە، ئەو زۆر جارن و بە شىپوھىەكى ناوازە و سەپىر رەفتار دەكەن و زۆر لە خەلگى دىكە جىاوازن .
- ئەو كەسانەى گىرتى دەروونىيان ھەيە لە نىتو ئىمەدا دەژىن و ناتوانىن ھەموو دەم بە رەفتارى ناوازە و سەپىر بىانسانىيەنەو، نابىت ئەوانە لە خۆمان

پەرۋەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە(8) سالى 2012

جىبابكەينەۋە ھاۋىرىيان بىكەين، ئەۋان ھەرۋەك ئەۋ نەخۇشانەن كە توۋشى نەخۇشىيەكى جەستەبى ۋەك شەكرە، يان فشارى خويىن بوۋنە.

2- گرتتە دەرۋونىيەكان نىشانەى لاۋازى و مايەى شەرمەزارىن بۆ مرۆق. خەلك ناتۋانن يارمەتى ئەۋ كەسانە بىدەن گرتتى دەرۋونىيان ھەيە . ھۆكارى نەخۇشى دەرۋونى تىكەلەيە لە فاكتەرى بۆماۋەبى و فشارەكانى ژيان. زۆر گرنگە گلەبى لەۋ كەسە نەكەين كە نەخۇشى دەرۋونى ھەيە، چۈنكە ئەۋەندە گرتت و نارەحەتى خۇيان ھەيە و تۆش بۇيان زىاترى دەكەيت، ئەۋان پىۋىستىيان بە پالپىشتىيە نەك گلەبى و رەخنە لى گرتن.

3- ئەۋ كەسانەى گرتتى دەرۋونىيان ھەيە ئەۋە زۆر جارار توندوتىژ و مەترسىدارن.

ھەندىك لەۋ كەسانەى نەخۇشى دەرۋونىيان ھەيە توندوتىژ و ترسناكن. بەلام خەلكى دىكە ھەيە گرتتى دەرۋونىشى نىيە و توندوتىژ و مەترسىدارە، زۆربەى ئەۋانەى نەخۇشى دەرۋونىيان ھەيە مەترسىيان بۆ خۇيان يان كەسانى دەرۋوبەريان نىيە.

4- ئەۋ كەسەى نەخۇشى دەرۋونى ھەيە ھەرگىز چاك ناپىتتەۋە. لەگەل دەستنىشانكردن و چارەسەرەكى گونجاۋ، زۆربەى خەلك دەتۋانن بەسەر نەخۇشىيەكەياندا زال بن و چاك بىنەۋە.

5- زۆربەى ئەۋ كەسانەى نەخۇشى دەرۋونىيان ھەيە، تەنيا دەتۋانن ئىشى سووك بىكەن.

زۆربەى ئەۋ كەسانەى گرتتى دەرۋونىيان ھەيە ئەۋە ھىچ گرتتىكى گەشەيان نىيە و بىركۆل نىن، زۆربەى ئەۋانەى گرتتى دەرۋونىيان ھەيە، دەتۋانن بە سەرکەۋتۋوبى لە پىشەى جىاۋاز كاربىكەن، بەتايبەتى كە پالپىشتى بىكرىن و چارەسەرى بەردەۋاميان ھەبىت و لە كارەكانىيان مامەلەى جىاۋازيان لەگەل نەكرىت.

6- ئەۋ گرتتە دەرۋونىيانەى لە مندالاندا ھەيە، ئەۋە زۆر جارار بەھۆى خراب مامەلەى دايبابەۋەيە.

ئەۋ مندالانەى توۋشى گرتتى دەرۋونى دەبن، ئەۋە بە ھۆى ھەريەك لە فاكتەرى بۆماۋەبى و فشارەكانى ژيانەۋە، ھەندىك گرتتى دەرۋونى ھەيە بىنەماى بايۋلۇژى

پەروەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

ھەيەھە ھەر لەگەل لەدايىكبوونى منداڭ دىتە ئاراۋە، مامەلەي دايباب گىرقتەكانى زياتر دەكەن، يان يارمەتى منداڭ دەدەن بە سەركەوتووبى لەگەلئان بگونجىن، گلەيى كىردن لە دايباب لەسەر گىرقتى دەروونىيى منداڭ، كاريكى بى ئەنجامە ، وا باشتەر لەگەل دايباب ۋەك يەك تىم كار بۆ يارمەتيدانى منداڭكە بگىرت.

7- ئەو كەسانەي نەخۇشى دەروونىيان ھەيە ئەۋە جىۋكە چوۋەتە ناۋ لەشيان. ئايا ئەمە بروايەكى باۋە لە كۆمەلگەي تۆ؟ چى ھۆكارى ئەم بروايەيە؟ چۆن پەروەردەكاران دەتوانن يارمەتى خەلك بدەن ۋ، لە دەروون دوستى ۋ ھۆكارەكانى سەرھەلئانى نەخۇشى دەروونى بگەن.

8- ئەو كەسانەي نەخۇشى دەروونىيان ھەيە، ئەۋە سزاي ئەۋ خراپەيە ۋەردەگىرنەۋە كە لەم ژيانە يان لە ژيانىكى پىشتەر كىردوويانە.

گىرقتە دەروونىيەكان دەردەنجامى ھەريەك لە فاكىتەرى بۆماۋەيى، بايۇلۇژى، فشارەكانى ژيانن، ئەم نەخۇشيانە بەھۆي ھىزى بالادەستەۋە نىن كە لەسەر بى باۋەرى ۋ گوناھ كىردن خەلك سزا بدات.

9- پىۋىستە ھانى پەردەپىدان بە تواناكان ۋ خۇگونجاندىن بدىرت تاكو يارمەتى خەلك بدىرت چۆن مامەلە لەگەل گىرقتە دەروونىيەكاندا دەكەن.

بەلئى ! ئىمە دەتوانن بەشەك لە چارەسەر بىن، نەك بەشەك لە گىرقتە كە بىن، ئەۋىش لە رىنگەي يارمەتيدانى خەلك چۆن خۇيان دەگونجىنن ۋ مامەلە لەگەل گىرقتە دەروونىيەكاندا دەكەن.

10- ئەو كەسە زۆر دىندارە ۋ برواي زۆر بەھىزە، ئەۋە بەرگى دژ بە گىرقتە دەروونىيەكان زۆرە.

گىرقتە دەروونىيەكان پىۋەندىيان بە دىندار ۋ بەھا بەرزەكانەۋە نىيە، ھەركەسىك ئەگەرى توۋشبوونى بەم نەخۇشيانە ھەيە.

11- ئەو كەسانەي نەخۇشى دەروونىيان ھەيە، ھەموو دەم پەفتارى شىتتانه دەكەن.

ئەۋ كەسانەي نەخۇشى دەروونىيان ھەيە، زۆر ھەۋل دەدەن ۋەك مرۆقى ئاسايى پەفتار بگەن، گىرقتە دەروونىيەكان بە شىۋەي سووك، مام ناۋەند، يان بە شىۋەي توندن ۋ، چارەسەرش يارمەتییان دەدات كۆنترۆلى ھەلسوكەوتيان بگەن.

12- گەنجان توۋشى گىرقتى دەروونى نابن.

- پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- گه نجانش توشی گرفتگی دهرونی دهن، زو دهنیشانکردن و چارهسهرکردن ، زور یارمتهتی دهره له کونترول کردنی نه خوښه که، بهم شیوهیهش نیشانه کانی که متر دهنهوه و باری نه خوښه که خراپتر ناییت.
- 13- ټو کهسانه ی له خیزانیکی رۆشنیبر و چینی ناوه ند پهروهده بوون گرفتگی دهرونیان نییه.
- نه خوښییه دهرونییه کان جیاوازی له نیوان چین و، په گز و، پله ی کومه لایه تی و، باری تابووری یان ناستی رۆشنیبریدا ناکهن، ټه گه ری ټوه هه یه هه موو که سیټک توشی بییت.
- 14- گرفتگی دهرونی لهو کومه لگه یانه زور که مه که توشی شهر و ټاژاوه نه بوونه.
- ټوه راست نییه، شهر و توندوتیژییه کان دهنه هوی فشاری دهرونی بو زوربه ی خه لک و راده ی گرفتگی دهرونی زیاتر ده کهن، به لام لهو کومه لگه یانه ش که شهریان تیدا نییه و توندوتیژی کومه لایه تی زور که مه، نه خوښی دهرونی به ریژه یه کی بهرچاو هه یه، (یهک له پینج) ی خه لک له کاتیک له کاته کانی ژیانیان گرفتگی دهرونی یان ده مارییان هه یه، ټیستاکه نزیکه ی (450) ملیون کهس له جیهان بهم نه خوښییا نه وه دهنالینن، ټه مه ش نه خوښییه دهرونییه کان ده خاته خانه ی هوکاری نه خوښی و په ککه وته یی له سهرتاسه ری جیهان.
- 15- ټه گه تۆ سهردانی پسیوری دهرونی بکهیت، ټه وه خه لک به چاوی نزم سهیرت ده کهن.
- ټایا له کومه لگه که ی تۆ بهم شیوهیه؟ ټایا ده بیټ ټیسه چی بکهین، تا په له و عه ییه له سهر نه خوښییه دهرونییه کان لابه رین و هانی خه لک بدهین سهر له پزیشکی دهرونی بدهن؟
- 16- نه خوښی دهرونی ته نیا کاریگه ری له سهر تاکه کهس نییه، به لکو هه موو خیزان ده گریته وه.
- به لئ، په فتاره ناوازه کان و گرفته سۆزداری و دهرونییه کان تاک کاریگه ری له سهر هه موو ټه ندامانی خیزان ده بیټ.
- 17- هه رچهنده چاره سهر زور یارمته تی ټو کهسانه ده دات، که گرفتگی دهرونیان هه یه، به لام زوربه ی خه لک به دوا ی چاره سهردا ناگه ریټن.

به داخهوه زۆربهی ئه و خه لکانه ی که چاره سه ر کردن یارمه تییان ده دات، به دوایدا ناگه رپین، ئه و که سانه ی تووشی گرفتگی دهروونی بوونه، پیویسته یارمه تی بدرپین، له تیگه یشتنی هۆکاره کان و رپگه کانی چاره سه رکردنی نه خۆشیه دهروونیه کان، به م شیوه یه ش ئه وان خۆیان به دوا ی سه رچاوه ی چاره سه ردا ده گه رپین.

په ئه و جیاوازی کردن

په ئه یان جیاوازی کردن هه لویستیکه به هۆی ترس، بی متمانه یی، ئه فسانه و خورافات، حوکمی پیش وه خته، خستنه ناو قالیکی تایبه ت و که می زانیاریه وه به گشتی لای تا ک یان کۆمه لگه سه ره له ده دات. په ئه و جیاوازی کردن دژی ئه و خه لکانه ی گرفتگی دهروونیه یان هه یه چه ندین جوړی هه یه و به شیوه ی نادیار و ناشکرا ده بی ت و وه هاش له ئیمه ده کات که به هه له لیان تی بگه یین، گله بیان لی بکه یین، گالته یان پی بکه یین، یان چاره سه ریان نه که یین.

له وان هه یه خیزانی ئه وان هه ی نه خۆشی دهروونیه یان هه یه بکه ونه ژیر کاریگه ری نیگه تیقی که سانی دهرووبه ر، به لام له هه ندیک باردا ئه ندامه کانی خیزان خۆیان، کارایه کی خراپ و زیان به خشن، به هۆی ئه و مامه له خراپه ی له گه ل نه خۆشه دهروونیه که ده یکه ن، هه ر چۆنیک بی ت کاتیک ئه م هه لویست و ره فتاره ی ئه وان بیته هۆی پالپشتی و یارمه تیدانی نه خۆش، ئه وه خیزانه کان ده بنه کارایه کی گرنگ بو یارمه تیدان و گونجاندن له گه ل گرفته کانیان.

په ئه و جیاوازی و پشت گو ی خستن، ده بنه هۆی رپگری له چاره سه ری و چاودرپیکردنی نه خۆشه دهروونیه کان (وه که له راپوړتی مانگی ئوکتۆبه ری 2001 ی رپکخراوی ته ندروستی جیهانیدا هاتوه)، ئه م فاکته رانه، گرفته دهروونیه کان ئالۆزتر ده که ن و وا له نه خۆشی دهروونی ده که ن بو کۆنترۆل کردنی گرفته کانیان به دوا ی یارمه تی و چاره سه ری پیویستدا نه گه رپیت.

زۆربه ی خه لک گرفته دهروونیه کان، به خالی لاوازی که سایه تی داده نیین و بروایان وایه که سه که به ته وای چاک ده بیته وه گه ر ئیراده و هیزی ته وای هه بی ت. زانیان ئه مرۆ پیمان ده لپین، که زۆر له گرفته دهروونیه کان بنه مای بایۆلۆژیان

پەرۋەردە و قىزىكرىدن _____ ژمارە (8) سالى 2012
 ھەيە و دەبىت ۋەك نەخۇشىيەكى دىكە مامەلەيان لەگەل بىكرىت. ھەندىك خەلك
 پىيان وايە رحە شەيتانىيەكان ھۆكارى نەخۇشىيە دەروونىيەكانن، بۆيە دەبىت ئەو
 كەسانەى نەخۇشى دەروونىيان ھەيە لە كۆمەلگە دوور بىرئەو، ئەمەش رىك
 پىچەوانەى ئەوھەيە، كە نەخۇشە دەروونىيەكان پىويستىيان پىيەتى، چونكە ئەوان
 پىويستىيان بەوھەيە كە تىيان بگەين، قىووليان بگەين، بەشدارىيان پى بگەين.
 چۆن ئىمە رىگرى لە پەلە و جىياوازى كىردن دەگرىن، بەرانبەر ئەو كەسانەى
 نەخۇشى دەروونىيان ھەيە ؟

ۋەلامەكە لەوھەدایە، كە زانىيارى پىويست بەدەينە كارمەندانى تەندروستى،
 پەرۋەردەكاران و خەلك بەگشتى لەبارەى ھۆكارە بايولۇژى، دەروونى و
 كۆمەلەيەتتىيەكانى گىرتە دەروونىيەكان. زۆر گىنگە ئەو كەسانە فىرەكەين، كە
 مامەلە كىردى مېھرەبانانە و ھەلوئىستى خۇشەويستانە و چارەسەرى تەواو يارمەتى
 دەرىكى گىنگە بۆ گىرتە دەروونىيەكان. ئەمەش مەبەستى ئەم نامىلكەيە. بە
 ھۆى بەكارھىنانى ئامرازەكانى ئەم نامىلكەو، پەرۋەردەكاران و كەسانى دىكەيش
 فىردەكرىن چۆن ژىنگەيەكى پالپشتىكەر بۆ گەنجان و مندالان دابىن بگەن،
 بەتايىبەتى ئەوانەى گىرتى دەروونىيان ھەيە، بەم شىوھەش كۆمەلگە دەبىتە
 بەشىك لە چارەسەر نەك گىرت . پەنگە كۆرىنى ھەلوئىستە كۆنەكان كاتىكى زۆرى
 بویت، بەلام دەستپىكردنى ئەم ھەنگاۋە لە فىرگەدا، بۆچوونىكى لۇژىكانەيە.

راستىيە سەلمىنراۋەكانى نەخۇشىيە دەروونىيەكان

نەخۇشىيە دەروونىيەكان ، ئەو گىرتانەن، كە بەو شىوھە بىر كىردنەو ، ھەست
 كىردن، مىزاج و تواناى كار كىردنى تىكەدەدەن، ھەرۋەك چۆن نەخۇشى شەكرە،
 دەرەنجامى خراب كار كىردنى پەنكرىاسە، ئەو نەخۇشىيە دەروونىيەكان ئەو
 گىرتانەن، دەبنە ھۆى كەم بوونەوھى تواناى نەخۇش بۆ گونجاندىن و ۋەلامدانەوھى
 پىداۋىستىيە ئاسايىيەكانى رۆژانە.

نەخۇشىيە دەروونىيە گىنگەكان برىتىن لە بارى خەمۆكى گەورە، شىزۇفرىنيا،
 نەخۇشى دوو جەمسەرە، گىرتى ۋەسواسى - ناچارى، گىرتەكانى تۆقىن، فشارى

پەروەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

دەروونى دواى زەبىر و شىلەژانى كەسايەتى سنوورى، ھەوالى دلخۆشكەر سەبارەت بە نەخۆشى دەروونى ئەو دەپ كە ئەگەرى چاك بوونەوھى ھەيە.

گرفتە دەروونىيەكان تووشى ھەريەك لە ئىمە دەبن، لە ھەر تەمەنيك، پەگەزىك، ئايىنيك يان بارى ئابوورى. نەخۆشىيە دەروونىيەكان دەرهنجامى بى ھىزى كەسايەتى نىن، نارىكى روخسار يان پەروەردەى نادروست، زۆربەى ئەوانەى تووشى نەخۆشى دەروونى توندبوونە، دەكرىت چارەسەر بكرىت، گەر پلانىكى چارەسەرى تۆكمە دابنرىت.

جگە لە چارەسەرى بە دەرمان، چارەسەرى دەروونى وەك چارەسەرى گۆرپىنى پەيبردن(بىر كەرنەو) و پەفتار، چارەسەرى نىوان كەسەكان، چارەسەرى بەھۆى پالپشتى ھاورى و چەندىن چارەسەرى دىكەى نىو كۆمەلگە . دەبنە پىكھاتەيەكى گرنىگ لە پلانى چارەسەركردن و يارمەتى زووتر چاكبوونەو دەدەن. بوونى شىوازەكانى گواستەنەو، خواردنى تەندروست، وەرزى كەردن، خەوتن، ھاورى و چالاكى خۆيەخشانە دەبنە ھۆى تەندروستى باش بەگشتى و دەروون دروستى بە تايىبەتى.

لېرەدا باسى چەند راستىيەك دەكەين لە بارەى نەخۆشى دەروونى و ئەگەرى چاكبوونەويان :

نەخۆشىيە دەروونىيەكان، گرفتى راستەقىنەن، ئەم نەخۆشىيانە تەنيا بەھۆى ئىرادە و بەھىزى كەسايەتتەو كۆنترۆل ناكرىن و بە ئاستى زىرەكى مەوۆقەكەو پەيوەست نىن، نەخۆشىيە دەروونىيەكان سنوورىكى فراوانيان ھەيە، لە حالەتى سووك بگرە تا ئەوپەرى توندى، زۆر جارەن نەخۆشىيە دەروونىيەكان لە قۇناغەكانى سەرەتاي ژياندا تووشى مەوۆقە دەبن، بەتايىبەتى لە قۇناغى ھەرزەكارى يان گەنجىتيدا ھىچ قۇناغىك يان تەمەنيك لە تووش بوون بەم نەخۆشىيە بەدەر نىيە، بەلام گەنج و پىر زياتر ئەگەرى تووش بوونيان ھەيە. بەبى چارەسەرى دەرهنجامى نەخۆشى دەروونى گرفتى زۆر بۆ كەسەكە و ھەموو كۆمەلگە دروست دەكات وەك بىكارى، پەكەوتەبى، بەكارھىنانى مادەى ھۆشەبەر، دەربەدەر بوون و بى جىگەبى، خۆكوشتن و بەھەدەر بردنى ژيان.

ئەمەركە چارەسەرى پىويست و گونجاو بۆ سەختدىكەين نەخۆشى دەروونى دۆزراوئەو، لە 70% تا 90% ى ئەو كەسانەى تووشى نەخۆشى دەروونى سەخت

پەروەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
 بوون، گىرقتە كانىيان كەمتر بووتەتەو و ژيان و گوزەرانىيان بەرەو باشتر چووه، ئەوئىش
 بەھۆى بەكارھىننى دەرمان و چارەسەرى دەروونى و پالپىشتى پىيىكەوہ.
 لەگەل بەكارھىننى دەرمانى كارىگەر و خزمەتگوزارى پىيويست، زۆربەى
 ئەوانەى تووشى نەخۆشى دەروونى سەخت بوونە، كارىگەرى نەخۆشىيە كە لەسەرىيان
 كەم دەبىتتەو و دەتوانن برۆنەوہ سەر كارەكانىيان و ژيانىكى خۆش بەسەر بەرن.
 كىلى چارەى نەخۆشى دەروونى، برىتییە لە بەدەست هیننى ئەزمونى پىيويست
 بۆ چارەسەر، زوو دەستنىشان كردن و چارەسەر كردن زۆر گرنگە، ئەمە سەلمىنراوہ
 كە چارەسەرى زوو و پالپىشتى بەردەوام لە چارەسەردا كارىگەرە، ھەرەھا
 چاكبوونەوہ خىراتر دەكات و ئەگەرى تووش بوونەوہ و زيان كەتر دەكاتەوہ، پەلە و
 جىاوازيكردن، ئەم متمانە و برىويە لادەبات كە نەخۆشىيە دەروونىيەكان
 راستەقىنەن و چارەسەرىش دەكرىن. ئىمە پەلە و جىاوازي كردن و بىئى ھىوايى
 دروست دەكەين، تاكو لەم نەخۆشىيانە پارەى پىيويست و كات بەفەرۆ نەدەين،
 ئىستا كاتى ئەوہ ھاتووہ كە ئەم بەربەستە لابلەين.

فاكتەرە مەترسىدارەكان و گىرقتى دەروونى

گىرقتە ئەقلىيەكان و پەككەوتەيى لە مندالان

چەندىن جۆر فاكترەرى وەك بۆماوہيى، فاكترەكانى بەر يان لەدواى لەدايك
 بوون، خاسىيەتەكانى كەسايەتى، خىزان و فاكترەرى دەوروبەر ھەن، كە منداال و
 ھەرزەكار تووشى گىرقتە دەروونىيەكان، ھۆشدارىيەكان و پەككەوتەيى دەكەن.
 شتىكى بەلگە نەويستە، كە بوونى زياتر لە فاكترەرىك، بوونى نەخۆشى دەروونى
 چەند جارە دەكات.

لە فاكترەكانىش :

ھۆكارى بۆماوہيى، بۆھىللەكان. كارىگەرى دايباب - فشار، دەرمان، نەخۆشى.
 تىكچوونە زگماكىيەكان، ئالۆزى و گىرقتەكانى لەدايكبوون، منداالى ناكام.
 نەخۆشىيەكانى دواى لەدايك بوون. رووداوەكان. كەمى خۆراك يان بەدخۆراكى.
 ھەژارى. ئەزمونى ناخۆشى كۆمەلايەتى لە قۆناغى زوودا. بوونى گىرقتى

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
سایکولوژی له دایباب، فشار و گرفتې بهردهوام له خیزان. خراب مامه له کردن
له گه ل مندال و پشتگوی خستنی. چند گرفتیکې سایکولوژی تاییه ت وهک ههست
به بی هیزی، بیرکردنه وهی رهشبینانه، میزاجی خراب. زهبری دهرونی تاییه ت،
له دهستدانی که سیک یان شتیک.

چند گرفتیکې تاییه ت که تووشی مندال و گه نج دهبن

له م به شه دا چندین فاکتوری جیاواز که کار ده که نه سهر لایه نی کومه لایه تی -
سۆزداری و توانای خویندنی مندالان و گه نجان باس ده کرین. ئەم به شه باس له
کاریگرییه بو ماوه ییه کان و کاریگرییه ژینگه ییه کان ده کات. باسی یه که م
سه باره ت به رۆلی پله ی گهرما، خاسیه ته کانی له دایکبوون که به شیک له
که سایه تی مندال پیکنده هینن، دهست پیکنده کات. په ککه وته یی جهسته یی، ئەو کاته
باس ده کریت، که منداله کان ده چنه فیترگه و تیکه ل به فیترخووزان دهبن. گرفته کانی
فیتربوون و نه بوونی ته رکیز و زۆر جووله یی باسیان لیوه ده کریت، چونکه کاریگری
زۆریان له سهر توانای خویندنی مندالان هه یه.

مندالی تووره یان شه پانگیژ، په نگه به هو ی ئەوه وه بیت که پیشتر میزاجی
خراب بووه و کاردانه وهی ئەوه بیت که ئەزموونی خرابی له ناو خیزان یان کومه لگه
هه یه، له به شه کانی دوایی باسی گرفته کانی وهک کۆست که وتن (خه می
له دهستچوونی که سیک و خراب مامه له کردن له گه ل مندال ده که یین.

ههروه ها له فلیمه کانی کارتۆن وزنجیره نوانده کان ده بینن، زۆر له مندالان کاتیک
دین بو فیترگه، چندین گرفت له گه ل خو یان ده هینن وهک هه ژاری، تیکچوونی
شیرازه ی خیزان، خانوی بچوک، به دخۆراکی، به رپر سیاریه تی و کاری قورس له
ماله وه و توندوتیژی کومه لایه تی که به شیکه له ژانیان. هه موو ئەو گرفته نه
کارده که نه سهر ته رکیز و راده ی ئەنجامدانی کارمه ندان له فیترگه. زۆر گرنگه
مامۆستایان ئەو گرفته نه بدۆزنه وه، که رۆژانه رووبه رووی فیترخووزه کانیان ده بنه وه
و به میهره بانی و سۆزه وه مامه له یان له گه ل بکه ن، چونکه ئەوان پیویستیان
به مه یه .

میزاج

میزاج: بریتیه له کۆمه لیک خاسیهت له که سایه تی مندال، که شه دیا ری ده که ن چۆن مندال له گه ل بارودوخه ناوه کی و دهره کییه کان و کاریگه رییه کانی ژیا ندا مامه له ده کات. شه دایباب و ماموستایانه ی که له میزاج تیده گهن، ده توانن چۆن خویان له گه ل میزاجی تاییه تی مندال بگونیجنن.

جۆره کانی میزاج

- 1- مندالی نهرم و نیان و گوپرایه ل له فرمانه بایژلۆژییه کاندا ریکوپیکه وه ک خواردن، نووستن. نهرم و نیانه و زوو له گه ل گۆرانکاری نوی ده گونیجت. چه زی له شه زموونی تازه هه یه. میزاجی دلخۆشکهر و پۆزه تیغه. هیمنه و زوو بیزار ناییت. خاوه له به خشینى سۆز و به گومان و ئاگایه. ترساو، شهرمن، به دایکی دهنووسیت. خۆی له شه زموونی نوی دوور ده خاته وه. به خاوی له گه ل شه زموونی نوی خۆی ده گونیجیت. کاتیک ته واو دلنیا یه، ئینجا هه لویستی پۆزه تیغانه ده بییت.
- 2- مندالی به زه جمهت و گرژ خواردن و خهوتنی ناریکه. میزاج و بیرکردنه وه ی رهش بینانه یه. کاردانه وه ی نیگه تیغانه یه و زۆر به هیواشی له گه ل گۆرانکارییه کان و، خه لکانی نوی و شوینی نوی ده گونیجت.

جۆرهکانی تەکنیک بۆ میزاجی جیاواز

- 1- مندالی نەرم و نیان و گوێپایەڵ
ئەم مندالە زوو دەگونجێت و گوێپایەڵی داواکارییە پۆزەتیف و بنیادکەرەکانی
دایباب دەبێت.
مندالەکە نامادە بکە بۆ گۆرانکاری.
بە هیواشی مندالەکە بخرە ناو چالاکى نوێیەوه.
هەر لیڤە فیڤی بکە پشت بە خۆی بیهستیت.
فیڤی پۆتینی بکە و ئاسایش و ئارامی بۆ دابین بکە.
- 2- مندالی بە زەحمەت و گرژ
هەموو جارێک گرژ و نارەحەتە. زۆر داوای شت دەکات و ئارەزووی زۆرن و
سەر سەخت و کەللە پەقە. ئارەزووکانی زوو تێر دەبن و بە کەمتر شت هەڵدەچیت.
لەوانەیە زۆر چالاک بێت، بەلام مەودای تەکیزی زۆر کورتە.
جەخت لەسەر شتێوازەکانی بێکردنەوه و هەست کردن بکەوه.
سنووری بۆ دابینی و لەم پەفتارە بەردەوام بە.
مندالەکە بۆ گۆرانکاری نامادە بکە.
فیڤی بکە چاوەڕێی گرفت بکات و خۆی لەگەڵی بگونجیت.
ئەو مندالانەى زۆر چالاکن، یاری زەحمەت و هەلی قورسیان بخرە بەردەم.
گەر هەستت کرد بێزار دەبیت، دووبارە ئامۆژگاری بکەوه.
چەندین هەلبژاردنی بدەیه و سەرپشکی بکە.
هیمن و ئارامی پێی بیهخشە.
هەول بەدە میزاجە نینگەتیفە سووکەکان پشت گوێ بخریت، بەلام کاتیەک زۆر گرژ
دەبیت، مامەڵەى پێویستی لەگەڵ بکە.

مامه له کردن له گهل چهند گرفتیکي تايبت

مندالی شهرمن:

مندالی شهرمن، هميشه بهرپيز، دووره په ريز و داهينه رن، شهرمني سيفه تیکي بوموده ييه، به لام رهنگه هوکاره کهي دايباب، گرفته کاني ناو خيزان، گرفته کاني فيربون يان گرفته کاني قسه کردن، گونجان له گهل فيرگهي تازه، ههست به که مزانين، يان خراب مامه له کردني هاوپرييان بيت. له وانه يه شهرمني ته کنيکي خوگونانندن بيت له گهل بارودوخي نوپي پر له هه ره شه، به لام ده بيت ته کنيکي به دگونانندن (نه گونجان) کاتيک کار ده که نه سهر لايه ني ژياني کومه لايه تي مندال و تواناي له فيرگه دا. کاتيک ترس له ره خنه گرتن، هه له کردن، يان ههر سهره پوييه کونترولي مندالی شهرمن، يان کاتيک گوشه گير ده بيت و تیکه لي مندالان نايبت، نه وه پيوستي به يارمه تيبه، نه م گوشه گيريه تووشي ته نيابي ده کات و دهره نجام هاوپريکانشي لي دوور ده که ونه وه، به م شيويه ش بازنه که به رده وام ده بيت.

تيا ماموستايان ده توانن چي بکه ن؟

زور به نهرم و نياني و به هيواشي قسه له گهل فيرخوازه که بکه، کاتي ته واو بده به منداله که تاکو وه لامی پرسياره کان بداته وه. شهرمني ته نيا سيفه تیکي منداله که يه، تو منداله که به گشتي قبول بکه. هه ول بده برواي به خو لي لا دروست بکه يت، به م شيويه ش کاتيک تووشي بارودوخ و نه زموني نو ده بيت، نه وه ههست به نارامي و بروا به خو بون ده کات، لايه نه به هيژه کاني پي نيشان بده، به لام هه ماسه تي زوري مه ديه وه فشاري زوري مه خه رسه ر، نه وه تووشي شهرمه زاري و تهريق بونه وه بيت. منداله که فير بکه با يارمه تي مندالی بچو کتر بدات، يان به شيويه ک له شيوه کان به شداري چالاکي فيرگه بکات.

پهروه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

هانی رڤتاره کۆمه لایه تییه پۆزه تیغه کانی بده، ههروه ها هانی تیگه لیبوونی گونجاو له گه ل هاوه لانی بده.

کاتیگ منداله که له بهرانبهر بارودۆخی نویدا دوودله، سۆز و میهره بانى نیشان بده.

هه نديگ جار زۆر زه جمه ته هه ولئى شتى نوئى بده دیت و زوو له گه لئى بگونجییت، به لام من دلنیام دواى ماوه یه که هه ست به گونجان ده که دیت.

لیگه رڤى با منداله که به هیواشی له گه ل بارودۆخی نوئى کاربکات و بۆ به خۆدا چوونه وه و کاتی پیویست بۆ گونجان هه لئى پیویستی بده یه، له گه لئى نارام به. یارمه تى منداله کانی دیکه بده، ئەم منداله شهرمنه قبول بکه ن.

مندالی بی و ره

ئەم منداله له هه ر کاریگ نزیگ بیته وه ده لئیت (من ناتوانم بیکه م)، ئەم منداله هه میشه هه ست به بی نارامی ده کات و له دلله راوکى و ترسدایه له وه ی کاریگى نادرست بکات. ئەم جۆره منداله له لایه ن هاو رڤیکانیانه وه قبول ناکرین، چونکه ئەوان مندالی گه شبین و وره به رزیان ده ویت.

ما مۆستایان ده توانن چی بکه ن؟

گرنگی تایبه تى به منداله که بده و هانی زیاتری بده، هه ول بده بروای به خۆی بۆ دروست بکه دیت، یارمه تى بده خۆی به شیوه یه که پۆزه تیغه نه تر ببینییت.

ده سه لاتى پى بده، له ئەنجامدانى کاردا سه رپشکى بکه، هه لئى زۆرى بده یه تا کو بتوانییت سه رکه وتوو بییت.

هانی بده به شداری له گه تگۆ و چالاکییه کانی پۆلدا بکات، به تایبه تى کاتیگ وه لامى هه لئى و راست نییه.

له وه دلنیابه که منداله که ته واو تیگه یشتوو و نامرازی پیویستی هه یه. هانی بده، ئەو پرسیارانه بکات، که یارمه تى ده ده ن زیاتر تیبگات، بۆ ئەوه ی ئەرکه که ی باشر جیبه جى بکات.

په روه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
 وشه ی (من ناتواښم) پشتگوي بځه و جهخت بکوه که ده توانیت ټرکه کانی
 جیبه چی بکات.
 سه ریشکی بکه له وهی کامه گرفت له ټرکه کان چاره بکات، چ پینووسیټک
 به کار بهیټیت ... تاد.
 هانی بده، دووباره ههول بداته وه و نافه رینی بکه کاتیک ههول ددهات و خوئی
 ده خاته مه ترسییه وه.
 ټه گهر گرفتیکي گه وره به رده و ام بوو، ههول بده منداله که هه لسه نگیڼه، ټایه هیچ
 گرفتیکي فیروون یان بیرکولی هه یه.

مندالی بی ټیراده و هاندان

فاکته ری زور هه من دهنه هوی بی ټیراده یی و نه مانی گیانی هاندان لای
 مندالان، ټه وان رهنکه هه ست به وه بکه ن که فیرکه پیوه ندی به ټیسته و
 داهاتو ویانه وه نییه، رهنکه ټه زمونی تالیان له رابردوودا هه بوویټ و پروایان
 و ابیټ هه رچه نده ههول بده ټه وه ناتوان له داهاتوودا سه ریکه ون، له وانیه ټه وانه
 میشکیان به هه ندیک شتی دهره وهی فیرکه سه رقال بوویټ وهک (گرتی ماله وه،
 زه مه تییه کانی ناو کومه لگه، ژینگه یه کی ناټارام).

ټایا ماموستایان ده توانن چی بکه ن؟

هه لی به رده و امیان بو برخسینن و له شوینی سه رکر دایه تییان دابنین وهک
 چاودیری پؤل.

پیټدا هه لگوتن به ههول و پیشکه وتنه کانیان له ټه نجامدانی کاردا.
 به ستنه وهی فیروون له پؤل به شته کانی دیکه ی ژیان وه.
 فیرخوازه کان بکه گروپ، به شداری چالاکیان پی بکه، له و پرژوه و چالاکیه یان
 پی بده که بو خو ش گوزهرانییه.

چه ندین چالاکی پی پیشان بده و سه رپشکی بکه له هه لټاردنیان.
 بو بوونی ټه گهری گرفته کانی فیروون یان بیرکولی هه لسه نگاندن بکه.
 ټه و نامرازانه به کار بهینه، که پیوه ندییان به شیوازی ژیانیه وه هه یه وهک (شیوازه کانی بیستن، بینین، هه ست کردن).

پهروه رده و فيرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
لايه نه کانی ناره زوو و لايه نه کانی هيژ له منداله که بينه وه و هه لی بو بره خسيته،
تاكو وانه به فيرخوازانی ديكه بليته وه.

ئهو مندالانه ی گزی و قوپییه دهکن

ئهو منداله ی متمانه ی نییه و ترسی ئه وه ی هه یه گهر سهیری په رده ی
تاقیکردنه وه ی مندالیکی دیکه نه کات، خو ی قوپییه نه کات و له په رده ی ورد شت
نه نووسیته وه، ئه رکی ماله وه ی ئه وانی دیکه نه بات، ئه وه ناتوانیت دهر بچیت.
ماموستایان ده توانن چی بکن ؟

په روه پروو گله یی لی مه که و مه یخه ره لیستی ره شه وه، به لکو به ته نیا قسه ی له گهل
بکه .

تی بگه یه نه که مه به سستی مندال ئه وه یه سه رکه و توو بیت، ئه م گزی کردنه ش له و
ترسه وه یان بی متمانه یه وه سه رچاوه ده گریت، که ئه و ده توانیت به بی ئه م ریگه یه
نادرسته کاره که ی ئه نجام بدات.

ئه م په فتاره تاییه ته ی منداله که له ئاکاری منداله که به گشتی جیا بکه ره وه ،
منداله که وه مرۆقیك قبول بکه، به لام ئه م کاره ناره وایه ی په ت بکه وه.
له بیرت بیت که مه به سستی تو ریگه گرتنه له په فتاری ناره و، نه ک سزادانی
منداله که.

ئهو شته دیاری بکه که ده ته ویت (وا چاوه پروان ده کم، هه موو فيرخوازه کان
ئه رکی ماله وه یان له م ئه زموونه ئه نجام بدن).

ئهو منداله له په رده ی تاقیکردنه وه ی منداله کانی دیکه دوور بخه وه.
په روه ی منداله که به خو ی زیاد بکه و فییری بکه له دوارپوژر پاستگۆییت (من ده زانم
گهر تو بخوینیت، ده توانیت ئه نجامی باش به ده ست بهینیت، به بی ئه وه ی قوپییه
بکه ی، من دلنیام تو جاری داهاتوو ده خوینیت و قوپییه ناکه ییت).

له خوځایي بوون

ئو فیږخوازانه ده گړیتهو ، که خوځیان وا نیشان ددهن ههموو شتیځک ده زانن،
ئوانه حمز ده کهن له ستهتر بن و ههمیشه له پیشرېکیدا بن، هندیځ جار هم
مندالانه ههست به نه بوونی نارامی ده کهن، بویه ههول ددهن، تیشکه که ههمووی
له سهر ئوان بیټ، تا کو سهرنجی بهرده وومی ئوانی دیکه رابکیشن.

ماموستایان ده توانن چی بکهن؟

پیداویستی فیږخوازه که بؤ به شدار بوون و ههست کردنی به گرنگی خوځی دیاری
بکه.

هانی بده هم پیداویستیایانه به رپځه یه کی گونجاو به نه نجام بگه یه نیټ.
تیټی بگه یه نه، که پیویست ناکات ئه وپنده له خوځی بایی بیټ و ته نیا ده بیټ
باشترین کهس بیټ، تا له لایهن هاوړپیان و ماموستایانه وه چیگه ی قبول بیټ.
سهرنجی پوزه تیځانه بده منداله که بهرله وهی ئه و بهدوای سهرنجی نیگه تیځانه دا
بگه ریټ، منداله که قبول بکه ته نیا کاتیځک ئه ویش ریټ بؤ ئوانی دیکه داده نیټ،
ته نیا له سهری خوځی قسه بکات و، ده بیټ به شدار فیږخوازانی دیکه بکات.
ههلی بده یه با ههست به بهرپرسیاریه تی بکات وک ئه رکی ناو پؤل، یارمه تیدانی
ماموستا، پیځکه ش کردنی پرژوه ... تاد.

به ره و لای فیږخوازه که برؤ، کاتیځک به فیز و له خوځایي بوون قسه ده کات، سهری
بکه، یان دهست له سهر شانی دابنی، یان بللی (تکایه).

بللی هممه خالیکی سهرنج راکیشن، به لام ئه ی ئیوه فیږخوازانی دیکه چی ده لئین؟
ئه گهر منداله که تا کره وانه گفټوگوکس ی به ریټوه بر د بللی (با هه ل بده ینه
فیږخوازه کانی دیکه وه لامی پرسیاره کانی دیکه بده نه وه).
چاوپیکه و تنیځکی تایبهت له گه ل منداله که بهسته و پیټی بللی تو که بایه خی پیټ
ده ده یټ.

پیټی بللی (نامه ویت مندالانی دیکه بیرکردنه وه ی نیگه تیځانه یان بهرانبهر تو
هه بیټ).

نهو مندالهی له فیږگه دا نوییه

هه نديك جار چوونه فيرگه يه كي نوئ بؤ مندال كارتيكي زور مه ترسي داره، به تاييه تي گهر دواي ده ست پيكردني وهرزي خويندن بوو، رهنگه منداله كه له ناستي پرؤگرامي جياواز و ته نانه ت زماني جياوازيش بيت، رهنگه به هؤي ژياني ناواره بي يان هه ر بارودؤخكي ديكه وه بيت چه ندين هه فته يان مانگ خويندني له كيس چووبيت، نه مه ش بؤشاييه كي گه وره ده خاته خويندنه كه يه وه.

مامؤستايان ده توانن چي بكن؟

گهر بكرت بارودؤخي منداله كه و خيزانه كه ي بزانه، به رله وه ي بيته فيرگه، چاوپيكه وتنيك له گه ل منداله كه و دايبابي سازيده، بزانه نارزه وو و هه زي منداله كه چييه؟ هه روه ها نار هه تيه كاني چين و خيزانه كه له چ بارتيكدايه (كه مپي ناواران، مردني يه كيكي خؤشه ويست، گواستنه وه ي به رده وام .... تاد). پوله كه بؤ فيرخوازه نوپيه كه ناماده بكه، نهو شيوازانه ديارى بكه، كه هاوپيكانى له پؤل به هؤيه وه پيشوازي لي ده كهن. (به ياديان بيته وه كه هه ستيان چؤن ده بيت، گهر نه وان بچنه پؤليك و كه س نه ناسن). هاوپييه كي بؤ په يدا بكه، تاكو له گه ل پوله نوپيه كه ده گونجيت. با فيرخوازه كان خؤيان بناسينن و باسي ياساكانى پؤل بكن. يارمه تي بده نهو كه لين و بؤشاييه نه ي زانيارى پر بكا ته وه، كه له فيرگه كه ي ديكه له ده ستى داون، يان بؤي ده سته به ر نه بوونه.

مندالئى خاوه ن پيداويستيه تاييه تيه كان

له زوربه ي ولا تاني جيهان نه وانسه ي له بواري مافي خاوه ن پيداويستيه تاييه تيه كان چالاكن، داواي داهيناني زاراوه ي مرؤقانه تر ده كهن بؤ نه م توپزه. بؤيه له جياتي وشه ي په ككه وته با شتره وشه ي خاوه ن پيداويستيه تاييه تيه كان به كاربه ي نريت، چونكه يه كه م نه وانه مرؤقن و دووه م نه م په ككه وته ييه ته نيا

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

بهشیکه لهوان، ټهوان له ههموو روویه کی ژیانهوه په ککهوته نین، بویه گرنکه سهیری ټهوه بکهین که چیان پی ده کریت، نهک ټهوهی چیان پی ناکریت!

خوت بیننه بهرچاو ههستت چون ده بیټ، گهر له بواریک له بواره کانی ژیان، په ککهوته بیټ وهک (جوولنه، بینین، بیستن، تهندروستی، دهروونی، ټهقلی)، دهتهویت چون مامهلهت له گهل بکریت؟ ټیسته که له جیهان ناراستهیهک ههیه که مندالانی بیرکولتی سووک و مامناوند بخرینه فیرگه ی ټاسایی، بو ټهوهی بیننه بهشیک له ژیان ټاسایی و بهشدار ټالاکیه کان بکهن، ټه مهش وا لهو مندالنه ټاساییانه دهکات که زیاتر لهو مندالانه بگهن و قبولیان بکهن و درک بهوه بکهن، که ټه مندالانهی ههنديک بههره ی ټایه ټیان ههیه ټهوان نیانه، ههروهه ټه ټیکه لټوونه راده ی په ککهوته یی ټه مندالانه که متر دهکاتهوه.

زور گرنکه بزاین، که خیزانی مندالنه خاوهن پیداو یستییه ټایه ټیه کان پیوستیان به سوز و پالپشته، ههستکردن به شهرم و بی ټومیډی، دوو هوکاری ټازاردانی دایبایی ټه مندالانه، په لټه و جیاوازیکردن دوو هوکاری دیکه ن، کاری ټهوهن زهحه ټدیکه دهکهن، گله یی کردن و خودوور گرتن له خیزانی ټه مندالانه گرفته که قورسديکه دهکات، ماموستایان و کومه لگه به گشتی رولتی گرنک ده گپن له وهرگرتن، قبولکردن و یارمه ټیدانی مندالانی خاوهن پیداو یستی ټایه ټی و خیزانه کانیان .

ټیکه لکردنی مندالانی خاوهن پیداو یستی

ټایه ټی به مندالانی دیکه

رپیکه وه ټننامه ی مافی مندال، بهندی 23 راده گه یه نیټ که مافی مندالی خاوهن پیداو یستی ټایه ټیه، ژیان خو ش و به ختهوه ر بگوزهر ټینیت، له ژیانیک بژیت، یارمه ټی بدات متمانه ی به خوی زیاد بکات. ههروهه راده گه یه نیټ که مافی خویانه چاودیری بکرین، بخرینه بهر خویندن، چاودیری تهندروستیان بکریت، رابه ټنرین، پی بگه یه نرین و خو ش گوزهرانیان بو دابین بکریت. ده بیټ هه موو ټه مانه به شیوه یه ک بن، له گهل توانا کانی مندالنه که بگو نجت (لایه نی کومه لایه ټی

پهروهده و فیژکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
تهواو پی بگات و لایه نی تاییه تی گه شه بکات ته مهش کولتوور و داب و نه ریت
لایه نی رحیش ده گریته وه.

خویندن مافیکی سهره تایي هه موو مندالانه

تیکه لکردنی مندالانی خاوه ن پیداویستی تاییه ت به مندالانی دیکه سی نامنجی
سهره کی هه یه :

- 1- بۆچوون و بیرورای کۆمه لگه (لهوانهش هاوړیانی له پۆل) سه باره ت به
مندالانی خاوه ن پیداویستی تاییه تیه کان بگۆریت.
- 2- مندالانی خاوه ن پیداویستی تاییه ت بینه به شیک له فیژگه و کۆمه لگه، به م
شیویه ش هه لی ته وه یان ده بیت ژیانیک سروس تی بژین.
- 3- ته م مندالانه فیژیکه ی بینه گه وه یه کی به ره مه ی ت، نه ک بینه بار و قورسای
به سه ر کۆمه لگه وه.

تیکه لکردنی مندالی خاوه ن پیداویستی تاییه ت به ژیان نی تاسایی، مانای دیتنی
ته وانه زیاتر له وه ی که ته نیا په ککه وته یه ک بن، فیژکردنی ته و مندالانه یه که
چالاک، خاوه ن بریار، نه رمونیان و داهینه ر بن ، له و بو ارانه ی پیوستیان به
چاره سه ری گرفت و ته زموونی کۆمه لایه تی هه یه، هه روه ها تاگادار کردنه وه ی
گه ورانه به و به رپر سیاریه تیه ی هه یانه، پیوسته گه وران بزانه که مندالانی خاوه ن
پیداویستی تاییه تی بی به ها و بی سوود نین، ته وان له پیوستیان بۆ سوژ و
خۆشه ویستی و هاوړییه تی جیاواز نین. تیکه لکردن واته ژیانیک که پشت به خۆت
به ستیت و بریار بده ی ت.

له جیاتی ته وه ی فیژخواز خاوه ن پیداویستی تاییه ت وه ک گرفت سه یر بکری ت،
باشتر وایه شیوازیکی په روه رده یی دابه ی تری ت بۆ گونجاندن ته م مندالانه، نه بوونی
ژینگه یه کی گونجاو، نه بوونی تامراز و پیداویستییه کانی خویندن، حوکمی
پیشینه ی مامۆستایان یان له سه ر فیژخوازی خاوه ن پیداویستییه تاییه تیه کان،
بوونی شیوازی ره ق له وانه وتنه وه و نه بوونی نه رم و نیانی له پرۆگرامه کانی
خویندن، ته مانه هه مووی ده بینه هو ی نه بوونی سیستمیکی په روه رده یی کاریگه ر
بۆ ته م مندالانه له فیژگه دا.

هه نگاوه کانی تیکه لکردنی فیږخووانی خاوهن پیداویستی تاییه ت

پیویسته به ربه سته کان بگورپین به هوی :
باس له و اتا کانی تیگه یشتنی هه له و جیاوازی کردن بکریت له فیږگه .
پاهینانی ماموستایان له سهر نه و ته کنیکانه ی یارمه تیپان ددهن پیداویستی ه کانی
فیږکردن هه لسه نگیښن و پاهینانیان له سهر به کارهینانی شیوازی تاییه ت به خویمان
بو مامه له کردن له گه له هم فیږخووانه .
دایینکردنی نامرازی فیږکردنی تاییه تی و شیوازی نویی خویندن، بو مندالانی
خاوهن پیداویستی تاییه ت.
فراوان کردنی مه و دای یارمه تی دایباب و پاهینانیان، نه مه ش توانستی خیزان
به هیږ ده کات و وا له خیزان ده کات پشت به گروپیکی تاییه ت ببه ستن، که
متمانیه یان پییه .
هه موو نه و مندالانه ی تووشی گرفتی که متوانایی سووک و مامناوهندی جوولنه
یان نه قل، بینین یان بیستن بوونه، ده بیټ هه لی نه و هیان بدریتی له کومه لگه ی
خویمان پهروه ده بن و له دایباب دوور نه خرینه وه، گرووی پالپشتی له خیزان
پیویسته له کومه لگه دایبمزیت، به م شیوه یه ش خیزانه کان تیکه له به کومه لگه
ده بن .

پیویستی مندالانی خاوهن پیداویستی تاییه تی

مندالانی خاوهن پیداویستی تاییه تی تووشی زه همه تی ناخووشی ده بن، به هوی نه و
ناریکییه ی له گه شه یا دا رووده دات.
له کاتی مامه له کردن له گه له مندالی خاوهن پیداویستی تاییه تی ه کانی پیویسته
نه مانه به هه ند و هر بگپین: ترس ، دلته نگی و خه موکی، نه وان جیاوازن، نه وان
هه ست ده کهن به سهر که سانی دیکه وه بارگرانین. نه وان ده زانن هه گیز خه ونه کانیهان
وهک خه ونی مندالی ناسایی نایه ته دی.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

بو ټووهی یارمه تی مندال ټه دیت ټه پیداوئیسته به دهست بهیټیت، پیویسته مندال ټه وه که یه که یه کی گشتی بناسین، نه که ته نیا وه که ټووهی ټه وان په که که و ته ن، ټی که ټ کردنی مندالی خاوه ن پیداوئیستی تایبته، به مندالان له فیرگه ی ټاسایی و به شداری پیکردنیان له و چالاکییانه ی ده توانن ټه نجامی بدهن، سوودیکی زور به ژیانی ټه وان ده به خشیت، ټی که ټ بوونیان له م قوتابخانانه و له شوینی دیکه یش وایان لی ده کات ههست بکه ن که له هه ردوو لایه نی فیربوون و کومه لایه ټیسه وه قبول کراون.

رهنگه مندالانی خاوه ن پیداوئیستییه تایبه ټیسه کان هه ندیک گرفتگی سوزدارییان هه بیته که مندالانی دیکه نه یان بیته.

قبول نه کردن و رهتکردنه وه

ټه وهان وا ههست ده که ن له مندالانی ده ور به ر جیاوازن. پیویستیان به سه رنج، بایه خ پیدان، قبول کردن هه یه، تا کو ههست به به ها و ریژی خویان بکه ن، زور گرنگه به شداری چالاکییه کانی فیرگه بکه ن، تا ههستی خویان ده برپن و به هره کانیان نشان بدهن. پهروهده کاران، دایباب و کهسانی دیکه یش، ده توانن داوا له کومه لگه بکه ن هه لوئیستی خویان به ران بهر به م خاوه ن پیداوئیستییه تایبه ټیسه بگورن.

هاویرکردن و پهراویز خستن

رهنگه دایباب ههست به شهرم، گونا ه و خه مۆکی بکه ن، ټه وان رهنگه ترسیان له کاردانه وهی کهسانی دیکه هه بیته به ران بهر ټه وان و، مندال ټه خاوه ن پیداوئیستییه تایبه ټیسه که یان هه ندیک مندال، به ټه نقهست مندالی خاوه ن پیداوئیستی تایبته بیزار و تووره ده که ن.

له وه لومی ټه مه دا رهنگه دایباب مندال ټه کانیان جیا بکه نه وه و له مالدا گوشه گیریان بکه ن، به م شیوه یش له ټه زمونه کانی گه شه و پیوه ندیسه

پهروه رده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
کۆمه لایه تییه کان بیبه شیان ده کهن، ئەمهش ههستی مندالە که و خیزانه کهی بۆ
ته نیایی زیاتر ده کات.

زۆر گرنگه ئەم گۆشه گیریه نه مینیت، ئەمهش به دابینکردنی چالاکى و یاری
جیاواز بۆ مندالە که نه بوونی هاندان و ههست کردن به نزمى خود.
پییسته مامۆستا و دایباب هانی بدن، خۆی یارمهتی خۆی بدات و پشت به
خۆی بهستیت، ناییت هه موو شتیک بۆ مندال بکه، به تاییه تی ئەو کارانه ی خۆی
ده توانیت ئەنجامیان بدات، پییسته رووبه رووی مندالە که بینه وه و ته نانه ت لیسی
گه پین هه ندیک هه له بکات.
دووباره په ککه وتنه که ی هه لسه نگینه وه، بزانه ئەو ده توانیت چی بکات، هیز
و تواناکانی به کاربهینه بۆ ئەنجامدانی کاره کان.

توورپه بوون

رهنگه مندالی خاوهن پیداو یستی تاییه ت له خودی خۆیان توورپه بن، به هۆی
په ککه وته که یان و جیاوازیان و قبوول نه کردنیان له لایه ن مندالانی دیکه وه،
له وانیه گۆشه گیرین یان چاونه ترس و بویر ده ریچن.
پییسته گه وه یارمه تی مندال بدن، کۆنترۆلی توورپه بوونیان بکه ن و به
شیوه یه کی دروست ده ریپین، پییسته هه ریه ک له مندالان، دایباب و مامۆستا
فیرین که قبوولی په ککه وته یی بکه ن و ئەوهش بزانه هه رچه نده په ککه وته ییش
هه بییت، گه شه هه ر به رده وام ده بییت.

مندالانی خاوهن پیداو یستی تاییه ت و

گرفتی که می ته رکیز کردن

گرفتی که می ته رکیز و په ککه وته یی کارده که نه سه ر هه موو لایه نه کانی ژییانی
مندال. ئەو مندالانه ی ئەم گرفته یان هه یه توشی گرفتی ده ماری ده بن، که
کاریگه ری له سه ر راده ی فیربوون و پیوه ندی کردن و ته رکیز کردنیان هه یه .

مندالانی خاوهن پیداوایستی تاییهت

مندالانی خاوهن پیداوایستی تاییهت، له ماوهی چهند سالیکی کهمدا، چهند گرفتییکی دیاریکراویان دهییت، زۆریهیان چهند بههرهیهکی تاییهتمهندیان ههیه، پهککهوتهیهی مندال کار لهسهر توانای میشکی دهکات، بهوهی که راقهیهکی جیاواز دهاته شهوهی دهییستیت یان دهیییت. ههندیک مندالی خاوهن پیداوایستی تاییهت له دهبرینی ههستیان بهشیوهیهکی ریکوپیک به وشه یان به نووسین زهجهتیان ههیه، مندالانی خاوهن پیداوایستی تاییهت چهند لایهنیکی بههیزیان ههیه و دهتوانن له پۆلی ئاسایی مندالاندا فیترین، بهلام بۆ زالبوون بهسهر خاله جیاوازهکانیاندا پیوستیان به بایهخی تاییهت ههیه.

مندالانی خاوهن پیداوایستی تاییهت کهم زیرهک، کهموکوری گهشه، بیرکۆل نین، مندالانی خاوهن پیداوایستی تاییهت، رادهی زیرهکیان وهک ئاسایی یان له سهرووی ئاساییه. هۆکاری پهککهوتهیهی بههۆی لهدهست دانی بینین و بیستن نییه. هۆکاری گرفتیی سۆزداری، زهبری دهروونی، گرفتیی مالسهوه، فیترکردنی لاواز، بارکردن و گواستنهوهی مال، خویندن به زمانیکی جیاواز نییه.

ههندیک لهو لایهنانهی که مندالانی خاوهن پیداوایستی تاییهت

گرفتیان لپی ههیه:

بینین

ئهمهش چهند لایهنیکی دهگریتهوه: گرفتهکه لهوهدایه که دهیییت. گرفت له بینینی تهخته رهشه، گرفت له پهیهوست کردنی دهنگ به وینه و سیمبولهکان (وهک پستهکان) و (وشهکان)، به پیچهوانه نووسین یان خویندنهوهی وشه و پیستهکان.

بیستن

ئهمهش چهند لایهنیکی دهگریتهوه: گرفت لهوهی که دهییسن. گرفتیی (دهبرین و بیستن)ی شهو چهمکانهی ئالۆزن. زهجهتی له دۆزینهوهی شهوهی له ژاوهژاو گرنهگه لهکاتی وانه وتنهوهدا.

رېځخستن

ټه و شتانه ی پیوښتی پټیه تی بزریان دهکات، یان له شوینی خوی دایانسانیت. کتیب و دهفته و ژووری نوستن، هه مووی نارپکن. گرفت له رېځخستن و یهک له دوا ی یهکی هه ر کاریک و تیکه لکردنی هه نگاهه کان. لاوازی زمانه وانی، ده برپینی وشه و رسته و رای خوی.

یاده و هری

گرفت له یادکردنه و ه ی ټه و ه ی فیځی بووه. گرفت له زانینی ټه و ه ی ټه و ټیسته له کوښیه. تیکه لکردنی راست و چه پ، گرفتی جوولهی دهست له کاتی وینه کیشان یان نووسیندا.

شاره زایی کوښه لایه تی

په ککه و ته یی کارده کاته سه ر گونجان له پرووی کوښه لایه تیسه وه. برکردنه و ه ی پرووت و زهجه تی له تیگه یشتنی مانا، قسه ی نهسته ق و نوکته. زهجه تی له وه رگرتنی رپنمایي و گوڼپرایه لی کردن. لاوازی له چاره سه رکردنی گرفت و هه لچوونه کان، لاوازی له هه لپژاردنی چاره سه ری دیکه ی جیاواز و هه لسه نگانندی هه نگاهه کانی خوی.

هه موو ټه مانه ی سه ره وه مانای په ککه و ته یی ناگه یه نن. هه موو مندالیکي خاوه ن پیداویستی تایبه تیش هه موو، یان ته نانه ت زوربه ی ټه وانه یش نییه. به لام ټه مانه نیشانه ی ناگادارکردنه ون، که مانای هه لسه نگانندی زیاتر نیشان ده دن. په ککه و ته یی ته نیا هوکاري دواکه و تووی مندال نییه له فیځکه. ټه و گرفتانه ی دیکه که ده بنه هو ی دواکه و تووی له خویندن ټه مانه ن : دلپراوکی یان خه موکی، گرفته کانی ته رکیز، کاردانه و ه ی فشاری دهروونی، نه هاتن بو فیځکه، بوونی بو شایی له پرؤسه ی خویندن له کاتی توندوتیښه کاند، گواستنه وه له فیځکه یه ک بو یه کیکی دیکه.

گرفتی که می ته رکیز و زوری جووله

ثم گرفته له ناکاو پهیدا نابیت و به هوئی زهبری دهروونی، یان گرفتی مالله وه نییه و بنه مایه کی ده ماری هه یه. هه ندیک مندا ل له ته مهنی هه رزه کاری ثم گرفته یان نامینیت، به لام له هه ندیک کی دیکه تا ژیانی گه وره یی به رده وام ده بیت. گرفتی که می ته رکیز و زوری جووله، کاریگه ری له سهر هه موو لایه نه کانی ژیانی مندا ل هه یه، له فیرگه، مال، پیوه ندییه کومه لایه تییه کان، زوره، به لام نه هه موو مندا لان گرفتی که می ته رکیز و زوری جووله و گرفتی فیروونیان هه یه. سی خاسیه ته سهره کییه که می گرفتی که می ته رکیز و زوری جووله بریتین له:

- 1- نه بوونی ته رکیز و رویشتنی ته رکیز بو سهر شتی لاهه کی. 2- زوری جووله.
- 3- زوو هه لچوون.

1- نه بوونی ته رکیز و رویشتنی ته رکیز بو سهر شتی لاهه کی

ته رکیز کردن بو ماوه یه کی که م. زه جمه تی له ته رکیز کردن له سهر شتی کی دیاریکراو و به ناسانی رویشتنی ته رکیزه که بو سهر شتی کی لاهه کی (وه که کاتی وانه وتنه وه، له په نجه روه سهیری چوله که یه که بکات). زه جمه تی و سه ختی له ته واو کردنی ته رکه کانی. زه جمه تی له گوینگرتن و په پرده کردن فرمانه کان و رینماییه کان. که می ته رکیز له گوینگرتن له دریزه باسه کان، کردن هه له ی بچووک و زهق. زه جمه تی له گواستنوه له چالاکییه که بو یه کی کی دیکه. گرفتی له ریکخستنن کاره کان. بزر کردن شت، له بیر چورونه وه.

2- زوری جووله

زوره به لام نه هه موو مندا لانی نه بوونی ته رکیز و زوری جووله نیشانه کانی زوری جووله یان هه یه. کچان به زوری له جوری نه بوونی ته رکیز و که متر زوری جووله یان هه یه. هه میشه له شوینی خو یان جووله ده که ن، یان شوینی خو یان جی ده هیلن. هه میشه راده که ن و به سهر شت ده که ون (له جووله دا). قسه کردن زور.

3- زوو هه لچوون

حه ز ده کات یه که سهر ته رکیزی له سهر نه و بکه ییت کاتیک قسه ده کات. قسه و گفتوگویی خه لک ده بریت. چاوه پروانی سهری خو ی ناکات و ئوقره ناگرت. وه لامی پرسیاره کان ده داته وه به رله وهی ده ست به رز بکاته وه. به رله نه نجامدانی کار،

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره(8) سالی 2012
بیرناکاتهوه. ناتوانیت پیشبینی کارهکان بکات. ههمیشه به لینه کانی به جی
ناگهیه نیت.

هه موو ټو نیشانان مانای ټوه ناگهیه نن که مندالنه که گرفتې نه بوونی تهرکیز
و زوری جوولھی ههیه. له وانهیه هه نديک هؤکاری دیکه هه بن بؤ ټم رهفتاران، زور
گرنگه بؤ هه لسه نگانندی گرفتې نه بوونی تهرکیز و زوری جوولنه داوای یارمه تی
شاره زایان بکهیت.

هه نديک جار خیزان و هاورپیکان به رانه ر ټو مندالنه ی گرفتې نه بوونی تهرکیز
و زوری جوولھیان ههیه بیزار دهن یان نارامیان نامینیت. زور جار ټم مندالنه
تووشی بی ټومیدی و نه بوونی ټیراده دهن، یان رقیان له خویان هه لده ستیت.
له وانهیه وا هه ست بکهن له خه لکی دیکه جیاوازن و هه ست به بی متمانه یی و
که می ریزگرتن ده کهن.

چوینییه تی یارمه تیدانیان

هه نگاوه کانی یارمه تیدانی گرفتې نه بوونی تهرکیز و زوری جوولنه:
هه ریه که له مندالنه تاییه تمندی خوی ههیه و شیوازی فیربوونی جیاوازی
ههیه. پیویسته هه ریه که له ماموستا و دایباب پروگرامی تاییه ت به کاربهینن،
تا کو له گه ل پیداویستییه تاییه تییه کانی مندالدا بگوخییت. زور گرنگه له هه ریه که
له فیرگه و مالوه ژینگه یه کی چه سپاو و دیاری کراو دابه زرنیت. پیویسته ټم
مندالنه روتینی روتانه و چند یاسایه کی به رده و امیان هه بیت، تا به ناسانی
بتوانن پیوهندی بکهن.

دانیشتن له فیرگه

مندالی گرفتې نه بوونی تهرکیز و زوری جوولنه له گه ل هه بوونی په ککه وته یی له
پیزی پیشه وهی دابنی له پولدا. دوور لهو شویتانه ی دابنی که تهرکیزی پی ده پوات
وه که دهرگه، په نجه ره، دهن گه دهن گ ... تا د . له نزیک ټو مندالنه ی دابنی که
ثاقل و ژیرن. هه همیشه چاوت له سه ری بیت.

وانه وتنهوه

وا بکه مندالّه کان نارزه زووی خویندن و فیربوون بن، گیانی حه ماسهت و حهزی تیدا بورووژینه. ههولّ بده له گهله قسه کانت نواندیش بکهیت، دهرپرینی وشه کان له ده موچاوت پهنگ بداته وه. به پیی بارودوخه که تونی دهنگت له م نرم بو بهرز، بو هیواش ... خیرا ... تاد بگوره. رووداوه کان به شیوهی چیرۆک باس بکه. قسهی خۆش و نوکته بکه! وانه کان به ژیانی رۆژانهی فیرخوازانوه په یوهست بکه. ههر وانهیه کی نوی، به پیداچوونه وه به وانه کی پیشوو دهست پی بکه و باس بکه چۆن ئەم وانهیه پیوهندی به وانه کی پیشووتره وه ههیه .

فیربوونی چالاکانه

زیاتر له ههستیك به کاربهینه بو فیربوون : بینین، بیستن، ههست، تهناهت بۆن و تام کردنیش. وانه وتنهوه کهت هه مه جوړ بکه به به کارهینانی پرۆجیکتهر، وینه ، نه خشه ... تاد. مندالّه کان بکه گروپی بچووک، شهو ئامرازانه بو فیربوون به کاربهینه که مندالّه کان بتوانن دهستی لیدن و ههولّ بده مندالّه کان تا له دهره وهی پۆل بچولینه وه. ههل بو فیرخوازان بره خسینه وانه پیشکesh بکهن، به شیوهی نواندن لاسایی کردنه وه ... تاد. چه مکه کان روون بکه وه. بو راقه کردنی چه مکه کان شیوازی ئاسان به کاربهینه. فییری شیوازه کانی به هیترکردنی یاده وه رییان بکه (چۆن یاده وه ری به هیتر ده کهن). رینمایی ساده، روون و ئاسانیان پی بده. ئهرکی ماله وه بده به زاره کی و به نو سین. له وه دلنیا به مندالّه کان له ئهرکی ماله وه تیگه یشتن. سهردییری نووسینه کانی ماله وه یان بو بنووسه.

به رده و امبوونی تهرکیز

له کاتی وانه وتنه وه دا به ناو پۆلدا بچولینه وه، تاکو فیرخوازه کان به رده وام تهرکیزیان هه بیت. ئاماژه و ئاگاداری بکه - تاکو تهرکیزی فیرخوازان نه روا ت، به به کارهینانی زهنگ ، لایت ... تاد. بلّی (هه موو ئاماده ن؟)، دهی با دهست پی

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

بکهین. پرسپاری ئاسان له و منداله بکه که خهریکه ته رکیزی نامینیت. ناوی منداله که بلی، کاتیک پرسپاریکی راسته و خوئی لی ده کهیت. پرسپاری کراوه بکه، به بی شهوهی تاکه وه لامیکی راست هه بیته، بهم شیوهیهش رای هه موو فیرخوازان وهرده گیریت و ریزی لی دهنریت. دوایی وه لامیکی تاییهت و یه کگرتوو بدهوه. ئه رک و کاره کانیاں بگونیخه، ماوهی راهینانه کانیاں کهم بکهوه. ئه رکه کان دابهش بکه بو چند به شیکی بچوکت و با مندالانیش له مه به شدار بن، بهم شیوهیهش ئه وان ده زانن ئه رکه کانیاں کو تاییاں هه یه. کاتی زیاتر بده، تاکو راهینانه کان و ئه زموونه کان جیه جی بکه. بینه وه یادیا، ئه رکه کانیاں ئه نجام بدهن. له نیوان دوو راهیناندا پشوی کورت دابین بکه. با هه موو فیرخوازه کان دهفته ری تیپینی راهینان و ئه رکه کانی ماله وه یان هه بیته. زیاتر سه ییری دهفته ری تیپینییه کانی مندالانی خاوهن پیداویستی تاییهت و گرفتی نه بوونی ته رکیز و که می جووله بکه، تاکو دلیا بیت، ئه رکی ماله وه ته وان ئه نجام دراوه. یارمه تی فیرخوازان بده، دهفته ری تیپینییه کان ریکبخه ن. بو وه لامه راسته کانی فیرخوازان کو دابنی بو (راسته کان) له جیاتی دانانی نمره ی کهم بو وه لامه ناراسته کان. ئه وه دووپات بکه وه که منداله که تیبگات، هه له ی چی بوو له وه لامه ناراسته کان. ئه گهر زمانی نووسین لاواز بوو، ئه وه جیگروه که ی قبول بکه وه ک زمانی قسه کردن بو هه ندیک بابهت وه ک پیشکه ش کردنی سیمینار. لاپه ره هیلکارییه کان به کار بهینه بو بابه تی وه ک بیرکاری .

کۆنترۆڵکردنی رهفتار

له بهرانه بهر منداله که راوهسته، یان دهست له سه ر شانی دابنی، بو دووباره هینانه وه ی ته رکیزه که ی، یان هاندانی رهفتاریکی تاییهت. پیی رابگه یه نه که ئه وه رهفتاره ی لای تو قبوله. به زمان رهفتاره گونجاوه که هان بده. یاساکانی دوای پۆل دابنی، هه موو فیرخوازه کان له شیوازی پیوه ندی کردن تیبگه ن. به وردی چاودیری فیرخوازان بکه له کاته کانی گواسته وه و جیگورین. رهفتاری نارپکی لاوه کی پشتگویی بجه. ئه وه منداله دهست نیشان بکه که دهستی بهرز کردوه ته وه و پشت گوپی بجه کاتیک له شوینی خوئی بانگت ده کات. هه ول بده پیشبینی گرفت

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
بکه به رله پرودانی، ههول بده فشارهکان کهم بکهیتهوه، کاتیک منداله که ههست
دهکات لهژیر فشاره، هیمن و نارام به. منداله که فیبر بکه چون سوورپهیی خوئی
کوئرتول دهکات وهک هیوربوونهوه، رویشتن، ههناسهی قول ... تاد.

بنیادنانی بههای خود

هانی بدهو دلئی بدهوه، ههر سهکرهوتنیک گهر بچووکیش بیت ستایشی بکه و
باسی بکه. لیدوانی بنیادنهرا نه بده، نهک رهخنهی روخینهر. سهرنج بده چ کاتیک
منداله که رهفتاری گونجاو دهکات، سهرنجی ههر چاکبوونیک و پیشقهچوونیک بده له
خویندندا و تیشک بخره سه رهفتاره کوومه لایه تییه گونجاوهکان. به بهردهوامی
پیوه ندیت لهگهل دایباب هه بیت دهر باره ههر پیشقهچوونیک منداله که بیان و
پیوستیه کی تاییهت. بههره تاییه تییه کانی بیتهوه یاد، کاتیک ههست به لاوازی
و بی هیوایی دهکات. با منداله که بههوی ئهه بههرهوه یارمه تی منداله کانی دیکه
بدات. ههلی بو بره خسیته تا شوینی بهرپر سیاریه تی وهر بگریت و سهر کردایه تی
بکات لهو چالاکیانهی که تیانداندا بههره مننده وهک (وهرزش، نواندن، هونهر،
بیرکاری یان زمانه وانی). چاودیری منداله کانی دیکه بکه تاکو رهخنه یان بیزاری
ئه منداله نه کهن که خاوهن پیداویستی تاییه تییه و گرفتگی نه بوونی ته رکیز و
زوری جوولهی ههیه.

دروستکردنی تیم لهگهل دایباب

پیوسته دایباب و ماموستایان وهک یهک تیم کاربکهن. پیوسته ماموستایان
له ههر پیشکهوتنیک نوپی منداله که، دایباب ناگادار بکه نهوه، چ له ریگهی
نوسین یان به زاره کی. بیکه وه ستراتیژیک دابنن تا پروگرامیک چه سپاو له مال
و فیرکه هه بیت.

مندال و ھەرزەکاری توورە و توندوتیژ

ئەو مندالەي سەربەگۆبەن و توندوتیژ و بى میزاجە و ھىچ سۆزىكى بۆ ھەست و گرتى بەرانبەرەكەي نىيە، ئەو تەنيا گرنكى بە خۆش گوزەران و دەسەلاتى خۆي دەدات و ئەو ھەزەدەكات لە ئەنجامى بەكارھىنانى توندوتیژى سەرنجى كەسانى دىكە بۆلاي خۆي رابكىشیت. رەنگە ئەم مندالە بۆچوونى لاوازي بەرانبەر خۆدى خۆي ھەبیت و ھەست بكات لە ناخەوە نازارى ھەيە، بۆيە ئەو كاتە بەھىزە كە كەسانى دىكە كۆنترۆل دەكات و ئەو كاتە گرنكى كە بە سەرياندا زالە. لەوانەيە مندالى توورە و توندوتیژ، لەلایەن دایباب یان خوشك و برای گەورەتر لە مائەوہ خراب مامەلەي لەگەل كرابیت، بۆيە ئەمیش ئەم توندوتیژیە بۆ كەسانى لاوازتر دەگۆزیتتەوہ. لەوانەشە ئەم مندالە توندوتیژی و شەرى دىبیت و ھىز و توندوتیژی خۆي بەكاربھىنیت تا ھەست بە بى ھىزى نەكات.

مامۆستايان دەتوانن چى بكەن ؟

- 1- پىوھندى: پىوھندى قوولى لەگەل دروست بكە، بە شىوھىەك ئەو بزانیٹ تۆ گرنكى پى دەدەيت.
- 2- شىوازىكى رىزگرتن بۆ خۆت، بۆ فىرخوازەكە، بۆ فىرخوازەكانى دىكە دابنى.
- 3- شارەزايى لە گونجان و چۆنىيەتى پىوھندى كردن و ھۆشيارى خود لاي زياد بكە، ھەول بە تىببگەيەنيت چۆن رەفتارى ئەو كار لە فىرخوازەكانى دىكە دەكات. شىوازەكانى پىوھندى كردن بەكاربھىنە و ئەويش فىربكە، كە چۆن وزەي خۆي بە شىوھىەكى بەرھەم ھىن بەكاربھىنيت.
- 4- يارمەتى مندالەكە بە ھەستەكانى بناسىتتەوہ و بە شىوھىەكى رىكوپىك دەريانبرپىٹ. بە تەنيا قسەي لەگەل بكە لەبارەي ئەو ھەست كردنەي بە نەبوونى ناسايش و ئەگەرى نازاردانى . ئەگەر خۆي نارەزووى ھەبوو، با ئەو بارودۆخە ناخۆشانە بىنيتتەوہ ياد، كە تووشى ئەم ھالەتەيان كردوہ. بە مندالەكە بلى تۆ قبوولى ئەو ھەستە توورەي ئەو دەكەيت، بەلام ھەندىك پىشنىازى دىكەي بۆ بكە، تا توورە بوونەكە بە شىوھىەكى دوور لە توندوتیژی دەربىرپىٹ.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

5- ټو ته کنیکه پیوه نندیانه ی فیربکه، که متمانہ ی به خو ی زیاتر ده که ن.
6- هه ول بده لایه نی سوزی گه شه پی بده یت، تی بی بگه یه نه ههستی مندالانی دیکه له م حاله تانه دا چو ن .
7- فیری بکه چو ن ته کنیکه کانی زال بوون به سهر تووره ییدا به کار به یتیت (له یه ک تا ده ده ژمیریت ... تاد). زیاتر هانی بده، کاتیک به سهرکه وتووی ټه نجامی ده دات.

منداله که له سهر ته کنیکه کانی چاره سهر کردنی فشار رابه ینه، خاوبونه وه، قسه کردن له گه ل خود، چاره سهر کردنی گرفت و مملانی کان. گرژییه کان به قسه ی خو ش و نوکته خاوبکه وه.

8- بونیادنانی به های خود و وینای پوزه تیقی خود. یارمه تی منداله که بده خو ی به به ها و به سوود و گرنګ بیتته بهر چا و . پیدا هه لگوتن به کاره باشه کانی و زور ته رکیز له سهر ره فتاره نابسه جیکانی مه که . هه لی بو بره خسینه تا ناستی بهر پرسیاری و سهر کردایه تی وهر گریت و به شیوه یه کی دروست جیگه ی سهرنجی خه لک بیت. پالپشتی ټو چالاکیانه بکه، یارمه تی سهرکه وتنی ده دن و حاله به هیزه کانی درده خه ن. یارمه تی بده وزه کانی به شیوه یه کی بنیادنه رانه به کار به یتیت، ورزش یان ټو چالاکیانه ټه نجام بدات که پی شبرکیان تیدایه و هیزیان تیدا تاقی ده کریتته وه.

دیسپلین

ټو هیمن به، ته نانه ت گهر منداله که بیزاریش بوو. هه ول بده پالنه ری ره فتاره کانی دیاری بکه یت (ته رکیز کردن، هیز، ټوله سه ندنه وه، هه ست کردن به بی توانایی) و ته کنیکه گونجاو بو چاره سهران به کار به ینه. ټه گهر منداله که ره فتاریکی کرد بو سهرنجراکیشان، هه ول بده ره فتاره لاهه کییه کان پشت گوی بخه یت. زوو ده ستیشانی ره فتاری نه گونجاو و تووره بوون بکه، تا تووره بوونه که زیاتر نه بیت. به هیمنی و میهره بانی و دهنگی نزمه وه دووباره ناموژگاری بکه. به دهنگیکی ناساییه وه بلتی (یاساکان ټه وهن که (نه ک بلتی) وا مه که) و فه رمان ده ریکه یت. چهنه یاسایه کی روون و دیوکراتیانه و دادپه روه رانه بو ناو پو ل دابنی

په روږده و فیکرکدن ————— ژماره (8) سالی 2012

و به بهر ده و امیش خه ختیان له سهر بکه وه. ته گهر منداله که قسه ی نارپک یان توندوتیژی جه سته یی به کار هیئا شه وه ده بیټ سزای گونجاوی خوی و هر بگریټ. پرو به پرووی مندالی توندوتیژی مه به وه و هیزی له گهل به کار مه هیئا. رهنگه شه مندالانه هه ست به هیز و ده سته لات و زال بوون بکه ن به سهر ماموستادا، شه و ریگه چارانه بدوزوه که به سهر شه هه سته ی شه ودا زال ده بیټ. باسی پرو دا وه که، له گهل فیرخوازه که بکه و پیی بللی چون ده کرا پروی نه دابایه، چون ده توانرا کونترولی خوی بکات و له داهاتوو چون ره فتار بکات. ره فتاری ئی سته ی منداله که به گشتی جیابکه وه، تییبیگه یه نه، که تو وه ک مرؤقیک شهوت خوش ده ویټ، به لام شه توندوتیژی شه و (به قسه یان به جه سته) به ران بهر فیرخوازانی دیکه قبول ناکه یټ. هیچی دیکه مه یی به بو گۆشه ی سایکولوژی (شه گۆشه یی مندال له پؤل ده بیټ لیی راهه ستیت کاتیک ره فتاری نه شیوا ده کات)، کاتیک هه ست به هه ره شه ده کات، یان وا بیرده کاته وه پیویسته خوی بگورپټ. په یمانیکی له گهل به سته و قسه ی لی و هر بگره. که پاداشتی هه ره فتاریکی گونجاوی بکه یټ. ده ستکاری ژینگه ی ده ورو بهر (پؤل) بکه، به شیوه یه ک ره فتاره نه شیوا وه کان و گرفته کان که متر روو بده ن.

شتی دیکه

هه ول بده ته گهری گرفته کانی فیروون، په ککه وته یی یان نه بوونی ته رکیز و زور جووله بدوزیته وه و هه نگاوی پیویست بنی بو چاکر دنیان، رهنگه شه مندالانه بتوانن که موکوری خویان یان سه رنه که وتنیان له فیترگه بشارنه وه.

بو هوکاره کانی دیکه ی تووره بوون و توندوتیژی بگه رپټ و هه ول بده فیرخوازه تا هه سته کانی خوی ده ربهرپټ. کزبوونه وه یه ک له گهل دایباب شه نجام بده و باس له شه نجامه خراپه کانی ره فتاره توندوتیژی به که ی منداله که وه، نه گونجانی له گهل یاساکانی فیترگه بکه. پرساری شه وه بکه، ئایا هه مان ره فتاری توندوتیژی له ماله وه یان له گه ره کیش هه یه، پییشنیازی دایباب و هر بگره و وه یه ک تیم له گهل یان کار بکه، بو دانانی ستراتیژی بو یارمه تیدانی منداله که. سیستمیکی

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
گونجاو دابنیت، تا پیوهندی بهردهوامت له گه ل دایباب هه بیت، بو هه گرفت بیان
پیشقه چون له رهفتاری منداله که. له هه خراب مامه له کردندیکی خیزان له گه ل
منداله که وشیار به ، گه هه رهفتاریکی توندوتیژ بهرانبه ر منداله که هه بوو،
ئه مه به لایه نی که مه وه پیوه ندیدار بگه یه نه. منداله کانی دیکه یش له سه ر باوه ر
به خوبون رابهینه و فیتریان بکه چۆن خویان له مندالی شه رانگیز ده پاریزن.

چه قاهه سوووی

هه موو شه ویک تا دهنووم، ده گریم، ئاخو بوچی من ...؟
له خه و راده په رپم، چونکه خه ویک ناخوشم بینیه.
هاوار ده که م، فریام که ون، کاتیک تارماییه که به ره و من دیت.
تارماییه که هاوار ده کات (هاوار مه که، ته گینا خراپترم لایه).
من نه و به یانییه خۆم نه خۆش کرد، هه شت جاری دیکه وام کردوه.
دایکم گومانی په یدا کرد، بویه پرسیری قورسی ناراسته کردم.
(ئه م دارووشانه ی پیستت که ی په یدا بووه؟ ئایا شه رت کردوه؟).
من هاوارم کرد (نه خیزر)، (هیچم نه کردوه).
من نه ورژ چومه فیترکه، نه و داوای پاره ی کرد، من پیم نه دا، نه و به زۆر لیبی بردم،
دارووشانیکی دیکه م بو زیاد بوو، دیسانه وه نه و پرسیاره م کرد، ئاخو بوچی من؟
ئه مه، له لایه ن فیترخوازیکه وه نووسراوه که قوربانی دیارده ی چه قاهه سوووییه که.
چه قاهه سوووی گرتیکی بلاوه له هه موو جیهاندا و له هه موو ولاتیکدا
رووده دات، چۆنییه تی مامه له کردن له گه لی ده وه ستیته سه ر که سایه تی
چه قاهه سوووه که، قوربانییه که، کولتووری کۆمه لگه و ژینگه ی فیترکه.
چه قاهه سوووی به وه پیناسه ده کریت، که بریتییه له بیزارکردن و نازاردانی
به رده وامی که سانی دیکه، له وانیه شه یوازی توندوتیژی جهسته یی، ترساندن،
دزینی شت یان شیوه ی زاره کی، ده روونی بیت وه ک گالته پیئکردن، ناووناتوره لیئان،
هه ره شه کردن، ده رکردنی ... تاد.

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

چه قاهه سووی هه موو کات بی سۆز و بی بهزه بییه بهرانبهر مندالانی دیکه و
حهزی له دهسته لآت و زال بوونه، شه مانه رهنکه شه زمونی کۆمه لایه تییان که م بیته
و نه توانن به سهر خۆیان زالین، له وانه شه گرتی فیربوونیان هه بیته، هه ندیک له
چه قاهه سووه کان چاونه ترسن و رووبه رووی بهرانبهر ده بنه وه، رهنکه چه قاهه سووه که
سه رۆکی بان دیکه چه قاهه سووه بیته، که شه ندانه کانی هه مان ناره زووی دهسته لآت
و زال بوونیان هه بیته، یان له لایهن چه قاهه سووه که وه ترسینرابن و به ناچاری
له که لیدا بن.

چه قاهه سووه کان هه زده کهن شه و مندالانه بیزار بکهن که بی دهسته لآتن، شه و
قوربانیانه ده بنه تامانج که له جلوبه رگ جیاوازن، درهنگ فیرده بن، ترسنۆکن،
جهسته یان بچوو که یان بی هیزن، هاوړتیان که مه یان شه زمونی کۆمه لایه تییان
نییه، ههروه ها چه قاهه سووه کان شه و مندالانه ده که نه تامانج که له ره کهز یان توخم
جیاوازن، له وانه یه قوربانییه که بی دهسه لآت و نه توانیته پشت به خۆی بهسته تیته،
زوو بگریته و توانای شه پرکردن و رووبه روو بوونه وهی نه بیته. شه گهر منداله که
هاوړتی نه بوو، شه وه کهس به رگری لی ناکات بهرانبهر به چه قاهه سووه که. شه پری
چه قاهه سووه زیاتر له کاتی پشوو داندای رووده دات وهک : کاتی یاری کردن، له
ئاوده ست، کاتی نان خواردن ... تاد، له و ساتانه دا مندال که متر چاودیری
ده کریته، پیویسته مامۆستایان ناگایان له و مندالانه بیته، که شه گهری بوونه
قوربانییان هه یه وهک له لیسته ی له پیشته باسکرا و دارووشان و برینیان له
جهسته دایه و جله کانیان دراوه، به خوینه، یان پیس بووه. له وانه یه قوربانییه کان
پاره یان شتی دیکه ون بکهن، له شه نجامدا رهنکه شه مندالانه ترسی شه وه یان
هه بیته، بچنه ئاوده ست، شوینی یاری کردن، شوینی نان خواردن، یان خۆیان نه خوش
بخهن، خه مبار دیار بن، له هاوړتیان دابرین، یان گرتی دیکه یان هه بیته وهک :
ته رکیز کردن، دله پراوکی، گرتی نوستن و خواردن، گرتی جهسته یی وهک
سه رییشه، سک ئیشه. زۆر گرنکه تیینی شه وه بکه یته، که قوربانییه کان، نکۆلی
له وه ده کهن که له لایهن مندالی چه قاهه سووه که وه هه ره شه یان لی کرایته، یان نازار
درابن.

پیویسته مامۆستایان زۆر وشیاربن، تاکو شه نیشانانه بناسنه وه و چاودیری ورد
بکهن، تاکو شه ره فتاران هه روونه دهن، پیویسته هه ره فتاریکی چه قاهه سووی

پهروهده و فيركردن ————— ژماره (8) سالی 2012

پاڅگرن و به تهنیا قسه له گهل چقاوه سووه که و قوربانیه که بکهن. سه بارهت به چقاوه سووه که، پیوسته ماموستایان دووباره یاساکانی وهییر بهیننه وه و، ریگه لهم رهفتاره ی بگرن، سه بارهت به قوربانیه که ش، پیوسته دلنیای بکهنه وه، که هم رهفتاره ی چقاوه سووه که بهرانبه ری به هژی هله ی نه وه و نییه و شایه نی هم جوره مامه لیه ش نییه. ههروه ها پیوسته قوربانیه که دلنیا بکریته وه که ماموستا و فیترگه، هه موو شتیک ده کهن، تا کو هم رهفتارانه دووباره نه بنه وه. ههروه ها پیوسته فرمانبه رانی فیترگه یارمه تی قوربانی بدهن، چو ن به بی هیچ ترسیک داوای یارمه تی بکات، کاتیک رووبه پرووی هم جوره رهفتارانه ده بیته وه.

پیوسته نه و مندا لانه ی ده بنه قوربانی چقاوه سووه کان فیتر بکرین چو ن هاور ی پیدا ده کهن، چو ن خو یان له چقاوه سووه کان لاده دن، یان بوونی خو یان ده سه لمینن، نه گهر شیاو بیته پیوسته چهنده ولامی کی توند بده نه وه وهک (به راستی تو گرفت هیه، کاتیک ناووناته ره له من ده نیته). پیوسته ماموستایان یارمه تی هم فیترخو ازانه بدهن، تا متمانه یان به خو یان زیاتر بیته. ههروه ها یارمه تی یان بدهن، ناره زووه کان یان له و بواره دا پره پی بدهن، که خو یان هه زیان لییه، متمانه به خود به خشین و وانه کانی فیتر بوونی هونه ری جهنگ یارمه تیدهرن بو هم جوره فیترخو ازانه، پیوسته ماموستایان له ناو پولیشدا له نیو نه و فیترخو ازانه یان دابننن که زیاتر قبول یان ده کهن.

پیوسته یاسای توند سه بارهت به رهفتاری توندوتیژی و شه پانگیزی هه بیته، ههروه ها پیوسته فیترخو ازان نه وه بزائن که لیپرسراویه تی هه مووانه نارامی فیترگه بیاریزن، ده بیته هه موو فیترخو ازان فیتر بکرین کاری چقاوه سووه یی قبول نه کهن و هه ر کاری کی توندوتیژی بگه یه ننه ماموستا یان به ریپوه به رایه تی فیترگه، نه مه ش دووزمانی و قسه گیترانه وه نییه، به لکو پاریزگاری کردنی فیترخو ازان و گه یاندنی پروداوه کانه. له هه ندیک فیترگه دا فیترخو ازان دادگه یان داناه و گفتوگو و ده مه قالی تی تیدا ده کریت تا نه نجامی کی دادوه رانه بهرانبه ر به رهفتاری کی نه شیاو ده رده چیت. هم نه نجامانه ش وهک گیترانه وه ی نه و پاره یه ی چقاوه سووه که بر دوویه تی، یان چاک کردنه وه ی شته شکینراوه کان، ده رکردن له هه ندیک چالاکی و یاری خو ش، هیشتنه وه ی چقاوه سووه که چهنده خوله کی ک دوا ی فیترگه، تا له ریگه دا قوربانیه که بازار نه دات.

پەرورده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

مامۆستایان دهتوانن بۆ باس کردن له پرسى چهقاوهسووهی له پۆل کۆبینهوه، ههندیك بابهتی گفتوگۆیش ئەمانه دهبن :

پالنهركانى چهقاوهسووهی چين ؟

چۆن چهقاوهسووهكه، پيويستيه كانيان به ريگهيهكى شارستانيهتر داين دهكهن ؟

قوربانیهكه ههستی چۆنه ؟ چۆن دهتوانين يارمهتی بدھين؟

چۆن خۆت له بوونه قوربانى چهقاوهسووهيهك دهپاريزیت؟

نواندنى رۆل (به شيوهى شانۆيان نواندن)، بۆ وهلام دانهوهى رهفتارهكانى چهقاوهسووهكه ئەنجام دهدریت.

زۆر پيويسته زووتر مامهله لهگهڵ چهقاوهسووهكه بكریت و، يارمهتی بدریت رهفتارهكانى بگۆریت و به شيوهتريكى شارستانيهتريش مامهله لهگهڵ داواكان و پيداويستيهكانى بكات. ئەگه رهفتارهكان له سهههتاي تهمهنى 10-20 سالييهوه چاك نهكرانهوه، ئەوه رهنگه تا تهمهنى .... بهردهوام بيبته كهسيكى توندوتيز و دژه كۆمهڵ و تاوانبار.

بۆ پيشنيازهكانى مامهلهكردن لهگهڵ چهقاوهسووهكه سهيرى بهشى مندالى تووره و توندوتيز بكه.

بهشى فيرگهى دۆستى مندال و ديسپلين باس لهو شيوهزانه دهكات، كه دۆخيك له فيرگه دروست دهكریت بۆ ريگرتن له چهقاوهسووهی.

مامهلهكردن لهگهڵ كۆست كهوتن

(دلتنهنگى بههوى مردنى كهسيك) له فيرگه

پوانينى مندال بۆ مردن دههستيتته سهركولتسوورى كۆمهلهگه و قوناغهكانى گهشه، مندالى بچوك بير له وردهكاريه بايوئۆزيبهكانى مردن دهكاتهوه، ئەوان وا دهزانن مردن شتيكى كاتيه و دووباره كهسهكه دهگهپيتهوه. دواى تهمهنى 6 سالى، مندال ورده ورده ههست دهكات كه مردن گهپانهوهى نيهه، بهلام رهنگه وا بربكاتهوه، مردن ئەو شته بيبت يان ئەو كهسه بيبت كه به شهو ديت و يهخهت دهگریت (بۆيه ترس له شهو و خهونى ناخۆش دروست دهكات).

پەرۋەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

لە قۇناغىكى ديارىكراوى گەشەى دەروونى و ئەقلى، مىندال بۆى دەردەكەوئىت كە مىردن ھەمىشەبىيە و ناگەرئىتەوہ چ بۆ خۆى يان خۇشەويستانى، كاتىك كەسىكى نزيك لە مىندالەكە دەمرىت، ئەوہ زۆر بىر لە تەندروستى خۆى دەكاتەوہ و تووشى گرفتى دەروونجەستەبىيى يان ژان دەبىت و وا دەزانىت ئەمانە ھۆكارى مىردن. بۆيە تووشى دلەراوكى دەبن، نەوہك دايباب يان كەسانى دىكەى نزيكيان بىرن و لىيان دوربىكەونەوہ، رەنگە تازەگەنجان، بىر كەردنەوہى ئەفسانەبىيان ھەبىت و ھەست بىكەن ئەوان لە مىردنى كەسەكە بەرپىرسن، چۈنكە رۆژئىك لە رۆژان پىر بە دل ھەزىيان كەردوہ ئەو كەسە ئازار بەدن، كە ئىستا مىردوہ، ھەستكەردن بە كوناھ دەرەنجامى ئەم بىر كەردنەوہ ھەلانەبىيە، كە پىيان وايە گەر ئەوان باشتىر بوونايە، خۇشەويستەكەيان نەدەمىرد، يان ئەوان دەيانتوانى مىردوہكە لە مەترسى بىپارىژن و بەم پىيەش لە مىردىيان دەپاراست.

پىشنىيازەكان

رۈون كەردنەوہى واقىيەى، راستى ئامىز و سادە پىشكەشى مىندالەكە بىكە. كە لەگەل تەواناي ئەقلى سۆزدارى بىگۈنجىت. باس لە مىردن مەكە وەك (خەوتن) يان (گەشت كەردن)، چۈنكە رەنگە ئەمە مەترسى خەوتن يان گەشت كەردن لەلەى دروست بىكات. لىنگەرئى، با مىندالەكە بە شىۋازى خۆى مىردن شى بىكاتەوہ، پىت ئاسايى بىت گەر مىندالەكە لە سەرەتاوہ زۆر بى تاقەت نەبوو، چۈنكە رەنگە لە قۇناغى (نكۆلى كەردن). بىت و باوەر نەكات مىردن راستىبىيە، لىي گەرئى با خەم و پەژارەكەى دوا بىجات و دلئىاي بىكەوہ كە ھەستەكەى راستەقىنەبىيە. تەنيا دەرپىرىنى دلئەنگى تاكە رىگەى دەرپىرىن نىبە لاي مىندال، بەلكو ھەندىك مىندال تەوورەبىي و توندوتىژى دەنوئىن، زۆر پىويستە پشوو بەو مىندالانە بىرئىت و يارمەتبىيان بىرئىت يارى بىكەن. ھانى بەدە (بەلام زۆرى لى مەكە)، كە باس لە ھەستى خۆى بىكات و پىسارىشى لى بىكە. باس لە يادەوہرىبەكانى مىردوہكە بىكە، خۇشى و ناخۇشىبىيەكان. ھانى مىندالەكە بەدە وئىنە بىكىشىت، يارى بىكات و ھەستەكانى دەرپىت. نووسىنى نامە بۆ مىردوہكە يان لاسايىكەردنەوہى كارەكانى تووشى

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
 گۆشه گیری دهکات. پهنگه مندالان پرسیاری بهردهوام له باره ی مردنهوه بکه، تا به تهواری ههست بکه له مردن گهیشتون. به بهردهوامی مندالان دلتیا بکهوه، که هه موو دهم گرنگییان پی ددهدیت و وازیان لی ناهینیت و له هه موو شتیک دهیانپاریتیت. منداله که بو ناماده کارییه کانی پرسه ناماده بکه و فیریان بکه چون هه لسوکهوت بکه. نایین و بروا به خوا بوون به شیوهیه کی گونجاو به کاربهیتنه، تا کو یارمه تییان بهدیت چون مامه له له گه ل مردن بکه، له وه دلتیا به مندالان بروای به هیزیان ههیه.

کۆست کهوتنی ناسایی به رانبهر کۆست کهوتنی به نازار له مندالان

کۆست کهوتنی ناسایی

له کاتی کۆست کهوتنی ناسایی و کۆست کهوتنی به زهر، مندالان ههست به دلتهنگی و خه مباری زۆر دهکهن و، پهنگه گرفتی خهوتن، که می تاره زووی نانخواردن و که می تاره زووی تیکه لیبوون به خیزان و هاوپیانیان هه بیئت، له وانهیه گرفتی جهسته ییان هه بیئت و بگه رینه وه پهفتاری مندالی، وه که میزبه خۆدا کردن، په نجه مزین و خۆنووساندن به دایباب، ههروه ها گرژ و گۆشه گیر دهبن، گرفتی ته رکیزیان ده بیئت و خه یالیان لای مردن ده بیئت.

ئه و مندالانه ی کۆست کهوتنی ناساییان ههیه، له و چالاکیانه به شدار دهبن، که یارمه تییان ده دات له گه ل ژیان بگونجینه وه.

له میانه ی پرۆسه ی کۆست کهوتنی ناسایی مندالان ده توانن :
 واقع و مردن وه رووداویکی هه میشه یی نه گۆر قبول بکه.

ههست به ناسۆری له دهست دانی که سیك بکه و بتوانن له گه لی رابین ههروه ها له گه ل خه م، توورهبی، بیزاری ههست به گونا ه کردن رابین و له گه ل ئه و گۆرانکاربیانه ی له ژیان و که سایه تیاندا پروویان داوه، خۆیان رابینن. پیوهندی نوی دروست بکه، یان پیوهندییه کۆنه کان قوول بکه نه وه، تا یارمه تییان بدن، به سه ر ناخۆشییه کاند زال بن وه که ههست به ته نیایی کردن.

پهروهده و فيرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

دروستکردنی پپوهندی نوئی و بهشدار بوون له چالاکی وهک ریگهیهک بؤ بهردهپیش چوون، بهبیّ تهوهی مردووه که لیږه بیټ. پپوهندییه کی بهردهوام له گهل مردووه هه بیټ، له ریگه ی یادکردنه وه و هه بیره یتانه وه و باسکردن. مانایهک به مردن ببه خشه، له ریگه ی (بؤچی تهو مرد). ههول بده له قوناغه ناساییه کانی گه شه ی مندالی و هه رزه کاریدا بیټ.

کۆست کهوتنی به نازار لای مندالان

تهم حالته ته دوا ی مردنی دایساب، یان که سیکی نزیکی پرووده دات وهک ته نامانی خیزان. تهو مندالانه وا بیر له مردن ده که نه وه که شتیکی پر مه ترسی و تو قینه ره، جا مردنه که له ناکاو و چاوه روانه کراو بوویټ یان به هوکار یکی سروشتی بوویټ. خالی جیا کردنه وهی کۆست کهوتنی به نازار لای مندالان تهوهیه که کار له توانای منداله که دهکات به پرۆسه ی کۆست کهوتنی ناساییدا بروات. له م حالته شدا ته نانه ت، بیرکردنه وهی خو ش و یاده وهی شیرینی مردووه که بؤ مندال به نازاره و چۆنییه تی مردنی که سه که ی بیر ده خاته وه.

رهنگه منداله که بیرکردنه وه و یادکردنه وهی بهرده و امی سه باره ت به مردن هه بیټ و له خهوندا وهک مؤته که بیانسیټ، یان هه ست به گونا ه و گله یی له خو کردن و بیرکردنه وه لهو شیوازه ترسنا که ی منداله که پیی مرد بکات.

رهنگه منداله که هه ندیک نیشانه ی گو شه گیری و سرپوون نیشان بدات وهک دورره په ریژی، وا نیشان بدات که دلته نگ نییه و خو ی له یاده وه رییه کانی مردووه که لابدات، له بیری خو ی بیاته وه که که سه که چۆن مرد، یان هوکاری مردنه که ی چۆن بوو. له وانه یه نیشانه ی جهسته یی و دهروونی نیشان بدات وهک زیاد بوونی ناگایی و گرژی، تو وره بوون، گرفتی خهوتن، کهم بوونه وهی ته رکیز، نزم بوونه وهی نمره ی وانه کانی، زانی گه ده، سه ری شه، زیاد بوونی ناگایی و ترس له ته ندروستی خو ی یان که سانی نزیکی خو ی. تهم نیشانانه به پیی قوناغه جیاوازه کانی گه شه زور یان کهم ده بن. گهر تهم گرفته به بی چاره سه ری جی هیلرا، ته وه گرفتی سه ختر دروست دهکات وهک فشاری دهروونی دوا ی زهر، خه موکی له گهوران، تالووده بوون به ده رمان و ماده ی هو شبه ر، گرفتی خو اردن و چه ندین گرفتی دیکه ی دهروونی.

مه رج نییه هه موو مندالیک گهر که سیکی خو شه ویستی به شیوه یه کی زهر و نازار له ده ست دایټ، تووشی گرفتی کۆست کهوتنی به نازار بیټ، زور به یان

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
کوټ کھوتنی ئاساییان ده بیټ، ټهو مندالانہی پیشت ژیانیان ئالۆبووه و
بهردهوام له مملانی بوونه، ټهوه زیاتر ټهگهری تووش بوون به کوټ کھوتنی به
نازارن.

خراب مامه له کردن له گه ل مندال

پیناسه ی ټهم حالته به پی شوین و کولتور جیاوازه، به لام خراب مامه له کردن
له گه ل مندال به هه موو شیوه یه ک زیان به مندال ده گه یه بیټ، ته نانه ت گه ر ه ییچ
نیشانه یه کی هه نوو که یی نه بیټ.

1- خراب مامه له کردن جسته یی

نازاردانی جسته یی، که به هوی مشتته کو له، لیدان، شهق، گازگرتن، سووتاندن،
هه ژاندن یان هه ر شیوازیکی دیکه وه بیټ، که ده بیټه هوی زیان گه یاندن به
مندال که . نازاردانی زور وه زله لیدان له پاشه وه ی مندال، یان لیدان که شین
بوونه وه (لایه نی که م). بو ماوه ی 24 کاتژمیروست ده کات، یان دارکاری
کردن به قامچی، که سوور هه لگه پران دروست ده کات ، ټه مانه هه مووی به خراب
مامه له کردن له گه ل مندال داده نرین، رهنگه توند راهه ژاندن و راجله کاندنی مندال
بیټه هوی زیان کھوتن به میشک یان مردن.

2- خراب مامه له کردن سیکی

مندال وه ک نامرازیکی رازیکردنی ئاره زووی سیکی هه رزه کار، یان گه وران
به کارده هیتریت . ټه گه ر مندال به ده ست لیدانی ئاسایی بیزار و نارده حه ت بوو،
ټه وه مانای خراب مامه له کردن سیکییه، هه ر چالاکیه کی سیکی له نیوان
مندال و چاودیریکار، یان پهروه ده کاری، به خراب مامه له کردن سیکی
داده نریت، وه ک :

بهرکهوتنی جسته یی:

ده ست دانه ټهنده می زاوژی مندال، یان فشار خسته نه سه ری تا کو ده ست له
ټهنده می زاوژی، یان ده رچه کانی ټه و بدات .
کرداری سیکی به بی بهرکهوتنی جسته یی :

پهروه‌ده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
وهك خو پروت كړدنه‌وه له‌بهردهم خه‌لك . پيشاندانی گوڅار و فلمی سیكسی به
مندال. قوژتنه‌وه (استغلال). كړدنی مندال، وهك به‌كاره‌پنانی بو كاری سیكسی
یان وینه‌گرتن.

3- خراب مامه‌له‌كړدنی سۆزداری، د‌هروونی، زاره‌کی.

بهرده‌وام گله‌یی كړدن ، بی ریزكړدن، یان د‌ه‌م كوت كړدنی مندال. دیکه‌ساندن،
هه‌ره‌شه‌كړدن به سزادانی توند، یان بی به‌ش كړدنی مندال. توشكړدنی مندال به
جوړه‌ها كاری خراب وهك به‌كاره‌پنانی ماده‌ی هوښ‌بهر، كاری خراپه و تاوان‌كاری .
بی به‌ش كړدنی مندال له‌په‌روه‌ده‌ی پیویست.

4- پشت‌گویی خستنی مندال

پینه‌دانی پیویستی‌ه س‌ه‌ره‌کیه‌کانی مندال له‌ پروی جه‌سته‌یی، د‌هروونی،
په‌روه‌ده‌یی، ته‌ندروستی
پشت گوی خستنی مندال، یان كه‌مته‌رخه‌می له‌ چاودیری كړدنی.

نیشانه‌کانی خراب مامه‌له‌كړدن له‌گه‌ل مندال

1- خراب مامه‌له‌ی جه‌سته‌یی، ئا‌كاری مندال، ره‌فتاری مندال
شین بوونه‌وه، سووتان سووربوونه‌وه، دارووشان، شكانی نیسك، شوینی گازگرتن،
شوینی جگه‌ره له‌سه‌ر پیست. ده‌ترسیټ له‌ گه‌وران نزیك بیته‌وه، گوښه‌گیره،
ده‌ترسیټ بچیتته مال‌وه، ره‌فتاری كاول‌كاری هه‌یه، توندوتیژه، گله‌یی و گازانده‌ی
هه‌یه، نه‌و جلویه‌رگانه له‌بهر ده‌كات كه له‌گه‌ل كه‌شوه‌ه‌وا نا‌گوښین.

2- پشت‌گویی خستن

پیس و پوخل، كه‌م خو‌ی ده‌شوات، جلی نارپك و نه‌گونجاو، به‌رده‌وام ماندووه ،
هیچ خزمه‌تیکی ته‌ندروستی نییه. سوال كړدن، دزینی خواردن، ئاماده‌نه‌بوون له‌
فیترگه، پیوه‌ندی كومه‌لایه‌تی لا‌وازه.

3- خراب مامه‌له‌كړدنی سیكسی

جلی ژیره‌وه‌ی به‌ خوینه، دراوه، خوریشت، یان ژان له‌ نه‌ندامی زاوژی ، زه‌جمه‌تی
له‌ رویشتن، یان دانیشتن، هه‌وكړدن به‌ نه‌خوښییه سیكسییه گوټقراوه‌كان.

پهروه ده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
گۆشه گیری، خه یالکردن، پیوهندی خراب له گه ل هاورپیان، زانیاری کهم، یان
رهفتاری ناوازه سیکیسی، که مپونه وهی نمره کانی خویندن که می ناره زوو بو
به شداری کردن له هه ندیک چالاکی فیرگه .

4- خراب مامه لهی سۆزداری

گرفته کانی قسه کردن، دواکه وتن له گه شهی جهسته یی. رهفتاری ناوازه (سهر
جوولاندن، سهر له دیوار دان)، دله پراوکی، توورپه، گرژ، لاساری، به کاره یینانی
ماده ی هۆشبه ر، درۆکردن، ههست کردن به بی ریژی خود، نزمبونه وهی نمره کانی
له خویندن.

ئاکامه کانی خراب مامه له کردن له گه ل مندال

1- جهسته یی

شین و مۆر هه لگه پان، دارووشان، شکانی ئیسک. زهبری سیکیسی، نه خۆشییه
سیکیسیه گوئزراوه کان، سکپری. زهبر که وتن بهر میشک، په ککه وته یی بهرده وام.
مردن

2- دهروونی

ههست کردن به بی بهایی خود. گرفت و نه خۆشییه دهروونییه کان وه که خه مۆکی ،
دله پراوکی، فشاری دهروونی دوا ی زهبر. گرفتت ته رکیز کردن، گرفته کانی فیربوون.
گۆشه گیری. پیوهندی خراب یان نه توانینی دروست کردن پیوهندی له گه ل هاورپیان.
هه لچوون و توورپه بوون. رهفتاری سیکیسی تامیژ. رهفتاری توندوتیژ، که کاری
تاوانکاری به رههم بهینیت.

ته نانهت گه ر مندالان خۆیان بهر لیدان نه کهون، ته وه لیدانی کهسانی دیکه ی ناو
خیزان، کاریگه ری ته وای به سهریان ده بیت، وه که تازاردان (دهروونی یان جهسته یی
)، ته ندامیکی مال به رانبه ر یه کیکی دیکه، بو نمونه باوک به رانبه ر دایک، یان
مندالیکی دیکه، ته و ته زمونه ی مندالان له مال، ده بیتت ریگه یه که بو چۆنیه تی

پهروه رده و فيرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

مامه له كړدن، چاره سهران بڼو گرفت، دهربرینی توورپیی پیوه ندیان له گه له
 نه دمامانی دیکه ی خیزان نیسته و له داهاتوودا

نه گهر پهروه رده کاران هه ستیان به خراب مامه له كړدنې مندال كړد، پیویسته چی
 بکه ن ؟

پوژانه تیبینی خوت له سهر ره فتار، یان نیشانه کانی نه و منداله بنووسه له وانه یه
 خراب مامه له ی له گه له كرابیت .

پیوه ندیه کی قول و پر متمانه له گه له منداله که دروست بکه . گوینگریکی باش به
 و پرسیری کراوه بکه، تاكو یارمه تی منداله که بدیت، به شیوازی خوی باس له
 گرفته که ی بکات.

ناگادار به، له وانه یه منداله که، خراب مامه له كړدن له گه له ی باس نه کات و
 بیشاریته وه، له وانه یه له ترسی دهسه لات بیته ، که سی دست دریزی کار هه پرشه ی
 لی كړد بیته، هه ول بدات پاریزی له دهستدریزی دار بکات، چ دایباب، یان که سیکی
 دیکه بیته، له وانه یه به لگه و به هانه بڼو برینه کانی به ییته وه و هک : له په ییژه
 که وتووه ته خواره وه، له یاری کړدن به ی که وتووه، بهر دهرگه که وتووه، له نه نجامی
 شهر کړدن له گه له براکه ی وای لیته اتووه ... تاد.

میهره بان و نارام به، گهر هه ستت کړد، توانای خویندنې منداله که له ناستی
 پیویست نییه .

گرنگیبه کی تاییه تی پی بده و ریز و به های خودی لا به هیز بکه .
 مه هیله، منداله کانی دیکه بیزار و گالته ی پی بکه ن.
 گهر پیوه ندیه کی به هیزت له گه له دایبابه که هه بوو، باس له و ریگه یانه بکه، به بی
 توندوتیژی مندال پهروه رده ده کهن.

ناگاداری راویژکاری فیترگه ، یان پسپوری دهررونی بکه وه و باس له گومانه کانی
 خوت بکه و چی بکه ییت ؟
 ناگاداری دهسه لاتی نه شوینه بکه و راپورت دهرباره ی مامه له خراپه که بنووسه .

گرفته دهرونییه کانی مندالان و گه نجان

پیشه کییهک بؤ گرفته دهرونییه کانی مندالان :
ثم به شه، باس له گرفته دهرونییه سهره کییه کان ده کات، که تووشی مندالی ته من قوناعی فیترگه دهن وهك خودته نیایی (توتیزم)، دلنه پراوکی، خه موکی و فشاری دهرونی دواي زهر. پیویست نییه ماموستایان ثم حاله تانه دهست نیشان بکن، به لام پیویسته ناگاداری ههر نیشانه یهک بن. ثم به شه باس له گرفته دهرونییه گهره کان ده کات و پیشنیازی پراکتیکی ده داته ماموستایان، تاوه کو یارمه تی ثم مندالانه بدهن، لیبره دا مه به ست دهست نیشان کردنی گرفته که و پسپوریه تی نییه له م بواره دا، به لکو ته نیا چه ند ریئماییه کی پیویسته، له لایه ن ماموستاوه بدریته هو مندالانه ی تووشی ثم گرفت بوونه، شتیکی بی سووده، گرفته کان بکه یته (سروشستی) و (ناسروشستی) به لکو هه ست، بیرکردنه وه و رفته ره کان له هیلیکی نه پچراون، له نیوان (سروشستی) و (ناسروشستی) دا. پیویسته ثم پرسیاره ی بکریت.
* نایا ثم بیرکردنه وانه، ثم هه ستانه، یان ثم رفتارانه کار له چالاکي روظانه ده کهن؟

* نایا ده توانین یارمه تی مندالان بدین، ناسوده تر و به ره هم هیئنه تر بیت؟
خودته نیایی (توتیزم): ثم گرفته پیوه ندی به کیشه کانی ژیانه وه نییه، ده کریت له قوناعی زوو دهست نیشان بکریت، مندالانی توتیزم له فیترگه ی تاییه تی داده نرین، به لام ده شیت هو مندالانه ی توانای زیاتریان هه یه، له فیترگه ی ناسایی دابنرین. له به شه دا باس له بیرکولی توند و مامناوند ناکه یین، چونکه ثم جوره مندالانه، له فیترگه ی ناسایی دانانرین.

شیزوفرنیا :- نه خووشییه کی دریژخایه نی سه خته و، له 1% خه لک له جیهاندا تووشی دهن، یه کهم نیشانه ی نه خووشییه که له نافرته به زوری له سهره تای ته مهنی بیست سالی، یان دواترو له پیوانیش له قوناعی ههرزه کاری تا ته مهنی

پەرۋەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
بيست سالى دەردە كەۋپت، ھەر بۆيەش مامۇستاي سەرەتايى و ناۋەندىش، ئەم
نەخۇشىيە نابىنن و لىرەش باسى ناكەين.
ئەلكھول و مادەى ھۆشبەر لەوانەيە گەنجان تۈۈشى ئەم گىرەتە بن ، رىگە گىرتن لە
بلاۋبۈنەۋە و چارەسەرى زو، زۆر گىرەگە.

دەپراۋكى و خەمۇكى

بەھۆى ھەرىەك لە فاكترە بۆماۋەيىەكان و گوشارەكانى ژيان لە ولاتىكى ۋەك
ئىراق، بۆ ئەنجامدانى ھەركارىك برىك لە دەپراۋكى پىۋىستە (دەپراۋكىيى
فىسۇلۇزى)، كە يارمەتى مندال دەدات، بەرانبەر ھەر ھەرەشە و مەترسىيەك
ئاگادارىت، راھىنانى مندال، بۆ خۇپاراستن لە مەترسى راستەقىنە ۋەك كىلگەى
مىن، گوللە و فىشەكى نەتەقىو، رىفانن ، دەپراۋكىيەكەيان كەمتر دەكاتەۋە.

خودتە نىايى (ئۆتىزم)

خودتە نىايى، گىرەتەكى بايلۇزىيە، كە بە درىژايى ژيان بەردەۋامە، ئۆتىزم
يەكىكە، لەو كۆمەلە گىرەتەى پىيان دەوترىت، كەموكورى گەشەى ناۋازە، چۈنكە
نىشانەكان بەر لە تەمەنى 3 سالى دەردەكەون و دەبنە ھۆى دواكەوتن، يان
دروستكردى گىرەت لە گەشە و لايەنەكانى دىكەى مندال.

ھەندىك لىكۆلىنەۋەى نۆى، باس لە ئەگەرى بۆماۋەيى دەكەن و باس لە زىاتر لە
بۆھىلەك دەكەن، بۆ ئەم گىرەتە، خوشك و براكانى مندالى ئۆتىزم لە خەلكى
ئاسايى زىاتر، ئەگەرى تۈۈش بوونيان بەم گىرەتە ھەيە، ئۆتىزم بەھۆى پەرۋەردەى
خراپ، پشتگۆى خست، يان كەمتەرخەمى دايباب نىيە و كوتان (فاكسىن) نايىتە
ھۆى ئەم حالەتە، رىژەى ئۆتىزم لە نىردا 3-4 ئەۋەندى رىژەيە لە مېدا.

ئۆتىزم گىرەتەكى ئالۇزە و تۈۈشى جۆرەھا خەلك دەيىت، چۈنكە ئۆتىزم چەند
لەبەك چۈونىك و چەند جىاۋازىيەكەيان ھەيە، بۆيە ئىستا باس لە ئۆتىزم ۋەك)
شەبەنگ) دەكرىت، لە جىاتى يەك نىشانە، ئەۋە برىتىيە لە كۆمەلەك گىرەت و

پەروەردە و فىزىكىردن _____ ژمارە (8) سالى 2012
نیشانەى جىياواز و لەيەك چوو. پزىشكان زاراوہى (گرتى شەبەنگى ئۆتيزم)
بەكار دەھيىن تاكو باس لە حالەتى سووك و توند و ئەو حالەتانەش بکەن، كە
دەكەونە نيوانيان .

لە زۆربەى حالەتەكاندا ئۆتيزم دەبىتە ھۆى :

* گرت لە پيۆەندى كردن، (چ بەزارەكى يان جوولە).

* گرت لە پيۆەندى كۆمەلايەتى.

* گرتى رەفتار وەك ئەنجامدانى رۆتىنى بى سوود، دووبارە كردنەوہى كارى بى
ئەنجام وەك دووبارە گوتنەوہى وشەيەك، يان رەفتارىك، رىكخستنى شتەكان بە
شيۆەيەكى تايبەت .... تاد .

ئەم نیشانانە وادەكەن، مندالەكە لە دەوربەر دابرىت، مندالى ئۆتيزم نايەويىت
دايكى لەباوہشى بكات، ھەندىكيان ھەرگيز فيرى قسە نابن، ئەم رەفتارانە تەنيا
ژيان لاي ئۆتيزمەكان قورس و زەجمەت ناكات، بەلكو كاريگەرى لەسەر
خيزانەكانيشيان، مامۆستايان و ھەركەسيكى ديكەيش ھەيە، كە لە ئەوہوہ
نزىكن.

گرتى شەبەنگى ئۆتيزم ئەمانە دەگرىتەوہ :

* گرتى ئۆتيزم (ھەندىك پى دەلین ئۆتيزمى كلاسيك).

* گرتى ئەسپەرچەر (بارىكى سووكى ئۆتيزمە و زيرەكى ئاسايە).

* گرتى ھەلوەشانەوہى (پاشەكشەكردنى مندالى) كە پيشتر مندالەكە زمان و
يارى كردن و جوولەى پى و دەست وەك مندالى ئاسايى فيردەبىت تا تەمەنى 2
سالى، بەلام دوايى پاشەكشە دەكات.

* كۆنیشانەى رپت (لە كچاندا، كەموكورى تواناي كۆمەلايەتبيان لە 5 مانگى
تا 30 مانگى دەست پيدەكات).

* ئەم مندالانەى تووشى گرتى ئەسپەرچەر بوونە، زيرەكيان ئاسايە و دەخرپنە
فيىرگەى ئاسايى.

نیشانگان :

به تەنیا - جیهانی تایبەت به خۆیان هەیه. هەست دەکەیت سۆزیاں له تۆ دووره، یان هەست به گەرموگوری سۆز ناکەیت، سەیری چاوت ناکەن، بزه و زەرەدەخەنە و پیکەنینیاں نییه، کاتیك بانگیان بکەیت وەلامت نادەنەوه و وەلامی هیچ هەستیکی سۆزدارى نادەنەوه. وەلامی دلخۆش، زەرەدەخەنە، دلتهنگی تۆ نادەنەوه. زیاد له پێویست بۆ دەنگ، یان دەست لێدان هەستیارن. رادەى زیرەکیان کە مە . لهوانهیه هەندیکیان بههرهى تایبەتیاں هەبێت. کەموکۆری له پێوهندی کردن، لهوانهیه هەرگیز فییری قسە و گفتوگۆ نەبن، وشە و رسته چەند باره بهکار بهیننەوه، دەربرینی دەم و چا و قسەکردنیاں له یەکتەر جیاواز، یان نەگونجاو بێت، هەندیکیان به بەردەوامی ئەوه دووباره دەکەنەوه کە پێیان دەوترێت. ئەستەمی له دەربرینی بێ وشە. هەستیارن له هەر گۆرانکارییهک، تووشی دلەپراوکی دەبن، کاتیك له دەورووبەر دلنیاڤن، یان رۆتینى ژیاڤیاڤن دەگۆرێت، بۆیه میزاجیاڤن دەگۆرێت، یان خۆیاڤن بریندار دەکەن. نەبوون یان تیکچوونی توانای یاریکردن (بهتایبەتی گەر پێویستی به خەیاڵ یان نواندن بێت). پەيوەست بوون به شتی بێ گیان وەك بووکەشووشە، پەيوەست بوون به بەرنامەیهکی تایبەت وەك هەموو شەموان بچیتە بازار، تەنیا سەیری کەنالی (س) دەکات ، ئارەزووی چالاکی و یاری نییه). دووباره کردنەوهی جوولەى بێ مەبەست و بێ ئەنجام وەك سەرلهقانن. بەردەوام بوون لهسەر شتیك و دووباره و چەندبارە کردنەوهی، بەبێ ئەوهی هیچ بێزار بێت. جوولەى سەیر وەك (دەست شەقانن)، رۆیشتن لهسەر پەنجەکانی پێ ، جوولە و راوەستانی سەیر .

چارەسەری

ئۆتیزم چاک نایبتهوه، بەلام هەندیک چارەسەری گرتەکان کە مەتر دەکاتەوه، بەشیوهیهکی گشتی، تا چارەسەری زووتر بکریت، نەخۆشەکە زیاتر بەرهوپێش دەروات، چارەسەری رەفتاری، کاریگەری هەیه بۆ بهیژکردنی رەفتاری گونجاو و کەمکردنەوهی رەفتاری نەگونجاو، ئەم جوۆرەى چارەسەری بریتییە له هاندانی رەفتاره پۆزەتیقهکانی مندال و پشتگۆی خستنی رەفتاره نیگەتیقهکان.

پەرۋەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
راھىننى فېزىكىنى شارەزايى كۆمەلەيەتى، يارمەتى دەدات، پېۋەندى و
كارتىكىدىكى كۆمەلەيەتى و دەرىپىنى ھەست و سۆزى باشتر دەيىت و زياتر
پەيۋەست بە پۆل دەيىت، راھىننى شارەزايى كۆمەلەيەتى، بە بەكارھىننى
ھەموار كىردى رەفتار، نواندى رۆل، راھىننە كانى بىنن، رەنگە لەگەل ئەو مندالانە
سەركەوتويىت كە تواناي ژىرىيان زياترە .

چارەسەرى بە قسە / زمان، رەنگە يارمەتى مندالى تۆتىزم بدات ، تواناي پېۋەندى
كىردن بەھىتر بىكات و كاريگەرەنەتر مامەلە لەگەل دەورەبەر بىكات و زمانى زياتر
گەشە بىكات، چارەسەرى دەيىتتە ھۆى گەشە سەندى رېگە كانى نازارەكى
(جوولەيى). بۆ پېۋەندى كىردن وەك جوولەي دەست، پېكەنن، دەنگ ... تاد .
چارەسەرى فيزىكى : بەشدارى كىردن لەو چالاكيانەي، جوولەي باشتر
ھاوسەنگى رېكتەر دەكەن، بۆ نمونە يارمەتى ئەو مندالانە دەدەن كە خۇيان لە
خەلك لادەدەن ، بەشدارى چالاكى و يارى لەگەل مندالانى دىكە بىكەن.
دەرمان : رەنگە بۆ ھىور كىردنەو يان رېگەرگرتن لە خۇتازاردان بەكاربھىنرېت .

ستراتېژىيە كانى فيزىكىدىن

پېۋىستە پۆلەكە زۆر رېكوپىت بىت و كەمتر دەنگ و جوولەي تېدابت نەوەك
مندالەكە پېي خەرىك بىت .
رېۋىننىكى رېۋانە دابىت. مندالەكە بۆ ھەر گۆرۋىت كە لە رېۋىنەكە ئامادەبەكە.
بەرنامەيەكى بىنن دابنى، بەشپەيەك كاتىك مندالەكە چارى بە شتەكە دەكەويت،
بزانىت چاۋەرپى چى.
رېنمىي بە شپەي بىنن بەكاربھىنە، لەگەل وردەكارى ھەر قۇناغىك لە
رېككەوتنەكەي نىۋانتان.
يارمەتى بدە، كاتىك دەچىتە ژوورېكى دىكە، شوۋىنى پشودان، يان چالاكى
دىكە.
ئەو شوۋىنە ھەموار بىكە، كە پىت وايە دلەپراكى و فشار دروست دەكەن،
ئاگادارى ھەر شتېك بە). ئاگادار كەرەپەك (وەك دەنگ، كە ابكات مندال
كۆنترۆلى خۆي لە دەست بدات.
خۆت لە ھاندانى زىاد لادە، ھىم بە و كەشپىكى ئارام دروست بىكە لە پۆلدا.

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

به رستهی كورت و ساده قسهی له گهډ بکه. مندالی ئوتيزم کاتيکی زیاتر بۆ تیگه‌یشتنی پرسپار پیویسته، بۆیه زیاتر چاوه‌ری بکه، تا وه‌لامه‌کهت وهرده‌گرییه‌وه. راهینانی کۆمه‌لایه‌تی و هیورکردنه‌وهی خودی فیبرکه. پیوه‌ندی به دایباب بکه، له‌وه تیگه‌که دایباب، زه‌جه‌تی زۆریان هه‌یه، له‌ پهروه‌ده‌کردنی مندالی ئوتيزم .

دله‌پراوکی له مندالان و هه‌رزه‌کاران

په‌نگه دله‌پراوکی سوودی هه‌بیته و وه‌ك حاله‌تیکی به‌رگری ده‌روونی به‌کاربه‌یتریت، دله‌پراوکی زه‌نگی مه‌ترسییه و مرۆف بۆ (شه‌ریان هه‌لاتن) و زیادبوونی ریزه‌ی ته‌درینالین ئاماده‌ ده‌كات، توانای ئاماده‌گی زیاد ده‌كات و یارمه‌تی مانه‌وه‌مان ده‌دات، به‌لام دله‌پراوکی له‌پراوه‌ به‌ده‌ر، ده‌بیته هۆی سه‌رف کردنی کات و توانای زۆر، دوورکه‌وتنه‌وه له‌ خه‌لك و پیوه‌ندییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان و به‌ره‌مه‌ینانی بی‌بی سوود و هه‌ستکردنی ئازار له‌ جه‌سته. له‌ گرتی دله‌پراوکییدا، ریزه‌ی کیمیاوی له‌ جه‌سته‌دا، زیاتر بۆ هانده‌ره‌ ده‌ره‌کییه‌کان هه‌ستیاره، بۆماوه و میزاج، مندال تووشی هه‌ندیك جوړی دله‌پراوکی ده‌که‌ن وه‌ك گرتی وه‌سواسی - ، گرتی تۆقین و فۆبیا.

زۆر گرنگه جیاوازی له‌نیوان دله‌پراوکی ئاسایی و نه‌خۆشیدا بکه‌ین، که دووه‌میان ده‌ره‌نجامی ترسیکی ناماقووله و ژيانی مندال تیک ده‌دات له‌ ولاتیکی وه‌ك ئیراق، که مه‌ترسی سه‌ر گیان بوونی هه‌یه، زۆر گرنگه جیاوازی له‌نیوان مه‌ترسی راسته‌قینه و مه‌ترسی بی‌بنه‌ما بکریته، پیویسته مندالان فیبرکریین خۆیان له‌ مه‌ترسی راسته‌قینه‌ پپاریزن، به‌لام زۆر گرنگیشه ئه‌وه بزانیته، که چ کاتیك دله‌پراوکییه‌که‌ی منداله‌که، بنه‌مای راستی نییه و چ کاریگه‌رییه‌کی له‌سه‌ر ژيانی هه‌یه.

گرفته کانی دلہراوکی

دلہراوکی بریتیه له باری ههستکردن به نیگه رانی، ترس و بیژاری، دلہراوکی له دوو بهش پیکهاتووہ:

یه کهم : جهسته یی (نمونه : سه ریئشه، هیلنج هاتن، ئاره قه کردن)، دووهم : دهروونی، گرژبوون و ترس. ئهو دلہراوکییه ی بههژی بیرکردنهوہ ی بهردهوام له ترس کارده کاته سهر توانای بریاردان، توانای فیروون و ته رکیز کردن. ئهو مندالانه ی دلہراوکییان ههیه، زور زوو بی ئومید دهن، هه موو دهم دلہراوکیی ئه و دن نه وهك شتیکی هه له بکه ن و زهحه تیان هه یه له جیبه جی کردنی ئه رکی فیترگه له ماله وه، له وانیه ئه م مندالانه له فیترگه دوا بکه ون، یان ههر نه چن سو فیترگه و ئه مهش دلہراوکیی سه رنه که وتن زیاتر ده کات .

جوهره کانی دلہراوکی له مندالاندا

1- گرفت ی دلہراوکیی گشتی

نیشانه کانی بریتین له نیگه رانی و دلہراوکیی به بهردهوامی، ههست به ترس و ناگایی، رهنگه منداله که ههست به ناآرامی، گرژی، و نارهحه تی بکات و زهحه تی هه بیت له ته رکیزکردن له فیترگه.

له نیشانه کان

دلہراوکیی بهردهوام لهو شتانه ی که ئه گه ری پرودانیان هه یه.

* پیوستیان به دلنیایی بهردهوام هه یه.

* دلہراوکیی بهردهوام له سه ر خیزان، فیترگه، هاوپی، یان چالاکییه کان .

* پیوستی به ریکوپینکی و ترس له شه رمه زاربوون (ئیحراج بوون) یان کردنی هه له.

* که می متمانه به خود و ههست کردن به بی ریژی خود.

2- دلپراوکیی جیابونه وه (فیراق).

دلپراوکیی جیابونه وه کرداریکی ئاساییه بۆ مندالی بچوک، یان له و بارودۆخانهی مه ترسی راسته قینه ههیه و منداله کهش ترسی له سه سه لامه تی خوئی یان سه لامه تی خیزانه کهی ههیه، به لام کاتییک ئهم تردیکه سه له سنووری لۆژیکی دهرده چیت، ئه وه به نه خووشی داده نریت، دلپراوکیی جیابونه وه ده بیته هۆی فۆبیای فیرگه، که مندال نایه ویت له دایباب جیابیته وه و ناچیتته فیرگه.

له نیشانه کانی :

* ترس و بیرکردنه وهی بهرده وام له باره ی سه لامه تی دایباب، یان پهروه ده کار.

* نه چوون بۆ فیرگه .

* ژانه سک و گرفتیی جهسته یی.

* زۆر په یوه سه ته به که سه کانی نزیکیی خوئی.

* ترس و تۆقین له کاتی جیا کردنه وهی له دایباب.

* گرفتیی نووستن و مۆته که له خه ودا.

3- فۆبیای تایبهت

فۆبیا، بریتییه له ترسیکی بهرده وام، که له راده به دهره و له سنووری لۆژیکی دهرده چیت، ئهم ترسه به هۆی بوونی، یان ههست کردن به بوونی بارودۆخیک یان شتیکی تایبه ته و تووش بوون بهم بارودۆخه، یان دیتنی شته که، یه کسه تر توشی دلپراوکیی ده کات. بیزار بوون، گۆشه گیری، دلپراوکی، پیشبینی کردنی دۆخیکیی مه ترسیدار، یان شتیکی دیاریکراو، ئه مانه هه مووی کار له ئه نجامدانی فرمانه ئاساییه کانی مندال ده کهن.

هه ندیک له فۆبیا تایبه تییه کانی مندال :

* ئاژهل ، زینده وهر

* په شه با، بهر زایی، ئاو، تاریکی.

* شوینی داخراو وهک ئه سه که له - ئه سانسیر (مه سه ده)، فرۆکه، پرد، تونیل ...

تاد.

* نه شته رگه ری یان ههر پشکنینیکی پزیشکی.

جگه له مانه، مندال توشی فۆبیای خه لک، شوین ده بن که په یوه ست به رووداویک

ئه وان پیشتر بینویانه.

4- دۆلەپراۋكىيى كۆمەلەيەتى

برېتېيە لە بارى شەرم كىردى لەپرادە بەدەر و وريايى زۆر لە ھەندىك بارى كۆمەلەيەتيدا، مىندالان دۆلەپراۋكىيى ئەو ھەيە كە چاۋدىرى بىكرېن، يان سەيرىيان بىكرېت، يان كاتىك قىسە بۇ يەككى دەكەن، توۋشى رەخىنە و گالتە جارى بىنەو، رەنگە بېتتە ھۆى نەچوون بۇ فېرگە.

نېشانەكانى برېتېن لە

* ترس لە قىسە كىردن و دېتتى خەلكى دېكە (ھاورپى كەمە).

* خۇلادان لە بۇنە كۆمەلەيەتتە كان .

* سەرھەلدى نېشانەى جەستەيى و دەروونى لەو شوپىنانەى ئەوان ھەست بە شەرم دەكەن .

5- نۆرەى تۆقېن

برېتېيە لە ھالەتى دۆلەپراۋكىيى لەناكاو كە ترسىكى زۆرى لەگەلە بەبى بوونى ھېچ ھۆكارىكى ديار.

ئەو خەلكانەى ھالەتى نۆرەى تۆقېنى دووبارەيان زۆرە، يان ترسى ئەو ھەيە، لە داھاتوودا توۋشى نۆرەى تۆقېن بن، بەجۆرىك چالاكىيان سنووردار دەكەن، ئەو دەكەونە خانەى گىفتى تۆقېن، ئەوان بىر كىردنەو ھى خراب و مەترسىدارانەيان دەبېت و ترسى ئەگەرى توۋش بوون بە نەخۇشى جەستەيىيان ھەيە.

نېشانەكانى نۆرەى تۆقېن لەوانەى خوارەو پېكدىت، كە لەناكاو سەرھەلدەدات و پاش چەند خولەكىك دەگاتە لووتكە.

دۆلەكوتى، زىاد بوونى دېكەپەى دۆل. ئارەقە كىردن. لەرزىن. ھەست كىردن بە زەھمەتى ھەناسە و بەرھەنگى (ھەناسە تەنگى). ھەست كىردن بە خىكان. ژانە سنگ يان نارەھەتى لە سنگ. ھېلنج ھاتن، يان ژانە سك. ھەست كىردن بە گىژى، ھېرېبون، سەرسووران. ھەست كىردن بەو ھى لە دەوربەسەر داپراو. ھەست كىردن بەو ھى كۆندىكەۋلى خۇى لە دەست دەدا يان شېت دەبېت. دېكەس لە مىردن. سېبون. لەرزىن و سووربونەو.

چارهسهری گرفتهکانی دلپراوکی

1- چارهسهری دهرونی به پهیردن (الإدراك) : لیږه‌دا باس لهو هوکارانه ده‌کریټ، که بوونه‌ته هوئی هم بیرکردنه‌وه هه‌لانه و نهو هه‌سته‌ی دهره‌نجامی هم باوه‌ږه چهوتانه دروست ده‌بن و یارمه‌تیدانی مندالان تا هم بیرکردنه‌وانه بگۆږن، به بیرکردنه‌وه‌ی باشتږ، هه‌روه‌ها مندالان فیږبکریټن، که باس له‌م گرفته بکهن و هه‌ریه‌ک دلپراوکی، وه‌سواسی - ناچاری وه‌ک دوژمن سه‌یر بکهن و به ناشکرا باسی لیټوه بکهن، هه‌روه‌ها مندالان فیږبکریټن، بیر له شسته بکهنه‌وه، نه‌ک ترس له‌وه‌ی له داهاتوودا پرووده‌دا ، فیږبکریټن که دلپراوکییه‌که‌یان وه‌ک شه‌پۆلی دهریا هه‌ست پی بکهن، بیټ و بروات، به‌لام کاتیک دابیټ نه‌گه‌ږیته‌وه.

2- چارهسهری به خستنه به‌رده‌م و کاردانه‌وه هه‌روه‌ها پیټی ده‌وتریټ راهاتنی په‌یژه‌یی (که‌مبوونه‌وه‌ی هه‌ستیاری و کاردانه‌وه‌ی)، که که‌سه‌که، به شیوه‌ی پله‌دار و به‌ره‌به‌ره ده‌خړیته به‌رده‌م شته ترساوه‌که، ږه‌نگه هم ته‌کنیکه هاوجووت بکریټ له‌گه‌ل ته‌کنیکه‌کانی خاوبوونه‌وه، یان پله‌ی پیوانی دلپراوکی ، که‌سه‌که به‌ره‌به‌ره به‌و شته زۆر مه‌ترسیداره‌کان دهروات، تاکو له کوټایی که‌مترین دلپراوکی ده‌میټیټ.

3- دهرمان هه‌ندی‌ک جار دهرمانه‌کانی دژه‌خه‌موکی وه‌ک گروپی SSRI، یان دهرمانه‌کانی دژه دلپراوکی ، پیکه‌وه به‌کارده‌هینریټ، له‌گه‌ل چارهسهری دهرونی، دهرمان یارمه‌تی ده‌دات دلپراوکییه‌که‌ی خاوبیته‌وه کاتیک چارهسهری به‌رکه‌وتنی بو ده‌کریټ.

4- پالپشتی خیزانی و روژشنبیری دهرونی گه‌ر یارمه‌تی خیزان بده‌یت، له‌گه‌ل گرفته دلپراوکی بگهن، نه‌وه زۆر گرنگه له پروسه‌ی چارهسهری، پیوه‌ندییه‌کی قوول له نیوان مندال و خیزان له‌گه‌ل هم ریگه چارهسهرانه‌ی سه‌روه‌ه، یارمه‌تیده‌ری منداله بو زالبوون به‌سه‌ر هم گرفته‌دا.

گرفتی وهسواسی - ناچاری

هه موو مندالیک ترس و نیگهرانی ههیه، بهلام بهردهوام بیرى لى دهکهنهوه و نهم بیر کردنهوهیهش کار له نهنجامدانی نهرکی رۆژانه دهکات، نهوه دهبیته گرفت. لیکنهوهی نوئ دهریاخستوهه که گرفتی وهسواسی - ناچاری، گرفتیکى دهماره خانهکانه و بههوی گۆرانی مادهی کیمیاوییه، گرفتی وهسواسی - ناچاری بنهمای بۆماوهی ههیه، بهلام مانای نهوه نییه، گهر مندالیک دایبابی نهم گرفتهیان ههبیته، دهبیته نهویش تووش بیته.

نهوه خهلهکی گرفتی وهسواسی - ناچاریمان ههیه نهوه بهردهوام بیرۆکهی نهویست و نیگهران میشکیان پردهکات (وهسواسی) و ههست به پالنهریک دهکهن (ناچاری) بۆ نهنجامدانی بیرۆکهکه، بۆیه چهنندین جار نهم پالنهیره دووباره دهکهنهوه تاکو دلهراوکییهکهیان کهم بیتهوه، نهم نیگهرانییه، لهبارهی شته سادهکانی ژیانهوه نییه، نهوه مندال و ههرزهکارانهی تووشی وهسواسی ناچاری بوونه، نهوه ترسیکی لهراده بهردهوی نالۆژیکى بى بنهمایان ههیه و به جوریک کاریان لیدهکات ناتوانن وهک مرۆقی ناسایی بژین، وهسواسی و ناچاری کاتیکی زۆر دهبن و مرۆق نیگهران دهکهن، نهوانهی تووشی وهسواسی - ناچاری بوونه، رهنگه وهسواسیمان لهبارهی پیسی و پۆخلیهوه بیته، یان لهبارهی نهوه رهفتارهیان بیته، که گرفتی بۆ کهسی دیکه دروست کردوه، وهسواسی دهبیته هوی نهنجامدانی ناچاری (که بریتییه له چهنندین باره نهنجامدانی کارهکه، تاکو دلهراوکییهکهی کهم بیتهوه)، رهنگه نهخۆشهکه، کاتی زۆر بهسهه ببات بۆ شوشتنی دهست، لهترسی نهوهی تووشی پیس بوون نهبیته، لهوانهیه چهنندین جار دووباره سهیری دهگره بکهنهوه و دایبخهن نهوهک دایان نهخستیته، ههردهم دلهراوکییه نهوهیان ههبیته که ثایا بهبی نهوهی ناگادارین نازاری کهسیان نهداوه (وهک لهکاتی شوڤیری له کهسیکی نهداوه)، ههچهنده نهوان رهنگه بزانتن نهم بیرکردنهوانه لۆژیکى نین، بهلام ههر له دلهراوکییهکهیان بهردهوامن، تا نهوه کاته کاریک دهکهن (ناچاری) بۆ خاوکردنهوهی دلهراوکییهکه.

نهوه کهسانهی گرفتی وهسواسی - ناچاریمان ههیه نهوه هههمیشه ههست به شهرمهزاری و ئیحراج بوون دهکهن، بۆیه ههول دهدهن گرفتهکه بشارنهوه.

نیشانه کان

1- وهسواسی

ترس له پیسی یان میکروډب. حه زیان له یاسا و ریکویپیکیه. چوونه سه رتاو له کاتی دیاریکراو. بیرکردنه وهی بهردهوام. ژماره ی به بهخت و بی بهخت. بیرکردنه وهی سیکیسی - توندوتیژی که خوی ده زانیت خراپن و نه خلاقنی نین. وهسواسی په یوه ست به ثابین (وهک دیکهس له کوفرکردن). ترسی شه وهی رووداویکی خراپ به سه ر یه کیکی خۆشه ویستی بیت. ترسی شه وهی به بیتاگایی نازاری که سیکی دابیت.

2- ناچاری

دووباره و چه ندباره شوشتنه وهی ده ست. زور ددان شوشتن چوونه گه رماو بو کاتی زور. قژ دهرهینان. دووباره و چه ندین باره پشکنینی دهرگه کان. هه لگرتن و نه مبارکردنی شتی بی سوود. دووباره و چه ندباره ژماردنی شته کان. دووباره ریکخستنه وهی شته کان، بو دانانیا ن به ریکویپیکیه. دووباره و چه ندباره ده ست دانه شتیک. نه نجامدانی سرووت، یان چالاکی بو پیچه وانه کردنه وهی بیرۆکه که. کردنی شتیک و تیکدانه وهی تا له کوتایی ته و او به دلی ده بیت. بهردهوام پیویستی به دلنیا کردنه وهی، که شته کان ته و اون.

چاره سه ری

ته کنیکه کانی چاره سه ری دهروونی به په بیردن، چاره سه ری به خستنه بهر، دهرمان و پالپشتی خیزان و رۆشنبری دهروونی هه مووی به کاردین وهک چۆن له دل هراوکی باس کرا.

خه موکی له مندالان و هه رزه کاران

خه موکی گرفتیکه کارده کاته سه ر میزاج، بیرکردنه وه، فرمانی کوته ندامه کانی له ش و په فتار. له وانه یه هوییه کی بو ماوه یی، یان دهماری هه بیت و به لام زیاتر بیت

پەرۆردە و فیکردن ————— ژمارە (8) سالی 2012
بەھۆی فشار، زەبر، لەدەستدانی کەسیکی ئازیز، ساتی ناخۆش، گرفت لە مائەو،
دایبایی تووش بوو بە خەمۆکی، دایبایی تووش بوو بە ئالوودە بوون، نەخۆشی
جەستەیی ... تاد . خەمۆکی مانای بۆ ھێزی کەسایەتی نییە، مندالی خەمۆک
سەرنجی مامۆستا راناکیشییت، بەلام زۆر گرنگە کە تیبینی ئەو مندالە بکەیت، کە
بێدەنگ و گۆشەگیر و غەمبار و دلتنەنگ دیارە، پەنگە نیشانەکانی خەمۆکی لە
مندالان بریتی بێت لە توورپەبوون و گەرزی و جوولەیی زۆر، زوو دیاریکردنی ئەم
نەخۆشییە زۆر گرنگە و پێگە لە خراپتر بوونی باری مندالە کە دەگرێت.

نیشانەکان:

1- میزاج

نەمانی ئارەزوو لەو چالاکیانەیی پێشتر حەزی لیبیان بوو. میزاجی غەمبار و
گریانی بۆ مەبەست. میزاجی گرژ، گۆرانی میزاج لەناکاو، کەم بەرگەگرنتی
نارەحەتی.

2- گرفتیی جەستەیی : سەرئیشە، ژانەسەر، ژانی ماسوولکە.

تێکچوونی ئارەزووی خواردن، زیاد بوون یان کەم بوونی کیش. تێکچوونی خەو،
خەوزران، یان زۆر نووستن، زەحمەتی لە چوونە ناو پێخەف، زوو لەخەوت، خەوی
ناخۆش.

3- چالاکی لەش

زیاد بوونی جوولە، نارەحەتی، بۆ ئارامی، توورپە و توندوتیژی، یان کەم بوونی
جوولە، ماندوویی، شەگەتی، بۆ ھێزی.

4- پەبیردن (الإدراك).

ھەست کردن بە گوناھ، بە بۆ ھێزی خود، بۆ بەھایی خود، بۆ ئومیدی، بۆشایی.
پەشبینی لە بارەیی دواپۆژ، دەوروبەر، خود. گرفتیی تەرکیز کردن، دواکەوتن لە
فیرگە. بیری خۆکوشتن، یان ھەولیی خۆکوشتن. خۆبندنەو و خۆخەریک کردن بە
کتیبەکانی دەربارەیی مردن، خەمباری، خۆکوشتن.

5- رەفتار

گۆشەگیربوون و خۆلادان لە بۆنە کۆمەلایەتیەکان و ئەو چالاکیانەیی پێشتر دلای
پیبیان خۆش بوو.

پهروهده و فیترکردن _____ ژماره(8) سالی 2012

بیری کاولکاری له باره ی خود. نهچوون بۆ فیترگه. به کارهینانی مادهی هۆشبهه و ئەلکهول. گرنگی نه دان به خود یان خاوینی خود. گرفتگی دوو جه مسهره له مندالان و ههرزه کاران ههروهها پپی ده لپین (نهخۆشی شادی - خه مۆکی)، گرفتگی دهرروونییه، ده بیته هۆی گۆرانی گه وره له میزاجی مرۆف، له ووزهی مرۆف و له توانای مرۆف بۆ کارکردن. مندالان و ههرزه کاران که تووشی گرفتگی دوو جه مسهره بوونه، تووشی شادی، به تهنیا، دلتهنگی به تهنیا، یان ههردووکیان ده بن، به لام به زۆری خه مۆکی و دواي تهویش خه مۆکی و شادی پییکهوه، زۆرتن، ئەم خه مۆکی و شادییه، له وانهیه ماوهی چهند کاتژمیڕیک، چهند رۆژیک، یانپتر به شیوهی بازنهیی دواي یهک بیت.

نیشانه کانی گرفته کانی شادی ئەمانه ن :

- 1- گۆرانی زۆر له میزاج ، شادی زۆر یان بی مانا.
- 2- زۆر جووله کردن ، توورپه ، توندوتیژ، چاونه ترس ، له وانهیه میزاجی به شیوهیهکی کاولکارانه بیت.
- 3- زۆر بروای به خۆی ههیه و خۆی پی بهرزه، پی وایه سوپه رمانه و هیژنیکسی تایبهتی ههیه.
- 4- زیادبوونی زۆر له هیژ بۆ کارکردن و جووله کردن و کهمی پیویستی بۆ خهوتن، به بی تهوهی ههست به ماندوو بوون بکات.
- 5- زۆر قسه کردن، ههرزه کاران زۆر خیرا و زۆر بلێ ده بن و زوو بابته که دهگۆرن و پییان ناخۆشه قسهیان بپریت.
- 6- نهمانی ته رکیز :-ته رکیزیان زۆر به خیرایی له شتیکهوه بۆ شتیکی دیکه دهروات.
- 7- نهمانی دانایی (حیکمهت)، زوو هه لچوون، رهفتاری مه ترسیدار و سه ره پۆیی وه که به کارهینانی ئەلکهول، دهرمان و کاری سیکیسی به بی به کارهینانی مه رجه کانی ته ندروستی.

نیشانه خه مۆکییهکان ئەمانه ن :

زۆر جووله و گرژی، خه مۆکی، دلتهنگی به ردهوام، گریانی زۆر. بیرکردنه وه له مردن و خۆکوشتن. نهمانی ئاره زوو له به شداری له چالاکییهکان. زۆر گلهیی و

پەروەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

كەسايەتچىدا. بېزىرى بەردەوام، زەھمەتلى لە تەركىز كىردن و نىزم بونەوئەسى ئاستى خويىندىن. گەلىيى و گازاندى زۆر لەبارەسى جەستەوئە، كە پەيوەستىن بە لايەنى دەروونى وەك ژانەسەر، سەرتىشە، بى تاقەتلى. گىرنگى بە پىياھەلگوتىن و پاداشت نادات.

ئەو ھەرزەكارەسى پىلانى خۇكوشتىنى داناوئە لەوانەسى :

- 1- ھەست بىكات يەكىكى خراپە و لە ناخەوئە بۆگەن بووئە.
- 2- ھەندىك ئامازە و لىدوان دەدات، وەك (ھىچى دىكە نامەوئەت بىمە سەرتىشە بۆت)، (ھىچ شىك گىرنگ نىيە)، (جارىكى دىكە ناتىنمەوئە).
- 3- شتە گىرنگەكانى خۆسى بەلاوئە دەنىت، يان فېزىيان دەدات.
- 4- پاش ماوئەكە دلتەنگى، لەناكاو دلتخوش دەبىت.
- 5- نىشانەكانى دىوانەسى (سايكۆسىسى) ھەسى، وەك ھەلوئەسە و بىركىرنەوئەسى ناپىك).

ئەگەر گەنجىك گوتى (دەمەوئەت خۆم بىكوزم) ئەو ئەم لىدوانە، بە گىرنگ وەربىگەرە و يەكسەر داواى يارمەتلى لە پىسپۆرىكى دەروونى بىكە، خەلك بە گىشتى دلتەنگى كاتىك باسى مردن دەكەن، بەلام پىسپارىكردن لە مندال، يان ھەرزەكار لەوئەسى دلتەنگە، يان بىر لە مردن دەكاتەوئە، يارمەتلى ھەلسەنگاندىن دەدات، بە پىچەوانەوئەش پىسپارى ئەم جۆرە، مندالەكە دلتىا دەكاتەوئە، كە يەكىك ھەسى گىرنگى بە ئەو دەدات و ھەلى ئەوئەسى پى دەدات، كە باس لە گىرنگەكان بىكات. ئەم بابەتە باس لە خۇكوشتىنى ئەو گەنجانەسى، كە گىرنگى دەروونىيان ھەسى، نەك ئەوانەسى بەھۆسى پالئەرى سىياسى و ئابىنى خۇيان و كەسى دىكە دەكوژن.

چارەسەرى دەروونى بۇ مندالان و ھەرزەكاران

- 1- چارەسەرى بە پەبىردن - رەفتار : يارمەتلى كەسەكە دەدات مىزاجى باش بىكات ، ھەروئەھا رەفتار و دلتەراوكىي نەمىنىت، بەھۆسى وىردبونەوئە لە بىركىرنەوئەسى شىواو و ئالۆز. لە رىگەسى چارەسەرى پەبىردن- رەفتار، مندالان و ھەرزەكاران فېزىدەبن، چۆن بىركىرنەوئە دەبىتە ھۆسى ھەست كىردن و سۆز كە رەفتار دەگوژن. لە ميانەسى چارەسەرى بە پەبىردن- رەفتار، كەسەكە فېزىدەبىت چۆن بىركىرنەوئە خراپەكان بىناسىتەوئە، پاشان چارەسازى دەروونى، ئەم بىركىرنەوئە

پەرۋەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
خراپانە، بە بىر كۈنەۋە و رەفتارى پۈزەتتىغانە دەگۈرۈپتەۋە، ئەم جۈردى چارەسەرى
لە دلەپراۋكى و خەمۆكى كاريگەرە.

2- چارەسەرى بە يارى

ۋەك بە كارەينانى يارى، بووكە شووشە، ئۆتۈمبىلۈكە، ۋىنە كىشان ... تاد، تاكو
يارمەتى منداڭ بدات ھەستەكان بناسىتەۋە و باسيان بكات. چارەسازەكە تىيىنى
ئەۋە دەكات، كە منداڭكە چۈن ئەم كەرەستانە بە كاردەھىتتە و بەم شىۋەيەش لە
گرفتى منداڭكە تىدەگات، لە رىگەي يارى و قسە كرنەۋەۋە، منداڭ ھەلى ھەيە
باس لە ملىملا تىكانى بكات و رەفتار و ھەستى چارەسەر بكات.

3- چارەسەرى خىزانى :

ئەم شىۋازەي چارەسەرى تىشك دەخاتە سەر خىزان، كە چۈن رۆلى بىياتكەرانە
دەبىت، ئەۋىش لە رىگەي باشكردنى شىۋازەكانى پىۋەندى و پالپشتىكردن و
رۇشنىرەيكرن، چارەسەرى خىزانى ھەريەك لە دايباب، منداڭ، خوشك و برا،
تەنانت داپىرە و باپىرەش دەگرتتەۋە.

بە كارەينانى پتر لە جۈرۈكى چارەسەرى، كاريگەرى پتر، بە كارەينانى دەرمان و
چارەسەرى دەرۋونىش پىكەۋە كاريگەرتر دەبىت.

پەرۋەردەكاران دەتوانن چى بكن

1- ئەۋ رەفتارەي لە پۇل دەيكات، رەنگە بەھۋى خەمۆكى بىت (ئەۋە دىارى
بكن).

2- لەۋە تىبگە، كە رەفتارى فيرخواز لەناۋ پۇل، رەنگە بەھۋى خەمۆكىيەۋە بىت،
بۋىە چاۋەپى ئەم جۈرە رەفتارانە بكن.

3- ھەلى دەرپرېن و قسە كرن بدە بە فيرخوازن.

4- گىانى برۋابەخۇ بوونى لا پتر بكن، بەۋەي پىيى بلى (باشە، ئافەرىن).

ھانى بدە بەشدارى چالاكىيەكان بكات، بەلام بە زۆرەملى نا، بەتايبەتى گەر
كاتىك ھەست دەكات نىگەرانە. مېھرەبان بە، گوئىگر بە، حوكمى لەسەر مەدە و
ھىمن بە، پىۋەندىيەكى قوللى لەگەل دروست بكن، بەم شىۋەيەش ئەۋ كراۋەتر
دەبىت و باس لەۋە دەكات، كە نىگەرانى كرددۋە، پالپشتى بكن و پىيى بلى كە

پەرۆردە و فیکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
ههسته کانی ئه و راسته قینهن (وهك دلتهنگی و ئازار). یارمهتی بده
تهکنیکه کانی خوگونجاندن و چارهسهری فشار به کاربهینیت. باس له تیبینیه کانی
خۆت له گهڵ دایباب به شیوهیه کی هیمن و به بی دروست کردنی ترس بکه،
یارمهتی دایباب بده له گرفتسی خه موکی بگهن، رینمایان بکه چۆن داوای
یارمهتی له پسروری دهرونی دهکهن.

زهبری دهرونی

پرودای زهر، ئه و پروداوهیه که مرۆف تووشی ده بیت، یان دهیی نییت و ده بیته
هۆی برینداربوونیکی سهخت، یان مهترسی و نه گهری مردن، زهبری دهرونی،
بریتیه له ههستهی مرۆف به رانه بهر ئه م پروداوه که کاریگهری دهرونی، ئه قلی،
جهستهیی جی ده هیلیت. کاریگهری پروداوه له سه مرۆفه که، بریتیه له ترسیکی
زۆر، بی ئومیدی و تو قین، له ئیرا قدا مندا لان پروده پرووی چهن دین پرودای به زهر
ده بنه وه، وهك توندوتیژی، ترسی ر فان، تهتکرکردن، ئازاردان، تهقینه وه ... تاد،
به لام سه ره رای زه بره دهرونییه کانی جهنگ، مندا لان تووشی زهبری دهرونی دیکه
ده بنه وه، وهك زهبری جهستهیی، سیکسی، دهرونی، شتی دیکه ش نیگه رانیان
دهکات وهك کاره ساته سروشتیه کان، پرودای ئۆتۆمبیل، نه خووشی و
نه شته رگهری، ته لاقدان و جیا بونه وهی دایباب ... تاد.

کاریگهری زهبری، دای چه ند رۆژیک، ههفتهیهک، یان ته نانهت چه ند مانگیک
ده رده که ویت، پیوسته پهره رده کاران ئه وه بزنان که نیشانه کان له مندا لان
جیا وازن و پیشینی نه کراون و پهنگه سه ره له بدن و دایبی برۆن به بی هیچ
هۆیه کی دیار. پهنگه لایه نی دهرونی و گه شهی مندا ل پپوکیته وه و له خویندنی ش
دوا بکه ویت، ئه مهش به هۆی که می ته رکیز، تووشی گرفتسی وه رگرتنی زانیاری و
په رت و بلاوی له یاده وه ری بی ت. لیکۆلینه وه کان ئه وه ده رده خه ن که زهبری
دهرونی کار ده کاته سه ر پژهی کۆرتیزۆن (هۆرمۆنی فشار) له می شکی مندا لان و
هه رزه کاران. جگه له زهبری دهرونی، مندا لان تووشی گرفتسی له ده ستدان ده بن،
پهنگه ژیا نی ئه وان له یهک ساتدا تا هه تایه بگۆریت. له ده ستدانی که سیکی
خۆشه ویت، یان وه رگرتنی به رپر سیاریه تی له ته مه نی زوو (به بی ئامادهیی له

پەرۋەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

پرووى جەستەيى (دەروونى) يەنە. بە ھەمان شىۋە ژيانى منداڭ پەرتەوازە دەكەن، تەواۋ نەكردنى كار ۋەك جىيە جى نەكردنى كەت و پەيمان، قەتەس مانى قسە لە سىنگ، پۆزىش نەھىنان و داۋا نەكردنى لىبوردن بۆ رەفتارى ناپىك، ھەست بە گوناھ كردن، ئەمانەش ھەمووى رىگەگرن لە زوو چاكبوتنەۋەى لە زەبرى دەروونى دواى مردنى كەسىكى خۆشەويست، ژىنگەى نوئى ۋەك : گواستنەۋە بۆ مالىكى نوئى، فېرگەيەكى نوئى، دەربەدەرى و ئاۋارەبوون، يان بە خىۋكردنى لەلايەن پەرۋەردەكارىكى دىكەۋە (بەتايىبەتى گەر دايباب، داپىرە و باپىرە، خوشك و برا رۆيشتوون، يان كوژراون)، كارىگەرى خراپيان لەسەر منداڭ دەبىت. رۆشنىبرى دەروونى و دەربىرىنى سۆز (پىدانى زانىارى لەسەر زەبرى دەروونى و كارىگەرى و مىكانىزمەكانى خۆگۇنجاندىن) و چارەسەرى پەبىردن، يارمەتى منداڭ دەدەن، تەكنىكى گونجاۋ بەكاربەيتىت بۆ مامەلەكەردن لەگەل لەدەستدانى كەسىكى خۆشەويست.

فشارى دەروونى دواى زەبر

كاردانەۋەى توندى فشارو فشارى دواى زەبرى دەروونى، دوو گرتەن، كە كاردەكەنە سەر منداڭ. كاردانەۋەى توندى فشار، بارىكى كاتىبە، كە يەكسەر دواى زەبرى دەروونى دروست دەبىت و كەمتر لە 4 ھەفتە دەخايەنەت و ھەرچەندە كات پروات نىشانەكانى كەمتر دەبنەۋە.

نىشانەكان برىتىن لە :

شىۋاۋى، سىپوون، شۆك، داپران لە دەۋرۋەر. زەجمەتى تەركىز كردن، دواكەۋتن، يان نەچوون بۆ فېرگە. ھەست كردن بە نىگەرانى و پەشۆكاۋى. نىشانە دەروونىيەكان، خەۋزپان، سەرتىشە، سىك تىشە، ژانە سنگ، دلەكوتى. خەمۆكى و گۆشەگىرى. لەبىرچوونەۋەى پروداۋەكە. دلەپراۋكى، جوۋلە و گىرژى. دووبارە، ۋەبىرھاتنەۋەى زەبرە دەروونىيەكە لە رىگەى خەون، يان يادكردنەۋە. لە منداڭلاندا نىشانەى پەيوەست بوونى منداڭ بە داىكى، ترسان بۆ چوونە ناۋ پىخەف، گىران و گەرەنەۋە بۆ رەفتارى منداڭى (ۋەك پەنجە مژىن و مېز بەخۇدا كردن).

فشارى دەروونى دواى زەبر :

لەۋانەيە يەكسەر دواى پروداۋ پروبدات، يان دوا دەكەۋىت، بەلام نىشانەكانى پتر لە مانگىك دەخايەنن و دەبنە ھۆى پەككەۋتەيى لە كاركردن.

پهروهده و فيركردن _____ ژماره(8) سالی 2012
نیشانه گهورهکان، جگه له مانه‌ی سه‌روهه بۆ فشاری ده‌روونی دوا‌ی زه‌بر بریتین له:
مۆته‌که له خه‌و، به‌تایبه‌تی ده‌رباره‌ی مردن، خه‌وی نارپیک. وه‌په‌هاتنه‌وه‌ی
یاده‌وه‌ری ناخۆش به‌بۆ بوونی هیچ پالنه‌ریک. فلاش باك (به‌ شیوه‌ی وینه، ده‌نگ،
بۆن، به‌ شیوه‌یه‌ک وا هه‌ست ده‌که‌ن، که له ناو رووداوه‌که‌ن)، دلنه‌راوکی و نیگه‌رانی
زۆر.

خۆلادان

هه‌ولدان بۆ خۆلادان له بیرکردنه‌وه، هه‌ست کردن، شوین، بارودۆخ، خه‌لک یان
ئه‌و چالاکیانه‌ی که په‌یوه‌ستن به‌ زه‌بره‌که. نه‌توانینی وه‌بیر هینانه‌وه‌ی چه‌ند
لایه‌نیکی گزنگ له رووداوه‌که. نه‌مانی ئاره‌زوو له‌و چالاکیانه‌ی پیشتره‌ی له‌ی
ده‌کردن. دوورکه‌وتنه‌وه و دا‌بران له خه‌لک. ده‌برینی هه‌ستی سنوورداره، هه‌ول
ده‌دات هیچ هه‌ستیک ده‌رنه‌په‌یت، سه‌پوون له‌ سوژ. خواردن و وه‌رگرتنی ئه‌لکه‌هول.
ئاگایی و هۆشیاری زۆر. هه‌ستیاری زۆر بۆ ده‌نگی به‌رز، هۆپنه‌لی‌دان، رووناکی
زۆر، یان جوولنه‌ی له‌ناکاو. هه‌موو ساتیک هه‌ست ده‌کات به‌رانبه‌ر شتیکی
مه‌ترسیدار راوه‌ستاوه. تپکچوونی خه‌و. گرژی و زۆر جوولنه‌ کردن. سووپه‌ بوون
به‌بۆ بوونی هیچ هۆکاریک. ئه‌وانه‌ی تووشی فشاری ده‌روونی دوا‌ی زه‌بر ده‌بن،
هه‌ست به‌ دلته‌نگی و بی‌ئومیدی زۆر ده‌که‌ن و هه‌ست ده‌که‌ن خه‌ریکه‌ به‌رن،
مندالی بچووک ته‌کنیکی خۆگونجاندنیان نییه و په‌نگه‌ نه‌توانن باس له‌ زه‌بره‌که
بکه‌ن، له‌جیاتیی ئه‌وه نیشانه‌ی دیکه‌ پیشان ده‌ده‌ن وه‌ک هاویرکردن، دلنه‌راوکی،
گه‌رانه‌وه بۆ په‌فتاری مندالی و ترسی زۆر. یان په‌نگه‌ یارییه‌ک چه‌ند جاره دووباره
بکه‌نه‌وه و دووباره خۆیان له‌ رووداوه‌که بنوینه‌وه و چه‌ندین جار ئه‌مه‌ش بکه‌ن،
په‌نگه‌ مندالی گه‌وره‌تر په‌فتاری توندوتیژی، یان خود - له‌ناوبه‌رانه بکه‌ن.

فاکتیره مه‌ترسیداره‌کانی فشاری ده‌روونی دوا‌ی زه‌بری ده‌روونی

1- فاکتیره تاکه‌که‌سی ، خیزانی یان ده‌رووبه‌رن.

2- میزاجی هه‌ستیاری یان به‌زه‌جمه‌ت.

3- زه‌بری ده‌روونی پیشتر، یان له‌ده‌ست دانی پیشتر.

4- رادهی توندی زهبره که.

5- نایا زهبره که دوویاره بوو تهوه.

6- نزیکی مندال له پروداوه که.

7- نایا مندال که خوی یان یه کیکی نزیکی بهر زهبره که که وتوه.

8- کاریگری زهبر به سهر دهرونی دایباب.

مندالی بچوک پتر ته گهری توش بوونی به فشاری دهرونی دوی زهبره وه هییه، چونکه میکانیزمه کانی گونجانی گه شه سهندو نییه و زمان و بیرکردنه وهی لاوزه، نهوان رهنه گه هست به بی ئومیدی بکه ن و زور به نارهنه تی دایباب نیگه ران بن، نهوان هست به بی هیزی ده که ن، کاتیک سهر ده که ن دایباب ناتوان له مه ترسی بیانپاریزن، مندالی فیرگه و ههرزه کار رهنه گه هست به گونا بکات، کاتیک باوه ری وایه نهیتوانیوه خوی یان که سه خوشه ویسته کانی له مه ترسی بیاریزی.

ته گهر زهبره که له لایه ن که سیکه وه بو مندال که متمانه ی پییه تی (نمونه ی دستدریژی سیکی، یان جهسته یی)، مندال هست به شیواوی ده کات و چی دیکه بروای نامینیت، که گوره ده توان بیپاریزن.

پهروه رده کاران، چون ده توان یارمه تی نهو فیرخوازانه بدن، که به دست کاریگری زهبری دهرونییه وه ده نالینن؟

رهنگه کاتی زوری بویت، تا یه کی که له زهبری دهرونی چاک ده بیته وه و یاده وریه کانی بی نازار دهن و ده توانیت له گه له هست کردن به گونا، کوست که وتن، خه موی و دلهر اوکی بژیت، له میانه ی پرۆسه ی چاکبوونه وه، پهروه رده کاران ده توان چهند کاریگرییه کی پوزه تیقیان ه بیته، گه رانه وه بو پرتینی ژیان، ژینگه یه کی له بار و نه نجامدانی چالاکیه ناساییه کان، یارمه تیدرن بو هست کردن به نرامی. ماموستایان چاره ساز نین، به لام ده توان، کاریگرییه کی چه سپاو و دلته وایان ه بیته له سهر نهو مندال ه هست به نیگه رانی ده کات.

نه م پیشنهادانه ی خواره وه پیوستن :

1- گیانی قبول کردن و ناسایش و متمانه له گه له فیرخواز دروست بکه.

2- میهره بانی و پالپشتی خوتی بو دوویات بکه وه. هه موو دم ناماده به بو یارمه تی و گوپی لی بگره، نهینیه کانی نهویش بیاریزه. ته گهر گونجاو بو،

- په روه رده و فير كودن _____ ژماره (8) سالي 2012
- يارمه تي منداله كه بده، رووداوه كه بگيرپيته وه، به لام تو چه مكه هه له كان و خاله شيواوه كاني بو راست بكه وه، هه ول بده له ريگه ي گيرانه وه ي چيروك و وينه كيشاندا كو تاييه كي جوان تري بو دابنييت.
- 3- نه گهر منداله كه، هه ستيكي نيگه راني هه بوو له كاتي ياد كودنه وه ي رووداويك، يان منداله كه له ناو رووداوه كه ده ژيا، تيي بگه يه نه كه هم رووداوه پيوه ندي به رابردوه وه هه يه و هيچ كارگه ري له سهر نيسته نييه.
- 4- داواي لي مه كه رووداوه كه له بير بكات، په نگه فشاري دهرووني داوي زه بر، ده ره نجامي هه ولي له بير كودني رووداوه كه بيت هم داواكار ييه له گرنگي زه بره كه كم ده كاتوه و كاتي ك منداله كه ش ناتواني ت له يادي بكات، هه ست به بي توميدي ده كات.
- منداله كه دنيا بكه وه، كه هم نيشانه و په فتارانه، ده ره نجامي به ركه وتني به زه برن و منداله كه نه شيت بووه و نه تيكچوه.
- 5- له روتيني ناسايي به رده وام به، چونكه منداله كه به م شيويه هه ست به نارامي و ناسايش ده كات.
- 6- چه ند هه لبار دنيكي بديه، رووداوي به زه بر ده بيته هو ي له ده ستداني كونترول خود، بويه كاتي ك چه ند هه لبار دنيكي پي ده ده ييت، نه وه يارمه تي ده ده ييت، كونترول خودي بكات.
- 7- سنووري دياريكراو بو په فتاري نه گونجاو دابني و له جياتي سزا، لوژيكانه مامه له بكه.
- له وه تيبگه، كه په نگه هم په فتارانه كاتي بن و په يوه ست بن به زه بره كه، ته نانه ت په فتاري زور توندوتيزيش، به هو ي دلاره او كيي په يوه ست به رووداوه دروست ده بن.
- 8- شوينيكي نارام بو منداله كه دابني تاكو باس له وه بكات كه رووي داوه و كاتي ته واوي بو ته رخا ن بكه، تاكو يارمه تي بديه، هه ست به وه بكات، ناساييه كه باس له رووداوه كه بكات.
- 9- وه لامي ساده و واقعيانه بو پرسياره كاني مندا ل له باره ي رووداوه كه دابني و چه مكه هه له و شيواوه كاني بو راست بكه وه.
- 10- وشيار به په نگه هه ر جووله يه كي ده ورو به ر، منداله كه بخاته وه ناو حاله ته كه.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

11- پالپشتی بکه و پیشبینی کاتی ناخوشیش بکه، چونکه زور له بارودوخه کان، یارمه تی وه بیر هاتنه وهی رووداوه که ددهن، ته گهر تو توانیت ته وانه دهست نیشان بکهیت، دهنه هوی یادکردنه وه، ته وه ده توانیت یارمه تی منداله که له و دڅخه دا بدهیت.

به رله وهی شتیکی ناسایی بکهیت، منداله که ناگادار بکه وه، وهک، کوژاندنه وهی گلپ و دهنگی بهرز ... تاد.

12- ناگاداری کاردانه وهی منداله کانی دیکه، به رانبه ر ته و منداله ی توشی زه بر بووه.

لیمه گهری منداله کانی دیکه رووداوه که بزانت، چونکه کاریگهری خراپتری بو سه ر دهررونی دهبیت، ههروه ها دهبیته هوی زه بری دهررونی بو.

په رنکه منداله که خوی له گهل زه برکه بگوئینیت، به هوی یاریکردن، یان تیکهل بوون له گهل مندالانی دیکه، یان به هوی نواندن رووداوه که، گوپراه لییان مه که، کاتیک هه ول ددهن تو بجه نه ناو لایه نه نیگه تیغه کانی زه بره که وه، بو نمونه هه ندیک مندال داوا له ماموستا ده کهن، هه مان ته و مامه له خراپه ی له گهل بکهن، که له ماله وه له گهل یان ده کری!

13- هه رچه نده گشت مندالان بیرو پای نایینیان نییه، ناگادار به کاتیک منداله که هه ست به توورده یی، گونا هکردن، شهرم یان سزادان ده کهن که به هیزه کانی سه ره وه په یوه ستن، گفتوگوی نایینی له گهل مه که و له جیاتی ته وه بینیره بو شوینیک که پالپشتی بکهن.

به کارهینانی هونه ری وینه کردن بو فشاری دهررونی دوی زه بر :

کاتیک وشه کان ناتوانن وهک پیویست رووداوه که دهربرن، یان یاده وه ریبه کان زور به نازارن و ناتوانن باسیان لیوه بکات، هونه ری وینه کیشان شیوازیکی کاریگهری پیوه ندییه و یارمه تی زوو چاکبونه وه ددهات، ثاره زووی مندال بو چاکبونه وه، وای لیده کات بو زال بوون به سه ر بی تومیدیدا هیلکاری به کاربهینیت، دلته نگی و بیزاری .

هه ندیک خال که چاره سه ری دهررونی، یان چاره سه ری به وینه کیشان پیویستیانه :

1- رینگه ی بده به هه ر شیوازیک بیت وینه بکیشتیت، گرنگ نییه وینه کان ناشیرین و ناریک بن گرنگ دهربرینه .

پەرۆردە و فیکردن ————— ژمارە (8) سالی 2012

2- پەرخنە مەگرە، شوئینیکی ئارام دابین بکە و گوئیگریکی باش بە، پالپشتی بکە و ھەموو ھەست و بیرکردنەوہکانی قبول بکە و شانازی بە کارەکانییەوہ بکە (نەک چۆنییەتی وینەکیشان (بەلکو لە چۆنییەتی دەرپرینی رووداوہکە بە وینە. بە چاو بە گوئی و بە دل گوئی بگرە لە قسەکانی، دەنگی، گۆرائییەکانی، وینەکیشانى خەمەکانی، یارییەکانی، پەفتاری، شیعرەکانی، یان ھەر شیوہیەکی دیکەى دەرپرینەکانی.

3- ھەول بەدە پێوہندی لەنێوان وینەکیشانەکە و قسەکردن دروست بکەیت، بەبێ ھیچ رافەییەک بۆ وینەکانی، چیرۆکەکانی قبول بکە، چونکە ئەمە فشارەکەى کەمتر دەکاتەوہ.

4- نامۆژگاری مەکە، ھەول مەدە لە ھەست و دەرپرینەکانی ریگر بیئت. ھەول مەدە ھانیان بەدەیت لەم ژیانەیان دووربکەوونەوہ، چونکە ئەمە لە گرنگی تازارەکە کەمتر دەکاتەوہ، بەم پێیەش ریگر دەبیئت لە ھەولدان بۆ چاکبوونەوہ. کۆست کەوتن، لە رووداوہ کاولکارییەکان و جەنگەکاندا زۆرە، لەدەستچوونی ئەندامییکی خێزان، ھاوپی، ئاژەلیکی مالى، ئاساییشی مالىوہ، زیپر و زیو و سامان، فیکرە، گەرەک، یاری، وینە، رۆتینی رۆژانە و کۆمەلگە، ئەمانە ھەمووی دەبنە ھۆی کۆست کەوتن و خەم خورادنی زۆر.

ھەول بەدە کاردانەوہی ئەوان بۆ رووداوی نااسایی و جەرگەر ئاسایی بکەیتەوہ. جگە لە بەکارھێنانی چارەسەری بە وینەکیشان، چارەسەری بە یاری، چارەسەری بە پەبیردن و پەفتار (چارەسەری دلەراوکی، تەکنیکەکانی گرفتى یادەوہری) و تەکنیکەکانی خاویوونەوہ، ھەموویان بەسوودن لە چارەسەرکردنی رووداوی بە زەبر، پۆشنبیری دەروونی (زانیاری لەبارەى نیشانەکانی فشارى دەروونی دواى زەبر و کاریگەرییان لەسەر مرۆف) بۆ مندالی گەورەترو دایباب، فیریان دەکات، کە کاردانەوہکەى ئەوان ئاسایی بوو بۆ بارودۆخیکی نااسایی، کاریگەری زەبر لەسەر منداڵ باشتر دەبیئت، ئەگەر دایباب یان پەرۆردەکار، شارەزایی گونجانیان ھەبوو، بەمەش پالپشتیپتر دەدەنە منداڵ.

مادەى ھۆشبەر و گە نجان

بۆچی مندالان دەرمانى ھۆشبەر بە کار دەھینن ؟

نە گەنج و نە ھیچ گەورەھەك حەزناكات تووشى ئالووبون بە دەرمان بىت، كەسبىش پىشبینى ناكات پىپەوہ بنالینیت، لە سەرەتادا مندال مادەكانى سەر شەقام تاقتى دەكەنەوہ وەك جگەرە، ئەلكهول و ماریوانا، بەلام كاتىك پتر ئارەزوى دەكەن، ئەوہ مادەى بەھىتر بە کار دەھینن وەك حەب، ھەلمژراوہكان، كۆكايىن و ھېرۆين، مندال بە سروشتى خۆى حەز لە زانین و تاقيکردنەوہ دەكات و دەپەوئەت بزانیت دەرمانى جیواز چ كارىگەر بىيان لەسەر مېشك دەبیت. جگە لەوہ ھەرزەكاران دەیانەوئەت لەلایەن ھاوریانیاں قبوول بکرین و جیگەى رەزامەندى ئەوان، ئەوان سەیری ھاوړپى گەورەتر دەكەن و لاسیاں دەكەنەوہ، بەلام لاسایی دايباب و كەسانى بە ناوبانگىش دەكەنەوہ، كاتىك دايباب بە جگەرە، یان مادەى دىكە ئالوودە بوونە و بە ئەلكهول و حەب گرفت و فشارە دەروونییەكانیاں چارەسەر دەكەن، ئەوہ دەبنە نمونەھەكى ترسناك بۆ مندالەكانیاں. ھەموو ئەو ھەرزەكارانەى دەرمان بە کار دەھینن، تووشى ئالوودە بوون نابن، زۆرەیان لە قۆناغى سەرەتایی واز دەھینن، ھەندىكىان تەنیا لە بۆنەكان بەكارى دەھینن و ناچنە قۆناغى ئالوودە بوون. كەچى سەرەپاى زانینى زیانەكانى وا لە خەلك دەكات لە بەكارھینانى مادەى ھۆشبەر بەردەوام بن؟

لەو فاكترەرانە بۆماوہیى (مېژوى ئالوودە بوون لە خیزان)، گرفتى دەروونى، گوشارى رۆژانە و ھاوړپى ئالوودە بوو بە دەرمان.

ھەرزەكاران دەرمان بەكار دەھینن، تاكو ھەست بە شادى و خۆشى بكەن، ئەوان بە دواى جۆشاندن و خۆشاننددا دەگەرین، بەلام ھەندىك جار دەرمان بە کار دەھینن تاوہكو ئاسایی ببنەوہ، یان لە دۆخەكە راپكەن، ئەگەر لاوان گرفتى دەروونىیان ھەبوو وەك دلەپاوكى، خەمۆكى، پەنگە مادەى ھۆشبەر بەكاربھینن تاكو ئەم گوشارە و خەمۆكییە لابەرن، ئەو مندالانەى تووشى رووداوى بە زەبر بوونە، پەنگە دەرمان بەكاربھینن، تاكو ئازارەكانیاں سربكەن، لەبەر ئەم ھۆكارانە، زۆر پىويستە دايباب و مامۆستا پىوہندىیەكى قوول لەگەل فیکرخاوازا دروست بكەن و ئاگادارى

پهروه رده و فيرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

ههر نيشانه يه کي د هروونی بن، ته گهر منداله که دلته ننگ يان دلته پراو کي هه بو، پيوسته دايباب بيه نه لای پسيوری د هروونی، کاتيک گه نج بو را کردن له بارودوخ يان که مکردنه وهی تازار، مادهی هوشبهر به کارده هیئت، ته وه نه که ههر له پروی د هروونی وه تووشی نالووده بوون دهن، به لکو تووشی نالووده بوونی جهسته ييش دهن، جگه له مانهش نالووده بوون گه شه و پيگه ييشتنی گه نج دوا ده خات وه ک شاره زایی و ليها تووی له کار دوا که وتن له فيرگه و ناستی خویندن.

نیشانه کانی به کارهینانی مادهی هوشبهر

1- گورپان له که سایه تی

نه مانی ئیراده (هیچ گرنگ نییه).

که متر تیکه ل بوون له مال، له گه ل هاورپیان، له فيرگه.

2- گورپانی میزاج.

گرژی و ده مه قالی زور. بی هیزی و بی تاقه تی. گورپانی پيشبيني نه کراو له میزاج له خه مکی، دلته پراو کي بو جوولتهی زور که لله ره قسی و سه ره پوی. به کارهینانی جوین به رانه بهر نه ندامانی خیزان. گورپانی میزاج و توورده بوون به شتی بچووک.

3- گورپانی جهسته یی :

جلی نارپک و قزدانه هینان (گرنگی نه دان به خود)، له ده ستدانی کیشی له ش، ره ننگ هه لبرکان، بوونی چند بازنه یه که له ژیر چاو. چاو سوور هه لگه پان، فراوان بوونی بیلبله ی چاو. کۆکه ی به رده وام، په سیو و بی هیزی به رانه بهر نه خو شتی.

4- گورپان له خه و.

5- گورپان له ره فتار.

ره فتاری شیواو، له ننگ بوونی زمان و قسه ی نارپک و حه له ق و به له ق.

6- گرفت له چوون بو فيرگه.

نرم بوونه وهی پله کانی له فيرگه.

7- نه مانی ته رکیز و تپرامان.

8- پتر پيوستی به پاره یه.

9- لای که س باس له هاورپیه نوییه کانی ناکات.

10- درؤ کردن و ساخته کاری.

پەرۋەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012

11- كاتى زۆر بەسەر بردن لە ژوورى خۆى، يان دوور لە مال . .
12- ھەلگرتن يان بوونى ھەندىك كەرەستە لاي وەك دەرمان، يان قەپاغى دەرمان، ئەو مادانەى لە مال كە ھەلدەمژرەين. بەشەك لە كەرەستە وەك سەببەلەى ماريوانا.

رېنگە گرتن لە بلاو بوونەوھى مادە ھۆشبەرەكان

خراپ بەكارھەتەنى مادە ھۆشبەرەكان گرتى ھەريەك لە تاك، خەزان و كۆمەلگەيە بە گشتى. خەزانەكان، ھاورپەيان، مامۆستايان، راوئەكاران و كەسانى دىكەى پەنەندىدارىش دەتوانن رېنگە لە بلاو بوونەوھى مادەى ھۆشبەر بگرن بە چەندىن شەپۆزى جياواز.

ھەريەكە لە خەزان و فېرگە و كۆمەلگە، بەرپرسن لە چۆنەيەتى پەرۋەردەكردنى گەنجان، تاكو لە ھەردوو لايەنى جەستەيى و دەروونى بەرھەمھەين بن و، دوور بن لە بەركارھەتەنى مادەى ھۆشبەر، كاتەك ھەرزەكار و گەنجان دەكەونە داوى ئالوودەبوون بە مادەى ھۆشبەر، ئەو پەنەندەيان بە يارمەتەيە، نەك بە توانج ليدان و سەركۆنەكردن و دوورخستەنەوھ.

پەنەندە ھەريەك لە حكومەت و فېرگە بۆ رۆشەنەكردنى مندالان، دايبابان، مامۆستايان و كۆمەلگە بە گشتى لەبارەى مادە ھۆشبەرەكان و شەپۆزى رېنگەگرتنى، زوو ناسينەوھى ھالەتەكانى ئالوودەبوون و چۆنەتى چارەسەر كوردەيان ھەنگاوى فراوان بەھاوئەين. لە زۆرەى و لاتان پەرۆگرامى رېنگەگرتن لە مادەى ھۆشبەر بەسەركەوتوويى ئەنجام دراوھ و، خراوھتە نەو پەرۆگرامەكانى خويندەن لە زۆرەى ئاستەكانى خويندەندا.

لە رېنگەى ئەنجامدانى چەندىن كۆرس لە بارەى رۆشەنەكردنى تەندروستى و جەستەيى، كە بە شەپۆيەكى سەرنج پاكەيش پەيوەست بن بە بابەتەكەوھ نەك بە شەپۆيە فېرگرتنى ئاسايى و ئامۆزگارى، ئەوھ فېرگەكان دەتوانن بەشدارى بە فېرخوازەكان بگەن، لە رېنگەى بەكارھەتەنى تەكنىكى فېرگرتنى تازە، كە فېرخوازان ھەست بە ئارامى و دلنەوايى دەكەن، كاتەك بەشدارى گەتوگۆكانى پۆل دەكەن و پرسىار دەكەن و راكانيان بەھەند وەردەگيرەيت.

جگە لەمانە، مەيدىاكان دەتوانن ئەو بەرنامانە پەشكەش بگەن، كە سەرنجى گەنجان رادەكەيشن و، زانىارى پەنەندەيان دەربارەى مەترەسيەكان و ئاكامە خراپەكانى

پەرۋەردە و فېزىكىدەن ————— ژمارە (8) سالى 2012

بەكارھېننى ماددە ھۆشەبەرەكان تېدايە، ئەمىش لە رېگەي بەكارھېننى شىۋازەكانى نواندن ۋەك شانۆگەرى و دراما و كورته تەمسىل. ئەو چالاكېيانەي كە بۆ مەبەستى كات بەسەر بردن و خۇش گوزەرائىن، ھەرۋەھا ئەو ئامۇژگارېيانەي لەلايەن كەسانى پىگەيشتوۋە ناراستە دەكرىن و ۋەكو شىۋازىكى نمونە بالا سەير دەكرىن، كە يارمەتيدەرن لە رېگرتن لە بالاۋبونەۋەي مادەي ھۆشەبەر و باش ناراستە كرنى مندالان بە ناراستەي پۇزەتېقى.

ھەرزەكاران پېويستيان بە رېنمايى و يارمەتى ھەيە، كاتىك توشى ھەر گرفتىك دەبن، ۋەكو گرفتەكانى فېرگە، پېۋەندى لەگەل ھاۋرېيان، يان ئەندامانى مالمەۋە، ۋەكو تەلاقدان، مردنى يەككەلە دايباب، توندوتىژى خىزان، يان ئەو دايبابانەي بەھۆي گرفتى دەروونى، يان ئالوودەبون بە مادە ھۆشەبەرەكان پەككەۋتە بوونە. پېويستە لەفېرگەكان راۋىژكارى شارەزا ھەبن، بۆ ناسىنەۋەي ئەو ھەرزەكارانەي لە ژىر مەترسىدان، بەرلەۋەي بکەونە داۋى ئالوودەبون بە مادە ھۆشەبەرەكان .

حالەتى مەملانى و ناخۇشەبەرەكان

كاتىك گەنجان ئارەزوۋى بەكارھېننى مادەي ھۆشەبەر دەكەن، بۆ دووركەۋتەنەۋە و ھەلاتن لە بارودۆخەكە، ئەۋە پېويستە لەسەر شىۋازە دروستەكانى خۇ گونجاندن و چۆنەتى تىگەيشتن لە گرفتەكانى ھېۋر كرنەۋەي خود قسەيان لەگەل بكرىت، نەك بەكارھېننى مادەي ھۆشەبەر، جگە لەۋە زۆر گرنگە باس لە ئاكامە خراپەكانى مادەي ھۆشەبەر بكرىت و جەخت لەسەر مەترسى مادە ھەلمۇراۋەكان و مادە ھۆشەبەرەكانى دىكەي سەر شەقام بكرىتەۋە، ئەۋە دەرمانانەي لەلايەن پزىشكەكانەۋە بەمەبەستى چارەسەر كرن دەنوسرېن و خراپ بەكار دەھىنرېن، ئەۋانە يارمەتى ھەرزەكاران دەدەن، لەۋە تىبگەن كە ھەر لە سەرەتاي بەكارھېننى مادەي ھۆشەبەرەۋە رەنگە زيان كەۋتن بە مېشك، دل، ھەناسە يان تەننەت مردنى زوۋ روۋىدات، كاتىك مادەي ھۆشەبەر بالاۋ بوۋەۋە و ئاسان دەست دەكەۋت ئەۋە پېويستە ئەۋە راھىنان و شىۋازانە فېرى ھەرزەكاران بکەين، كە يارمەتییان بدات روۋبەرۋى ئەۋە فشارە نىگەتېفانە ببنەۋە و دژيان راۋەستن، كە ھاۋرېكانيان دەياغخەنە سەر، بۆ تاقىكرنەۋە و بەكارھېننى مادەي ھۆشەبەر، تاكو لەلايەن ھاۋرېكانيانەۋە جىگەي قېۋول بن.

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

له میانہی مامهلهی رۆژانه له گهه گهجاندا، پيويسته گهوران :
1- گرنگیان پي بدەن و قبووليان بکهن، نهك ته نيا به مه به سستی شهوهی مندالان ده توان کار به نه نجام بگه یه نن به لکو چونکه شهوان مرۆقی به هادارن.
2- به سستی پيونهندی قول له گهه هه رزه کاران و مندالان له ريگه ی گو یگرتن و سه رزه نشت نه کردن و پيشاندانی ئاره زوو بو به شداری کردن له گهه بیروپراکانیان، بیرکردنه وهیان و چالاکیه کانیان.

5- فيرگه ی دوستی مندال

پهروهده کار وهك یارمه تیدەر :

رۆلی فيرگه له پاراستنی نه خو شى دهروونی له بهر چی رۆلی پهروهده کاران ، له چاککردنی له لایه نی دهروونی فيرخوازان گرنگه ؟

فيرگه کان، شوینيکی گشتين، كه هه موو منداليك له خو ده گرن، فيرگه ی پالپشتيکه ر، فاکته ريکی سه ره کييه له ريگه گرتن له وه کارانه ی ده بنه گرفت بو مندال.

فيرگه کان ده توان خرمه تی گه وه به لایه نی دهروون دروستی بکهن، شهویش له ريگه ی (پاراستنی سه ره تاي) به وه، كه پيشكهش به هه موو فيرخوازان ده کريت و فيری ته کنیکه گرنگه کانی ژيان ده کرين و فيرده کرين چو ن لایه نی دهروونييان به هيتتر بکهن، له (پاراستنی دووه می) شهو مندالانه دیاری ده کرين، كه گرفتییکی سووکی دهروونييان هه یه و چاره سه ری پيويستيان بو داده نريت، تاوه کو به ره و حاله تی خراپتر نه چن، له (پاراستنی دووه می) شهو فيرخوازانه ی دیاری ده کرين، كه شه گه ری تووش بوونيان به نه خو شى دهروونی زۆره و پالپشتی ته واو و چاره سه ری ته واویان بو ده کريت، بهر له وه گرفته كه خراپتر بیت، (چاره سه ری سييه می) چاره سه ری پتر و ئالۆزتر پيشكهش ده کات، تاوه کو یارمه تی فيرخوازان بدات، له گهه گرفته دهروونی - کۆمه لایه تيه کاندایه بگو نچين.

پەرۋەردە و فېرکردن _____ ژمارە (8) سالى 2012

بەرپۆلەبەرى فېرگە بەرپرسە لەوہى چۆن پلان بۆ فېرگە كە دابنریت، لە چۆنیه تى چارەسەر كوردنى فېرخوازان، فېر كوردنى تەكنىك، پابەند بوون بە ياسا و پالېشتى كوردنى دەستەى فېر كوردن. مامۆستايان رۆژانە پېئوهندىيان لە گەل فېرخوازان دەبیت. تاوہ كو گەشەى ئەقلى و جەستەىيان ھەلبەسەنگینن و ھەر گۆرانكارىيەك لە رەفتار و دەروون ديارى بكەن. مامۆستايان وەكو نمونەى بالا، كارىگەرى گزنگيان لەسەر ھەموو فېرخوازان ھەيەو دەبنە ھۆى ئەنجامدانى گۆرانكارى گەورە لىياندا.

جگە لە مامۆستايان، پېويستە ھەموو فېرگەيەك پەسپۆرى بوارى دەروونى ھەبیت كە لە رېنمايىكار، توپژەرى كۆمەلايەتى، يان دەروونناس خۆى پىكھاتبیت، ئەم شارەزايانە دەتوانن زووتر نەخۆشى دەروونى ديارى بكەن و رېنمايى فېرخوازان بكەن و لە گەل داياب پىكەوہ كارىكەن و لە ھەمان كاتدا رېنمايى پېويست بدەنە مامۆستا، تاوہ كو پىكەوہ يارمەتى ئەو مندالە بدەن كە گرفتى دەروونى ھەيە.

مامۆستايان، پزىشك، يان چارەسازى دەروونى نين و ناتوانن نەخۆشىيە دەروونىيەكان دەستنيشان بكەن ، بەلام ئەوہن دەتوانن تىبينى نيشانە دەروونىيەكان لە مندالاندا بكەن، ئەوان دەتوانن بريار لەسەر ئەوہ بدەن، كە ئايا گرفتە كۆمەلايەتییەكان كاردەكەنە سەر ئاستى خويندن و پېئوهندىيە كۆمەلايەتییەكانى مندالەكە. لە گەل بە دەستھيئانى زانبارى و راھيئانى پېويست لە نامىلكە و وۆركشۆپەكان، پەرۋەردەكاران دەتوانن مندالان و خيزانەكانيان بنيرن بۆ پەسپۆرى دەروونى كاتىك ھەست دەكەن گرفتىك ھەيە و پېويستى بە چارەسەر، لەوہش گزنگر بەھۆى مامەلەى رۆژانەوہ، لەناو پۆل لە گەل فېرخوازان، مامۆستايان دەتوانن كارايەكى پۆزەتيف و ھاريكار بن لە زوو چاكبوونەوہى ئەو مندالانەى بە دەست گرفتى دەروونىيەوہ دەنالينن.

كاتىك پلانى سالىك دادەنييت گەمەشامى بچينە

كاتىك پلانى چەند سالىك دادەنييت درەختىك بچينە

كاتىك پلان بۆ ھەموو ژيان دادەنييت خەلك فېرى رۆشنبارى و راھيئان بكە

فېرگەي دۆستى مندال

فېرگە دەتوانىت، ژىنگەيەك دروست بكات، كە ھەر ئامرازىك بۆ فېرخوازان دابىن بكات، لە ھەر بوارىكى ژيان پېئوستىيەكانيان پى پېكەنەو، بەرپرسىارىيەتى فېرگە ئەوئەيە كە گەشە بە ھەموو لايەنەكانى مندالەكە بدات، نەك تەنبا لايەنى زىرەكى، بەلكو جەستەيى، دەروونى، مۇزالى و كۆمەلايەتى، ھەلى يەكسان بە ھەمووان بدات، بەبى جىاوازي رەگەزى، ئايىنى، ئابوورى و كۆمەلايەتى، ئەو فېرگانەي ھانى گىيانى ھاوكارى بۆ فېرکردن دەدەن و گىيانى رېز لە يەك گرتن لە نيوان مامۆستا و فېرخواز بلاو دەكەنەو، ئەو بەھايە بەرە پېدەدەن، كە مندال پېئوستىيەتى كاتىك گەورەتر دەبىت.

ھەندىك لە خاسىيەتەكانى فېرگەي دۆستى مندال برىتىن لە

- 1- روانگەي (مافى مندال) بەسەر ھەموو لايەنەكانى دىكەدا زالە لە فېرگە.
- 2- يەكسانى نىر و مى و جىاوازي نەكردن لە نيوانيان بەھايەكى گىرگە.
- 3- فېرگە شوئىنىكى ئارام بەخشە، ئاسايش و قبولکردنە، كە مندالان لە ھەر زىانىكى دەروونى و جەستەيى دەپارىزىت.
- 4- رېنمايىكار، يان توئىژەرانى كۆمەلايەتى لە فېرگەدا ھەن، تاكو يارمەتى ئەو فېرخوازانە بدەن گىرقتى دەروونى - كۆمەلايەتى، يان گىرقتى فېرپوونيان ھەيە، فېرخوازان، مامۆستايان، بەرپوئەبەران ھەست بە رېز و حورمەت دەكەن.
- 5- جەخت كردن لەسەر (مندال) وەك سەرچاوە، دلتىيامان دەكاتەو، كە ھەموو فېرخوازانەكان وەك يەكىك تەماشا دەكرىن، كە خاوەن ھىز، پېداويستى، ماف و راى بە نرخی خۆيەتى.
- 6- ھانى ھەموو مندالىك دەدرىت، بۆ سەرکەوتن.
- 7- پەرۋەردەكاران ھەول دەدەن، كەسايەتى مندال لە دەرەوئە پىرۆسەي فېرکردنىش بەھىز بکەن.
- 8- ھەلەكان، بە ئامرازىكى فېرکردن دادەنرىن، تاوەكو يارمەتى مامۆستا بدەن، شىوازي نوئى بۆ پېئەندىكردن و فېرکردنى فېرخواز بدۆزىتەو.

- په روه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- 9- ماموستایان له لایه ن به پړیوه به رایه تی فیږگه و، فیږخوزان و خیزانه کانیان و کومه لگه وه ریژیان لی ده گریټ، وه ک پسیوړیکی خاوه ن ته زوون و شاره زایی زوړ. به پړیوه به رایه تی هانی ماموستا ددهات، که هه رده م زانیاری خوئی پتر بکات و داهینانی نوی دابینیت.
- 10- یاساکان به شیوه ی دادوه رانه، روون و ناشکرا و به رده وام هان دده ریڼ. یاسا و ریڅوپیټکی پیویستی، دادوه ریبه و پارچه پارچه ناکریټ، مه به ست لیئی فیږکردنی په فتاری گونجاوه نه ک سزادان.
- 11- گیانی پوزه تیغانه و په فتاری مه دده نیانه له فیږگه، هه مووان ده گریټه وه.
- 12- فیږگه وه ک کومه لگه یه ک سهیر ده کریټ.
- 13- مندالان به شداری و شانازی به فیږگه کانیه وه ده که ن.
- 14- هاندانی گیانی هاوکاری له نیوان فیږخوزان و گوړپینه وه و تاوتویټکردنی زانیاری له نیوان ماموستایان. پالپشتی هاوړییان و یارمه تیدانیا ن له بواره کانی ژیاندا.
- 15- ههل به مندالان دده ریټ شوینی به ریرسیاریه تی وه ربرگرن و به شداری له دانانی یاساکانی فیږگه دا بکه ن. مندالان له خویندنی خویان به ریرسن.
- 16- ژیانی ته ندروستانه له لایه ن ماموستایانه وه هان دده ریټ و ده بیته نمونه ش بو فیږخوزان.
- 17- له ناو پوډا بایه خی ته واو به فیږخواز دده ریټ. هه ر مندالیک وه ک که سیټکی سه ربه خو و تاییه ت سهیر ده کریټ. به هاکانی میهره بانی، پالپشتی و یارمه تی له لایه ن ماموستایانه وه هان دده ریټ و فیږخوزانیش لاسایی نه وان ده که نه وه. هه ر په فتاریکی پوزه تیغ له لایه ن ماموستاوه ستایش ده کریټ و پاداشت وه رده گریټ.
- 18- شاره زایی کومه لایه تی له پال شاره زایی نه کادیمی فیږی فیږخواز ده کریټ. ململانیټکان به شیوه یه ک چاره سه ر ده کریڼ، که ریڼز و به های فیږخواز رابگرن و فیږی بکه ن چون به شیوازیټکی بنیادنه رانه گرفت چاره سه ر ده کات.
- 19- فیږکردن، پرۆسه یه کی دلخو شکه ره ده کریټ فیږکردن وه ک کات به سه ر بردن بیټ، قسه ی خو ش و نوکته یارمه تی پتری زانیاری و شاره زایی دده ن.

پهروهده و فيرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

20- مامۆستایان، ستایشی بیرکردنه وهی به هیژ، تیپرامان شیوازی نویی چاره سه رکردنی گرفت ده کهن. هاندانی گیانی پرسیار، داهینان، گۆرانکاری له هه ریه ک له فیرخواز و ستافه که به گشتی.

21- فیترکردنی چالاکانه، کارکردنی به گروپ، گفتوگۆ کردن، چاره سه رکردنی گرفت، یاری پهروه دهیی و شیوازی دیکه ییش بۆ فیتربوون به کارده هیتریت.

فیترخوازن ده توانن پیوه ندیه که دروست بکه ن له نیوان ئه وهی فیتر ده بن له فیترکه له گه ل ژیانن رۆژانه یان، ئه وان فیتری شاره زایی ژیان ده بن.

مندالان متمانه به خۆیان زیاد ده کهن، کاتیک وه ک فیترکار هه ل سوکه وت ده کهن، ئه وان خۆیان به لیها توو ده بینن و هه ست ده کهن له چه مکی نوی ده گهن.

22- مامۆستایان ، به هره و زانیاری فیترخوازن له پۆل به کارده هیتن. هانی هه ر پیتشیاژیک و پرسیارکردنیک ده دریت. پرۆسه ی فیترکردن، له ریگه ی گفتوگۆو پرۆژه ی نوی و ته کنیکی تازه وه خۆشتر ده بیته. وینه کیشان و نواندن وه ک جیگره وه په ک بۆ ده رپرین ده خریتته ناو پرۆگرامی خویندنه وه.

23- هه لی ئاسان و ساده له ناوه ی فیترکه وه ده ره وه هه یه بۆ یاریکردن. فیترکه پیوه ندیه کی پۆزه تیفانه ی له گه ل خیزان و کۆمه لگه هه یه. مامۆستا پیوه ندیه کی به هیژی له گه ل دایبابی هه ر فیترخوازیک هه یه و ناگه ی له هه ر بارودۆخیک فیترخوازه که پیوستی به گرنگی پیدانه وه ک (له دایک بوون، مردن، نه خۆشی له ناو خیزان، گواستنه وه، گرفت ... تاد). هانی دایباب ده دریت به شداری له فیترکه بکه ن. هانی مندالان ده دریت به شداری له پرۆژه کانی کۆمه لگه بکه ن. ریژ له ره فتاره باوه کانی کۆمه لگه ده گیریت و ستایش ده کرین. چاره سه ری له پۆل، یان پۆلی مامۆستا له گۆرینی بارودۆخی ناو پۆل. من گه یشتمه ئه و ئه نجامه ترسناکه ی، که من نامرازی یه کلا که ره وه م له ناو پۆلدا. هه نگاوه کانی من ئه م که شوه وایه دروست ده کهن. میزاجی من ئه م بارودۆخه دروست ده کات. وه ک مامۆستایه ک من هیژی زۆرم هه یه تا کو ژیانن فیترخواز خۆش یان تال بکه م. من ده توانم نامرازی نازاردان یان هیژی گیان به خشین بم. من ده توانم ئه وه ی دیکه زه لیل بکه م، که شی گالته و خۆشگوزهرانی دروست بکه م، ئازار بگه یه نم، یان چاره سه ری بکه م.

پهروهده و فيرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
له هه موو باره كاندا، كاردانه وهی من برپار ددهات، كه قهيرانه كان دامركينه وه يان
به رزتر بينه وه، منداله كه بى ريز بكریت يان ريزى لى بگيریت.

داهينان و كارامه يي ماموستا

- به رله وهی بينه شاره زا له بواری فيرکردن و له ميانه ی پرۆسه ی پهروه رده دا،
پيويسته ماموستايان هه لسه نگاندى خويان بکه ن له پشت به ستن به م بنه ميانه ی
خواره وه و بنه مای دیکه يش بدۆزنه وه گهر ته مانه يان به دل نه بوو.
- 1- نایا من فيرخوازم خوش دهويت و ده مه ويت يارمه تی و هانيان بدهم؟
  - 2- نایا من بيرم ماوه، هه ستی مندالی چۆنه؟
  - 3- نایا من ده توانم له گوشه نيگای منداله وه سه يری شته كان بکه م؟
  - 4- نایا من هه ول ده ده م هه ر منداليك هان بدهم توانای خوی به كاربه يتي؟
  - 5- نایا من سه يری خاله به هيز و ئاره زووه كانی مندال ده كه م؟
  - 6- نایا من به سه بر و ئارامم له گه ل نه و مندالانه ی كه گرتی ده روونيان هه يه و
به زه جمه ت و ناره جمه تن؟
  - 7- نایا من چ ره فتاریكم كرده وه نه مپۆ و تييدا سه ركه توو بووم؟ پيويسته چ
بگۆرم؟
  - 8- تا چه ند بۆ من گرنگه كه هه موو كات له سه ر هه ق بم؟
  - 9- نایا من سه رنجی زۆر ده ده مه ره فتاره نيگه تيقه كان، به شيويه كه هانی
دووباره بوونه وه يان ده ده م؟
  - 10- نایا من ستایشی ره فتاری چا كه ده كه م؟
  - 11- نایا من گوڤگريکی باشم؟
  - 12- نایا پۆله كه ی من، ژينگه يه كى گونجاوی بۆ نوكته و قسه ی خوش و پييكه ين
ره خساندووه؟
  - 13- نایا من چۆن ده توانم، يارمه تی فيرخواز بدهم تيڤگات، كه هه له كان
رينگه يه كى باشن، بۆ فيربوون؟
  - 14- نایا من رينگه ی نوڤ فيرکردن و وانه وتنه وه قبول ده كه م؟

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

15- ئايا من پرا و سهرنجه كانم له گهلا ماموستاكانی ديكه دهگورمهوه و پرا و

سهرنجی تهوان سهبارت به خوم قبول دهكهم؟

16- ئايا من له خالی بههيز، سنوور، خالی لاوازی خوم له فيرگه تيگهيشتووم؟

17- ئايا من وشياری تهوهم ههيه، كه نيشانهكانی فشار لهسهر جهستهی خوم

بناسمهوه و بو چارهسهری دهروونی يارمهتی خوم بدهم، گهر پيويست بوو؟

18- ئايا له دهرهوهی فيرگه هيج ئارهزووم ههيه وهك خيزان، ياری ... تاد؟

17- ئايا من هاوسهنگيم له نيوان فيرگه و ژيانی تاييه تيم لهناو خيزان داناوه؟

پيوهندي نيوان ماموستا و فيرخواز

له زور ولاتاندا، ماموستا هيمای هيز و دهسهلاته و خاوهن زانياری و هيزی رههيايه. زور جارن بوشاييه کی دهروونی فراوان له نيوان ماموستا و فيرخواز ههيه. ههنديك ماموستا پييان وايه فيرخواز ريزيان ناگرن تهگهر توندوتيژ و زهبت كردن بهكارنههينن، ترس هانی فيربوون دهوات، بهلام ئارهزووی پرسيارکردن و بهردهوامی فيربوون نادات، چونكه فيربوونی به ترس تهنيا بو خو دهربازکردنه له سزادان چ لهلايهن ماموستا، يان مالهوه، يان خولادانه له شهرمهزاری و پلهی نرم. جگه لهوه ترسی زور دهبيته هوی دلهراوهکی، كه کاریگهری خرابی لهسهر خویندن دهبيت.

لهگهلا پهيداوونی شيوازی نویی فيرکردن و دلنيابوون له گرنگی رۆلی ماموستايان بو تيگهيشتن له لايهنی سايكۆلۆژی مندال و پيداويستيهکانی خویندن تهوه فيرگه ههولنی خويان دهدهن بو دووباره دياریکردنی رۆلی ماموستا. گهشهپيدانی پيوهندييه کی مرۆفانهتر و هاندانی زياتری فيرخوازن، مانای تهوه نييه له پایه و دهستهلاتی ماموستا كه م دهكریتهوه، له راستیدا فيرخوازن ريزی تهو ماموستايانه دهگرن، كه مرۆفانهتر مامهلهيان لهگهلا دهكهن، جگه لهمهش تهمه سهلمينراوه كه فيرخوازن باشت وانكه فيردهبن و ئارهزووی دهكهن، كاتيک ههست به ريز و ستایشی ماموستا دهكهن و بروايان به خويان زياتره، نهك كاتيک له ژير کاریگهری ترس و سزادان.

كاتيک سهیری مندال دهكریت وهك سهراوهيه کی گرانبهها، كه دوارپۆزی تهم ولاته پيك دههينن، پهروهدهكاران تهوه دهزانن كه تهنيا پيويست نييه مندال فيری

پهروه ده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
 زانیاری بکهیت، به لکو هانی خو شه ویستی فیروونی بدهیت ههروه ها فیرو بکهیت
 چۆن بهرانبهر ناخوشییه کانی ژیان ده وهستیته وه، کاتیک منداڵ به هۆی خودی خو،
 نهك دهستکه وته کانی ریژی لی دهگیریت، مامۆستایان هیژی منداڵیان بو
 دهرده که ویت، کاتیک منداڵ ههست ده کهن که مامۆستا لایه نگیری نه وانه و سوود
 و قازانجی نه وانی ده ویت، نه وه پیوه ندییه کی به هیژ له گه ل مامۆستا دروست ده کهن
 و زیاتر ههست به نارامی و ریژو به های خو یان ده کهن.

دروست کردنی جیاوازی

جاریکیان پیاویکی پیر له رۆخی ده ریا له گه ل نه وه که ی ده رپوشت، مندا له که له
 ریگه دا چاری به ههر نهستییه کی ده ریا بکه وتایه هه لی ده گرته وه و فری دی ده دایه
 ناوه ناوه که. مندا له که وتی: ته گهر من لی ره جی یان به یل م نه وه وشک ده بنه وه و
 ده مرن، من ژیا نی نه وان رزگار ده که م، پیا وه پیره وه لای می دایه وه « به لای م رۆخی نه م
 ده ریا یه چهن د میلیک در یژه و به ملیۆنان نهستییه کی ده ریا ی لییه، تو هیچ
 جیاوازییه ک دروست ناکه یت » مندا له که سه یری نهستییه کی ده ریا ی ناو له پی کرد و
 فری دی دایه ناو ناوه که وه وتی « به لای م بو نه مه جیاوازی دروست ده کات ».

مامۆستایان رۆلی نمونه ی بالان

مامۆستایان، مرۆقی میهره بانن

زانینی پیداو یستی ههر فیرو خاویک و ستایش کردنی به رده وام چ به زاریان به هیما
 و هاندانی به رده وامیان بو به رده وام بوون له خویندن، ته کنیکی گرنگن له لایهن
 مامۆستا وه به کار ده یترین بو پیشاندانی میهره باننی و گرنگی دان به فیرو خاوی.

مامۆستایانیش هه له ده کهن

له جیا تی نه وه ی بنه نمونه ی ره ها، مامۆستایان ده توانن فیرو خاوان فیرو بکهن، که
 هیچ کهس نییه هه له نه کات، له جیا تی گله ییش ده توانن سوود له م هه لانه
 وه ربگرین بو با شتر کردنی توانا کافمان، زۆر به ی خه لک بر وایان وایه، نه وه که سه ی
 دا وای شتی که م ده کات زیاتر ریژی لی ده گیریت له وه ی حه زی له ده سه لاتی
 به رده وامه، هه رگیز دا وای شتی ره ها مه که و هه ول بده ریژ به ده ست به ی نیست وه ک
 دا وای بکه یت.

مامۆستایان هه لگري کولتووری کۆمه لگهن

مامۆستایان، گۆیزه ره وهی سه ره کی کولتووری کۆمه لگهن، رۆلی ئەوان بریتیه له فیکردنی فیکرخوازان که سنگیان فراوان بیت و گیانی قبو لکردنیان هه بیت به رانبه ره ئەو که سانهی جهسته و توانای ئەقلی جیاوازیان هه یه، ئەوه نهی که مه ندامن ، له ئایینی جیاوان یان له کۆمه لگه یه تی دیکه هاتوون، ئاواره بوون، کولتووری جیاوازیان هه یه .

مامۆستایان نمونهی پیوهندی کۆمه لایه تی به هیزن

پیویسته مامۆستایان هانی جیاوازی بدن، پیویسته هه موو بیروراکان ریزیان لی بگیریست، ته نانه ت گهر پیچه وانهی رای مامۆستاش بوون، چونکه ئەمه زه مینه یه کی له بار بۆ گفتوگۆ و بیر کردنه وهی چالاک خۆش ده کات، مامۆستایان ده توان مندالان فیکریکه ن یارمه تی یه کدی بدن، ریز له یه کدی بگرن، گرفتیی یه کدی چاره سه ر بکه ن، ئەو که سانهی توانای کارکردنی به ره مه ینانیان هه یه له گه ل که سانی دیکه و ریز له را و بۆچوونیان ده گرن، ئەوه شاره زایی به به ها و به نرخ ده هیئنه ناو فیکره .

مامۆستایان نمونهی فیکربوونی هه تاهه تاین

خویندنه وه، نووسین دۆزینه وهی زانیاری نوی ئەو چالاکیانه ن که پیویسته هه ر مامۆستایه ک هانی فیکرخوازه کانی بدات بۆیان، کاتیک مامۆستایان هه ست به جۆش و خرۆش ده که ن بۆ فیکربوونی شتی نوی، فیکرخوازان لاسایی ئەمه ده که نه وه و ئەوانیش ئاره زووی شتی نوی ده که ن و گه شه به مه عریفه ی خۆیان ده دن.

مامۆستایان هیوا به دوارۆژ ده دن

له رینگی به کاره ینانی ئەو شیوازانه ی فیکردنه وه، که وا له فیکرخوازان ده کات، تیبگات ئەو شته ی فیکری ده بیت، پیوهندی به ئیسته و داها تووشه وه هه یه، ئەوه مامۆستایان فیکریان ده که ن، که ئەم فیکربوونه سوودی بۆ هه موو ژیانانی ئەوان هه یه .

فېرکردنی گیانی قبول کردن له فېرگه

فېرگه بهرپرسياريه تي گه وره هه لده گريت، له فېرکردنی فېرخوازان تاكو ره گه زی جيا، نه ته وه و ثانيینی جياواز قبول بکهن، زور له پرۆگرامه کان باس له جياوازی کولتور ده کهن و داواي ريزگرتن له بير و بۆچوونی جياواز ده کهن، به لام شه وهی گرنگه، جهخت له سه ر شه و له يه کچوونه بکريته وه، که مرۆشه کان هه موويان يه کسانن و يه ک هه ستیان هه يه، بنيادنانی گیانی متمانه و ريزگرتنی دوولايه نه، بنه ماي سه ره کی ناراسته ی قبول کردن یه کديه .

زور گرنگه مندالانی گنج فېر بکهن، سنگيان فراوان بيت و هه ر مندالايکی دیکه قبول بکهن، به بی سه رنجدان له ثابین، ره گه ز، نه ته وه، باری ثابووری، بارودۆخی خيزان، گرفتنی دهروونی، يان په ککه وته یی. شه پۆله ی زه مينه سازده کات بۆ پيوه نديه کی کراوه و ريز بۆ خود و کهسانی دیکه و قبول کردن هه ر پا و جياوازیبه ک، شه زه مينه يه کی له باره بۆ گیانی قبول کردن.

پيوسته مامۆستايان نمونه ی بالای گیانی قبول کردن بن، پيوسته شه وان پيشتر هه ست و بيرکردنه وه ی خویان تاقی بکهنه وه و به هيج شيوه يه ک لانه دن له کاتی مامه له کردن له گه ل فېرخوازان، جگه له وهش پيوسته مامۆستايان چاوديري فېرخوازان بکهن، که هيج حوکميکی پيشينه، جياوازی کردن، هاوير کردن و ده ستنيشان کردن نييه له پۆل، يان له کاتی ياريدا. پيوسته له پۆلدا کۆبوونه وه بکريت، بۆ گفتوگو له سه ر قبول کردن و راهينانیش له سه ر چوئيه تي پراکتيزه کردنی.

يه کسانى نير و می

شه مه بابته يکی گرنگه له نيوان هه موو فېرخوازان، پيوسته مامۆستايان بۆچوون و بيرکردنه وه ی خویان تاقی بکهنه وه له باره ی توانای هه ريه ک له کچ و کور، به م شيوه يه ش تووشی هيج هه له يه ک نابن له جياوازی کردن له نيوانياندا، چ له پۆل، يان شوئینی یاری کردن، شه مامۆستايانه ی بروايان وايه که کچان له بيرکاری،

پهروه ده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

زانباری، بههره مهنه نین و ناتوانن رۆلی سهرکردانه ببینن (وهك بۆ نمونه چاودیری پۆل) تهوه كچان بی بهش دهكهن له چهند توانایهك كه هه یانه، به هه مان شیوه، گشتگیرکردنی سیفه تیککی تایبته له کوران، وا له کوران دهکات ههسته کانیان ده رنه برن و به شداری چالاکییه کان نه کهن.

هه لسوکه وتی یه کسانانه له نیوان کچان و کوران پیویسته له سالانی زوو دست پی بکات، پیویسته هانی تهو پیوه نندیانه بدریت که متمانه ی هاوبهش و پیوه نندی راسته قینه دروست دهکهن و خراب مامه له کردن و زۆره ملی به لاوه ده نین.

فیربوونی چالاکانه

من ده بیستم، من له یاد دهکهم

من ده بینم، من دیتته وه یادم

من بیر ده که مه وه، من تیده گهم

ئیمه وانه ده لئینه وه، تهوان له یاد دهکهن

ئیمه نیشانیان ده دهین، تهوان دیتته وه یادیان

ئیمه نواندن ده کهین، تهوان تیده گهن

ئیمه له 10% ی تهوه مان دیتته وه یاد که دهیخوئینه وه

20% ی تهوه ی ده بیستین

30% ی تهوه ی ده بیستین

50% ی تهوه ی ده بیستین و ده بیستین

70% ی تهوه ی ده یلین

90% ی تهوه ی ده یلین و ده یکهین

ده کریت فیربوون وهك پرۆسه یه کی خویش رابواردن بیته

سهیری ههر مندالیک بکه چۆن فیر ده بیته. تهو شته که له هه موو روویه که وه ده پیشکنیت، ههست به پیکهاته که ی دهکات، پایده هه ژینیت تاکو بزانیته ئاخۆ دهنگ دروست دهکات یان نه، ههروه ها ده یخاته ده می تاکو تامی بزانیته، تهو خه یالی خۆی به کار ده هی نیت تاکو ههست بکات که شته که جیاوازه و دوایش یاری پی دهکات.

هه‌ندیك خه‌لك به هه‌له له پرۆسه‌ی پهروهده تیگه‌یشتون، كاتیك واده‌زانن دانیشن له پۆل و گوی گرتن له مامۆستا شتیکی باشه، به‌لام یاری كردن له گۆره‌پانی فیترگه شتیکی خراپه، به‌لام منداڵ قاپی به‌تال نین تاكو به هه‌ندیك راستی روت پرېكرینهوه! توژیینه‌وه‌كان ده‌ریان خستوه، كه شیوازی پراكتیكانه و یاری كردن، زۆر کاریگه‌رن بۆ فیترکردنی منداڵ، ئایا تۆ چۆن به باشترین شیوازیك فیتر ده‌كرییت كیكیك دروست بكه‌یت؟ ئایا پیویست ده‌كات كتیبیك بھوینیته‌وه و وتاریکی له‌باره‌وه بنوسیت؟ یان پیویست ده‌كات بچیته چیشته‌خانه‌ی ماڵ و ئارد و شه‌كر و شیر و منه‌جھ‌ل و فرنی... تاد له‌بهر ده‌ست بیټ؟ كاتیك منداڵ هه‌موو جه‌سته‌یان به‌شداري كاریك ده‌كه‌ن و هه‌موو هه‌سته‌كانیان به‌كار ده‌هیئن و هك بینین بیستن، تام كردن، بۆن كردن، ده‌ست لیدان نه‌وه قوولتر ده‌چنه ناو بابته‌كه و شاره‌زایی زیاتر په‌یدا ده‌كه‌ن.

زۆربه‌ی منداڵان شیوازیکی تایبه‌تیا بۆ فیربوون هه‌یه و هك بینین، بیستن، كردن (نه‌نجامدانی كاره‌كه به‌ ده‌ست). هه‌ندیكیان برێك كه‌م و كورپیان هه‌یه كاتیك ده‌یانه‌ویت زانیاری له‌ رینگه‌ی بینین، یان بیستنه‌وه و درگرن، وەرگرتنی هه‌ر ماده‌یه‌کی نوێ به هه‌موو هه‌سته‌كان، هه‌لی زیاتر ده‌داته منداڵ، تاكو به شیوازی خۆی له‌ بابته‌كه تیگه‌ت. له‌ رینگه‌ی وینه‌كیشان، مۆسیقا، فیدیۆ، گفتوگۆ، یاری... تاد مامۆستایان له‌ جیهانی واقیعیدا نه‌ك هه‌ر راستییه‌كان، به‌لكو چه‌مكه‌كان و شاره‌زاییش فیتری منداڵ ده‌كه‌ن.

ئیمه‌ ده‌توانین جگه‌ له‌ نه‌زموون، به‌ شیوازیکی دیکه‌یش و هك كاری هونه‌ری، كتیبی چیرۆك، پرۆژه‌و داھینانی نوێ، كه به هۆیانه‌وه زانیاری، خالی به‌هیز و شیوازی پیوه‌ندی كردنیا، فیترخواز هه‌لبسه‌نگین، نه‌مانه یارمه‌تی نه‌وه فیترخوازانه ده‌ده‌ن، كه له‌ بواریكدا لاوازن، هه‌ول‌بده‌ن له‌ بواریکی دیکه خۆیان به‌هیز بكه‌ن و پله‌ی باشتر به‌یئن.

جگه‌ له‌ فیربوونی چالاک بۆ زیاترکردنی شاره‌زایی منداڵ، زۆر گرنگه له‌ منداڵ بگه‌رپیت، بۆ خۆشی خۆی یاری بکات، به‌های چاره‌سه‌ری یاری نه‌وه‌یه كه یارمه‌تی منداڵ ده‌دات، به‌ شیوه‌یه‌کی کاتی گرفته‌کانی له‌یاد بکات و کاتیکی خۆش رابویریت، هه‌لی هه‌بیټ بۆ ده‌ربیرینی خۆشی و چالاکي جه‌سته‌یی، داھینان بکهن له

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

رپیگه یاریکردن و خه یال کردن، ههروهه له گه ل هاوته مه نی خو ی بجولیتسه وه. ته مه ش گرنکه بو گه شه ی دهر وونی و جهسته یی.

نارام به له گه لمدا !

من ته نیا مندالیکم ، چاوه روانی زانینی هه موو زانیاریه کم لی مه که وه ک
گهوران !

من بهرده وامم له گه شه، بهرده وامم له فیربوون، بیرکردنه وه م پروته و به قولی له
مانای شته کان ناگه م، بویه پیوستم به شیوازی تاییه تییه بو تیگه یشتن له
چه مکه کان.

هه له کانی من وه ک نامرازیک به کاربهینه، تا کو یارمه تیت بدات، من چون فیترده م
و له چ کاتیک پیوستم به یارمه تییه.

مندالان به شیوازیکی جیا جیا فیترده بن ، تو ده توانیت شه ماموستایه بیت که
شیوازی من ده ست نیشان بکه یت و یارمه تیم ده ده یت بو سه رکه وتن. دانانی خالی
خراپ له سه ر من و بریاری پییش وه خته رپیگره له وه ی من هیچ ده ست به ینم.

ته گهر تو به من بلینیت گیلیم یان ته مبه لم، شه وه پروام به خوم نامینیت و وام لی
ده کات واز له خویندن به ینم، تو نمونه ی بالای بو من، بویه پروام به هه ر شتیک
هه یه تو ده یلینیت یان پییم نیشان ده ده یت.

پیشینییه چالاکه کانت، زیاتر هانم ده ده ن

ته گهر تو تیبینی شه وه ت کرد که من هه ول ده ده م و به ره و پییش ده چم، شه وه منیش
پتر هان ده دریم تا کو پتنر ماندوو بیم و پشت به تواناکانی خوم به سه تم.

شته کانت دیاری بکه، با بزائم تو حزت له چیه و چیت گهر که.

ته گهر تو تیبینی شه وه ت کرد، من کاریک به باشی ده که م، ته نانه ت گهر زور
بچوو کیش بو، شه وه من بهرده وام هه ول ده ده م، گهر تو ستایشم بکه یت، جا شه
شته کاری فیترکه، ره فتار، یان پیوه ندی کومه لایه تی بیت.

ته رکیز له سه ر ته کنیکی فیربوونی راست بکه، نه ک وه لامی راست. قسه له سه ر شه
هه ولانه و وه لامانه م بکه، که که وتوونه ته لای راست، شه وه نامرازانهم پی بده، که
زانیاری زیاتریان پیوه فیترده م، شه وه پرسیارانه م لی بکه، که یارمه تیم ده ده ن
چاره سه ری گرفته کانم بکه م.

پۆله كەم بكة ئەو شوپىنەى تىيدا هەست بە ئارامى و ريز و بەهاى خۆم دەكەم.
من رەنگە هەموو شتىكم بۆ مانگ يان سالى داھاتوو لەياد نەمىنيت، بەلام
ئاكارى تۆ، دەنگى تۆ، راي تۆ بەرانبەر من و شىوازی وانه وتنەو كەم لەياد
دەمىنيت. پۆله كەم بكة شوپىنكى خۆش بۆ فيربوون. حەزى من بۆ فيربوون و
داھىنانە كانم بە كاربەينە تاكو بەردەوام بىم لە فيربوون، مانايەك بە پرۆگرامە كان
بەخشە و فيرم بكة چۆن فيرگە پيوەندى بە ژيانەو هەيە و فيربوون ليترە يارمەتيم
دەدات لە داھاتوودا.

پيوەندىكردن

پيوەندىكردنى پۆزەتيفانە

دەكرىت ئەم شىوازە پيوەندييانەى خوارەو بەكار بەيترين، بۆ خۆ پاراستن لە رەخنە
و سزاي توند، زۆر لە رەفتارە خراپە كان لەناو دەچن، گەر مامۆستا بتوانيت
پيوەندييەكى پۆزەتيفانە لەگەڵ فيرخواز دروست بكات.

1- «بكه» لەجياتى «مەكە» بەكاربەينە.

2- «تكايە»، بە هيواشى و لەسەرخۆ لە راپاوەكە برۆ لە جياتى «رامەكە».

3- وەسفى رەفتار يان دۆخەكە بكة.

4- «من دەبينم» (كاتيك بۆ نمونە: كتيبيك لە شوپىنى خۆى دانەنراو، كاغەز
لەسەر زەوييە .. تاد).

5- ئەو شتە بلێ، كە دەتەويت.

«من پيوستەم بە تۆيە، كورسييەكەت خاون بكەيتەو، تاكو بچينە سەر چالاكى
داھاتوو»

6- رەخنەى بنيادنەر بەكار بەينە.

«پيوستە ئەم وتارە بكرىتە چەند پەرەگرافىك».

«پيوستە ئەم تاقىكردنەو زانستىيە بەو شىوہيە بنوسريت، كە ئيمە لە پۆلدا
باسمان كرد».

7- ھاندانى پۆزەتيفانە بەكاربەينە.

پهروه رده و فيرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

« تۆ له (8-1) ت به سهرکه وتوویی نووسی، ئیسته کاتی ئه وه هاتووه 9 و 10

بنوسیت»

8- پهفتار یان کاریکی تایهت ستایش بکه.

« له نووسینه که تدا وشه ی جوانت به کارهینابوو.»

« ئه ورهنگه جوانانه ی له تابلۆکه ت به کارهینابوو، زۆر جوان بوون.»

« تۆ یارمه تی هاوړیکه ت دا، کاتیک چه مکه که ت بو پروون کرده وه.»

ههر کاتیک

«ههر کاتیک هه موو بی دهنگ بوون، من چیرۆکه که ده خوینمه وه.»

«ههر کاتیک کتیبه کانتان هه لگرت، ئه وه ده ست به نیگارکیشان ده که یین.»

9- پینان راگه یه نه، که هه موو هه سستکردنیک قبوول ده کریت، به لام هه ندیک

پهفتار سنووریان هه یه.

«من ده بینم که تۆ توورپهیت، ئه وه ی ده ته ویت به قسه ده ریبه ره نه که به هه پرشه و

لیدان.»

10- گوینگرتنی چالاکانه

با منداله که بزانیته که تۆ ئامادهیت گوپی لی بگریته و بایه خه پی ده دهیت، ههر

یه که له گفتار و پهفتار گرنه که بو یارمه تیدانی فیرخواز تاکو کیشه کانی چاره سه ر

بکات .

11- به وردی گوئی بگره

چاوت بخره سه ر چاوی و زمانی جهسته به کاربهینه.

وشه کانی گوینگرتن به کاربهینه وه که «ئمم» «به لی ی ی»

12- هاوسوژی به.

«خۆت له شوینی منداله که دابنی»

«پهنگه ئه وه بو تۆ ترسناک - زه حمه ت بیت.»

13- قسه ی زیاتری پی بکه.

«زیاترم پی بلی»

«تایا چی دیکه ت هه یه، له باره یه وه پیم بلیت؟»

14- هه سته کان به هه ند وه بگره.

«وادیاره که تۆ به راستی توورپهیت - دلته نگی - له م بابه ته بیزاریت.»

پهروه رده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

دووباره بیپشکنه وه (پرسپاری لی بکه وه، به لّام به بی حوکم له سه ردان.
15 - به شیوازیکی گونجاو، تیگه یشتنی خۆت له گرفتی مندالّه که باس بکه،
پرسپاری کراوه بکه، تاکو یارمه تی بدهیت قسه ی زیاتر بکات (نهک نه وه
پرسپارانهی وه لّامیان به نا یان نه)، به لّام فشاری مه خه ره سه ر بۆ وه لّام دانه وه ی
زیاتره، کاتیک نه وه سه ت به نار هه تی ده کات.

رسته کان، راستیه کان

16 - راستیه کان بجه ره روو (ته نیا قسه ی نه وه دووباره مه که وه).

پرسپاری والا

له پرۆسه ی فیربووندا پرسپاری والا، بۆ باسکردنی زیاتری بابه ته که
به کارده هیتریت، جگه له مه کاتیک مامۆستا گفتوگۆی تاییه تی له گه لّ فیرخوازیکی
هه یه، پرسپاری کراوه یارمه تی فیرخواز ده دات باس له گرفته کانی بکات.

خاسیه ته کانی پرسپاری والا

ناتوانیت به یهک دوو وشه وه لّامی بدهیته وه.

به «چۆن» یان «چی» ده ست پی ده کات.

هانی ده دهیت قسه بکات.

خاسیه ته کانی پرسپاری داخراو

ده توانیته به «نه» یان «نا» یان وشه یهک وه لّام بدریته وه.

هانی نادات قسه بکات.

گفتوگۆکه خاو ده کاته وه.

هه ندیک پرسپار که بیکه ییت یان نا

بیکه مه یکه

پرسپار به روونی و ساده یی بکه. پرسپاری نا په یوه ست مه که، ته نیا بۆ مه به سستی
خۆت

پرسپاره کان نیسته بکه. مه لّی «بۆ؟» پرسپاری دریژ و ئالۆز مه که.

به کاره یینانی پرسپاری والا

1 - ده ست پی کردنی گفتوگۆ

«هه زده که ییت باسی چی بکه ییت؟».

2 - روون کردنه وه و تیشک خسته سه ر.

«مه به ستت چیه له ... ؟»

«ئمه چۆن ده بیته گرفت بۆت؟»، «ئمه بۆ تۆ چۆن دیاره؟».

3- مامه له کردن له گه له ههسته کان.

«هه ستت به رانبهر ئمه چۆنه»، «رات به رانبهر ئمه چۆنه؟»

4- چاره سه رکردنی گرفت

«چ ریگه چاره سه کی دیکه ت هیه؟ به پای تۆ چی باشه بکهین؟».

«خراپترین / چاکترین شت چیه که روو بدات؟».

«ئهو کاتانه چین که گرفت روونادات؟ جیاوازی نیوان ئهم کاتانه چیه؟».

ریگه ی پیوهندی کردن

1- فرمان پیکردن: داواکردن، تۆ پیویسته، تۆ ده بیته

2- هه ر شه لیکرد: ئه گه ر وانه که ی، دوایی ...

تۆ باشتره وا بکهیت، ئه گه ر نا ...

3- ئامۆژگاری: تۆ پیویسته، تۆ له سه رته

4- وانه پیکوتن: لیته دا دیاره تۆ بۆچی هه له ی که ...

5- گریمانه: تۆ وات کرد چونکه ...

ئهو ی تۆ مه به ستت بوو ئهو به بو که ...

6- گله یی لیکردن: حوکمدان، تۆ خراپی، بلێت هه له یته.

7- لیکۆلینه وه: زۆر به توورپه یی پرسیارکردن.

8- ده ستنیشان کردن: تۆ ته نیا مه به ستته سه رنجی ئیمه رابکیشیت.

وشه ده توانیته تازارمان بدات!

ئهو شیوازه ی که مامۆستایان قسه له گه له فیرخوازان ده کهن، زۆر گرنگه (وشه و

چۆنییه تی گوتنی)، کاریگه ری ئهم پیوه ندیه له سه ر فیرخواز، ئهو جیاوازییه پیشان

ده دات له نیوان فیرخوازی که هه ست به متمانه و برپا ده کات و ئاره زووی زیاتر

ده بیته و فیرخوازی که هه ست به ترس و توورپه یون ده کات.

هه ندیک شت پیویسته یادبان بکه یته وه.

هه ره شه ده بیته هو ی ترساندن.

پهروه ده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

هه پشه ته نیا ئه و فیرخوازه ناترسی نیی، که ئاراسته ی کراوه، به لکو هه موو فیرخوازانی پۆل دترسی نیی، به تاییه تی ئه و فیرخوازانه ی ترسنۆکن، یان دل هه پراوکییان هه یه، ریگه ی زۆر جیاوازر هه یه بۆ ریگه یه یه و گویریالی فیرخواز.

وشه گان ده توانن ریژی خود نزم بکه نه وه :

ناووناتۆره ی وهك «دبه ننگ»، «ته مبه ل»، «دۆرا» کار له فیرخواز ده کات و خۆی به و شیوه یه دیته بهرچاو، بۆیه ناییت له لایه ن مامۆستا وه به کاربه ی نیی. بهراورد کردنی وهك «تۆ ناتوانیت وهك هاو پێیه که ت زیره ک بیت؟»، ده بیته هۆی هه ست کردنی نیگه تیقانه بهرانبه ر خود و رق هه لستان بهرانبه ر که سی بهراوورد پیکراو.

سووکایه تی پیکردن ده بیته هۆی وره روو خاندن و نه هیشتنی گیانی هاندان له فیرخواز دا.

«ئه وه تۆ چیته ؟».

«تۆ ناتوانیت هیچ شتیکی راست بکه ی ت؟».

«تۆ له داها توودا سه رکه وتوو ناییت؟».

گالته جار ی و هیچ و پووچی فیرخوازان له رووی دهروونییه وه ئازار ده دات و نمونه یه کی باش نین بۆ پێوه ندی کردن له پۆلدا.

له وانیه تۆ مه به ستت شه مه نه بوو.

له وانیه تۆ زوو له یادی بکه ی ت به لام منداله که ئه وه له بیر ناکات، که تۆ گووت.

به رله وه ی قسه بکه ی ت، بیر بکه وه.

گله ی بیکردن، شه رمه زارکردن و ناووناتۆره لییان

کاریگه رییان له سه ر مندال له ناو پۆلدا

هه ندیک جار مامۆستا گله یی کردن، شه رمه زارکردن، ناووناتۆره لییان به کار ده هیین، تا کو سزای فیرخواز بده ن، هه ندیک پییان وایه شه م شیوازه زیاتر مندال بۆ فیربوون هان ده دات، هه ندیک مامۆستا له بیزاری و بی ئومیدی خۆیان شه م شیوازه به کار ده هیین، له هه ر حاله تی کدا ده ره نجامه که ی خراپه و بۆ هه میشه ده بیی. شه م قسه خراپانه شه م کاریگه رییانه ی خواره و یان ده بیی له سه ر فیرخواز:

پەروەردە و فیکردن ————— ژمارە (8) سالی 2012

1- نەهیشتنی گیانی ئارەزوو و ھاندان. پەخسە توند، ناووناتۆرە لێنان و ھوکمدانی پێش وەختە، کاردەکەنە سەر فێرخواز و متمانە بە خۆی کەم دەبیتەو و لە ئەنجامدا توانای زانستی دادەبەزیت، بەردەوام ئەو شتە بە خۆی دەلێت کە مامۆستاکی پێی گوتوو « من گێلم، من ناتوانم ئەرکە کاتم ئەنجام بدم ، من لە داھاتوودا نابمە هیچ » لە ئەنجامی ئەو شت، پەنگە مندالە کە هیچ ھەولێکی دیکە نەدات و واز لە خۆیندن بەیئیت و وا نیشان بدات کە هیچ لای گرنگ نییە.

2- ئارەزوو بۆ تۆلە سەندنەوہ:

مندال ھەست بە سووکایەتی پیکردن دەکات و توورە دەبیت، کاتیک مامۆستا لە بەردەم فێرخووانی دیکەدا شەرمەزاری دەکات، لە ئەنجامدا ژاوەژاوە لە پۆل دروست دەکات، مندالانی دیکە بێزار دەکات و ھەول دەدات مامۆستا بجاتە ھەلوئستی شەرمەزارییەوہ.

3- ترس و دلەراوکی:

ئەگەر مامۆستا بەسەر فێرخووانێکدا ھاوار بکات، ئەو ئەو مندالە ترسی ئەوہی دەبیت، لە داھاتوودا شەرمەزار بکەیت، تەنانت گەر مامۆستا فێرخووانێک ئیحراج بکات، ئەوانی دیکە ترسی ئەوہیان دەبیت لە داھاتوودا نۆرەئە ئەوانیش دیت. دلەراوکی دەبیتە ھۆی دابەزینی ئاستی خۆیندن، لەوانەییە فێرخووان گۆشەگیر بن و لە پرسیارکردن بۆ تیگەیشتنی بابەتە کە دوودل بن.

پەيام (1)

مەبەستەکانی پەيام (1)

تاكو وا له كەسەكە بكەیت پەفتاری بگۆریت.

تاكو واى لى بكەیت ھەست بە باشی بکات و متمانە بە خۆی بێنیت.

تاكو پێوەندییەكى باش بەیئیتەوہ.

تۆ كاتیک .... (پەفتارەكە وەسف بکە).

من ھەست دەكەم .... (باس لە ھەستی خۆت بکە، توورە، خەمبار، دلشاد،

ترساو، بى ئومید).

پەروەردە و فىزىكىردن _____ ژمارە (8) سالى 2012

چونكى ..... باس لەو ھەستە بكتە، كە بە ھۆكارەكەو پەيوەستە .
ئەوھى كە من پىم خۆشە ئەوھىە كە... (وەسفى ئەو رەفتارە بكتە، كە
ئارەزووكانى تۆ جىبەجى دەكات).
كاتى تەواو وەر بگرە بەر لەوھى رووبەر و بىتەوہ.
چا و گوئ بۆ پىوہندى كردن بە كار بھىتە.
ماناى رووت بدە و نمونە بھىتەوہ.
نمونەى پەيام (1) بۆ مامۆستايان

كاتىك تۆ بە قەلەمەكەت لە مېز دەدەيت
من بېزار دەم

چونكى دەنگەكە سەرنجى من و فىزىخوازەكانى دىكەيش لە وانەكە دوور دەخاتەوہ.
ئەوھى كە من حەزم لىبە لە تۆ بىنم، قەلەمەكەت تەنيا بۆ نووسىن بە كار بھىتە
كاتىك تۆ قسەى ناخۆش بە ئەھمەد دەلېيت من ھەست بە توورەبى، بى ئومىدى
دەكەم، چونكى ئەمە ئازارى دەروونى دەدات. ئەوھى من پىم خۆشە ئەوھىە كە تۆ
ھەستى خۆتى پى بلېيت و بەبى بە كارھىنانى قسە تى بگەيەنى چىت دەوئت.

بەريوہبردنى پۇل

دىسپلېن : شىۋازى نەھىشتن و رېگەگرتن:

زۆر كەس پىيان واىە دىسپلېن ھاوتاي سزادانە، بە پىچەوانەوہ، دىسپلېن ماناى واىە
فىزىخوازن فىزىكەيت رەفتارى نەگونجاو و نەويستراو بۆ رەفتارى گونجاو و ويستراو
بگۆرن، مەبەست لە دىسپلېن كۆنترۆل كوردنى فىزىخواز نىبە، تاكو گوپرايەلى فەرمان
بىت، ھەر كەسك دەتوانىت گوپرايەلىبەكى كاتى دەستەبەر بكات، ئەگەر ھات و
شىۋازى توندوتىژى سزا بە كار بھىتە، لە جىاتى ئەوہ، پىويستە مامۆستايان
ھەولئى فىزىكردنى دىسپلېن لە فىزىخوازن بدەن، وەك فىزىكردنىان كە چۆن بىيار
دەدەن، چۆن بەسەر خۆياندا زال دەبن و خۆيان كۆنترۆل دەكەن، ھەست بە
بەرپرسىارىتە بەرانبەر كارەكانىان دەكەن و بەھا و نمونەى بەرز پەپرەو دەكەن.

- پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- مامۆستایان به شیوهیهك پۆل رېك دهخهن، تاكو هانی فیرخواز بدن پهفتاری پۆزهتیقانه ته نجام بدات.
- ته مانه ی خواره وه چند شیوازیکی نه هیشتن و ریگه گرتنن، بو خولادان له پهفتاری نیگه تیف و سزادان:
- 1- هانی جۆشدان ئاره زوومه ندى بده.
  - 2- بو كۆنترلكردنی وانه وتنه وه مافی هه لېژاردنیان بدهیه و كه شیکی دیموكراتی له پۆل دروست بکه.
  - 3- لېهاتوویی (هاندانی پۆزه تیقانه به ریا بکه) پیوه ندى له گه ل شه وه نی دیکه بیهسته (هاوکاری و یارمه تی له فیربووندا به کاربیهینه).
  - 4- فیربوون بکه به شتیکی دلخۆشکه ر.
  - 5- چالاکى سه رنج راکیش به کاربیهینه، بو به رده وامی ئاره زوو و سه رنجی فیرخوازان. وانه ی ته مرۆ به نوکته، گۆرانى، چیرۆك، چالاکى دهست پى بکه تا ئاره زوو و هه زى فیربوون زیاتر بکه یته.
  - 6- كه شو هه وایه کی گه رموگور و به ره مه یین له پۆل دروست بکه.
  - 7- بیه نمونه ی بالا بو په فتاری جوان و پیوه ندى باش و گیانی خۆشه ویستی بنویته و پیوه ندى له سه ر بنه مای ریزگرتن دروست بکه.
  - 8- به «به یانی باش» و زه رده خه نه دهست پى بکه.
  - 9- باس له وه بکه كه ده ته ویت، نه ك شه وه ی ناته ویت. با رپنماییه كان له خانه ی پۆزه تیف بن نه ك له خانه ی «من نامه یی ئیوه ...».
  - 10- ده نگیکی سه رنج راکیش و به رز له کاتی قسه کردن به کاربیهینه.
  - 11- هیماکانی جهسته (دهست جوولاندن، ده برپینی ده م و چاو به کاربیهینه.
  - 12- هاندان و ستایش کردنی په فتاری جوان. و هك تکایه، فه رموو، سوپاس.
  - 13- هه لېژاردنه کانی بخه ره به رده م و ده رنجامه کانیشی بو روون بکه وه.
  - 14- نه رم و نیان به.
  - 15- حسیب بو كه سایه تی و پیداویستی جیاواز بکه.
  - 16- به شداری له پۆلی دیموكراتیانه بکه.

- پهروه ده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- 17- به فیځوازه کان پیشان بده، که تو متمانهت پیپانه بو وهرگرتنی بهرپرسیاریه تی بو خوځان و نهوانی دیکه یش.
- دهرفهت بده فیځوازان تا به شداری چالاک بن له بریاردانی یاساکانی پوځ و ناکامه کانیان به تاییه تی بو گالته جاری و توندوتیژی.
- 18- یاساکان له سهر دیواره کان هه لواسه.
- 19- باسی به هاکان بکه. پرسیار له فیځوازان بکه، کامه به ها له هه مووان گرنگتره بو په پیره و کردنی له پوځ (نمونه بایه خدان به یه کدی، یارمه تی و هاریکاری بهرپرسیاریه تی، راستگویی، ریژ).
- نهم به هایانه له سهر دیوار هه لواسه
- 20- چالاکیه جیاوازه کان
- چالاکیه کان بگوځره له نووسین له سهر ته خته بو سهر کاغز، کاری به ته نیا بو کاری به گروپ.
- 21- پشو له نیوان چالاکیه کان دابنی، به تاییه تی بو فیځوازان ته من بچووک پلانی ریځکوپیک و دارپژراو بو وانه و تنه وه دابنی.
- پیویسته مندالان روژینیان هه بیټ و بزنان چاوه رپی چی ده کهن .
- 22- خشته ی روژانه یان هه فتانه له سهر ته خته بنوسه.
- له باره ی ریځکوتن و رینماییه کانه وه به ساده یی و روون و ناشکرا قسه بکه.
- 23- هانی فیځوازان بده شاهه نگیکی بچووک یان چالاکیه کی تاییه ت نه نجام بدن، له کوټایی هه فته، نه گهر فیځوازان هه موو نه رکه کانیان کردبوو و رهفتاریان گونجاو بوو.
- 24- ناگاداری پالنه ره کانی رهفتار به. ده ستیشانی نه وه بکه که تایا مه به ست له رهفتاره ناریکه ی فیځوازان بریتیه له بده ده ستیه نانی سه رنج، سه پاندنی هیژ، تو له سه ندنه وه، بی ټومیډی، یان نیگه رانی.
- ته کنیکی گونجاو، بو مامه له کردن له گه له هه ریه که یان به کاریه ینه.
- رهفتاری لاهه کی ناوازه پشت گوی بجه و ستایشی رهفتاری جوان بکه.
- بایه خ بهو فیځوازه مه ده، که مه به ستی لی سی سه رنج راکیشانی تو یه، به نه نجامدانی رهفتاری نه شیواو .

پهروه رده و فيركردن ————— ژماره (8) سالی 2012

25- خۆت له مملانی لایده . دهرهت بده مندالته كه با رهفتاره كهی خۆی راست بکاته وه .

26- به دهوری پۆلدا بخولپوه . نزيك بوونه وهت ، شهو رهفتاره راده گریت، كه خهريكه له دهست دهرده چیت.

27- كۆنفرانسیکی تاییهت ببهسته، با فيرخوازه كان بزنان، تۆ چاوه رپتی چی ده كهیت.

به تهنیا له گهله مندالته كه باس له تاكامی رهفتاره خراپه كانی له سه ر پۆل بکه . داوا له مندالته كه بکه كه باشتري شيوازی خۆی به كاربهیت بۆ رپگه گرتن له گرفت و كۆنترۆلكردنی رهفتاره كانی له داهاتوودا .

28- سنوره كانی خۆت بزانه : ناگاداری خۆت به، چاودیری خۆت بکه، میزاج و جامی توورپهیی خۆت به سه ر فيرخوازاندا مه رژیته .

29- وهك يهك تیم له گهله دایباب كاربکه، بۆ مامه لته كردن له گهله ههست و رهفتاره نه شیاوه كانی مندالته كه یان.

ته كنيكه كانی مامه لته كردن له ناو پۆلدا

- له وه دلنیا به كه ياساكان تاییهتن، روون و ئاشكران و هه موو تینگه یشتوون.
- پيوسته ياساكان مانا به خش و ژماره یان كه م بیته .
- ياساكان و دهره نجامه كانیان له سه ر دیوار هه لباسه .
- باشته گه ر فيرخوازان بتوانن به شداری له ياساكانی پۆل بکهن.
- ياساكان به شيوازی پۆزه تیقی دابنی و باسی بکه چیت ده ویت «بکه» له جیاتی «مه كه» به كاربهیتنه .

- پالنه ری رهفتاری نه گونجاو دیاری بکه .
- یارمه تی فيرخوازان بده سه رنجیان پۆزه تیقانه بیته .
- فيرخوازه كان باش بناسه، به جورتيك گه ر گرفتیتکی دهره کی، کاریگه ری له سه ر رهفتاریان هه بوو، شهو یه كسه ر دهست نیشانی بکهیت.

پیشبینی و ئاكامه كان

- هه ول بده به ر له رهفتاره ناوازه كه، بزانیته چ رووده دات، دواي شهو چ رووده دات، تاكو بریاری شهو بدهیت، كه رهفتاره ناوازه كه چۆن دووباره رپتی لی بگریت، شه گه ر دووباره بووه وه .

- په روه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- ههول بده شوینی فیرخوازان بگوریت، بهم شیویهش فیرخوازیك بو پرفتاره ناوازه که ی سه رنجی ماموستا و فیرخوازان راناکیشت.
  - فیرخوازان رۆشنییر بکه، بهو ههنگاوانه ی پیویسته له جیاتی پرفتاری نه شیواو بیهاویژن.
  - مافی ههلبژاردنی بدهیه بو دهرهاتن لهم دۆخه، تهکنیکه کانی مامهله کردن له گهله فشار به کاربهینه.
  - تهکنیکی راگرتنی کاتی یان ههله ساردن به کاربهینه بو شهو فیرخوازانیه له دهست دهرچونه.
  - تهکنیکی راگرتنی کاتی سزا نییه، بهلام مندال دوور دهخاتهوه له ههر هاندانیکی پۆزه تیقی، له وانهش سه رنج دانی هاوړیکانی .
  - تهکنیکی راگرتنی کاتی یان ههله ساردن، میزاجه نیگه تیقه کانی فیرخوازیك تیک دهشکیژی و کاتی ددهاتی بیر له پرفتاره نه گونجاوه کانی بکاتهوه.
  - به لیښ له گهله فیرخوازه به تنیا بهسته و پرفتاره کانیان بگوره.
  - ستایشی کار بکه، خشته به کاربهینه، تا شهو لایه نانه دیاری بکه هیت که پیویستیان به ههولتی زیاتره.
  - خشته و تییینیه پۆزه تیقه کان دهنیردینه مال بو لای دایباب، تا وهک شیوازیك روون بکریتهوه مندال چهنده بهرهو باشر چونه .
  - دهره نجامی لوژیکیانه به کار بهینه.
  - پیویسته دهره نجامه کان له گهله پرفتاردا بگوینجین له رووی جوړ و راده ی توندی وهک دوور خسته وه له چالاکییهک ، داوای لی بکریت لیبوردن له مندالیك بکات که له لایه نه وهوه تازار دراوه، بی بهش کردن له تیمتیاژات ... تاد.
  - کردهوش بکه، تنیا قسه و هه پشه مه که.
  - یهک ئاگادار کردنه وه بده شه پرفتاره دژی یاساکانه، تکایه بوسته.
  - شهو هه رهشانه به کارمه هیینه، که ناتوانیت، شه نجامیان بدهیت.
  - پیویسته دهره نجامه کان به کسه ر دوای پرفتاره که بکهن.
  - روون و ئاشکرا به، له کاتی مامهله ت له گهله فیرخوازان.
  - روون و ئاشکرا به، دهره ی پرفتاریك، که له لات گرنگه، یان چاوه پری روودانی ده که هیت. شهو وشانه به کار مه هیینه، که له ریژی فیرخوازان که م ده که نه وه.

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

- له بهر چاوی نهوانی دیکه په خنه له فیږخواز مه گره، چونکه مه بهست له په خنه، ریځه گرتنه له په فتاره که، نهک شهرمه زاری و ئیجراجکردن و لیډانی که سایه تی.
- له جیاتی سزا، به ته نیا قسه له گه ل فیږخواز بکه و بللی ئیمه چوڼ ده توانین هم گرفته چاره سهر بکه یین.
- له فیږخوازه که بگه یه نه، که نه و له و په فتاره بهر پرسیاره.
- ریڅ له پیشنیاز هکانی بگره و حسیبیا بک له داها تودا.
- پاش ریځه خستن و بهر زهفت کردنی فیږخواز، ستایشی کاره پوزه تیغه کانی بکه.
- چهند خوله کیځ، یان کاتژمیریک چاوه ری بکه، تاکو ده بیینی منداله که شتیکی بنیات که رانه ده کات. **بو مندالی زور بللی**
- نه گهر به دهنگی بهرز و تووره قسه ی کرد له شوینه که ی دوور بخره وه.
- پر لای فیږخوازه که و دهست له سهر شانی دابنی، به لام بی نه وه ی وانه که پابگری پرسیاری راسته و خوی لی بکه، تاکو سهرنجی پابکی شیت.
- قسه کانی پی مه بره و سهرنجی ته واوت بخره سهر نه و منداله ی قسه ده کات.
- نه گهر شیوای بهر زهفت کردنه که ت سوودی نه بوو، له سهری بهر ده وام مه به.
- ههول بده داهینانی دیکه له شیوازی بهر زهفت کردن بکه.

گورینی په فتار

گورینی په فتار له سهر نه و بنه مایه ئیش ده کات، که ستایش کردنی پوزه تیغانه (نمره، نهستیږه، هاندان، پاداشت، دیاری) بو په فتاریکی دیاریکراو، نه گهری دووباره بوونه وه ی په فتاره که له داها تودا زیاتر ده کات.

ههندیځ خه لک سیستمی گورانی په فتار به شیوازیکی بهرتیل داده نیټ، به لام له راستیدا نه مه پر وگرامی هاندانی په فتاری جوانه، زور له فیږگه کان سیستمی گورانی په فتار بو ههندیځ یان ته واوی پوله که داده نیټ، نه و پولانه ی خالی پیویست به دهست ده هیټن، له کوتایی هه فته دا پاداشت ده کریټن، به نه نجامدانی چهند چالاکیه ک، گپړانه وه ی چیر وک، یاری کردن ... تاد، ده توانریت هم پر وگرامانه له لایه ن ماموستای کارامه وه به شیوه یه که دهستکاری بکریټن، که له گه ل پر وگرامی خویندندا بگوئین.

په روه رده و فيركردن ————— ژماره (8) سالی 2012
 پرژگرمی گورینی رفتهار ده توانریت له گهل تهو فيرخوازانesh به کار بهیئریت،
 که پیوستی تایه تیان ههیه، خشته ی گورینی رفتهار زور سوودی ههیه، له وانهش
 وهك بیرخستنه وه بو منداله که به کار ده هیئریت و یارمه تیشی ددهات پیوهندی
 له گهل دایباب بکات، پیوسته خشته ی گورینی رفتهار پاش چاوپیکه وتنی دایباب
 — ماموستا — فيرخواز دابنریت و پاش گفتوگو کردن له سهر تهو رفتهاره ی
 پیوسته بگوردریت .

پیوسته نامجه کان به شیوازی پوزه تیقانه بنوسرین، هاوکاری کردنی هاوه لان
 له حیاتی شهرنه کردن له گهلیدا، ماموستا ته نیا چهند چرکه یه کی له کوتایی وانه دا
 پیوسته تاكو خشته ی فيرخوازه که به تهستیره ، یان دهم و چاوی شاد پر بکاته وه.
 ده توانریت خشته که بردریته وه ماله وه و دایباب نیمزای بکه ن چ روظانه یان
 ههفتانه، له ماله وه فيرخواز و دایباب ده توانن بریار له سهر تهو پاداشته بن، که
 زیاتر هانی فيرخواز ددهن، به شیوه یه که پاداشته که له راده به دهر یان که متر له
 پیوست نه بیئت .

نمونه ی: خشته ی گورانی ههفته

پینج شه مه	چوار شه مه	سیشه مه	دووشه مه	یه کشه مه	شه مه	نامانج
						گوینگرتن
						تهرکی تهنجامداوه
						یارمه تی هاورپییانی ددهات
						دهستی بلند دهکات

نامانج	شه مه	یه کشه مه	دووشه مه	سیشه مه	چوارشه مه	پینجشه مه
گوږگرتن	☺	☺				
گوپړاپه للی ریتنماییه کان ده بیت	☺		☺			
نه رکي ده کات			☺			
به ریکي کات به کارده هیټیټ		☺	☺	☺	☺	

هه لپه ساردن یان راگرتنی کات

هه لپه ساردن یان راگرتنی کات، شیوازیکی فیږکردنی فیږخووانه، که هه نديک پهفتار، قبول نه کراون و نه وهی تهوان دهیانه ویت بهم پهفتارانه دهستیان ناکه ویت، هه لپه ساردنی کات منډال له هه مو هاندانیک دوور ده خاته وه، له وانه ش تهو سه رنجه نیگه تیقه یه که نهو مه به سته یه تی، نه م ته کینکه سنووریک بو پهفتاره نه گونجاوه کانی منډال داده یت و کاتی پیویستی ده داتی بو هیور بوونه وه و بیرکردنه وه له وهی چ پهفتاریکی دیکه بکات بو به ده سته یانی هه مان نامانج. جگه له مه ش دهرهت ده داته گهوران تاکو سارد بینه وه و ، به رانبه ر پهفتاری فیږخووانه که و پرډگرامه که به گشتی بریاریکی گونجاو بدهن.

شیوازی هه لپه ساردن به زوری له قوناعی بهر له فیږگه و فیږگه ی سه ره تایی به کارده هیټریت (3 - 10 سالان)، نهو پهفتارانه ی پیویستیان به هه لپه ساردن هه یه بریتین له : شهر یان پهفتاری توندوتیژی، هاوارکردن، شهرانگیزی، شت فریدان، یان شکاندن، بهر په رچدانه وهی ماموستا ... تاد.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

مامۆستا له سههه تادا ده توانیت شتیك بلیت وهك بۆ نمونه: " ئهم رهفتاره ت نه گونجاوه"، " وشه ی رپكوپیتك به کاربهینه"، " له جیاتی ئه وهی بیزاریان بکهیت، یان ئیستا کاتی ئه وهیه بوهستیت و بیربکهیته وه"، پاشان مامۆستا ده توانیت ناگاداری بکاته وه ئه گهر ئهم رهفتاره ت بهردهوام بوو، ئه وه ده بییت بچیته باری هه لپه ساردن، له هه ندیک باردا ئه مه ناکریت، وهك ئه گهر فیرخوازه که ئازاری فیرخووانی دیکه ی دابوو، یان دهست وهشیینه، له م حاله تانه دا ده بییت زوو له م شوینه دوور بچیته وه. پیویسته مامۆستا به ئارامی زمانیکه ی دوور له هه ره شه قسه بکات وهك " پیویسته ئیستا بچیته شوینی هه لپه ساردن" هه ول بده خۆت له گفتوگو و هیژ لابده، ئه گهر منداله که رهتی کرده وه، ئه وه به بی نیشاندانی هه یچ ده برینیک له ناکارت قسه که دووباره بکه وه " پیویسته هه ر ئیستا بچیته شوینی هه لپه ساردن".

ده بییت شوینی هه لپه ساردن، بیزارکه ر و دوور له هه یچ هه ست به خو شی کردنیك بییت، گو شه ی پۆل یه کیکه له وانه، پیویسته مامۆستا سه رنج نه داته فیرخواز له کاتی هه لپه ساردن و لینه گه ریش مندالانی دیکه قسه، یان چاوی بجه نه سه ر. بنه مای سه ره کی هه لپه ساردن ئه وهیه که منداله که پیویسته له شوینی خۆی بۆ هه ر سالیك له ته مه ن خوله کیک بمینیتته وه، (بۆ نمونه فیرخوازیکه ته مه ن شه ش سال، شه ش خوله ک ده مینیتته وه) به لام ئه گهر مامۆستا سه یری کرد، منداله که هیور بوه ته وه و ئاره زوو ده کات بگه رپیتته وه پۆل ژیرانه ره فتار بکات، ئه وه ده کریت ماوه ی هه لپه ساردن که متر بکریتته وه. پاش ته واو بوونی ماوه ی هه لپه ساردن، پیویسته مامۆستا هه ول بده ت تبینی و قسه له سه ره فتاره گونجاوه کانی بکات.

هاندانی چاکبوونه وه یان گه رانه وه بۆ باری جاران زیره کی و سۆزداری

چی واده کات مرۆڤ له ژیان سه رکه وتوو بییت؟ ئایا مه رجه خه لکی زیره ک، دلشادترین و سه رکه وتوو ترین که س بن له ژیاندا؟ ئایا که سیک ده ناسیت، که زیره که، به لام له گه ل خه لک ناگو نجیت، به هۆی نه شاره زایی له پیوه ندی کردن، نه بوونی نه رم و نیانی له مامه له کردن، هه لچوون، یان زه جمه تی کۆنترۆلکردنی تووره یی؟

پەروەردە و فیکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012
بەدەر لە زیرەکییە جیاوازه‌کەیان، زۆر جار ان ئەم خەڵکانە لە پێوەندیەکانیان دلشاد
نن و لە کارەکانیان بە ئومید و سەرکەوتوو نین.
زۆر فاکتەر بۆ سەرکەوتن پێویستن و زیرەکیش تەنیا یەکیکە لە مانە، لە هەمووان
گرنگتریش زیرەکی سۆزدارییە، کە بریتییه لە توانای یەکیک بۆ مامەڵەکردن لە
دەربڕینی خۆشەویستی و گونجان لە گەڵ شتە جیاوازه‌کان و هاوسۆزی دەربڕین بۆ
خەڵکانی دیکە.

(*) بۆنی میللەر پروانامی بە کالۆریۆسی لە دەروونناسی و پروانامی ماستەر لە کۆمەڵناسی لە زانکۆی
مشیگان لە ویلایەتە یەکگرتووکانی ئەمەریکا بە دەستپێناوە، کارەکانی ئەم بەرپێزە چەند ڕوویەک لەخۆ
دەگرن، وەک: کۆمەڵناسی، چارەسەری دەروونی، فیکەر، ڕاویژکار، چالاکوانی کۆمەڵایەتی، پاهینەر، کاری
وانە لە دەروونناسی، کاری کۆمەڵگە، کۆمەڵناسی لە زانکۆکانی ویلایەتە یەکگرتووکانی ئەمەریکا و
ئەوروپا و ئاسیا گوتوووەتەوه.

بۆنی وەک ڕاویژکار بۆ چەند رێکخراویک بۆ یارمەتیدانی (شۆکی لاوان) و پەناھەندەکان و سەرکردەکانی
گەنج و خێزانە کەم دەرامەتەکان و ئافەرەتە لیقەوماوە کۆچبەرەکان کاری کردووه.
رێبەری پەروەردەکردنی مندال لە لایەن بۆنی (گفتوگۆکردن لە گەڵ مندال) باس لە پێداویستییه دەروونییه‌کانی
مندال دەکات.

بۆ بەراوردکردن لە گەڵ پرۆگرامەکانی پاهینانی فیکردنی دایکان و باوکان و رێگەگرتن لە چەوساندنەوهی
مندال بە کارهاتوووه.

بۆنی بە هاوکاریی وەزارەتی پەروەردە و رێکخراوە ناھکوومیەکان رێبەری فیکردنی دایکان و باوکان و
رێبەری مامۆستایانی پێشکەش کرد (پێوەندی کردن لە گەڵ مندال لە ناو پۆل) بۆ چەند زمانیک و بۆ دەیان و
هەزاران دایک و باوک و فیکەر لە هەموو جیھان وەرگێراوه.

بە پێژ خاتوو بۆنی ئیستە وەک مامۆستا و ئیشکەر لە بواری تەندروستی دەروونی کار دەکات، بۆ
بەکارهینانی نوێترین تەکنیکەکانی پەروەردەیی و ڕاویژکاری بۆ یارمەتیدانی خەڵک لە حالەتەکانی دوا
جەنگ.

له باره ی کتیبی (رینگه هاوچهرخه کانی وانه گوتنه وه)

نا: سه لاج عومه ر

سالی (2010) کتیبی رینگه هاوچهرخه کانی وانه گوتنه وه له لایهن ههردوو ماموستا خالد حمید خوشناو و یوسف عوسمان همه ده وه بلاؤکرایه وه، بهرپوه بهرایه تی گشتی پرؤگرام و چاپه مه نییه کانی وه زارته تی پهروه ده ی حکومتی هه ریمی کوردستان چاپی کردوه، کتیبه که ش بریتیبه له کومه لیک به شی گرنګ و جیاو پیشه کیبه کی تیروته سه ل رامانده کیشیتته ناو جیهانی پهروه ده وه و فه لسه فه ی پهروه ده یی و رینگه تازه کانی وانه گوتنه وه. ههروه ها دهرخستنی بایه خ و گرنګی سیستمی پهروه ده یی باس ده کات و رۆلی ماموستا وه که سایه تیبه کی پهروه رکار و کاریگر له ژیانی فیږخواز و پرؤسه ی فیږکردن و پیگه یاندنی و پیشخستنی پهوشی پهروه ده له سه ر بنه مایه کی زانستی هاوچهرخ. چونکه رینگه هاوچهرخه کانی وانه گوتنه وه ناسوی میشکی فیږخواز پتر ده کاته وه و وای لی ده کات نازادانه سه رنج و پراکانی دهرپریت و له رپی گرمانه وه کیشه کانی چاره سه ر بکات. فیږکردنی سه رده م کومه لیک ستراتیژی وانه گوتنه وه له خو ده گریت، وه وانه گوتنه وه ی نالو گوږ و ههروه زی و کیشه شیکارکردن، واته خشته ی چه مکه کان.

پهروهده و فيرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

له پهروهدهی تازه دا ماموستا نابیتته تهوهر بهلکو کلیلی ژووری نهو زانیاریانیه که میشکی فیرخواز ههولتی کرانهوهی دههات تا زانیاری راستی لیّ دهربهینیت، گهیهنهری زانیارییه جؤراو جؤرهکانیشه و چهنهین سهراچوه بهکار دینیت و دهبیتته هاورپی فیرخواز نهههش پیی دهلین (ماموستای خاوهن ستراتیژ)، له پهروهدهی تازه دا سهراکوتن یان سهراکهوتنی پرۆسهی خویندن له سهراشانی ماموستاییه. ههنهیک جار ماموستا خوی دهبیتته فیرخواز و ههنهیک جاری تریش ماموستاییه.

گهورهترین کهرهستهو نامانجی ریگه هاوچهرخهکانی وانهگوتنهوههش بریتیه له ریگهی بهکارهینانی نامانجی (پیداگۆگی)، واته بهشداری پیکردنی کاریگههری فیرخوازه له خویندنی پرۆگرامی فیرخه لهسهه ههردوو بنههای وانهگوتنهوهه و پرۆگرامدا. میتۆدی وانه گوتنهوههش زۆر شیوازی ههیه و پیی دهگوتریت (پیداگۆگی) که زانستی سهرابهخوییه و لهمیژه له ولاته پینشکهوتوهکان لیکۆلینهوهی لهسهه نهههجم دهدریت و وا لهگهله دهروناسی تیکهله بووه، واته ریخهستنی پیوهندی نیوان فیرخواز و فیرخه و ماموستا و وانه گوتنهوهه.

له پیداگۆکیدا رۆلی فیرخواز دهبیتته بهکهه و بابهت له پرۆسهی فیرخکردنا و خوی خوی فیردهکات، نهک ماموستا و نابیتته مادهی فیرخکردن، بویه دهبیتت نیمههش وهک نهو ولاتانه نویتیرین و بهسهودترین ریگهی وانه گوتنهوهه بۆ پینشخستنی پرۆسهی پهروهدهه و پینگیانندی نهوهیهکی چهکار به زانستی سهردهه بهکاربهینین. لهبهشیکی دیکهی کتیبهکهدا راو سهرانجی زۆر له زانیانی پهروهدهه و فیرخکردن و فیخبوون خراوهتهه روو وهک (جۆن دیوی) که دهلیت: باشترین فیخبوون، فیخبوونه به کردار.

له فهلسهههی یونانی کۆنیشدا سوکراتی فهیلهسوف شیوازی پیدانی پرسپاری به فیرخوازان پیاده کردوهه و پیی وابوو که شیوازهکانی وادهکات فیرخواز سوود له بهشداریکردن لهگهله یهکتر وهردهگرن. نهفلاتوونیش یهکهه زانکۆی له جیهان دامهزراندوهه و بایهخی زۆری به بواری پهروهدهه داوه. نههستۆ له وتهیهکدا دهلیت: فیخبوون کرداریکی بهردهوامهه و به دریتایی تهمهنی مرۆف روودههات. ههروهها کۆنفۆسیۆش دهلیت: من که تهنیا گویم لیی دهبیتت له بیردهکهه، کههینیم لهوانهیه بهبیرم بیتتهوه، بهلام که به کردار بیکهه تیی دهگهه.

له فلهسه‌فه‌ی ته‌وروپايشدا بیوهان فردریک هیڤرته به باوکی زانستی بنه‌رته‌تی وانه گوتنه‌وه‌ی زانستی داده‌نریت و بو پیش‌خستنی پرۆگرامه‌کانی خویندن جه‌خت له‌سه‌ر کرداره سایکۆلۆژییه‌کان له پرۆسه‌ی فیڤربوون ده‌کاته‌وه. خوازیارانی هیڤرته‌تیش شیوازی وانه گوتنه‌وه‌یان له‌سه‌ر ته‌م پینج بنه‌مایه دیاری کردووه.

1. ناماده‌کردنی فیڤرخواز بو وانه‌ی تازه.

2. خستنه‌پرووی وانه‌ی تازه.

3. به‌ستنه‌وه‌ی وانه‌ی نوئی به بیڤرۆکه‌کانی پیڤشووه‌وه.

4. به‌کارهینانی نمونه.

5. هه‌له‌سه‌نگاندنی فیڤرخواز.

به‌شیکی دیکه‌ی ته‌م کتیبه‌ باس له راهینان و پیڤداگوگی، گه‌شه‌پیدان و به‌ره‌وپیشبردن و سیستمی نوئی په‌روه‌ده ده‌کات و ده‌لیت: راهینان پرۆسه‌یه‌کی داڤیژراو و نه‌خشه بو کیشراوی فیڤربوون و په‌روه‌ده‌یه بو گوڤین و به‌کارهینانی ته‌کنه‌لۆژیای سه‌رده‌م له‌م بواره‌دا.

پیڤداگوگی: بریتیه له زانستی وانه گوتنه‌وه و فیڤربوون، به‌شی یه‌که‌می (پیڤد) به‌مانای منداڵ و وشه‌ی (ناگوگس) به‌مانای سه‌رکرده دیت.

پیشتر فیڤربوون بریتی بوو له گواستنه‌وه‌ی زانیاری له مامۆستاوه بو فیڤرخواز، به‌لام ته‌مرو گوڤراوه و پتر گرنگی به شیوازه‌کانی به‌شداریکردنی ته‌و ده‌دات بو فیڤربوون و وه‌رگرتنی زانیاری گه‌شه‌پیدان به‌ردی بناغه‌ی سه‌رکه‌وتنی په‌روه‌ده و فیڤرکردنه وانه گوتنه‌وه‌یه، که پیکه‌وه گریدراون بو به‌دیبهینانی نامانجه‌کان به تایبه‌تی نامانجه‌کانی (رپگه‌ هاوچه‌رخه‌کانی وانه گوتنه‌وه). هه‌میشه‌یش داهینان و به‌ره‌وپیشبردن هوکارن بو چاکسازی په‌روه‌ده و ده‌رخستنی تواناکانی فیڤرخواز، ته‌مه‌ش له رپی هاندانی مامۆستایانه‌وه دیتته دی.

ته‌وه‌ی له‌م کتیبه‌دا باس کراوه له‌باره‌ی سیستمی نوئی په‌روه‌ده و فیڤرکردن له کوردستاندا بریتیه له هوکاره‌کانی گوڤرانکاری سیستمی په‌روه‌ده و فیڤرکردن و چاکسازی و گوڤرانکارییه بنه‌رته‌تییه‌کانه.

ئاستەکانی زانین بۆ فیربوون

زانین پادەى بیرکردنە وەیه و ئەو کۆمەڵە زانیاری و شارەزاییانەى مرۆڤە کە بەرپێگەى جۆراوجۆر، وەك تیروانین و لیکۆلینە وە دۆزینە وە پشکنین، تیکەلۆى کۆمەلایەتى و تاقیکردنە وە وەریاندە گریت دەگریتە وە، فەلسەفەى وانە گوتنە وەش حەفت لەسەر سێى بواری گرنگ دەکاتە وە بە مەبەستى گەشەپێدانى فیرخووان لە پرووی بیرو ویتدان و کارامەییە وە و بۆ ئەوێ مامۆستا کارابیت پیویستە ئاور لە بیرو بۆچوون و شارەزاییە پیشینەکانى فیرخووان بداتە وە و لەسەر ئەوانە زانینە تازەکانى دا مەزنییت.

لە وانە گوتنە وەى نۆیدا بواری بۆ فیرخووان دەرەخسیت تیروانینى بۆ زانیاریەکان هەبیت و تەنیا پشت بە یەکیکی دیاریکراو نەبەستیت و هەمیشە چاودێرى کارى فیربوونە کەى بکات تا هەلەکانى راست بکاتە وە و بەراستى بگات و نامانجە کەى بپیکیت، کە ئەمەش پێى دەگوتیت درک پیکردنى سەرروى زانین. فیرکردنى نوێ چەندین ستراتیژی وانە گوتنە وە لە خۆدەگریت وەك وانە گوتنە وەى ئالوگۆر، وانە گوتنە وەى هەرە وەزى کیشە شیکارکردن، نەخشەى چەمکەکان، بیرکردنە وە بە دەنگى بەرز، پرۆژە و لیکۆلینە وەى (ئىجرائى).

فیرکردنى بیانى

فیربوون لە سەردەمى ئیستاماندا بە مانای گۆرینى (بنیادی زانینەکان)، (البنى العرفیه) دیت، یان داھیتاننى ئەو بنیادە زانینە نوێیەى کە شارەزاییەکانى فیرخووان پێک دەخات. فیرکردنیش لە پرووی بیرو بۆچوونى تازە وە لە پێى بەشداری فیرخووان دیت لە ناو پۆل و دەرە وەیدا، بۆیە پیویستە مامۆستا تیروانینى فیرخووان و سەرنجدانى بەھیزبکات و بایەخ بە و توێژە بدات و زۆرتیرینیان بەشداری پێ بکات. هاندان و ستایشکردن و پاداشت باشترین شتن بۆ ئەم کارە. بەپێچەوانە وە لۆمەکردن و سەرزەنش و سزادان کارى خراپین و پیویستە مامۆستا خۆى لیتان بەدوور

پهروهده و فيركردن ————— ژماره (8) سالی 2012

بگړیت. له فيركردنی تازهدا ماموستا پړولی يارمه تيدهری ههيه و فيرخواز خوی کاتيک ناروزوی فيربوونی ههبيت زووتر فيردهبيت، فيرخواز خوی به شداری کارهکان دهکات و له رادهرپرين نازاده، بى شهرم و راشکاوانه قسه دهکات و به کرداری کارليکردن وانهکان دهگوترينهوه، ماموستا ناسانکار و سه رپه رشتيواره و له سه ر بنه مای هاوړپيه تي و مافی مرؤف و ريزگرتن پيوهندييه کانی له گهل فيرخواز داده مزرپيت، بؤ راستی و دروستی نهمهش له رپنماييه کانی کتیبی رپگه هاوچه رځه کانی وانه گوتنهوه بيروپای (500) ماموستای فيرگه نمونه ييه کانی کوردستان له کاتی به شداریبونيان له وؤرک شوپيک که له باره ی کورته ی بابه ته کان و بابه تي نهم کتیبه نهم درا، نهمه کانیس وک له کتیبه که دا هاتوه بهم جوړه ی خواره و هيه:

1. ته نیا گوپگرتن له وانه يه 5% - 10% - فيرخواز فيرپيت و تيبگات.
2. گوپگرتن و خویندنه وه له وانه يه 10% - 20% فيرخواز فيرپيت و تيبگات.
3. گوپگرتن و خویندنه وه و بينين له وانه يه 20% - 50% فيرخواز فيرپيت و تيبگات.
4. گوپگرتن و خویندنه وه و بينين و به شداریکردن له وانه يه 50% - 70% فيرخواز فيرپيت و تيبگات.
5. گوپگرتن و خویندنه وه و بينين و به شداریکردن و نهمامدان له وانه يه 70% - 90% فيرخواز فيرپيت و تيبگات.

رپگه هاوچه رځه کانی وانه گوتنه وه و فيربووندا باس له وه ده کرپت که کومه له کرداریکی جوړاو جوړی هونه ری نوییه بؤ گه ياندنی بابه ت و چه سپاندنی زانیاریيه کان و به ديه پتانی ناماچه کانی خویندن به ناسانترین شیوه که له گهل بارودوخی ژینگه ی فيربووندا ده گونجيت، رپگه کانیس بواری باشر بؤ به شداریکردنی فيرخواز دهرپيت و ده بنه هو ی کارليکردن و چه سپاندنی زانیاری و فيربوونی کاریگه رانه، ههروه ها ستراتيژی تاييه تيان ههيه، زانیایانی وک کونی و ديقیز و هيزرسن پييان وایه که کومه لیک جووله ی زنجيره یی يه که به دوا ی يه که که ماموستا نهمی ددهات به هه موو کردارو چالاکیه کانه وه. وک خستنه روو و

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
وتویژ و وینه نیشانندان و لیكدانهوهی زاراهه گران و نوییه كان و پرسیار و راهیپان و
شیکارکردن ... تاد.

ههچی (هاوردیپله)ه، دهلیت بنیادنانی ژینگهیهکی لهباره بۆ فیترکردنی
فیترخووانان و بهدیپینانی تامانجی وانهكان، ماموستای سهرکهوتوو دهتوانیت له پینی
وانهگوتنهوهیهکی هاوچهرخهوه زۆرتترین تامانجی پهروهدهیی ودهدهست بیتیت. وهك
تامانجی کرداری و تهکنهلوژی و تامانجی پیگۆگی و تامانجی کیشه شیکار کردن و
زۆریکی دی له تامانجه پهروهدهییهكان. له کتیبهکهدا له بهشی وانهگوتنهوهی
ئالگوگوردا (التدریس التبادلی) باس لهوه دهکریت که مههست لهم ریگهیه
بهدیپینانی ستراتیژی وانهگوتنهوه و کارلیک کردنی نیوان ماموستا و فیترخوازه به
تامانجی چاککردن و گهشهپیدانی تواناکانی تیگهیشتنیان. نهمهش ریگهیهکه
ههریهکه له (براون و پالینکار) سالی 1985. ز پیتشینیا زیان کرد که ریگهیهکه وا
له فیترخووانان دهکات خویندنهوه به ماناوه فیترین و بتوانن چاودیتری رادهی
تیگهیشتنی خویمان بکهن، چونکه ماموستا ناو بهناو رۆلی سهرکردایهتی گفتوگو و
دیالوگ دهاته فیترخووانان و دایهلوگی نیوان ماموستا و گروههکانیش لهسهر
(چوار) ستراتیژی بنچینهیی دههستیت، که پیمان دهلین ستراتیژیهکانی (زانین و
وهرگرتن) له پیناوی پوختهکردنی ناوهروک و پرسیار دروستکردن و دارپشتن و
رووژاندن و پروونکردنهوه و باسکردنی نمونه و زاراهه گران و تازهکان.

ماموستا دهتوانیت ههندیك یاری دلخۆشکه به کار بهینیت بۆ دروستکردنی
کهشیکه لهبار بۆ فیترخووانان، وهك یاری ههلسه و دانیشه و یاری پۆست و
پیشپرکیی راکردن و بالۆن ههلدان و تۆپی پی و بالهواسکه و دانانی گۆلی بچووک
و یاری و شادی، ههروهها ههندیك یاری بووژاندنهوهی هزر و قهلهم و پهرو ژماره
شاراهه خانه پرکردنهوه و شهی یهکتر بر، لهههمان کاتدا ماموستا دهتوانیت
فیترخووانان بباته سهیران و گهشتی زانستی و بردنیا بۆ کارگه و موزهخانه و
شوینهوارهكان. زانایهک لهسهر وانهبیژی دهلیت:

وانهبیژی باش نهو کهسهیه که ههمیسه و بهردهوام وانهبیژی ناکات و خوئی
لهوانهبیژی دهپاریتیت. اته ماموستا بتوانیت بهشیوهیهکی زانستی و هاوچهرخانه
وانه بلیتتهوه و بابهتهکان به فیترخووانان بگهیهنیت.

پهروه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
له بهشی هه ره گرنگی کتیپی ریگه هاوچه رخه کانی وانه گوتنه وهدا باس له
چهندين ریگه ی هاوچه رخ ده کریت که له ولاته پیشکه وتوو کان بو پرۆسه ی خویندن
و پهروه رده یی دروست سوودی لیّ ده بینریت. بۆیه وهک ئه رکیککی نه ته وه یی و
پهروه رده یی و نیشتمانی ئیمهش له فیگه کانی خۆماندا سوودیان لیّ بیسین و
نه وه یه کی لیتهاتوو چه کدار به چه کی زانستی به ره هم بینین.

1. ریگه ی گرووپ

که مامۆستا پۆل بو چه ند گرووپیک دابهش ده کات و پاشان بابه تیک یان چه ند
بابه تیک ده داته فیرخوازان بو شرۆفه کردن و شیکردنه وه، له سه ره تاشدا مامۆستا
پلانی وانه که داده ریژیت و پلان بو ریگه که ی داده نیت و کاتی گونجای بو ته رخان
ده کات و شوینیککی گونجاو هه لده بیژیت، به مه رجیک کورسییه کان به ئاسانی
بگوازینه وه و میژ بو هه ر گرووپیک هه بیّت. ئه گه نه بوو ده توانریت گرووپه کان
له سه ر زه ی دابنیشن، یان بیانباته هۆل یان باخچه .

خۆ ئه گه ر کورسییه کان جیگیر بوون ئه وه ده کریت دوو کورسی به رانه ر به یه ک
دابنرین و چوار کهس له سه ر یان دابنیشن. دواتر مامۆستا په ری گه وه ده داته هه ر
گرووپیک و به گویه ی پۆله که ژماره ی گرووپه کان ده کریت (3) یان (5) یان (7)
کهس بیّت.

بو هه ر گرووپیکیش یه ک سه رۆک تیم و به ریۆه به ری کات و نووسه ری بیروپراکان
داده نریت، له کاتی نمایشی گرووپه کاند دهره فته به ئه ندامانی گرووپه که ده دریت
گفتوگۆ ئه نجام بده ن، ده توانریت نمونه ی شرۆفه کردنی کیشه ی کارکردن بو
فیرخوازان به یینریتته وه تا چاره سه ری گونجای بو بدۆزنه وه .
ئینجا پاش ته و او بوونی وانه که هه ر گرووپیک بابه ته کانی پیشکه ش ده کات و
گفتوگۆ ده ست پیده کات.

2. ريگه‌ی گرووی پسه پس یان گرووی (ویزه ویز)

جیاوازی له گه‌ل ریگه‌ی گروپ نه‌وه‌یه که فیرخوازان له‌شوینی خویانن و جووله ناکهن، ژماره‌ی گرووی بچووکیش له‌نیوان (3-5) که‌سدایه. لی‌رده‌دا فیرخوازان کی‌شه‌که یان بابه‌ته‌که به‌پسه‌پس و ده‌نگی نرم هه‌ر له‌شوینی خویان تاوتوی ده‌که‌ن و راوب‌چوونی خویان له‌بار‌ه‌وه در‌ده‌برن.

3. ريگه‌ی می‌شک وروژاندن

له‌م ریگه‌یه‌دا کی‌شه‌یه‌ک یان بابه‌تیک له‌سه‌ر ته‌خته‌ر‌ه‌ش یان په‌ریکی گه‌وره دنوسریت و داوا له‌فیرخوازان ده‌کریت رای خویان له‌بار‌ه‌وه بلین. پاشان ماموستا یان یاریده‌ده‌ریک یان فیرخوازیک بیروپراکان له‌سه‌ر ته‌خته‌ر‌ه‌ش یان له‌سه‌ر په‌ره گه‌وره‌که دنوسریت و ده‌خریت‌ه‌روو، ته‌که‌ر هه‌له‌ی زه‌ق هه‌بوو نه‌وه راستیان ده‌کاته‌وه و فیرخوازان له‌پۆل له‌گه‌ل ماموستا ده‌که‌ونه گف‌تو‌گو و شیک‌ردنه‌وه. ستراتیژی ته‌م ریگه‌یه‌ بۆ وروژاندنی می‌شکه و ده‌بی‌ت هه‌موو بیروپراکان قبول بکری‌ن و ناییت ره‌خنه‌ له‌ هیچ پیشنیازیکی بگری‌ت و نه‌ندامانی گرووپه‌که هاندر‌بن. ته‌مه بۆ هه‌موو وانه‌کان ده‌گونجیت و له‌و کاته‌ی فیرخوازان هه‌ست به‌بی‌زاری ده‌که‌ن به‌کار‌دیت.

4. ريگه‌ی خستنه‌ ناوبازنه

له‌م ریگه‌یه‌دا ژماره‌یه‌ک فیرخوازان ده‌هینرینه‌ ناوه‌راستی پۆل، که‌ ده‌کریت (4) که‌س یان پتر‌بن، بۆ باس‌کردنی بابه‌تیک به‌زاره‌کی، به‌نۆره‌ش به‌شدار‌ی باس‌کردنی بابه‌ته‌که ده‌که‌ن. پاشان داوا له‌فیرخوازان ده‌کریت ده‌ست به‌ گف‌تو‌گو بکه‌ن. به‌کار‌هینانی ته‌م ریگه‌یه‌ش له‌و کاته‌دا دیت که‌ بمانه‌ویت هه‌موو فیرخوازان به‌شدار‌ی وانه‌که بکه‌ن بۆ تیگه‌یشتن و چه‌سپاندنی زانیاریه‌کان.

5. رینگه‌ی گفتوگۆ (پرسیار و وه‌لام)

لهم رینگه‌یه‌دا مامۆستا چه‌ندین پرسپاری والای جوراوجور باس ده‌کات، تا وا له‌فیرخوازان بکات بیربکه‌نه‌وه و به‌شداری بکه‌ن، جا چ به‌وه‌لامدانه‌وه بی‌ت و چ به‌گۆی گرتن. ده‌شکریت فیرخوازان خویمان پرسپار ئاراسته‌ی مامۆستا که‌یان بکه‌ن و بیروراکان هم له‌نیوان خویمان و هم له‌گه‌ل مامۆستادا ئالوگۆر بکه‌ن. سه‌رکه‌وتنیش لهم رینگه‌دا به‌راوه‌ی توانای دارشتنی پرسپاره‌کان له‌لایه‌ن فیرخوازان و چونیه‌تی ئاراسته‌ کردنیانه‌وه به‌نده. بۆ هه‌موو وانه‌یه‌ک گونجاوه‌ له‌کاتی هه‌ستکردن به‌بێزاری فیرخوازان مامۆستا به‌کاری ده‌هینیت.

6. رینگه‌ی رۆلی شانۆیی

دوو فیرخواز ده‌هینریته‌ ناوه‌راستی پۆل و هه‌ریه‌کێک رۆلی که‌سیکی پی‌ ده‌دریت، که‌ پیوه‌ندی به‌ بابه‌تیکی وانه‌که‌وه هه‌یه. مه‌رج نییه‌ ده‌ق هه‌بی‌ت، به‌لکو ته‌نیا سیناریۆیه‌کی ساده و گه‌توگۆیه‌ک له‌نیوانیان دروست بی‌ت. له‌و کاتانه‌شدا به‌کاردیت که‌ بمانه‌وێت ره‌وشتیکی چاک یان هه‌لوێستیکی بگۆرین، بۆ تیگه‌یشتن و چه‌سپاندنی زانیاری سوودی هه‌یه، به‌هۆی ئەم رینگه‌یه‌شه‌وه نواندنی بی‌ ده‌نگ یان نواندن به‌ به‌کاره‌ینانی بووکۆکه هه‌یه.

7. رینگه‌ی یاری و چالاکی دلخۆشکه‌رو

وانه‌گوتنه‌وه به‌یاری و چیرۆک گێرانه‌وه و مه‌ته‌ل

رینگه‌یه‌کی به‌سوود و پێشکه‌وتوووه بۆ کارلیکردن و تیگه‌لۆبوونی مامۆستا و فیرخواز. وه‌ک هه‌موومان ده‌زانین مرۆڤ هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه واته له‌ منداڵیه‌وه چه‌ز به‌ یاریکردن ده‌کات و دیاری دلخۆشی ده‌کات، بۆیه‌ بۆ فیرخوازان سوودی زۆری هه‌یه و مامۆستای به‌توانا ده‌توانیت به‌باشترین شیوه‌ فیرخوازان له‌ پی‌ گۆرانی و نوکته‌ و گالته‌ و گه‌پ و په‌ندی پێشینه‌ان و پێشپه‌رکی زانستییه‌وه فیربکات و

په روه رده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
زانیارییه کان له میشکیان بجه سپینیت، به تاییه تی له گیپانه وهی چیرۆکدا به وینه
نیشانان. ئەم ریگه یه ش له زۆریه ی کاته کان به کار دیت. به تاییه تی له و کاته ی
فیرخواز ههست به بیزاری ده کهن.

8. ریگه ی تاوتویکردنی بارودوخ

له م ریگه یه دا ماموستا گرفتیک ده خاته روو که له ناو کتیبی خویندندا هه یه،
یان کیشه یه که پیوهندی به واقعی رۆژانه ی فیرخوازان هه یه، وه ک کیشه ی
وازه یانی فیرخوازان له فیرگه، ئەوسا ئەم کیشه یه له سه ر په ریک دهنوسریتته وه و
دهدریتته فیرخوازان تا بیروپای له سه ر دهرپن و شی بکه نه وه و گفتوگۆ له سه ر
بکه ن. پاشان ماموستا داوای چاره سه رو نمایش کردنیان لی ده کات. لیته دا توانای
فیرخوازان ده رده که وی به لام ئەم کاره کاتی زۆری ده ویت.

9. ریگه ی پرۆژه

پرۆژه یه که، یان چالاکیه که دهدریتته فیرخوازان تا به ته نیا، یان به کۆمه ل
له ماله وه، یان له پۆل، یان به هه ر شیوه یه کی دی له ماوه یه کی دیاریکراودا
ئه نجامی بدن و شرۆفه ی بکه ن. وه ک دروستکردنی بلاوکراوه یه کی سه ر دیوار یان
کارکردن پیکه وه له سه ر ناماده کردنی توخمیک کیمیایی، یان شتیک پیوهندی به
کشتوکال، یان زینده وه رزانییه وه هه بیت. ئەمه ش ده بیته هۆی هاندانی فیرخوازان و
هاوکاری کردنی یه کدی و گه ران به دوای زانیاری و خۆماندوو کردن به میشک و به
دهست و ئەنجامدانی چالاکی، یان پرۆژه که به شیوه یه کی دروست. له سووده کانی
ئه م ریگه یه رزگار بوونه له وانه گوتنه وه ی وشک و کارکردن به تیم، به لام کاتی
زۆری ده ویت و په نگه که لویه لی پیویست له به رده ستدا نه بیت.

10. ریگه ی رووبه روو بوونه وه و پېشپرکی

بریتیه له دهربرینی دوو بیروپای جیاواز له سه ر یه که بابه ت و گفتوگۆ کردن له
باره یه وه که له میزگرده ته له فزیۆنیه کاندای زۆر باوه. ده کریت له نیوان دوو که س،
یان دوو گروپ له پۆل ئەنجام بدریت، به لام ده بیت ماموستا به توانا بیت و

پهروه ده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
مشتومپر دروست بکات، پاش ته و او بوونی گفتوگو که فیڅخو ازانی ناو ده پراست ده بن
به گرووی په هلسه نگاندن و رای خو یان له سه ری ده دن. له و کاته ی دوو ریزه که ی
لای دیوار بوونه ته دوو تیمی رکابه ر و بیرو پای دژ به یه ک ده دن. یان رای خو یان
له سه ر شه و ی ماموستا وروژاندوویه تی ده رده پرن. له م ریگه یه دا هه موو فیڅخو ازان
به شداری ده کن و پیشبرکی دروست ده بیټ، به لام ره نگه ماموستا شه توانایه ی بو
دروستکردنی که ش و هه وایه کی گونجاو و گفتوگو نه بیټ و شه بویرییه ی که
ریگه که پیویستیه تی له خویدا به دی نه کات.

11. ریگه ی پیاده کردنی کرداری

بریتیه له نیشانان و نه نجامدانی نمونه یه که به کرده وه له پیش فیڅخو ازان پاشان
دوویاره کردنه وه ی هه مان شه کرداره له لایه ن شه وان ه وه، وه که نه نجامدان و
دروستکردنی بازنه یه کی کاره بایی، یان چاککردنه وه و هه لوه شانده وه ی هه ر
نامیریټک، یان ئیشکردن و نه نجامدانی کرداری هه یه .

12. ریگه ی مندال بو مندال

زانپاری به مندالی زیره ک و به توانا ده دریت تا شه ویش لای خو یه وه له پؤل یان
له ماله وه یان له کتیبخانه بیداته مندالانی بچوک یان شه وان ه ی ئاستی فیڅبوونیان
نزم و مام ناو ه ندییه، له و کاره شدا ماموستا رؤللی هانندان ده گیږیت تا وان ه و
بابه ته که باس بکن. شه مه ش وا ده کات فیڅخو ازان به شدارییان هه بیټ و له یه کتر
فیڅرن سوود له داهینان و پیکه وه کارکران بیینن.

13. ریگه ی هاوتایی (ماموستایه تی)

به هزی شه ریگه یه وه ماموستا فیڅخو ازی زیره ک و به توانا دیاری ده کات که
توانای وان ه گوته وه ی بو هاوپوله کانی له پؤلدا هه یه، تا له جیاتی ماموستا
به شیک یان بابه تیټک بلیته وه. شه مه ش وا ده کات فیڅخو از باوهر به خو ی په یدا بکات

پهروهده و فيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012
و بیرو راكانی دهریپریت و داهیئانی هه بیټ، فیروخووانیش لهیه کدی فیربین. به لام
ئهم ریگهیه کاتی زوری دهویت و رهنکه فیروخووانی به توانا دهست نه که ویت.

14. ریگهی لاساییکردنه وه و وانه گوتنه وه له گهل ماموستا

ماموستا داوا له فیروخووان ده کات به دواي شه و یان له گه لی به ده نگی بهرز
وشهیه ک یان رستهیه که به شیوهی گورانی یان به تاواز بلینه وه و لاسایی بکه نه وه.
له م ریگهیه دا فیروخووان بو وه رگرتنی زانیاری له سهر بابه ته که و چوئیه تی گو کردن
مه شق ده که ن.

15. ریگهی دارشتن و توئیژینه وه به زاره کی و نووسین به شیوهی کوپ

له م ریگهیه دا سه ری بابه ت یان کلیلی دارشته نه که ده دریتسه فیروخووان، ئینجا
داوایان لیده کریت بابه تیک بنووسن که پیشه کی و ناوه رۆک و کوئایی هه بیټ. ئهم
ریگهیه له زوری به وانه کانی زانسته مرؤیه کاندای به کار دیت و کاریگه ری باشی
ههیه، سه رمی فیروخووان ده شکینیت، دواتر داوا له فیروخووانی ده کریت له به رده م
هاوپیوله کاندای بابه ته که ی بخوئینیتته وه، پاشان گفتوگویی له گهل ده کریت و پرسیا ری
ئاراسته ده کریت، پیشتریش فۆرمی هه لسه نگاندن به هه ردوو شیوازی زاره کی و
نووسین ناماده کراوه. ده کریت پۆل بکریت به سی به شه وه، به شی یه که م پای
ئه رینی و به شی دووه م پای نه رینی و سیبیم به ش هه لسه نگاندن شه نجام بدات و
گفتوگویی کی نازاد له شیوهی کوپ و کونفراس دروست بکریت، تا فیروخووان بتوانن
گرنگی به زمان و کولتور و هونه ری قسه کردن بدن و نازادانه و بی شه رم پای
خویان دهریبرن.

16. ریگهی وانه بیژی

کوئترین ریگهیه بو وانه گوتنه وه که ماموستا هه موو شتی که له باره ی بابه ته که وه
باس ده کات و زانیارییه کان ده خاته روو، فیروخووانیش ته نیا گوی ده گریت. ناییت
ماموستای به توانا پشت به م ریگهیه به ستیت، ته نیا بو ماوهیه کی که م ده توانیت
له پۆل کاری پی بکات.

17. ریگه‌ی فیربوون له‌دوور

ئهم ریگه‌یه له‌پری ناردنی نامیلکه، یان وەرگرتنی زانیاری به هوی نینته‌رنیت و هویه‌کانی دیکه‌وه نه‌نجام ده‌دریت، که فیرخواز خوی بابه‌ته‌کان وەرده‌گریت و دواتر خوی هه‌ولتی تیگه‌یشتن یان فیربوونیان ده‌دات که ده‌بیته هوی پیشکه‌وتنی پرۆسه‌ی خویندن و پهروهده و وانه‌گوتنه‌وه.

کیشه‌کانی به‌ردهم پیاده‌کردنی

ریگه‌هاوچه‌رخه‌کانی وانه‌گوتنه‌وه

کتیبه‌که له‌بارهی کیشه‌کانی پیاده‌کردنی ریگه‌هاوچه‌رخه‌کاندا باسی زۆر به‌ربه‌ست ده‌کات که دینه‌پری مامۆستایان، له‌وکاته‌ی بیان‌ه‌ویت که به‌یه‌کیک له‌و ریگه‌یانه وانه‌بلینه‌وه و سوود به‌فیرخوازن بگه‌یه‌نن و پرۆسه‌ی خویندن به‌ره‌و پیش‌به‌ن، یه‌کیک له‌کیشه‌کانیش نه‌بوونی شوینی گونجاوه‌بو ئهم‌کاره، هه‌روه‌ها هه‌ندیک جار باوهر نه‌بوونه‌لای هه‌ندیک له‌سه‌ره‌رشتیار و به‌پۆه‌به‌ری فیرگه‌کان و فیرخوازن و سه‌ره‌رشتیارانی بواری پهروهده به‌م ریگه‌یانه، نه‌بوونی هویه‌کانی فیرکردن و ته‌کنه‌لۆژیای سه‌ردهم‌بو هاندان و پراکتیزه‌کردن و راهینانیش گرفتن له‌به‌ردهم پیاده‌کردنیاندا، ره‌نگه‌کاتی پیوستیش بو پیاده‌کردنیان نه‌بیته و ژماره‌ی فیرخوازن له‌پۆلدا زۆرین.

به‌لام هه‌موو ئه‌مانه‌چاره‌سه‌ری گونجاویان بو هه‌یه و ده‌گریته‌له‌پری کۆمه‌لیت هه‌نگاه‌وه‌کاره‌رییان که‌م بگریته‌وه و هه‌که‌نه‌نجامدانی کۆپو سیمینارو میزگردی ته‌له‌فزیونی و رادیۆو رۆژنامه‌و به‌کارهینانی گروپی بچووک و ئاراسته‌کردنی پرسپاری والا و دابین‌کردنی که‌لوپه‌لی پیوست و هویه‌کانی فیرکردن و زیادکردنی ماوه‌ی وانه‌گرتنه‌وه و بردنی فیرخوازن بو ده‌ره‌وه‌ی پۆل، هه‌روه‌ها به‌هیمه‌تی مامۆستا و دل‌سۆزی بو کاره‌که‌و خۆشه‌ویستی و ماندوو‌بوونی ره‌نگه‌زۆر له‌م به‌ربه‌ستانه‌چاره‌سه‌ر بگریته‌ن.

پەرۋەردە و فېرکردن _____ ژمارە (8) سالى 2012

كۆمەللىك كىشەيش پروبەرووى مامۇستا دەبنەوۈ ۋەك نەبوونى متمانە بەتواناي ئەوۋ دواكەوتنى فېرخوازان، يان نەھاتىيان بۆ پۆل، يان ئەنجامدانى ھەندىك كىرەۋەى نەشیاۋ گالته پىكردن، بوونى جياۋازى لە ئاستى فېرخوازان لەفېر بوون و قسە كىردن و مشتومپ و نەبوونى ھارىكارى تەۋاۋ لەلايەن دايك و باۋكانەۋە لەبەشى ھەلسەنگاندن و تاقىكردنەۋەكاندا كىتېبەكە باس لەۋە دەكات كە برىتېيە لە كۆمەللىك چالاكى رېك كە كاريگەرى زۆرى بۆ وانەكانى ھەيە، تا بزائىت ئامانجەكان پىكراۋان يان، بەھاي بەرنامەكە ديارى كراۋە يان نا، ھەروەھا تۋانراۋە پىداچۈنەۋە لەخالە سەرەكېيەكان بىكرىت و ئاستى فېرېبوونى فېرخوازان باشە يان نا، خالى لاۋاز لەكۆيدايە، پىرۇگرامەكان گونجائون بۆ فېرخوازان. لىرەدا رېگەى جۇراۋجۇر بۆ ھەلسەنگاندنىكى دروست بەكاردەھىنرىت ۋەك:

- سەرنجدانى كىرەۋەكانى فېرخواز و تۆماركردنىان.
- ئامادە بوونى رۆژانە و بەشدارىكردن لەپرسىيارو ۋەلامەكاندا.
- شىكردنەۋەى كارە داھىنەرەكانى فېرخواز.
- ھەلسەنگاندنى فېرخوازان لەلايەن خۇيانەۋە.

18. تاقىكردنەۋەش جۇرى زۇرە لەۋانە

1. تاقىكردنەۋەى تەكنىكراۋ.
2. تاقىكردنەۋەى گوتارى.
3. بەرپىگەى تاقىكردنەۋەى كىشەيەك.
4. تاقىكردنەۋەى بابەتى: ۋەك (راست و ھەلە)، تەۋاۋكردن، جوتكردن
5. تاقىكردنەۋەى ۋېنەيى.

سەرچاۋە: رېگە ھاۋچەرخەكانى وانەگوتنەۋە

رَابەرئ ھاریکار بۇ مامۆستایین زمانئ ئینگلیزی

نا : رەشید تەیب

پشکا ھەشت و دوماھیی :
ئەق بابەتە بەشەكە ژکتیبەکا رابەری ھاریکار بۇ مامۆستایین زمانئ ئینگلیزی،
کو ژئالیئ مامۆستای پسروری زمانئ ئینگلیزی (رەشید تەیب) یقە ھاتبوو
نامادەکرن و، تەقأقیا وی وەکو ئەلقە دی ل سەر رووپە لین ئەقئ گۇقاریدا ھیتە
بە لاقرن... ھەرچەندە ئەگەر وەکو دەق ژئ کە موکورپ ھەبن لی وەکو ریکین
وانەگۆتئی کارەکی سەر نچراکیش و مفادارە.

Unit 18

Lesson 3

ئارمانج : گوتنا ستانەکی بو راپین ل سەر گوتنا good bye راپینان ل سەر
دیچوو ما ھەمی پیتیت ئەلفو بیتکا

a,b,c زمانې ب کار هاتی : **good bye** پیت ههل **a** **z**

ته پیوستی ههیه ب : فلاشکارډ پیت هه می پیت و وشیت نه لفو بیتکا
Activity Book 62 لاپهر **Students Book Book**
لاپهر **CD 60** لیدان ژماره / **71**

Starter

* بیژه قوتابیان hello و قوتابی چافه دهن hello teacher
* بیژه تاك قوتابیا hello ناقیت وان بیژه ٹیک ٹیکه
* نهو قوتابی ٹیکه چافه دهن hello teacher
* فلاش کاردا پیته کی بلندکه بی لیگرتن بو نمونه d,t,o,p
* بیژه قوتابیان دهنگی ههر پیته کی بیژن بو نمونه: duck , tiger , orange

Listen and sing

* بیژه قوتابیان students Book فقه کن لاپهر 62
* کتیباً خو بلندکه بیژه Look و ئیشاره ت بده وینی .
* بیژه قوتابیان زاروکیت وینی دا چ دکهن .
* بیژه قوتابیان دی نهو سرانه کی بیژن
* Listen و cd لیده ژماره / 71

Good bye, good bye
Lets sing good bye
Good bye, good bye
Azad , Nana , good bye
Wave good bye
Good bye, good bye
Lets sing good bye
Good bye, good bye
Rose , Max, good bye
Wave good bye
Foxy , good bye

Foxy , good bye

- * CD ليدنهغه بيژه قوتاييان دگهل CD بيژن .
- * في چهندي بكه چهنه جاره كا .
- * بيژه قوتاييان ستراني بيژن نهو بخو (بي ي CD)

Activity Book

Trace

- * بيژه قوتاييان Activity Book فهكهن لاپهر 60
- * كتبا خو بلنكه بيژه Look و ئيشارهه بكه وينيت بالونا .
- * ئيشارهه بكه پيتيت ناف بالونادا .
- * ئيشارهه بكه پيتيت ناف بالونه كي دا .
- * بيژه قوتاييان دهنگي وان پيتيت ناف بالوني دا بيژن بو نمونه : i,L
- * هه مان تشه بكه بو هندهك بالونيت دي .
- * ئيشارهه بكه تشههت ناف بالونادا .
- * بيژه قوتاييان ووشيت وان تشههت بيژن بو نمونه : ice cream, lion
- * هه مان تشه بكه بو هندهك بالونيت دي
- * پولي دابهشكه جوت جوتته .
- * بيژه قوتاييه كي ئيشارهه بكه ته پيتيت ناف بالونه كي دا و دهنگي وان پيتا بيژيت .
- * بيژه قوتاييين دي ئيشارهه بكه نه تشههت ناف بالوني دا و وشيت وان بيژن .
- * بزفره ناف پولي دا و بيينه كا دروست دهنگ و ووشا ديبيژن .
- * بيژه قوتاييان كو ل دويف پيتيت بالوني دا بچن ب قهله ميته خو .
- * بيينه كا ب دروستي ول جهي دروست ده سپيدكهن .
- * بيينه كا بزاقيت پيتا بولايي دروست دچن .
- * ل دوماهيا واني بيژن good bye
- * قوتايي چافه دهه good bye teacher
- * بيژه هندهك قوتاييان good bye و ناقيت وان بيژه
- * بيژه قوتايي چافه دهه good bye teacher

صندوق 19 پیتیت ل سهر ریژی تیینه نفیسین هندهک پیتیت زمانی ټینگلیزی ل
سهر تیینه نفیسین :
a c e i m n o r s u v w x z

Revision 6

نارمانج : پینداچوونهک ل سهر ههمی پیتیت ټهلفو بیدکیت ټینگلیزی و وشیت ب
قان پتا دهسپیدکهن . ل دیفجونا ههمی پیتیت ټهلفو بیتکا .
زمانی بکار ټینای : پیتا هل a تاکو Z ووشیت دهسپیدکهن ب قان پیتا .
ته پیویستی ههیه ب: فلاشکاردیت ههمی پیتا و وشیت قوتابی فیربویین
students Book لاپهر 63 CD لیدان 71

63 Activity Book لاپهر 61
Starter

* بیژه hello قوتابی چافهدهن hello teacher
* فلاش کاردا بی ترتیب ل سهر میژی بارا پیتا ل سهر فه بیت .
* بیژه قوتابیه کی come here ناخی وی بیژه
* بیژه وی قوتابی فلاشکاردا پیته کی بلندکهن بی لیگرتن یان ناخی پیتی بیژی
* بیژه قوتابیان دهنگی وی پیتی بیژن بو نمونه e
* بیژه قوتابیان ووشا وی پیتی بیژن بو نمونه : egg
* بیژه قوتابی بهری فلاشکاردی وهرگیرن دا ببینن کا ټه دروستن .
* فی چالاکیی بکه دگهل گهلهک فلاشکاردا .
* بیژه قوتابیه کی دی بیته نک سه بوری و ههمان تشت بکه ت .

Point and say

* قوتابی students Book فه کهن لاپهر 63
* کتیبا خو بلندکه بیژه Look و ټیشاره تی بده وینی .

- * ئيشارهت بده پيټه كې ناف ويني دا بو نمونه : g
- * بيژه قوتايان دهنكي وي پيتي بيژن .
- * بيژه قوتايان وي تشتي بيينه فه نه وي ده سپيدكوت
- ب وي پيتي بو نمونه : girl
- * بيژه قوتايان ووشا وي پيتي بيژن بو نمونه : girl
- * هه مان تشت بكه بو هه مي پيت و تشتا .
- * پولې دابه شكه جوت جوتته .
- * بيژه قوتايه كي ئيشارهت بكه ته پيټه كي و دهنكي وي پيتي بيژيت .
- * بيژه قوتابي بي دي ئيشارهت بكه ته وي تشتي ب وي پيتي ده سپيدكوت ووشي بيژيت .
- * ناف پولې بزقره و بيينه كا قوتابي پيت و ووشا دروستي ديژن .
- * بزانه كا نه و بدروستي ئيشاره دكهنه تشتا .

Activity Book

Trace and say

* قوتابي Activity Book فه كهن لاپه 61

* كتيبآ خو بلندكه بيژه Look و ئيشارهت بكه وينا و ووشا برهخ هه ر وينه كي .

- * بيژه قوتايان ل دويف پيتا ئيكي بچن ل هه ر ووشه كي دا ب قه له مي .
- * ناف پولې بزقره و بيينه كا قه له ميټ خو بدروستي دگرن و روينشتا وان يا دروسته ول دويف پيتا بدروستي دچن ؟ .
- * بيژه قوتايان ل دويف هه مي پيتا بچن .
- * بيژه قوتايه كي come here و ناقې وي بيژه .
- * بيژه قوتابي كتيبآ خو بلندكوت و ئيشارهت بكه ته وينه كي ووشا وي ويني بيژيت .

* هه مان تشت بكه دگهل هندهك قوتابيټ دي .

* پولې دابه شكه جوت جوتته .

* بيژه قوتايان بكه نه گه ه و گوري و ئيشارهت بكه نه وينا ووشا بيژن

* تاكيد كه كا قوتابي ووشيټ دروست ديژن بو وينا .

Round up (پيدا كرنه فه) ليگه ريان

* بيژه قوتايان به ري خو بده نه لاپه 62 و 63 ل

Activity Book

- * کتیباً خو بلندکه بیژه Look و ئیشارهت بکه وینه کی کچکه ل چانو ره خا .
- * بیژه قوتابیان ووشا تشتی بیژن و ب چ دهنگ ده سپیدکته .
- * بیژه قوتابیان تشتی وه کی وی په یدابکه ن ناف وینی سهره کی (وینی مهزن)
- * به رده وام به دگهل هنده ک تشتی دی
- * ئیشارهت بکه ژماره کی بو نمونه : 6
- * بیژه قوتابیان وی ژماره بیژن بو نمونه Six
- * بیژه قوتابیان وان تشتا په یدابکه ن بو وی ژماره بو نمونه
- شاه ش سیف هه نه ناف وینی دا .
- * پولی دابه شکه جوت جوتته قوتابیه ک ئیشارهت بکه ته وینه کی
- کچکه یان ژماره کی .
- * قوتابیه کی دی ووشی یان ژماره بیژیت و په یدابکه ت ناف وینی سهره کی دا .
- * ناف پولی بزقره و تاکید که کا قوتابی قی تشتی دبورستی دکهن .

Listen and sing

* بیژه قوتابیان دی ئه و سترانا good bye یا وانا بهری بیژن

Listen بیژه

* CD لیده ژماره /71 و بیژه قوتابیان دگهل CD بیژن

* بیژه قوتابیان هه ول بدهن سترانی بیژن بی ی CD

* ل دو ماهیا وانی بیژه good bye

* قوتابی چاقه دهن good bye tracher

* بیژه good bye و ناشی هنده ک قوتابیان بیژه

* ئه و قوتابی دی بیژن good bye tracher

- کوتابی -

پەرۆزەى هەلسەنگاندنى رەوشى پەرۆردە لە هەريەمى کوردستان

(هەلسەنگاندنى سياستى حکومەت لە کەرتى پەرۆردەدا)

راپۆرتى گشتى

2012\6\30 — 2\15

ئنا: ئەنستىوتى کوردستان بۆ مافەکانى مرۆڤ*

پێشەكى

پەرۆردە يەكێكە لە كەناله گرنگەكانى ئاراستەکردن و گەشەپيدانى كۆمەلگە بۆيە پەرۆردە كەنالى ئايندەسازى هەر كۆمەلگەيەكە، ليرەو كارکردن لەسەر كەرتى پەرۆردەو هەلسەنگاندنى زانستيانەى لە رەهەندى جۆراجۆرەو بە ئامانجى گەشەپيدان و كردنى بە پەرۆردەيەكى نمونەيى بەپيى ستانداردە تازە ئەكادىمىەكانى جيهان، هەولتيكى ستراتيژى و پيداويستىيەكى يەكجار گرنكى بيناکردنى كۆمەلگەيەكى پيشكەوتوو و مرۆڤسالار و مەدەنييه لە كوردستان. لەم سۆنگەيەو (ئەنستىوتى كوردستان بۆ مافەكانى مرۆڤ) لە ماوەى رابوردودا پەرۆزەيەكى بەرفراوان و ستراتيژى بۆ هەلسەنگاندنى رەوشى پەرۆردە بە پيى چەند پيۆرەيىكى زانستى و لە (3) رېگەو ئەنجام دا كە ئەوانيش: چاوپيەكەتن و دانشتن و گفتوگۆ لەگەڵ پسيۆران و لايەنى پيۆنديداردا بوو، هەرۆها لە رېگەى راپرسیيەكى بەرفراوان بە بەشداری (1000) لايەنى پەرۆردە لە مامۆستايان و پسيۆران و بەرپۆبەر و بەرپرس و سەرپەرشتيارو تويزەرانی كۆمەلایەتى، لەگەلشيدا راپرسیيەكى بەرفراوان بۆ فيرخوازان كە (5000) هەزار

پەرۆردە و فێرکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012
فێرخواز لەسەر ئاستی ھەر سی پارێزگەیی ھەولێر و سلێمانی و دھۆک
بەشدارییان تێدا کردوو.

ئامانجی سەرەکی لەم پرۆژەییە خستنی پرووی واقعی رەوشی پەرۆرد و دەرخیستی
کەموکۆپی و گرتەکان و ھەلسەنگاندنی رادەیی سەرکەوتنی سیستمی تازەیی
پەرۆردە و شیوازی جێبەجێکردنی لە کوردستان و ژینگەکەیی و لە ھەمان کاتیشدا
ھەلسەنگاندنی ئاستی ھەلگرتنی بەرپرسیاریەتی لای لایەنە بەرپرسەکان لە
رێگەیی توێژینەووبەھەکی مەیدانی بەرفراوانەو. لەپێناو ھاندانی لایەنە
پێوەندیدارەکان کە بە جەدی و بەپلانی تۆکمەو ئەکادیمی و سەرتاپاگیر بۆ ریفۆرمی
بەردەوام و نەھێشتنی کەموکۆپیەکان و گەشەپێدانی ھەمەلایەنەیی پەرۆردە لە
کوردستان کاربەکن.

(ئەنستیتیوتی کوردستان بۆ مافەکانی مرۆف) سەرەرای ماندووبوون و رۆتینیاتی
کارگیڕی و چەندین کۆسپ، ھەولێ داوہ بەووبەری وردبینی و ئەمانەت و
پرۆفیشنالییەتەو توێژینەو و راپرسییەکان ئەنجام بەدات و دەرئەنجامەکان بخاتەرۆو.
ئەم پرۆژەییە بە سی قۆناغ جێبەجێ کراو:

قۆناغی یەکەم: ئامادەکردنی تیمێکی تاییبەت بۆ ئەنجامدانی پرۆژەکە کە 10
توێژەر بەشیووبەھەکی پرۆفیشنالانە راپێنایان پێ کراو.

قۆناغی دووہم: راپرسییەکان و چاوپێکەوتنەکان لە ماوہی ھەر سی مانگی
(4+5+6) دا ئەنجام دراو.

قۆناغی سێیہم: دەرخیستی ئەنجامەکان و ئامادەکردنی راپۆرتی کۆتایی و
بلاوکردنەوہی بۆ رای گشتی و لایەنە پێوەندیدارەکان.

ھیوادارین ئەم ھەولە بێتتە رێبەرێکی بەسوود بۆ وەزارەتی پەرۆردەیی
حکوومەتی ھەریمی کوردستان و ھەموو ئەو لایەنانەش کە کار لە سەر
گەشەپێدانی کەرتی پەرۆردە دەکەن تا لە کاتی پلاندانان بۆ تایندەو پەرەپێدانی
پەرۆردە سوود لە زانیارییەکانی ناو ئەم راپۆرتە و دەرئەنجامەکانی راپرسییەکان و
پیشنیازو سەرەنجەکانی لایەنە پەرۆردەییەکان وەرگیرێت.

لەخوارەوہش دەقی ئەنجامی ھەردوو راپرسییەکە لەگەڵ سەرەنج و ھەلسەنگاندنی
لایەنە پەرۆردییەکان و پیشنیازەکان بۆ گەشەپێدانی رەوشی پەرۆردە لە
کوردستان دەخەینە روو.

عەلی کەریم

سەرۆکی ئەنستیتیوتی کوردستان بۆ مافەکانی مرۆف

نەخشەى نە نجامدانى تويژينه وه

پاریژگه کانی هەریمی کوردستان : هەولێر ، سلیمانی ، دەۆک

(ناوهندی پارێژگه کان + قهزاکانی دەوروپەر)

*دابەشکاری رێژەى بەشداربووانى لایەنەکانى پەروەردە لە لیكۆئینه وه كه دا :
هەولێر : 400 بەشداربوو : ناوهندی پارێژگه : 250 بەشداربوو + قهزاکان :
150 بەشداربوو
سلیمانی : 400 بەشداربوو : ناوهندی پارێژگه : 250 بەشداربوو + قهزاکان :
150 بەشداربوو
دەۆک : 200 بەشداربوو : ناوهندی پارێژگه : 100 بەشداربوو + قهزاکان :
100 بەشداربوو

*دابەشکاری رێژەى بەشداربووانى فێرخوازان لە لیكۆئینه وه كه دا :
هەولێر : 2000 بەشداربوو : ناوهندی پارێژگه : 1400 بەشداربوو + قهزاکان :
600 بەشداربوو
سلیمانی : 2000 بەشداربوو : ناوهندی پارێژگه : 1400 بەشداربوو + قهزاکان :
600 بەشداربوو
دەۆک : 1000 بەشداربوو : ناوهندی پارێژگه : 800 بەشداربوو + قهزاکان :
200 بەشداربوو

پروژهی هەئسەنگاندنی رهوشی پەروەردە ئە هەریمی کوردستان

نە نجامی راپرسی بۆ مامۆستایان و لایەنەکانی پەروەردە

سەرئنج و هەئسەنگاندنەکانیان

پاریژگه کانی : هەولێر ، سلیمانی ، دەۆک

(ناوهندی پارێژگه کان + قهزاکانی دەوروپەر)

ته مهن :

ته نجامه كان		ته مهن
% 100	1000	63 _ 22

ره گهز :

ته نجامه كان		ره گهز
% 66.2	662	نيړ
% 33.8	338	می
% 100	1000	کۆی گشتی

تاستی خویندن :

ته نجامه كان		تاستی خویندن
% 85.4	854	به كالوريؤس
% 11.3	113	د بلؤم
% 0.8	8	ماستر
% 2.5	25	تاماده بی
% 100	1000	کۆی گشتی

پیشه :

ته نجامه كان		پیشه
% 82	820	مامؤستا
% 18	180	لايهنه كانی تر (بهرپرسانی پهروه رده، سهرپرشتیاران، بهرپوه بهری فيرگه، تويژه رانی کۆمه لایه تی ...)
% 100	1000	کۆی گشتی

پ 1 : ئایا سیستمی ئیسته ی خویندن به گشتی چون هه لده سه نگی نیت؟

ئه نجامه کان		سیستمی ئیستای خویندن
194	19.4 %	سه رکه وتوو بووه
444	44.4 %	شکستی هی ناوه
254	25.4 %	تارا ده یه ک سه رکه وتوو بووه
108	10.8 %	نازانم
1000	100 %	کو ی گشتی

* سه رنج و هه لسه نگانندی لایه نه کانی پهروه ده له سه ر ئه م ته وه ره یه ی تو یژینه وه که یه بوو:

لایه نه پۆزه تیفه کانی ئه م سیستمه تازه یه :

1. ئه م سیستمه کارناسانی بۆ به رده وه امبوونی فی رخوازان له خویندن کردووه.
  2. له گه ل هه موو که موکورپیه کاندای، ئه م سیستمه ده رفه تیکی باشی سه رکه وتن و فی ربوونی راسته قینه ی له خویندندا بۆ فی رخوازان په خساندووه.
  3. له پرووی زمانه وه ئه م سیستمه بۆ فی ربوونی زمانی ئینگلیزی سه رکه وتوووه.
- لایه نه نیگه تیقه کان :

1. نه بوونی سیستمی سزاو پاداشت و بوونی گرفتی دابه شکردنی (30) نمره که.
2. نه بوونی پلانیکی توکمه بۆ جیبه جینکردنی پرۆگرامه کان له لایه ن وه زا ره تی پهروه ده وه.
3. نه بوونی پیداو یستیه کانی خویندن به گشتی، به تاییه ت له بواری پراکتیکیدا.
4. خراپی سیستمی تاقیکردنه وه و دانانی نمره کان.
5. ده ستیوه ردانی حزبی و زالبوونی شه قلی حزبی هه تی به سه ر سه رجه م کارو باره کانی پهروه ده دا.
6. لاوازی ئاست و ئه دای مامۆستا کان له جیبه جینکردنی سیستمی تازه ی خویندن

لە كوردستان.

7. لاوازی سەرپەرشتیارەكان و شارەزانه بوونی تەواویان لە سیستمەكە و چۆنیەتی جێبەجێکردنی بە شیۆهیه کی سەرکەوتوانە.
- پ 2 : لە کام بەشە ی سیستمی تازە ی خویندن کیشەت هەیه ؟

ئەنجامەكان		كيشە ی سیستمی تازە
43.6 %	436	فېرخوازان
25.1 %	251	پروگرامی وانه كان
10 %	100	ئیدارە ی فېرگە كان
17.1 %	171	شیۆازی كۆكردنەوہی نمرة كان و دیاریکردنی ئاستی فېرخواز
4.2 %	42	بەتال
100 %	1000	كۆی گشتی

- سەرئنج و هەلسەنگاندنی لایەنەكانی پەرۋەردە لەسەر ئەم تەوەرەیه ی توێژینه وەكە:
1. نزمی ئاستی زانستی فېرخوازان .
  2. زۆری ژمارە ی فېرخوازان لە پۆلەكان لە هەموو قۆناغەكاندا.
  3. كەمتەر خەمی و نەبوونی بەرپرسانی لە لای فېرخوازان.
  4. زۆری پروگرام و قورسی و بلاویان.
  5. نەگەشتنی پەرتووك لە كاتی خۆیدا و جیاوازیکردن لە نیوان ناو سەنتەری شارەكان لە گەڵ دەوروبەر لەو روووەوە.
  6. نەبوونی خولی پێویست بۆ راهێنانی مامۆستایان بە سیستمە تازەكە و شیۆازی جێبەجێکردنی.
  7. نەبوونی پێداویستی بۆ گەیانندی پروگرام وەك خۆی لە هەموو قۆناغەكان و بۆ هەموو ئاستەكان.
  8. دەستیۆەردانی حزب لە دانانی بەرپۆهەرهكان و ئیدارە ی فېرگەكان و نزمی

پهروهده و فيركردن _____ ژماره(8) سالی 2012
 ئاستی بهرپوه بهره كان له بهرپوه بهرردنی کاره كان و فراموشکردنی
 بهرپوه بهرایه تیبیه كان له لایه ن وهزاره تی پهروهده وه .
 9. زوری نره ی هه لسه نگاندن و جیاکاری له نیوان فیرخوازان له سه ر بنه مای
 نه گونجاو .

10. كهسانی لاواز و كه متوانا له پۆست و بهرپوه بهرایه تیبیه كاندان .
 پ 3 : كۆسپه كانی بهرده م سیستمی نوپی خویندن له چیدا ده بینیت؟

ئه نجامه كان	كۆسپه كانی بهرده م سیستمی نوپی خویندن
202 20.2%	مامۆستاكان به سیستمه كه رانه هاتوون و به مهش ئه دایان له ناوه رۆکی سیستمه كه جیاوازه
471 47.1%	پیداویستییه كانی جیبه جیكردنی سیستمه كه له كادرو شوینی پیویست و تاقیگه و هۆكاره كانی روونكردنه وه دابین نه كراوه
45 4.5%	تیینه گه یشتنی زۆرینه یه ك و دژایه تیکردنی له سه ر بنه مای بی تاگایی
93 9.3%	بیباکی ناوه نده كانی تر له كۆمه لگه به رانه ر سیستمه كه وهك كۆمه لگه ی مه ده نی ، زانكۆكان، میدیاكان
14 1.4%	شتیكی تر
162 16.2%	هه موویان
13 1.3%	به تال
1000 100%	كۆی گشتی

سه رنج و هه لسه نگاندن لایه نه كانی پهروه ده له سه ر ئه م ته وه ره یه ی توژیینه وه كه :
 1. زوری نره ی هه لسه نگاندن و جیاکاری له نیوان فیرخوازان .
 2. نه بوونی مامۆستای پسپۆر له هه موو بواره كان به پیی پیویستی بو جیبه جیكردنی سیستمه كه وهك خۆی به سه ركه تووی .
 3. زه مینه سازی بو جیبه جیكردنی سیستمه كه نه كراو راسته وخۆ و بی

پهروه ده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

- زه مینه سازی مادی و زانستی جیبه جی کرا.
4. که مته رخه می ماموستا به هوی گرفتی تاییه تی خوی و قورسی باری ژیانی، به تاییه تی له سه ره تاکانی دامه زرانندیدا.
5. که مته رخه می زانکو و ده زگه کانی راگه یانندن که هه رگیز پالپشتی له سه ر خستنی زانستی یانه ی سیستمه که ناکهن.
6. نه گونجانی نه م سیستمه له گه ل دابونه ریتی کومه لگه دا.
- پ 4: له رووی مافه کانی مرؤقه وه نایا هیچ پیشیلکارییه ک له فیرگاکه تدا هه یه ؟

نه نجامه کان		پیشیلکاری مافه کانی مرؤقه له فیرگه دا
18.6 %	186	به لئی
47.9 %	479	نه خیر
28 %	280	تاراده یه ک
5.5 %	55	به تال
100 %	1000	کوی گشتی

نه گه ر وه لاهمه که ت به لئی به نه وه کام له م جوړه پیشیلکارییه هه یه :

نه نجامه کان		جوړی پیشیلکاری
1 %	2	لیدان و نازاردانی جهسته یی
31.75 %	59	توندوتیژی دهررونی وه ک سووکایه تی کردن به که سایه تی
11.25 %	21	جیاکاری کردن له نیوان فیرخوواندا له سه ر بنه مای نازانستی و نه گونجاو
46.25 %	86	کادرو پیداویستی خویندن و شوینی گونجاو نیبه بو خویندن
9.75 %	18	سه پانندی نادیلو جیاو بیریکی دیاریکراو
100 %	186	کوی گشتی

سهرنج و هه لسه نگانندی لایه نه کانی پهروه رده له سهر ئه م تهوهره یه ی توژیینه وه که :
حاله ته کانی پیشیلکاری له م خالانه دا خویمان ده نوینن:

1. سووکایه تی پیکردن و ریژنه گرتنی ماموستا له لایه ن فیرخوازانه وه.
  2. دهستوهردانی حزب له کاروباری خویندنگه و پشت تهستووری هه ندیک له فیرخوازان به حزبه دهسه لاتداره کانه وه.
  3. سووکایه تی پیکردنی فیرخوازان له لایه ن ئیداره و ماموستا وه.
  4. جیاکاریکردن له سهر بنه مای حزبی، هه م له نیوان فیرخوازان و هه م له نیوان ماموستایاندا.
  5. که می ته لاری فیرگه و نه بوونی خزمه تگوزاری پیویست له فیرگه کاندایا. وه ک هۆکاره کانی سارد کردنه وه و گهرم کردنه وه.
- پ 5 : ئایا توندوتیژی له فیرگه که تدا هه یه ؟

ئه نجامه کان		توندوتیژی له فیرگه
24.3 %	243	به لئ
75.7 %	757	نه خیر
100 %	1000	کۆی گشتی

ئه گهر وه لامه که ت به لئیه ته وه کی سه رچاوه ی تهو توندوتیژیانه یه ؟

ئه نجامه کان		سه رچاوه کانی توندوتیژی
9.5 %	23	ئیداره ی فیرگه
19 %	46	ماموستاکان
37 %	90	فیرخوازان
11.5 %	28	لایه نیکی تر
23 %	56	هه موویان
100 %	243	کۆی گشتی

- سهرنج و هه لسه نگانندی لایه نه کانی پهروه ده له سهر هم ته وهره یه ی توژیینه وه که :
 حالته کانی توندوتیژی لهم خالنه دا خویمان ده نوینن:
1. به کاره یینانی توندوتیژی وهک چاره سهر بو زوربه ی گرفته کان له پرۆسه ی خویندندا له لایه ن مامۆستا کان و به ریوه به رایه تییه کانه وه.
  2. زوری ژماره ی فیږخوازان و نه بوونی توانای کوتر ژلنه کردنیان.
  3. به کاره یینانی توندوتیژی له لایه ن فیږخواز دژ به فیږخواز و دژ به مامۆستا.
  4. به کاره یینانی توندوتیژی له لایه ن دایک و باو کانه وه دژ به فیږخوازان.
- پ 6 : نایا دیموکراسی و شه فافیه ت له ئیداره ی ناوه نده کانی خویندندا به دی ده که یت؟

ئه نجامه کان		دیموکراسی و شه فافیه ت له ئیداره ی ناوه نده کانی خویندندا
36.5 %	365	به ئی
26.6 %	266	نه خیر
35 %	350	تاراده یهک
1.9 %	19	به تال
100 %	1000	کۆی گشتی

پ 7 : نایا تا چ راده یهک گرنگه ناوه نده کانی خویندن دیموکراسیانه ئیداره بکرین؟

ئه نجامه کان		گرنگی دیموکراسی له ئیداره کردنی ناوه نده کانی خویندندا
55.9 %	559	زور پیوسته
36.9 %	369	تاراده یهک پیوسته
0.9 %	9	پیوست نییه
1.5 %	15	نازائم
4.8 %	48	به تال
100 %	1000	کۆی گشتی

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره(8) سالی 2012

سهرنج و هه‌لسه‌نگاندنی لایه‌نه‌کانی پهروهده له‌سهر ئه‌م ته‌وره‌یه‌ی تووژینه‌وه‌که: یان به پیوست ده‌زانریت ناوه‌نده‌کانی خویندن دیموکراسیانه به‌پیره‌ی بیری له‌بهر ئه‌م خالانه‌ی خواره‌وه:

1. شکاندن ترسی فیرخوازن و به‌رزبونه‌وه‌ی ئاستی زانستییان.
  2. ده‌رفه‌تی نازادانه بو ماموستایان فیرخوازن ده‌ره‌خسینیت بو ئه‌وه‌ی بیروپاکانیان ده‌ربیرن.
  3. نه‌مانی جیاوازی به‌هۆی بیروپای سیاسی له‌نیوان فیرخوازندا.
  4. نه‌مانی جیاوازی به‌هۆی بیروپای سیاسی له‌نیوان ماموستایاندا.
  5. بو ئه‌وه‌ی شه‌فافیته‌ له‌ داها‌تی فیرگه‌کاندا هه‌بیته‌.
  6. بو ئه‌وه‌ی پیوه‌ندی نیوان ماموستا و فیرخواز دروست و مرۆقانه بیته‌.
- پ 8: ئایا رۆلی وه‌زاره‌تی پهروهده‌و دامه‌زراوه‌کانی له‌سه‌رخستنی سیستمی نوی خویندن چۆن هه‌لده‌سه‌نگینیت؟

ئه‌نجامه‌کان		رۆلی وه‌زاره‌تی پهروهده‌و دامه‌زراوه‌کانی
16	1.6 %	زۆر باشه
228	22.8 %	باشه
379	37.9 %	خراپه
327	32.7 %	زۆر خراپه
50	5 %	نازانم
1000	100 %	کۆی گشتی

سهرنج و هه‌لسه‌نگاندنی لایه‌نه‌کانی پهروهده له‌سهر ئه‌م ته‌وره‌یه‌ی تووژینه‌وه‌که:

هه‌ر سهرنج و تیبینییه‌کی دیکه :

1. دا‌بین نه‌کردنی پینداویستی بو جیبه‌جیکردنی سیستمه‌که وگه‌یاندن.
2. بی‌ئاگایی وه‌زاره‌تی پهروهده له‌ره‌وشی خویندن و نه‌بوونی پیوه‌ندی له‌نیوان وه‌زاره‌ت و ئیداره‌و ماموستا و فیرخوا‌زدا.
3. نه‌بوونی پلان و خیرایی گۆرینی بریاره‌کان له‌لایهن وه‌زاره‌تی پهروهده‌وه‌.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

4. نه بوونی کهسی شیاو له شوینی شیاودا.
5. بوونی هه له له پرۆگرامی وانه کان و نه بوونی کهسی پسپۆر له بواری پرۆگرامه کاندایا.
6. نه بوونی هه ماههنگی و هاوکاری نیوان لایه نه جیاوازه کان.
7. هه لسه نگاندن و به دوا داچوون بۆ کیشه کان نییه و رای مامۆستایان و کادیوانی مهیدانی بۆ چاره سهری کیشه کان و په ره پیدانی سیستمه که وه رناگیریت.

پروژهی هه لسه نگانندی

رهوشی پهروهده له هه ریمی کوردستان

ئه نجامی راپرسی بۆ فیرخووانان
پاریژگه کانی : هه ولێر، سلیمان، دهۆک
(ناوهندی پاریژگه کان + قه زاکانی ده وروبهر)

ته مه ن :

ته مه ن	ته نجامه کان
18-22 ساڵ	5000 % 100
کۆی گشتی	5000 % 100

ره گه ز :

ره گه ز	ته نجامه کان
نیڕ	3814 % 76.25
می	1186 % 23.75
کۆی گشتی	5000 % 100

ئاستی خویندن :

ئاستی خویندن	ته نجامه کان
پۆلی 10	324 % 6.5
پۆلی 11	2012 % 40.25
پۆلی 12	2664 % 53.25
کۆی گشتی	5000 % 100

پ 1. آیا سیستمی نیسته ی خویندن به گشتی چۆن هه لده سه نگیښت؟

نه نجامه کان		سیستمی نیسته ی خویندن
507	10.1 %	سه رکه وتوو بووه
2608	52.2 %	شکستی هیئاوه
1670	33.4 %	تاراده یك سه رکه وتوو بووه
215	4.3 %	نازانم
5000	100 %	کۆی گشتی

پ 2. له کام به شه ی سیستمی تازه ی خویندندا کی شه ت هه یه؟

نه نجامه کان		کی شه ی سیستمی تازه ی خویندن
627	12.5 %	مامۆستا کان
508	10.2 %	فیږخوازان
965	19.3 %	پروگرامی وانه کان
283	5.7 %	ئیداره ی فیږکه
2317	46.3 %	شیوازی کو کردنه وه ی نمره کان و دیاری کردنی ناستی فیږخواز
64	1.3 %	شتیکی تر
176	3.5 %	هه موویان
60	1.2 %	به تال
5000	100 %	کۆی گشتی

پ 3. كۆسپه كانى به رده م سيستمى نوڤى خوښندن له چيدا ده بينيت؟

نه نجامه كان		كۆسپه كانى به رده م سيستمى نوڤى خوښندن
14 05	28.1 %	ما مۆستاكان له سهر سيستمه كه رانه هاتوون به مەش ئەدايان له ناوهرۆكى سيستمه كه جياوازه
1825	36.5 %	پيداويستيبه كانى جيبه جيكردى سيستمه كه داين نه كراوه
295	5.9 %	تينه گه يشتنى زۆرينه يهك و دژايه تيكردنى له سهر بنه ماي بي ناگايى
265	5.3 %	بي باكى ناوهنده كانى ديكه ي كۆمه لگه به رانبهر به سيته مه كه
85	1.7 %	كۆسپىكى تر
275	5.5 %	به تال
850	17 %	هه موويان
5000	100 %	كۆى گشتى

پ 4. له رووى مافه كانى مرۆقه وه نايا هيچ پيشينلكارى به رانبهر به مافه كانت ههيه له فيرگه كه تدا ؟

نه نجامه كان		پيشينلكارى له رووى مافه كانى مرۆقه وه
1533	30.7 %	به لئى
1890	37.8 %	نه خيژ
1577	31.5 %	تاراده يهك
5000	100 %	كۆى گشتى

ته گهر وه لآمه کهت به لآیه ته وه کام له م جوره پیشیتلکاریبانه هه یه:

ته نجامه کان		ته گهر وه لآمه کهت به لآیه
63	4.1 %	لیدان و نازاردانی جهسته یی
82	5.3 %	سووکایه تی کردن به که سایه تی
571	37.2 %	جیاکاری کردن له نیوان فیرخوازاندا له سهر بنه مای نازانستی و نه گونجاو
252	16.4 %	کادرو پیدایستی خویندن و شوینی گونجاو بو خویندن نییه
18	1.2 %	سه پاندنی تاییدی لۆژیاو بیرۆکه ی دیاریکراو
511	33.5 %	هه موویان
36	2.3 %	به تال
1533	100 %	کۆی گشتی

پ5. نایا توندوتیژی له فیرکه کهتدا هه یه؟

ته نجامه کان		توندوتیژی
1992	39.8 %	به لآی
3008	60.2 %	نه خیر
5000	100 %	کۆی گشتی

ته گهر وه لآمه کت به لآیه :

ته نجامه کان		وه لآمی به لآی
1092	54.8 %	تیداره ی فیرگه
514	25.8 %	مامؤستاگان
172	8.6 %	فیرخوازن
12	0.6 %	لایه نیکی دیکه
202	10.2 %	هه موویان
1992	100 %	کۆی گشتی

پیشنیاز و راسپارده

دوای ته نجامدانی ته م توئیژینه وه به فراوانه به پیوستی ده زانین که ته م کۆمه له پیشنیازو راسپارده پوخت و پراکتیکیه پیشکesh به وه زاره تی پهروهده وه هه موو لایه نه پیوه ندیداره کان بکه یین به مه به سستی پیداچوونه وه و چاکسازی و گه شه پیدانی هه مه لایه نه ی رهوشی پهروهده له هه ری می کوردستان:

1. وه زاره تی پهروهده به به شداری لایه نه پیوه ندیداره کان و زانکۆکانی کوردستان و پسپۆرانی ناوخواپی و بیانی ده ست به ته نجامدانی چه ندین کۆرو کۆنفرانس و کۆبوونه وه ی تاییه ت و زانستی بکات، بۆ هه لسه نگانندی رهوشی پهروهده وه سیستمی تازه ی خویندن و چۆنیه تی چاکسازی و په ره پیدانی.

2. له سه ر بنه مای ته م کۆرو کۆنفرانسه زانستی و تاییه تانه وه زاره ت به هاوکاری لایه نه پیوه ندیداره کان ستراتیژیه تیکی نیشتمانی زانستی و ئامانج پروون بۆ پیداچوونه وه و هه لسه نگانندن و ریفۆرمی به رده وام له سیستمی پهروهده له کوردستان ره نگریتژ بکات.

3. پیوسته وه زاره تی پهروهده به هاوکاری لایه نه پیوه ندیداره کان به تاییه ت

پهروهده و فیکرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
زانکوکان، دهزگهیه کی تاییه تمه ند بو به دوا داچوون و هه لسه نگانندی رهوشی
پهروهده و ناماده کردنی راپورتی گشتی و هه مه لایه ن به شیوه ی دهوری (نیوسال)،
یان سالانه) ده باره ی رهوشی پهروهده و سیستمی تازه ی خویندن و کیشکه کان و
رینگه و میکیانیزمه کانی چاره سه رکردنی پیک بهینیت.
4. پیوسته کار له سه ر هه ر شه ش به شه که ی پهروهده بکریت بهیه که وه، تا
به هاوسه نگی سیستمه که بو پیشه وه پروات: ماموستا کان، فیخووازان، پرؤگرامی
وانه کان، تیداره ی پهروهده، ژینگه ی فیرگه به هه موو به شه کانیه وه، سیستمی
پهروهده، واته شه وه ی هه ر پینج ره گه زه که ی پیشه وه بهیه که وه ده به ستیته وه.
5. پیشنیاز ده که یین که زانیاری و داتا کانی ناو شه م تویتینه وه یه و پروسه رنجی
لایه نه به شدار بووه کان له ماموستایان و لایه نه پهروهده ییه کان و فیخووازان به هه ند
وه ربگریت و کار له سه ر چاره سه ری شه کیشانه بکریت که له م تویتینه وه یه دا
ثامار ه یان پی دراوه، که زوره ی لایه نه کانی سیستمی خویندن ده گریته وه.

*هه ری می کوردستان - هه ولیتر/ نه ندازیاران
شه قامی 40 مه تری - ئوفیسی گشتی (KIHR)

له باره ی دارشتمنی ستراتیژی ته نیشتمانی بو راهینان و مه شقردنی ماموستایانه وه

د. نه حمه د قهره نی *

راهینان و مه شقردنی ماموستایان ته وه ریکی گرنکه له پرۆسه ی پهروه ده و فیږکردناو پیویستی به بهرنامه ریژییه کی توکمه هه یه، که ههردوو لایه نی پیش خزمهت و له کاتی خزمهتکردندا ده گریته وه. بویه کارکردن بو گه یشتن به نه نجامه کانی ته م مه به سته پیویستی به پلاندانانیکی دوو لایه نه یه، هه ر پلانیکیش پتر له لایه نیکی بگریته وه و له جیبه جیږکرنیشدا به چه ند قوناغیکدا تیپه ریپت ده که ویته نیو قالبی بهرنامه یه کی ستراتیژی و ده بیته له سه ر ناستیکی بالا بنه ما و پیوه ندییه کانی پته و بگرین. له م رووه وه راهینان و مه شقردنی ماموستایان به نه لقه یه کی هه ره سه ره کی داده نریته که ههردوو لایه نی پرۆگرامه کانی خویندن و ژینگه ی قوتابخانه ی ته ندروست پیکه وه ده به ستریت.

له دارشتمنی پلانیکی ستراتیژی ناوا گرنک و گشتگیږ که ههردوو لایه نی راهینان و مه شقردنی پیش و پاش خزمهتکردن بگریته وه و له هه مانکاتیشدا له هه موو کاره کانی دیکه ی پرۆسه ی پهروه ده دا چه قی ناوه ند بیته. نه وه ده که ویته نیو پلانه ستراتیژی ته کانی نیشتمانی که نیسته وه زاره تی پهروه ده ی حکومه تی هه رییم به په روژه وه کار له سه ر نه وه ته وه ره ده کات.

له سهروه ندى به جیگه یاندنی پلانیکى له م جوزه یشدا به پیویستی ده زانین هم چند تیبینیانه بجهینه روو:

1- ده ستنی شان کردنی نه و رکابه ریان هی ده بنه ریگر له به رده م لیها تووی و کارامه یی ماموستایانی راهاتوو به گشتی و ماموستایانی رانه هاتوو به تایبه تی و له سه ر هم مو ناسته کانی ناماده کردنیان، که ده توانین له چند خالی کدا کورتیان بکهینه وه، وه کو:

نا- لیکترا زانی په یژه ی فیږکردن به تایبه تی له نیوان قوناعی باخچه ی ساویان و قوناعی بنه رته ی که له زوربه ی ناوچه کانی هریمدا ژماره یان هاوسه ننگ نییه، هم مه ش ده بیته هو ی شه وه ی که مندالیکی ناماده نه کراو ده خریتته به رده م هم زمونی ماموستایان و کاریکی سه لبی ده کاته سه ر پره نسپیه کانی مه شق و راهینانی ماموستایان.

ب- که موکوری پیداویستی به کانی پولی خویندن، یان نه بوونی تاقیگه کانی زانستی له قوتابخانه که دا، هم مه ش له دوو لایه نه وه زیان به ریگه کانی وانه گوتنه وه ی ماموستا ده گه یه نیټ. له لایه که وه هاوئا هه نگی له نیوان ناوهر وکی بابه ته کانی کتیبی پروگرامی خویندن و چوینه تی پیشکه شکردنی وانه که تیکده چیت و، له لایه کی دیکه وه ماموستا ناچار ده بیټ شیوازی وانه گوتنه وه ی به ره و شیوازی تیوری بیات و تا راده یه کی زور له لایه نی پراکتیکی دوور بکه وته وه.

پ- باری نابووری زوربه ی خیزان و ته نانه ت بژیوی ژیان ماموستایانیش له ناستیکی باشدا نییه، که راسته وخو کار له پابه ندبوونی قوتابی به خویندنه وه، ههروه ها حاله تی دهروونی ماموستانیش له نیو پولدا بکات.

2- هه ماهه نگی له نیوان به رنامه ی خوله کانی راهینان و مه شق کردنی ماموستایان له گه ل ستراتیژی ته ی پرۆسه ی پهروه ده و فیږکردن له ولاتدا هه بیټ، بو شه ی وه کو دوو هیلی هاوته ریب و له سه ر یه ک ریازدا ته واوکاری یه کتر بن. بو نمونه پیوه ندیسه کی ته کنیکی و ته پستمولوژی له نیوان پروگرامه کانی کولیزو په یمانگه کانی ناماده کردنی ماموستایان و پروگرامه کانی خویندنی په یره وکراو له قوناعه کانی بنه رته ی و ناماده پیدا هه بیټ و، شه بو شاییه ی له نیواناندا هه یه که م بکریته وه، تا شه راده یه کی ماموستا وا هه ست بکات، که شه وه ی به شیوه ی تیوری له کولیزو په یمانگه کان ده خوینیټ، بنه مایه کی یارمه تیده ره بو شیوازی وانه گوتنه وه به ریوه بردنی پول و، به پراکتیکی شه زمونه که ی ده وله مه ندر ده کات.

پهروه ده و فیزکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

3- هه‌لسه‌نگاندنی سالانه‌ی ته‌دای ماموستا به‌پیتی پیوه‌ریک بیټ، که له‌گه‌ل جیبه‌جیکردنی ئامانجه‌کانی ئیستراتیژی‌ته‌ی پهروه‌ده‌یی یه‌کتر بگره‌وه. ته‌مه‌ش پیوستی به‌میکانیزمیکی ورد هه‌یه، که له‌ لایهن به‌پیوه‌به‌رایه‌ته‌ی قوتابخانه‌و یه‌که‌ی سه‌ریه‌رشتیارییه‌وه ته‌نجام ده‌دریټ، بو‌ته‌وه‌ی خاله‌ باشه‌کانی راهیتانی پیشتر به‌هیزتر بکرین و خاله‌ لاوازه‌کانیش چاره‌سه‌ر بکرین. له‌ هه‌ردوو حاله‌تیشدا خاله‌ لاوازه‌کان و خاله‌ به‌هیزه‌کان کو‌بکرینه‌وه‌و وه‌کو سه‌رچاوه له‌ به‌رنامه‌کانی داهاتوودا سوودی لی‌ وهر بگریټ.

4- پیوه‌ری هه‌لسه‌نگاندنی ماموستایان، ته‌نیا ده‌زگه پهروه‌ده‌یی‌ه‌کانی سه‌ره‌وه نه‌بن، به‌لکو راو بو‌چوونی قوتابیانیش به‌هه‌ند وهر بگریټ، به‌ تاییه‌ته‌ی له‌ توانای ماموستا له‌ سه‌رنج‌راکیشانی قوتابیان بو‌ وانه‌که‌ی و خۆشه‌ویسته‌کردنی قوتابخانه لایان. بو‌ ته‌م مه‌به‌سته‌ش هه‌ندیک رینمایی پهروه‌ده‌یی و به‌ شیوه‌یه‌کی زانسته‌ی دهر بچن، که ده‌نگی قوتابی کاریگه‌ری خۆی هه‌بیټ و، له‌ هه‌مان کاتیشدا ته‌و راپرسییه کار له‌ ئاست و پله و پایه‌ی ماموستا نه‌کات.

5- راهیتانی ته‌و قوتابیانه‌ی بو‌ پیشه‌ی ماموستایه‌ته‌ی ئاماده‌ ده‌کرین، یان ته‌و ماموستایانه‌ی له‌ کاتی خزمه‌ت‌کردندا به‌شداری له‌ خوله‌کاندا ده‌که‌ن، به‌رنامه‌یه‌کی هاوبه‌ش و تا راده‌یه‌کی زۆر ته‌واوکاری یه‌کدی بن، بو‌ ته‌وه‌ی مه‌سافه‌یه‌کی زۆر له‌ نیوان زانیاریه‌کانی ماموستای نوی‌ دهرچوو و ماموستای خاوه‌ن خزمه‌تدا دروست نه‌بیټ. لی‌ره‌دا خالیکی بنه‌ره‌ته‌ی دیته‌ پیشه‌وه که به‌پیتی پیوست ناوه ناوه خوله‌کانی ماموستایانی پیش خزمه‌ت له‌گه‌ل خوله‌کانی ماموستایانی له‌ خزمه‌تدان لیک بدرینه‌وه، بو‌ ته‌وه‌ی که‌لیتیکی پیشه‌یی له‌ نیوان هه‌ردوو لایه‌ندا دروست نه‌بیټ.

6- ئاماریکی گشتی به‌ ژماره‌ی سه‌رجه‌م ماموستایان ته‌نجام بدریټ، که به‌پیتی بروانامه‌ی دهرچوونیان پۆلین بکرین، به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه:

ئا- دهرچوونی ئاماده‌یی + خولی شیاندنی (3) یان (6) مانگی.

ب - = په‌یمانگه‌ی پیگه‌یانندی ماموستایان.

پ - = په‌یمانگه‌ی مه‌لبه‌ندی ماموستایان.

ج - = کۆلیزه‌کانی پشتیوانکراو (الکلیات المسانده) + خولی راهیتان.

چ - = کۆلیژی په‌روه‌ده (بنیات ، په‌روه‌ده زانسته‌یه‌کان، زانسته مرؤفایه‌تییه‌کان).

د - هه لگرانی پروانامه ی خویندنی بالا (دبلومی بالا، ماجستیر، دکتورا).
بۆ هه ر یه ک له م کۆمه لانه ی سه ره وه به رنامه یه کی راهینانی تایبته دابنریت، که به پپی پسروری و شوینی کارکردنیان سوودمه ند بیته. بۆ شه وه ی کارامه یی و شیانندی هه موو ماموستایان بگه یه نریتته ناستیکی هاوته ریب له گه ل گۆرانکارییه گشتیه کاندای که له پروگرامه کانی خویندندا ده کریت، هه ره ها له زۆر لایه نه وه پشت به ته کنۆلۆژیای پهروه ده یی ده به ستیت.

7- ده ستکاری له په یکه ره بندی ده زگه کانی راهینان و مه شق کردن بکریت، به شیوه یه ک که به پپی پیگه ی جوگرافی و ده سه لاتی به رپوه به رایه تی و ده زگه کانی پهروه ده یی ریگ بخرینه وه. بۆ نمونه پلاندانان و دارشتنی کاره ته کنیکیه کان له دیوانی وه زاره ت بیته. له به رپوه به رایه تییه گشتیه کانی پاریزگه کانیشدا په یمانگه ی بالا هه بن بۆ پیگه یانندی راهینه ری ماسته ر، له پهروه ده ی قه زاکانیش سه ته ریگی راهینان و مه شق کردن هه بیته. ئیجابیاتی ئه م سیستمه ییش شه وه یه، که :
ئا- ده ستنیشان کردنی ماموستایان بۆ به شداری پیکردن له خوله کان ئاسان ده بیته، چونکه هه ر ب. پهروه ده ی قه زایه ک زیاته ر زانیاری و شاره زایی له ژماره و ناستی ماموستایانی سنووری خۆی هه یه.

ب - له پرووی کارگیریه وه باشتر ده بیته، چونکه ها توچووی ماموستایان ئاسانتری لی دیت و، به شدار بوونیشیان مسۆگه رو بی گریتر ده بیته، ته نانه ت مه سرووفاتی خوله کانیش که متر راده وه ستیت.

پ - کار له ده وامی ماموستا ناکات و، بۆشایی له میلاکی قوتابخانه کانیشدا دروست نابیت، به تایبه تی ئه گه ر خوله که له ناکا و بو، له میانی رۆژانی سالی خویندندا ریگ بخریت.

8- مه به ست له پشوی هاوین، دابرا ن له پرۆسه ی پهروه ده نییه، به لکو ده کریت له و ماوه یه دا ئه رکه کانی ده ره وه ی وانه گوتنه وه به ماموستا بسپیرریت، بۆ شه وه ی کارامه یی له پیشه که یدا بنوینیت و بیته خاوه ن که سایه تییه کی به رده وام تامه زرووی راهینان و فیربوون بیته، له وانه :
ئا- به شدار بوون له خوله کانی راهینان.

ب - ریگخستن و سه ره ره شتی کردنی یانه کانی قوتابخانه به تایبه تی شه وانه ی له پرووی زانستی و هونه ری و وه رزشیه وه بایه خ به لایه نی داهینان و به هره ی قوتابیان ده ده ن.

پەرۆردە و فیکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012

پ - کاری خۆبەخش لە ژینگە کۆمەلایەتی پێگە جۆگرافی قوتابخانە کەیدا، کە تەواوکەری کارەکانی لیژنە دایکان و باوکانی بییت. ئەمەش وا دەکات کە قوتابخانە بییتە سەنتەریکی شارستانی بۆ ھۆشیارکردنەوی ھاوولتایان و بەرزکردنەوی ئاستی رۆشنیرییان و ھاندانیان بۆ کاری ھەرەوہزی و بێرکردنەوی دەستەجەمعی ھاوبەش و پابەندبوون بە یاساکانی رێکخستنی کۆمەل.

ج - بەشداریبوون لە گەشتی زانستی چ لە ناوہو، یان لە دەرہوہی ولات بییت، بۆ ئەوہی بازنە بێرکردنەوی مامۆستایان فراوانتر بییت و لە نزیکەوہ ناشنای سەرچاوەی زانیارییەکانیش بن.

9- دەبییت جەخت لەسەر ئاست و کارامەیی ئەو مامۆستایانەیش بکرییت، کە خولەکانی راھینان و مەشق کردن بەرپۆدەبن و وانە دەلینەوہ، ئەوانیش بەشداری لە خولەکانی راھینەری ماستەردا بکەن، یان بەشداری لە ئامادەکردنی لیکۆلینەوہ و تویژینەوہکانی تاییبەت بە پەرەسەندنی فیکرسوون و فیکردندا بکەن. ھەرہا پرۆگرامی خویندنی خولەکانیش بەردەوام نوێ بکریینەوہ.

لە ئەنجامی خستنەرووی ئەم خالای سەرہوہدا، گرنگی راھینان و مەشق کردن دەرہوہکەوہیت، کە چ رۆلینکیان لە دروستکردنی بنەماکانی پیشەیی و کارامەیی مامۆستادا ھەبە. بۆیە لە ھەر شوێن و کاتییدا کەسایەتی پیشەیی مامۆستا چەقی بنەرہتییە، کە ھەموو لایەنەکانی دیکە پڕۆسە پەرۆردەو فیکردن ھاوسەنگ دەکات.

*راویژکار لە دیوانی و مزارەت

له بهرهمی قوتابخانه کانی کوردستان

نیرگزه کانی قهلات

ئه فسانه و هه قایه تی کوردی

خستنه روو: پەرۆردە و فیکردن

ئهم ناوئيشانهی سه ره وه په رتوو کيکی سه د لاپه رهي قه واره مامنا و ندييه ژماره يه ک له قوتاياني کوليژي قه لا بۆ به ره داران به سه ره رشتي و ريکخستني ماموستا (حوسين ساير عه لي) ماموستاي زمان و ئه ده بي کوردی له کوليژي قه لا بۆ به ره داران ناوهرۆکه که يان کۆکردو و ته وه و سالی 2010 له سه ر ئه رکي و ه زاره تي په رۆردە ی حکومەتی هه ري می کوردستان چاپ کراوه.

سه ره تا ماموستا (ئامانج خزر ميرا و ده لي) به ري پوه به ري کوليژي قه لا بۆ به ره داران له ده ستپيکي کدا ئاماژه به وه ده کات که له پيناوي پيشخستن و به رودان به تواناي قوتاياني به ره دارو هه ولدان بۆ ده رخستني به ره ر شاراو ه کانيان کوليژه که يان به تيني کي زانستي و ئه ده بيانه هه ولي داوه هاني قوتاييه کان بدات که بابه تي زانستي و ئه ده بي سنووري وانه بريار له سه ر دراوه کان کۆبکه نه وه.

جه ختيش له سه ر ئه وه ده کاته وه که کتيبي نيرگزه کاني قه لات بيرۆکه يه کي بچووک بوو، ته نيا له چوارچيوه ي وانه کاني زمانی کورديدا بوو که ره سه ته کاني له لايه ن قوتايانه وه کۆکرايه وه ماموستاي زمانی کورديش به شيويه يه کي زانستيا نه سه ره رشتي کردو ده رکه وت که قوتايان کاري کي دلسۆزانه يان ئه نجام

پهروهه ده و فیترکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
داوه له سهه پيشنيازی ماموستای زمانی کوردی به په سندن زانرا بیرۆکه و پرۆژه که
بکریته سهه تايهک بۆ پرۆژه کانی داهاتوو. ئاماژه یش به وه دهکات که به په سندن
زانرا ئهم پرۆژه یه چاپ بکریت بۆیه له دوو توپیی ئهم پهرتوو که دا که وتوو ته
بهردهستی خوینهر.

هاوکات ماموستا حوسین سابیر عهلی ماموستای زمان و ئه ده بی کوردی له
کۆلیژه که له وته یه کدا ئاماژه به وه دهکات که ئه ده بی فۆلکلۆری کوردی سامانیکی
دهوله مهنده و په سه نی نه ته وه ی کورده و دیرۆکی کۆن و دووردریژی ولات و پروداوه
جۆراو جۆره کان ده گپیتته وه که به سه نه ته وه که مان هاتوون. جهخت له سهه نه وه یش
دهکاته وه که له ناو ئهم ئه ده به دا چه ندين به ره مه می فۆلکلۆری هه ن ده شین له ریزی
به ره مه مه ئه ده بییه فۆلکلۆرییه کانی مرۆقايه تی دابنرین. پاشان ئاماژه به وه دهکات
که ئه ده بی فۆلکلۆری کوردی له ئه فسانه و حه قايه ت و داستان و گۆرانی فۆلکلۆری
و شیعی فۆلکلۆری و په ندو مه ته ل و گالته و گه پ و شتی دیکه پیکدی و ئهم
پهرتوو که یش به ره مه می ئه فسانه و حه قايه تی کوردی له خو ده گریت.

پاشان به پشت به ستن به کتیب و سهه چاوه ی تايهت به فۆلکلۆر پیناسه ی
ئه فسانه و حه قايه ت دهکات و جیاوازی نیوان ههردووکیان ده خاته روو، تیشکیش
ده خاته سهه بیرۆکه ی پرۆژه که وه قسه له باره ی کۆکردنه وه ی به ره مه می ئه ده بی
فۆلکلۆری دهکات و زمانی ئه فسانه و حه قايه ته کان شی دهکاته وه.

ئاماژه به وه دهکات که ئه فسانه ژانریکی گرنگ و سهه ره کی ئه ده بی فۆلکلۆرییه و
له رووی کات و په یدا بو نه وه زۆر کۆنه و له فۆلکلۆری گه لاندای به به شیکی کۆن
داده نریت و سهه ره تایی په یدا بو نی بۆ سهه ره تایی بیرکردنه وه ی مرۆق ده گه ریته وه بۆیه
مرۆق له وه سهه ده مه کۆنه دا هه ولی داوه له چوارچیوه ی ئه فسانه دا پروداوه کانی
ده ورو بهر شی بکاته وه. شیکردنه وه که یش له سهه بنه مای زانستی نه بووه به لکو پتر
پشت به خه یالی له نا کاو ده به ستیت. به ره مه می ئه فسانه یش ته گه رچی له په گه زو
پروداوی واقعی خالی نییه به لام کرۆکی ئه فسانه هیزی پروداوی خه یالی و
نااساییه. بۆیه زۆریه ی ئه و پروداوانه ی ناو ئه فسانه ئه سته مه له ژیا نی واقعی دا
پروبه دن. زۆریه ی ئه و کارو کرده وانه ی پالنه وانانی ناو ئه فسانه ئه نجامیان ده دن هیچ
کۆت و به ندیکی کات و شوین و توانستی فیزیکی به بیان لی ناگرن و ئه سته مه له

پەروەردە و فيزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
ژيانى رۇژانەدا لەوئىنەيان پروېدات. بۇيە لە ئەفسانەدا دەشىت ھەموو شتىك
پروېدات.

كاتىك باسى ھەقايەت دەكات بە يەككە لە ژانرەكانى ئەدەبى فۆلكلورى
دەژمىرەت كە سەر بە كۆمەلە گشتىيەكەى چىرۆكەو خاوەن بنىاتىكى گىرانەويە و
كۆمەلەك رۇودا لەخۆ دەگرەت كە لەچارچىوئەى گرىيەك، يان گرىچنىكى
ديارىكرادا دەخولتتەو. ھاواكات ديارىكرەنى سەرەتاي سەرھەلدىنى ھەقايەت
كارىكى ئاسان نىيە. مېژووئەكى دوورو درىژى ھەيەو رەنگە سەرەتاي بۆ پىش
زايەن بگەرپتتەو بە درىژايى ماوئەى سەرھەلدىنىشى بنەماو پىكھاتەو ناوەرۆكى
خۆى پاراستوئەو لە شوئىنەك بۆ شوئىنەكى دىكە گۇرانكارى بەسەردا ھاتوئەو تا
ئىستەيش رەنگ و بۆنى رەسەنى خۆى لەدەست نەداو.

سەبارەت بە جىاوازى نىوان ئەفسانەو ھەقايەتەش دەلەت چەند جىاوازىيەك لە
نىوانىندا ھەيە لەوانەيش ئەفسانە لە ھەقايەت كۆنترەو بەرھەمى سەرەتاي ژيانى
مەرۆقە بەلام ھەقايەت بەرھەمى قۇناغەكانى دواترى مەرۆقە كە زۆر لە سەردەمى
ئەفسانە پىشكەوتووتتەو كەرەستەى ئەفسانە لە خەيال و پروپوچەو وەرگىراو
بەلام كەرەستەى چىرۆك (ھەقايەت) لە ژيانەو وەرەگرەت و ھەندىك جارەش لە
پرووى خەيالەو چىرۆكىش دەچىتتەو سەر ئەفسانە ئەگرچى خەيالەكەى چىرۆك
(ھەقايەت) زۆر لە ژيان دوور ناكەوتتەو.

لە پرووى كات و شوئىنەشەو لە بەرھەمى ئەفسانەيدا سنوور بەزىنەن و ھىچ
چارچىوئەكى سروشتى و فىزىكى نايانەستتتەو. بەلام لە ھەقايەتدا ھەردوو
يەكە بە شىوئەكى ئاسايى دەردەكەون و ھىچ بازدان و جىگۆرپىيەكى
ئاسايىيان لى ناپرەت.

بىرۆكەى پرۆژەكەيش بۆ مانگى ئادارى 2009 دەگرپتتەو كاتىك لە كۆلەزەكە
دەست بەكار بوئەو پىي باش بوئە لەگەل قوتابىياندا كارىك بكنە بە ھەردوو لا
بكرەت. ئەوئەش داواى لەقوتابىيانى پۆلى ھەشت كە ھەر يەكەو ئەفسانەيەك، يان
ھەقايەتەك لە كەسە نىكەكانى خۆيان كۆبەكەنەو، يان وەرەگرەن و چەند قوتابىيەك
كارەكەيان كەردو ھەر ھەفتەو دوو قوتابى بەرھەمەكەيان لە پۇلدا دەخوئىندەو
ناوەرۆك و اتا و مەبەستى بەرھەمەكە شى دەكرايەو. بۆ سالى خوئىندى 2009
- 2010 قوتابىيانى پۆلى ھەوت بوونە پۆلى ھەشت و ھەشتەكانىش بوونە نۆو

پەرورده و فيركردن _____ ژماره (8) سالى 2012
داواي له وانيش كرد نه فسانه و هه قايهت كويكه نه وه، نه وانيش كاريكي باشيان كرد
بزيه بيروكه ي خويندنه و هيان له ناو پۇلدا بۆ چاپ كردن گۆرا، مه به ستي نه وه و هيش
نه وه بوو كه روانگه ي قوتاييان له خويندنه وه وه بۆ كۆكردنه وه و ناماده كردن و
نووسيني به رههم بگۆرپت.

هه قايهته كانيش بريتين له: نازايه تي ژن و پياو: كۆكردنه وه ي باخان جه عفه ر،
ناشه وان: كۆكردنه وه ي عه بدولپر هه مان ئيبراهيم، نه همه دۆكه و فاتمۆكه: كۆكردنه وه ي
هيدي وه لي، نه و پاشايه ي بووه مه يته ر: كۆكردنه وه ي سۆز فارووق، بزني نازاد
كراو: كۆكردنه وه ي يارا محمه د، بوويه پاريزگار، به لام نه بوويه پياو: كۆكردنه وه ي
ناسكه عه لي، جه ژني شه ره ناو: كۆكردنه وه ي رۆژ مسته فا، حه سه ن ترسنۆك:
كۆكردنه وه ي سوبحاني شه يووب، ريسوي و قافه ي خوشتران: كۆكردنه وه ي ره گه ز
جه وه ره ر، سه پان و گۆزه كه ي: كۆكردنه وه ي محمه د شه هاب، سه رمه ند: كۆكردنه وه ي
حه نان هادي، سورمي و خورشيد: كۆكردنه وه ي دارا دلشاد، سي كۆسه كه:
كۆكردنه وه ي ره گه ز جه وه ره ر، شازي: كۆكردنه وه ي حه نان هادي، شيرو مروقه:
كۆكردنه وه ي شوان سيروان، فاتمۆكه: كۆكردنه وه ي سۆما رۆسته م، فه ره ج:
كۆكردنه وه ي ساوين سامان، قادري ژه هر خواردوي و ديو خواردوي: كۆكردنه وه ي
مازن هه ياس، كاسه ي دار: كۆكردنه وه ي ناسكه عه لي، كه چه ري روو ره ش:
كۆكردنه وه ي عه لي سه رمه د، كه ري دويني و شيرو شه مرۆ: كۆكردنه وه ي غه سان
فارس، مه ليك محمه د: كۆكردنه وه ي زه رده شت جه مشيد، يه ختياره ك گورگ
خواردوييه تي و باوكيشم ديار نييه: كۆكردنه وه ي يارا محمه د.

كۆكردنه وه ي نه و چيروك و هه قايهته فۆلكلوريانه و چاپكردنيان له دوو توپي نه و
په رتوو كه دا له سينگي نه و كه سانه ي شه زبه ريان كردوون ده رده هينيپت و له بزربوون
و فه وتان رزگاريان ده كات و كه ليپنيكي ديكه له كتيبخانه ي كوردي پر ده كاته وه و
خوينه رانيش سوودي لي و هه رده گرن، نه و چيروك و هه قايه تانه يش مه به ستيكي
كۆمه لايه تي و مرۆبي له خۆده گرن و مرۆق فيري په ندو نامۆزگاري ده كه ن و هه نديك
له و به سه رهات و رووداوانه ده گيپنه وه كه زۆر جار له ژباني رۆژانه دا روويان داوه و
بوونه ته جيبي په ندو نامۆزگاري.

پروښه‌ی خویندنی ته‌هلی له ههریمی کوردستان

نا: پهروهده و فیږکردن

پیشه‌کی

به‌پیی یاسا ره‌چاوه‌کان که‌رتی تایبته ده‌توانیت باخچه‌ی ساوایان و فیږگه‌ی ته‌هلی دامه‌زړینیت، ته‌وه‌یش به‌پیی ماده‌ه‌ژده‌ی یاسای و‌ه‌زاره‌تی په‌روهده ژماره (4)ی سالی 1992 که ده‌قه‌که‌ی ده‌لیت: (فیږگه‌یه‌کی ته‌هلی یان بیانی یان باخچه‌ی ساوایان دانامه‌زړینیت یان دروست ناکریت، ته‌نیا به مؤله‌تیکی نووسراو نه‌بیت به‌پیی ته‌و مهرجانه‌ی که و‌ه‌زاره‌ت ده‌ست‌نیشانیان ده‌کات و له کاتی نوئ کردنه‌وه‌ی مؤله‌تی فیږگه‌که‌دا ده‌بیت بوونی ته‌و مهرجانه ره‌چاوبکریت که له‌و سیستم و رینمایبانه‌دا ده‌ست‌نیشان کراون که و‌ه‌زاره‌ت له‌و باره‌وه ده‌ریانده‌کات).

لیږه‌وه ده‌ده‌که‌ویت که فیږگه‌ی ته‌هلی به‌پیی مهرج داده‌مه‌زړیت و و‌ه‌زاره‌تی په‌روهده له‌ چوارچپوه‌ی نوئ کردنه‌وه‌ی مؤله‌ته‌وه به شیوه‌یه‌کی ده‌وری سه‌ره‌رشتی ته‌و فیږگانه ده‌کات. ته‌و شته‌یش پال به دامه‌زړینه‌رانه‌وه ده‌نیت ده‌ست‌پیش‌خه‌ری بکه‌ن و ته‌م فیږگانه دابه‌زړین خزمه‌ت‌گوزاری گشتی پیش‌که‌ش بکه‌ن و به‌ دوای قازانجیشدا بگه‌رین، بویه ژینگه‌ی گونجای ته‌و دوو فاکته‌ره‌یش

پەروەردە و فېرکردن _____ ژمارە (8) سالى 2012
سەقامگىرى سىياسى و پەرسەندى كۆمەلەيەتى بەرچاۋو بوژانەۋەدى ئابورىيە،
ئەۋەش لە ھەر يىم دۋاي سالى 2000 ھاتە ئاراۋە، بۆيە بە پىي جىاۋازى ئەۋ
ماۋەيە، دەبىنن كە بەشدارى كىردنى كۆمەلەي مەدەنى لە پەرسەندانى پىرسەي
فېرکردن لە ھەر يىم بە شىۋەيەكى باشتر بوژاۋيەۋە، چۈنكە لە ھەر سى پارىزگەي
(ھەۋلىر، دەۋك، سلىمانى) پىر لە (45) فېرگەۋ پەيمانگەۋ نىكەي (92) باخچەي
ساۋايانى ئەھلى ھەن و زۆرىشيان فېرگەي سەرتاسەرىن و دەۋاميان تىدا لە
باخچەي ساۋايانەۋە دەست پى دەكات و تا ئامادەي بەردەۋام دەيىت.

بەنەما تەكنىكىيەكانى فېرگە ئەھلىيەكان

- خەسلەتەكانى ئەم فېرگانەش كە يارمەتى ئەۋەدى داۋان رۋويان تى بىر تىن لە:
1. ۋەزارەتى پەروەردە كىرى خۈيىندى فېرخۋازان لەم فېرگە ئەھلىيە دەستنىشان
دەكات پاش لىكۆلىنەۋەدى داۋاكارى لايەنى بەرانسەر لە رۋوي جۆرو شوپىن و
خەسلەتەكانى فېرگەكەۋ مەۋداي گونجاۋى لەگەل ژىنگەي فېرکردن و قۇناغى
خۈيىندن تىياندا. بۆ نمۇنە كىرى تۆمارکردن لە فېرگەي نىۋەۋەلەتى شويفات كە
سىستىمىكى پىشكەۋتۋوي جىھانى ھەيە (\$3500)، لە كاتىكدا لە فېرگەي
ئەتەس - ھەۋلىر (1000000) يەك مىليۇن دىنارى عىراقىيە، كە دەكاتە
(\$830)، ھاۋكات ۋەزارەت چاۋدىرى دەۋامى رۆژانە دەكات كە بەشىكە لە
سەپەرشتى و چاۋدىرى و بەدۋاداچۋونى بەردەۋام.
  2. بايەخ بە ژىنگەي فېرکردن دەدات ھەر لە دەستەبەر كىردنى پىداۋىستىيەكان و
ھۆكارە يارىدەدەرەكانى فېرکردنەۋە بگرە ۋەك تاقىگەۋ تەكنەلۆژىيە نۋىي فېرکردن
و گۆرەپان و كافىتېرىياۋ ھۆكارەكانى گۋاستنەۋە، تا دەگاتە پىداۋىستىيەكانى
فېرخۋازان ۋەك ئاۋى پاك بۆ خۋاردنەۋەۋ ساردى و گەرمى و رۋوناكى و تەختى
پشۋوبەخش بۆ دانىشتن.
  3. پىۋەندى پۆزەتىقانى نىۋان بەرپىۋەبەرايەتى فېرگەۋ داىك و باۋكانى فېرخۋازان
بە ھۆي كۆبۈنەۋەدى ۋەرزى و نامە ناردن لە رېگەي پۆستەۋ سەردانەۋە.

پهروهده و فيركردن ————— ژماره (8) سالی 2012

4. كه سانیکی فیركاری کارامه هه لده بژیړیت، كه بتوان شیوازی نویی فیركردن به کار بهینن کاریکی وا بکهن فیرخواز بیته ته و هری پرۆسه ی پهروهده کردن، نه مه ییش وا ده کات فیرخواز هه له فیرگه که بکات و تاره زووی بۆ دريژهدان به خویندن له و فیرگه یه دا پتر ده کات.

5. فیرگه نه هلییه کان هه مان پرۆگرامی پیړه و کراوی فیرگه حکومیه کان به کار ده یینن، به لām له هه لېژاردنی نه و زمانه نازادن وانیه پی ده گوتريته وه، بویه پیو یسته کتبه کانې پرۆگرامی خویندنې هه ریم و هریگيړن و به خوړایي به سهر فیرخوازاناندا دابه ش بکهن له بهر نه وهی نرخی نه و کتبیانه پیسه کی له گه ل نه و پره پاره یه دا ژمیرواره که بۆ تو مارکردنی سالانه و هره گيړیت. هاوکات فیرگه ی نه هلی هیه تو مارکردنی تیدا له گه ل پیو یستییه کانیدا به خوړایي، به لām مه رجی تاییه تی بۆ و هرگرتن هیه که پشت به نره و تاقیکردنه وه ده به ستیت، وهک (نامادیی ناسوی میلی له سلیمانی) ی سهر به ریخکراوی په ره سیلکه ی سویدی و (فیرگه ی نامادیه ی نیوده و له تی دهوک) ی سهر به مه ترانییه ی کلدانی له نامیدی و کولیژی هه له بجه ی شه هیدی سهر به کۆمپانیای فزله ی تورکی و نامادیه ی شه هید جه بار سهر به ریخکراوی پاراستنی مندال له کوردستان ...

6. فیرخوازی فیرگه نه هلییه کان هه مان تاقیکردنه وه نیشتمانی و وه زارییه کانې پیړه و کراوی فیرگه حکومیه کان ده یانگريته وه، له کاتی هه لسه نگانندی سالانه ی ناکامی تاقیکردنه وه کانې پوله کۆتایی هاتووه کان، فیرگه نه هلییه کان له ریزی فیرگه پیسه نگه کان دین که ریژه یه کی بلندی نره یان به ده ست هیناوه، نه مه ییش لایه نیکی گرنکه یارمه تی نه وه ده دات فیرخوازان پتر روو له و فیرگانه بکهن و ناوی خو یانی تیدا تو مار بکهن.

7. وه زارته ی پهروهده له چوارچیوه ی چهنده مه رج و پیوه ری دیاریکراوه وه هانی فیركردنی نه هلی ده دات، نه ویش بۆ نه وهی نه م نه زمونه پهروهده ییه به هزرو تاقیکردنه وهی نه و تو ده و له مه ند بکریت له ناوخوی ده و روبه ری به خپوکارانی فیرخوازان و ریخکراوه کانې کۆمه لگه ی مه ده نییه وه هه لقا لاییت، ههروه ها سوود له تاقیکردنه وه کانې ولاتانی دیکه و هره گيړیت سه باره ت به و فیرگانه ی سهر به کۆمپانیا پهروهده یی و ریخکراوه کانې فیركردن یان له لایه ن نه و کۆمپانیا و ریخکراوانه وه پاره یان بۆ ترخان ده کریت، که شاره زاییه کی جیهانیان هیه و

پهروهه و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
فیرگه و زانکۆییان له دهیان ولات ههیه وهك كۆمپانیای فزاله ی تورکی که دهستپیشخه ری کردو فیرگه ی له زۆر له پارێزگه کانی هه ریم و عیراقیش کرده وه و زانکۆیشی له هه ولیتر ههیه. ههروهها کۆمپانیای فرۆبل که شهیش دهستپیشخه ری کردو فیرگه ی نیوده وه له تهی شویفاتی له پارێزگه ی هه ولیتر و سلیمانی و زانکۆی پسپۆری له هه ولیتر کرده وه.

8. فیرگه شه هلییه کانی بهرپرسیاریه تهی فشاری زۆری ژماره ی فیرخوازان له سه ر وهزاره تهی پهروه ره وه فیرکردنی بالا و توێژینه وه ی زانستی که مه تر ده کاته وه که خویندنی ته وزیمی دهیانگرتته وه، یان فیرخوازانی قۆناغی ناماده بی که داواکاری پێشکەش ده که ن له په یمانگه و وزانکۆکان وه ربگیرین، له وه پروه وه ژماره ی فیرخوازانی فیرگه شه هلییه کان له سالی خویندنی 2010 - 2011 ته نیا له هه ریم (12937) فیرخوازی کور و کچ بوون. ژماره یه کی هاوچه شنی شه وانه ش هه بوون که زۆربه یان کۆلیژو به شی زانستی یان تیدایه که نیشتمانی ش زۆری پیویست به و پسپۆریانه یه. شه م پشتیوانیه مادی و ته کنیکیه یه ش له کاتی کدایه که هاوکاته له گه ل ته نگژه ئیداری و هونه ریه کان که وهزاره تهی پهروه ره وه وهزاره تهی خویندنی بالا و توێژینه وه ی زانستی له رووی ژماره که می ته لارو که می ته کنه لوژیای فیرکردن و که می دهسته بهرکردنی وه رشه ی کارو کردنه وی خول له سه ر ئاستی مه شق و راهیانی مامۆستایان و مامۆستایانی زانکۆه وه پیدای تیده په رن.

رۆلی کۆمه لێ مه ده نی و که سانی خیرخواز

له پێشخستنی سیستمی خویندنی شه هلی

جگه له لایه نی ته واوکاری له به شداری ته واوی کۆمه لگه ی مه ده نی له دامه زانندی فیرگه و به رپوه بردنیان، لایه نی دیکه هه ن به شداری یان تیدا ده کات و رۆلیکی کاریگه ری له به رپوه بردن و په ره پیدانی پرۆسه ی پهروه ره ییدا هه یه، له وانه ش:

1. دروستکردنی فیرگه یه که به پی خه سه له تهی پیوانه بی له لایه ن ریکخواه کانی کۆمه لێ مه ده نی و که سانی خیرخواز له رۆله کانی ولات و خه لکی ده ره وه و

- پەروەردە و فیکردن ————— ژمارە (8) سالی 2012
 رادەست کردنی وەزارەت، خۆی لە خۆیدا بەشدارییەکی کاریگەرە، وەک ئەو
 نموونانەی خوارەو:
- 1- دروست کردنی قوتابخانەیەکی (6) پۆلی لەلایەن خێرخواز (حاجی مەسعود) لە
 گوندی کەلەکین لە سنووری پەروەردە دەشتی هەولێر.
  - 2- دروست کردنی قوتابخانەیەکی (6) پۆلی لە گوندی کەرە سۆر لە سنووری
 پەروەردە بەردەرەش لەلایەن کۆمپانیای (UB).
  - 3- دروست کردنی قوتابخانەیەکی (12) پۆلی لە قەزای زاخۆ لەلایەن کۆمپانیای
 (UB).
  - 4- دروست کردنی قوتابخانەیەکی (18) پۆلی لەلایەن خێرخوای کوییتی (محمد
 ناصر) لە سنووری پەروەردە هەولێر.
  - 5- داڕێژکردنی بری (150) سۆپای نەوتی بە بری (25000) هەزار دۆلار
 لەلایەن خێرخواز (جواد القصاب).
  - 6- داڕێژکردنی (60) لاپ تۆپ و (10) کامیۆ بەسەر قوتایییە بەکەمەکانی
 شاری هەولێر لەلایەن کۆمپانیای سینک.
  - 7- داڕێژکردنی بری (60000) هەزار جانتا و سییتی پەراو لەلایەن دەزگەی
 خێرخوای بارزانی لەگەڵ دەستپێکی سالی خۆیندنی (2010-2011) —
 (2011-2012) لە قوتابخانەکانی هەریمی کوردستان.
  - 8- داڕێژکردنی (425) بەشە خۆراک و جلوبەرگ بەسەر قوتابخانەیەکی لە
 پارێزگەی هەولێر لەلایەن دەزگەی خێرخوای بارزانی.
  - 9- بەرپێر دکتۆر (محەمەد سدیق) خانووی تاییبەتی خۆی لەگوندی نۆغەرانی
 پیشکەش بە وەزارەتی پەروەردە کرد بۆ ئەوەی بکریت بە قوتابخانە بۆ منداڵانی
 گوندی نۆغەرانی.
  - 10- دروست کردنی قوتابخانەیەکی (18) پۆلی لەلایەن ولاتی کویت لە سنووری
 پەروەردە هەولێر.
  - 11- دروست کردنی قوتابخانەیەکی (4) پۆلی لە گوندی بلاغ لە سنووری
 پەروەردە هەولێر لەلایەن خێرخواز خاتوو (نارین سەعید) بە گۆژمەیی
 (40,000,000) ملیۆن دینار.

- پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- 12- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له گوندی ههلهجهی بچووک له لایهین خیرخواز دکتۆر عوسمان.
- 13- له قهزای میترگهسۆر قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له ژێر دروست کردن دایه له لایهین خیرخواز (فارس عهبدووللا) به گوژمههی (260,000,000) ملیۆن دینار.
- 14- له قهزای میترگهسۆر قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له ژێر دروست کردن دایه له لایهین خیرخواز (عبدالمناف محمد سلیم) به گوژمههی (204,000,000) ملیۆن دینار.
- 15- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له باتوفا له سنووری پهروهدهی دهۆک له لایهین کۆمپانیای (UB).
- 16- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له قههرداغ له لایهین کۆمپانیای خاوی.
- 17- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (12) پۆلی له سنووری پهروهدهی دهشتی ههولێر له کۆمه‌لگه‌ی شایس له لایهین خیرخواز (هیرش تهیار) خاوه‌نی کۆمپانیای (77).
- 18- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له هه‌له‌بجه‌ی شه‌هید له لایهین خیرخواز (حاجی محمه‌د بامۆکی).
- 19- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (12) پۆلی له سنووری پهروهدهی سلیمانی له لایهین کۆمپانیای میران.
- 20- دروست کردنی قوتابخانهیه کی (6) پۆلی له سنووری پهروهدهی سلیمانی له لایهین کۆمپانیای میران.
- 21- دروست کردنی دوو باخچه‌ی ساوایان له سنووری پهروهدهی سلیمانی له لایهین خیرخوازیکی خه‌لکی سلیمانی.
- 22- نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی دوو قوتابخانه له‌گه‌ڵ دابینکردنی که‌لوپه‌ل له سنووری پهروهدهی ههولێر له لایهین چهند که‌سایه‌تییه‌کی ناسراوی کوردستانی باکوور.
- 2- ده‌سته‌به‌رکردنی ئامیتری فیرکردن بۆ فیرگه‌یه‌کیان ژماره‌یه‌ک فیرگه له لایهین کۆمپانیا نه‌هلییه‌کان و ریک‌خراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نییه‌وه ده‌ستپیشخه‌رییه‌کی باشه بۆ یارمه‌تیدانی که‌رتی پهروهدهی حکوومی، وه‌ک کۆمپانیای (ACC) ی

پەروەردە و فېزىكىدىن _____ ژمارە (8) سالى 2012
ئىلىكتىرونىيات و كۆمپانىيائى بەكاو كۆمپانىيائى قۇنتىراتى سىنىك و رېئىكخراوى
بلاوكردنەوئى رۇشنىبىرى ياسابى ئەنجامىيان داو ئامبىرى لاپتۇپ و كۆمپىيوتتەرىيان
بەسەر ھەندىك لى فېرگەكانى ھەولېردا دابەش كىرد، ھەروھە گرووپى
كۆمپانىيائى سەدەف پېداوئىستى وەرزشى و يارى بەسەر فېرگەكاندا دابەش كىرد،
ھەروھە كۆمپانىيائى دىكەى ئەھلى و رېئىكخراوى كۆمەلى مەدەنى يارمەتى دىكە
بەسەر فېرگەكاندا دابەش دەكەن.

3. بەشدارى كىردن لى ئەنجومەنەكانى باوكان و مامۇستايان و ھارىكارى كىردىيان
لەگەل بەرپۇتەبەرايەتى فېرگەكەدا بۇ ئەوئى ئاگەدارى دەوامى مندالەكانىيان بىن و
بەسەر ھەر كۆسپىكدا زال بىن ئەگەر ھەبوو. ئەو ئەنجومەنەئىش بەپىتى سىستىمىكى
تايىبەت رىك خراوئى بەشىكى كارىگەرى پىكھاتەى ھەر فېرگەيەكە.

4. ھەندىك كۆمپانىيائى راگەياندىن و رېئىكخراوئى كۆمەلى مەدەنى كىتەرىكى
زانستى يان رۇشنىبىرى يان وەرزشىيان لى نىوان كۆمەلىك فېرگەدا رىك خىست وەك
ئەوئى رېئىكخراوى پىكەوئى بۇ پاراستنى مرۇف و ژىنگەو كۆمپانىيائى كۆكا كۆلا
كىتەرىكى تۇپى پىيان بۇ زۇر لى فېرگەكان لى پارىزگە جۇراو جۇرەكاندا رېئىكخىست.
يان رېئىكخىستى گەشتى زانستى بۇ خويىندكارانى كۆلپتەكان بۇ ناوچە شوپنەوارى و
گەشتوگوزارىيەكان وەك ئەوئى كەنالى ئاسمانى زاگرۇس دەيكات. يان پىشكەش
كىردى پىرۇگرامى ھوشياركىردنەوئى ئاراستەكارى جەماوئى سەبارەت بەو بابەت و
پىسانەى پىئەندىيان بە پەروەردەو فېزىكىردنەوئى ھەيە ئەوئىش بۇ يارمەتىدانى لايەنە
پىئەندىدارەكان وەك دەزگەكانى راگەياندىنى ئەھلى ئەنجامى دەدەن، ھەر ھەموو
ئەمەئىش دەبىتتە ھۆى سووك كىردى ھەندىك بارى دارابى لى سەر شانى دەزگە
پەروەردەبى و زانكۆكان.

ئەو كېشەو كۆسپانەى

ئە فېرگە ئەھلىيەكاندا ھەن

1. نەبوونى ياسايەكى سەرتاسەرى و گىشتىگىر كە چۆنىەتى بەشداربوون و
بەشداربىكىردنى رېئىكخراوئى كۆمەلى مەدەنى و كەسايەتتە خىرخوازەكان لى
پىرۇسەى فېزىكىردندا رىك بخت، چ لى رووى كىردنەوئى فېرگەى تايىبەت و

پهروه ده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

به پرتوه بردنیه وه، یان یارمه تیدانی فیترگه و دهزگه حکومیه کانی فیترکردن له سواری دروستکردنی ته لاری فیترگه و دهسته بهرکردنی پیداویستی و ئامیره ته کنه لوژییه کان و ریکخستنی پیشپرکینی زانستی و وهرزی و کات به سه برردن بۆ فیترخوازان. له کاتی ناماده کردنی ئهم بابه ته یاسه یه کی تاییهت به خویندنی ئه هلی له په رله مانی کوردستان گفتوگۆی له سه ر ده کراو په سه ند کراو به م نزیکانه ش دهرده چیت، دهقه کهیشی له یه کیک له ژماره کانی داها تووی گۆقاره که ماندا بلاوده کریتته وه.

2. پابه ندنه بوونی هه ندیک له فیترگه ئه هلییه کان به و رینماییه وه که له وه زا ره تی پهروه ده وه دهرچوونه و خۆدزینه وه له جیبه جیترکردنی ئه و مه رجانیه له نیوان هه ردوو لادا له سه ریان ریککه وتوون کاتییک مۆله تی فه رمییه ان بۆ کردنه وه ی فیترگه که وه رگرتوه.

3. گو مان کردنی هه ندیک له هاوولاتیان به راستگۆیی فیترکردن له و فیترگه ئه هلییه نه دا چونکه پروا به و پروا نامه ناکه ن که ئه و فیترگانه ده یانده ن یان ری دان به فیترخواز خۆی بۆ فیترگه حکومیه کان بگۆییتته وه یان به پچه وانه وه، سه رچاوه ی ئه و ترسانه ش زۆر جار له وه وه دیت که لای خه لکی وا لیک ده دریتته وه که زۆرتر ئه و فیترگانه له پیناوی قازانج کردندا کراونه ته وه وه هه ندیک وه ک پرسیتیکی بازرگانی دوور له بنه ما مه عرفی و پهروه ده ییه کان ده یقۆزنه وه.

4. نه بوونی ئه نجوومه نگه لیکتی پاریژکاری که دهسته لاتیکی زانراویان هه بیته بۆ هه ماهه نگی نیوان که رتی تاییهت و دهزگه پهروه ده ییه کان، به تاییهت له مه ر فیترگه پیشه ییه حکومیه کان که ری به فیترخوازه کانی خۆی نادات خولی هاوینه له کارگه و کۆمپانیا ئه هلییه کاندا په ره کتیزه بکه ن بۆ ئه وه ی شاره زایی تیوری خۆیان تیکه ل به پسپۆری په ره کتیکی بازاری کار بکه ن. ئه مه ش که لینییک له نیوان کادیرانی مامناوه ند له فیترگه پیشه ییه کان و له نیوان پیوستیه کانی بازار له کریکارانی ته کنیکی دروست ده کات. ئه مه ش ده بیته هۆی ئه و فاکته ره ی له زۆر ولاتی دواکه وتوودا باوه ئه ویش ئه وه یه: که زۆربه ی ئه وانیه ی کار ده که ن نه خوینده وارن و زۆربه ی دهرچووه کانیش بیکارن و به دوای کاردا ده گه رین.

5. نه شیوا ی هه ندیک ته لاری باخچه ی ساوا یان و فیترگه کان له رووی رووی و دیزاینه وه بۆ فیترکردن، به تاییهتی ئه وانیه ی به کرئ گیراون که مه رچی ته ندروستی

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره (8) سالی 2012
و پهروهدهییان تیدا نییه. چونکه هۆلی تهواویان تیدا نییه که پیوسته منداڵ له
هر یه که یه کدا چالاکییهک نه نجام بدات له وه که ی دیکه جیاواز بییت وه هۆلی
تاییهت به یاری و هۆلی لم و هۆلی دانیشتن .. ههروهها سه بارهت به ته لاری
فیترکه کان نهوانه ی گۆره پان یان باخچه یان تاقیگه یان توالتییان تیدا نییه .. که بو
کەشی خویندن و ژماره ی فیترخوازان بشییت.

پیشنیازو چاره سهر

1. دهرکردنی یاسای نوێ پیوهندی پوزه تیقانه ی نیوان کهرتی تاییهت و ده زگه
پهروه ده ییه حکومیهه کان ریک بجات، تییاندا هاوسهنگی په سهندی نیوان
مافه کانی دامه زرینه رانی فیترکه نه هلییه کان و به رزی کوالیتی فیترکردن له رووی
نه و مه رجانه وه که له نیوان ههردوو لادا له سه ریان ریککه وتوون له گه ل به رده وامی
به رپوه چوونی پرۆسه ی فیترکردن له و فیترگانه دا دهسته بهر بکات.
2. کارکردنی سیستمی نه نجومه نه کانی به خپوکه رانی فیترخوازان و مامۆستایان و
په ره پیدانی به شیوه یه که له گه ل ره وشه نوییه کانی کۆمه لدا بگونجییت، به تاییه تی
که ده وامی فیترخوازان له و فیترگانه ی به نۆره ده وامیان تیدا ده که ن کورته، نه وه ییش
فیترخواز ناچار ده کات زۆر له نه رکه کانی خۆی له ماله وه ته و او بکات، نه وه ییش
پیویست به به دوادا چوون و ناراسته کردنی به رده وام هه ییه له لایه ن خیزانه وه به
هاریکاری کردن له گه ل فیترگه دا، ناشییت نه م پرۆسه یه ییش به شیوه یه کی دروست و
پهروه ده یی له ریکه ی یه ک کۆبوونه وه یان دوو کۆبوونه وه ی وه رزی له سالی کدا
جیبه جی بییت که ره نگه هه ندیک له به خپوکه رانی فیترخوازان نه توانن له و ماوه
دیاریکراوانه دا پابه ندی بن.
3. له بهر نه وه ی نه نجومه نی مامۆستایان به سه رۆکایه تی به رپوه بهر بالاترین
دهسته لاتی پهروه ده ییه له فیترکه دهسته لاتی هه ییه به پیی سیستمی کی په سه ندرکراو
له لایه ن نه نجومه نی وه زیرانه وه، بویه باشترا وایه نوینه ری به خپوکه رانی فیترخوازان
تییدا نه ندام بییت، بو ته وی هه مووان ناگه داری نه و رووداوانه بن له فیترکه که دا روو

پهروه ده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

دهه دن له لایه ک و له لایه کی دیکه وه بینه به شیک له و بریارانه ی که بو سه رختنی پرۆسه ی کارگیر ی و ته کنیکی و سه رپه رشتی کردن و ه رده گیرین.

4. رۆلی فیرکه نه هلییه کان نه وانه ی له روی کارگیر ی و پهروه ده ییه وه پیشه ننگن له رینگه ی به دوا داچوون و سه رپه رشتی و ئاراسته کردنی نو سراوی ریزو سوپاسه وه هه لده سه نگیریت هه رکه پیویست بو، بو نه وه ی نه و گومانه بی بنه مایه لای هه ندیک که س پره وینریتته وه که نه م فیرگانه فه رمی نین و پاشه رۆژی فیرخوازیان تیدا ده ستبه ر ناکریت له روی نه و بر وانه وه که و ه ریده گریت.

5. ری به خا هه نکاره کانی بازار بدریت راسته و خو به شدار ی له مه شق و راهینانی فیرخوازیاندا بکه ن، بو نه وه ی فیرخوازیان به شیوه یه کی پره کتیک ی باشتر سوود و ه ربه رگن و هه لیان له به رده مدا بره خسیت نه و پیشه یه هه لبه ژیرن که پاش ده رچوون بو یان ده شییت.

6. راگه یان دنی پهروه ده یی نه لقه یه کی گرنگه بو پته و ترکردنی پیوه ندی سی قو لی نیوان فیرکه و خیزان و کومه ل، راپه راندنی رۆلشی له سه ر توانا بوونی پته و وکردن و په ره پیدانی نه و هاوسه نگییه ده وه ستیت. به پاراستنی نه و هاوسه نگییه ش هوشیاری پهروه ده یی له نیوان که رتی تاییه ت به به شداریکردن له پیششکه ش کردنی خزمه تگوه زارییه پهروه ده ییه کان په ره ده ستینیت. هاوکات خیزانیش هاریکاری خو ی له گه ل فیرکه دا په ره پیده دات به وه ش نه رکی بنه ره تی په یامی وه زاره تی پهروه ده مه به ستی خو ی ده پیکیت.

7. پیکهینانی نه نجوومه نگه لی راویژکاری نه هلی به پی یاسا ریکه خراییت و له سه ر ئاستی فیرکردنی گشتی و فیرکردنی پیشه یی و فیرکردنی بالا بیت به فیرکردنی ته قه نی و تو یژینه وه ی زانستیشه وه، بو نه وه ی نه م نه نجوومه نانه له لایه که وه بتوانن فیرکه و په یمانگه و زانکو نه هلییه کان به رپوه به ن و له لایه کی دیکه وه بینه نه لقه ی پیوه ندی له نیوان نه م ده زگه یانه و ده زگه حکوومییه کاند، به هاریکاری هه ردوو لایش پیویستی بازار له و پسپوریانه دا بین ده کریت که پیویستی پییانه و سوود له و شاره زایی و پسپوری و هزرانه و ه رده گیریت له بازار هه ن و له بواری تو یژینه وه ی زانستیدا وه به رده هینرین.

ریکخستنی سیستمی

خویندنی نه هلی نه کوردستان

له پیناو ریکخستنی خویندنی نه هلی و چاره سه رکردنی نه و کیشه و کوسپانهی که ریگری له په ره سه نندیان ده که ن، وه زاره تی په روه دهی حکومه تی هه رییم نه م سیستمی خواره وهی ده رکردوه وه له (2010/7/25) هوه جیبه جی کراوه:

ماده ی په که م: (دروشی خویندنی نه هلی)

وه زاره تی په روه ده پیداو سیستیه کانی خویندن بو هه موو قوتایییه که دابین ده کات به پی نوانا و به بی جیاوازی و ریگه ش به که رتی تاییه ت ده دات که له پرۆسه ی په روه ده و فیترکردن به شدار بی ت به مه رجیک نه و قوتابخانه ییه دی کاته وه له هه موو روویه که وه نمونه یی بی ت و سه روه وهی کوردستان بیاریزی ت .

ماده ی دووهم: (بنه مای یاسایی)

نه م ماددانه ی خواره وه له یاسای هه موو کراوی وه زاره تی په روه ده ژماره (4) ی سالی 1994 دا.....

1- ماده ی پینجه م - برکه (7) نه مه ده قه که یه تی: "سه ره رشتی کردنی قوتابخانه نه هلییه کان و رینمایی کردنیان بو په روه ده کردنی نه وهی نوئی به پیی سیاسه تی په روه ده و نامانجه کانی".

2- ماده ی هه ژده م، نه مه ده قه که یه تی: "هیچ قوتابخانه یه کی نه هلی و بیانی و باخچه ی ساوایان دانامه زری و دانانری به بی ئیجازه ی نووسراو و نه و مه رجانه ی که وه زاره ت دایده نی ت و له کاتی تازه کردنه وهی ئیجازه ی قوتابخانه که شدا نه و مه رجانه ره چاو ده کرین که له و په پیره و و رینمایانه دا هه ن که وه زاره ت له م باره یه وه ده ریان ده کات".

3- ماده ی نوژده م، نه مه ده قه که یه تی: "به پیی په پیره و ئیکی تاییه تی که وه زاره ت دایده نی ت به رنامه و نه خشه کانی خویندن مه رجه کانی وه رگرتن و به ریپوه بردن و ئیش

پهروهه ده و فیکرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
و کار و ئینزیبات و ئەزمونه کانی قوتابخانه ئەهلی و بیانییه کان داده نریت و
سه ره رشتی هونه رییان ده کریت".

ماده هی سییه م: (مافی کردنه وهی قوتابخانهی ئەهلی)

هه موو هاوولاتییه کی عیراقی یان بیانی (به شیوهی تاک، یان گروپ، یان کومه له
و سه ندیکا...) ده توانن قوتابخانهی ئەهلی بکه نه وه له کوردستان بو قوتاغی
بنه رتهی یان نامادهیی، یان هه ردوکیان پیکه وه (مه رج یش نییه له ده ستپیککی
کردنه وهی قوتابخانه هه موو پوله کانی قوتاغه که بکاته وه).

ماده هی چواره م: (کارمه ندان)

1- خاوه ن قوتابخانه: هه موو که سییک ده گریته وه به مه رجیک:

أ - پروانامه کهی له نامادهیی که متر نه بیته.

ب - ئەزمونی له بواری پهروهه ده دا هه بیته.

ت - توانای دارایی هه بیته.

پ - له دادگه کان سزا نه درایته.

ج - له پله و پۆسته تاییه ته کان فه رمانبه ری میری نه بیته.

2- به ریوه به ری قوتابخانه:

أ - پروانامه کهی له به کالۆریۆس که متر نه بیته.

ب - ئەزمونی له بواری به ریوه بردن له پینج سال که متر نه بیته.

ج - نایته له دام و ده زگهی میری فه رمانبه ر بیته.

د - له دادگا کان سزا نه درایته.

3- یاریده ده ر: پیویسته مه رجی ماموستایی تیدا بیته.

4- ماموستایان:

أ - پروانامه کانیان گونخوا بیته بو بوون به ماموستا (به پیی رینماییه کانی
وه زاره تی پهروهه ده).

ب - ئەگه ره ده رچووی کولێژه کانی (پهروهه ده، بنه رته) یان په یمانگهی

(ماموستایان و هونه ره جوانه کان) نه بوون، پیویسته له پهروهه دهی قه زاکان خولی

شیان دن بیینن (بی به رانه ره).

ج - ماموستای بیانی پیویسته پروانامه کهی له وه زاره تی خویندنی بالا په سه ند

بکریت و پسپۆرییه که شی بو بواری پهروهه ده بگونجیته.

پهروهه ده و فیترکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

د- ده کریت ماموستا به شیوهی خواستن (اعاره) دابین بکریت به مهرجیک خزمه تی دهره وهی شاری تهواو کردییت (به رهزامه ندی ههردوولا) و به پیی گری بهستیک بو ماوهی دووسال (دهسیت تازه بکریتتهوه) .

ه- پیویسته ماموستا پسپوری لهو وانهیه هه بییت که دهیلیتتهوه.

5- فه زمانه ران :

أ- رابه ری پهروه دهی: له بواری خو ی پیسپور بییت.

ب- فریاگوزاری سه ره تاییه ته ندروستی :

دهرچووی یه کیک له م بواران ه بییت (ناماده یی په رستیا ری، په یمانگه ی پزیشکی، کولیتزی په رستیا ری، کولیتزی پزیشکی .....)

ج- نووسه ر، باشتر وایه که دهرچووی ناماده یی که متر نه بییت.

د- خزمه تگوزار : بو هه ر (100) قوتابی یه ک خزمه تگوزار که متر نه بییت.

ماده ی پینجه م : (سیستم و پروگرام)

أ- یان سیستم و پروگرامی وهزاره تی پهروه دهی حکومته تی هه ری می کوردستان .

ب- یان سسته م و پروگرامیک ی نیوده ولته تی به پشتگیری خاوه ن دهزگه پهروه ده ییه نیو ده ولته تییه که به مهرجیک وانه کانی روشنبیری گشته ی (کوردی و عه ربه ی و ئینگلیزی و کومه لایه تی و پ. ئایینی) کوردستان بخوینن و نه که ر خویندن له قوتابخانه که به زمانی ئینگلیزی بوو پیویست ناکات زمانی ئینگلیزی کوردستان بخوینیت.

ماده ی شه شه م: (دهوام)

أ- ناب ی ماوه ی دهوام له (32) ههفته که متر بییت له سالتیک

ب- کاتی دهوامی رۆژانه نابیت له (6) کاژیر که متر بییت.

ت- په یه وهی پشووه فه رمییه کانی کوردستان بکه ن.

ماده ی هه وته م: (وهرگرتن)

أ- له کاتی وهرگرتنی قوتابی له پولی یه که می بنه رته به پیی یاسای وهزاره تی پهروه دهی کوردستان ره چاوی ته مه ن بکه ن .

ب- گواسته نه وه وهرگرتنی قوتابیان به پیی بروانامه ی فه رمی گواسته نه وه ده بییت) به پیی رینماییه کانی وهزاره تی پهروه ده .

پهروهردده و فیکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
ج خویندن تا پۆلی (9) ئیلزاسی ده بیئت (به پیی رینماییه کانی وده زار هتی
پهروهردده).

ماده ی هه شتتم : (تۆماره کان)

جگه له و تۆمارانه ی تایبه ته به خوینان، پیویسته هه موو ئه و تۆمارانه شیان
هه بیئت که له قوتابخانه حکوومییه کان هه یه (وه ک تۆماری گشتی، تۆماری
نمره کان، تۆماری سهردانی سه ره رشتیاران ، توماری بروانامه کان) .

ماده ی نویهم : (ته زمونه کان)

أ- ئه گهر سیستم و پروگرامی کوردستان پهیره و بکه ن، پیویسته که به هه موو
رینماییه کانی (ب.گ. ته زمونه کان) وه پابه ند بن.

ب- ئه گهر پروگرام و سیستمیکی نیوده وه له تی پهیره و بکه ن، پیویسته که :

(أ) - تاقیکردنه وه کانی کوتایی وهرز له پۆله کانی (1-11) به چاودیتری
سه ره رشتیاران پهروهردده یی و پسپۆری ته نجام بدرین.

(ب) - بو تاقیکردنه وه ی کوتایی پۆلی (12)، پیویسته یه ک له م رینگه یانه
هه لئیریت :

یه ک - به شداریکردن له تاقیکردنه وه گشتیه کانی کوردستان به هه مان پروگرام و
کات.

دوو - چاودیتریکردنی تاقیکردنه وه ی تایبه تی نیوده وه له تی خوینان له لایه ن
(ب.گ. ته زمونه کان) وه.

سی - جوړو و شیوازی تاقیکردنه وه کان له ناو گری به سته که دیاری بکریت .

چوار - پیویسته خوینان تاقیکردنه وه نیوده وه له تییه کی ته نجام بدهن، به لام
بروانامه کانیا ن له له وه زار هتی پهروهردده (ب.گ. ته زمونه کان) په سه ند بکه ن.

ماده ی ده یهم : (دارایی)

1- نرخ ی خویندن:

أ- له که له پیدانی مو له ت، نرخ ی خویندن له لایه ن لیژنه ی لقی پاریزگه وه پیشنیاز
ده کری و له لایه ن لیژنه ی بالآوه بریاری له سه ر ده دریت به پیی ئه م پیوه رانه ی
خواره وه :

(1) ژماره و بروانه مه و ته زمونی ماموستایانی میلاک.

(2) بینای به کاره یئرا و مو لکه یان کری.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

(3) ژماره‌ی تاقیگه زانستییه کانی (فیزیا، کیمیا، زینده‌وهرزانی، کو‌مپیوتهر) ثایا له‌یهک ژوورن یان سی ژووری جیا.

(4) چه‌ندیه‌تی و چوئیه‌تی ئامیره‌کانی تاقیگه‌کانی برگه (3) ی سه‌ره‌وه.

(5) ژماره‌ی قوتابیان له ژووریک.

(6) بوونی خزمه‌تگوزاری زیاتری به‌ده‌ر له رینماییه‌کان .

(7) چه‌ندیه‌تی و چوئیه‌تی که‌ل و په‌له‌کانی ناو قوتابخانه.

ب - پیش‌وهرگرتنی ره‌زامه‌ندی لیژنه‌ی بالا نرخی خویندن زیاد ناکریت.

ج - نرخی خویندن به دوو پشک (قست) ده‌دریت، نیوه‌ی یه‌که‌م پیش 9/1 و نیوه‌ی دووهم پاش ده رۆژ له ده‌ست پیکردنی خویندنی وهرزی دووهم و پیویسته ئه‌و بره‌پارانه له ریگه‌ی بانقه حکومیه‌کانه‌وه بدریت.

د- تا ماوه‌ی یه‌ک هه‌فته له پیدانی پشکی یه‌که‌م، به‌خیوکار ده‌توانیت په‌شیمان بییته‌وه و ئه‌و پشکه وهربگریته‌وه.

هنرخی خویندن (ناوئوس کردن) کریمی (جل و به‌رگ، خواردن، په‌رتووک، هاتوچۆ، په‌راو) ناگریته‌وه.

2- ره‌سمی پیدان و تازه‌کردنه‌وه‌ی مۆلته:

أ- له‌کاتی کردنه‌وه‌ی قوتابخانه پیویسته ئه‌م بره‌پارانه بدات :

دوو ملیون دینار ، بو قوتاغی بنه‌رته، پوله‌کانی (1-9)

سی ملیون دینار، بو قوتاغی ئاماده‌یی، پوله‌کانی (10-12)

هه‌ردوو قوتاغ پیکه‌وه، بری چوار ملیون دینار، پوله‌کانی (1-12)

ت- له‌کاتی تازه‌کردنه‌وه‌ی مۆلته سالانه، نیوه‌ی ئه‌و بره‌پارانه‌ی برگه (أ) ی سه‌ره‌وه‌یان لی وهرده‌گیریته .

3- که‌فاله‌ی مسوگهر: له‌کاتی پیدانی مۆلته پیویسته که‌فاله‌تی دارایی له

فه‌رمانگه‌ی دادئوس به‌م برانه‌ی خواره‌وه ده‌سته‌به‌ر بکات:

(40) بیست ملیون دینار بو قوتاغی بنه‌رته

(60) سی ملیون دینار بو قوتاغی ئاماده‌یی

(80) چل ملیون دینار بو هه‌ردوو قوتاغه‌که پیکه‌وه.

ماده‌ی یازده‌یه‌م: (مۆلته)

1- پیدانی مۆلته پیویسته پیش مانگی ئاب بیته.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

- 2- تازه کردنه وهی مولهت له مانگه کانی (6 و 7 و 8) ده بیټ.
  - 3- مولهت، نافروشریت و ناگویریتته وه بو سهر ناویکی تر.
  - 4- ده کریت مولهتی زیاتر له قوتابخانه یه که به ناوی هه مان کهس یان لایهن، یان گروپ و کومه له و سهندیکاوه ..... بیټ .
  - 5- داواکار نه گهر داوای هه لوه شاننده وهی مولهتی کرد، یان به ههر هوپه که مولهت و هرگیرایه وه، جاریکی دیکه مولهتی کردنه وهی قوتابخانه به هه مان کهس و لایهن نادریتته وه.
  - 6- پیوسته داوای کیشانه وهی مولهت له لایهن خاوهن قوتابخانه وه له کوتایی وهرزی یه کهم یان له 31 - 8 بیټ.
- مادهی دوازدهیم: (سزاکان)**
- أ- له کاتی سهرپیچی کردن بو یه کهم جار، بو نه هیشتنی سهرپیچییه که مولهتی پازده روژی پی دهریت.
  - ب- له کاتی چاک نه کردنه وهی سهرپیچی (أ) له ماوهی دیاری کراو، یان دووباره کردنه وهی هه مان سهرپیچی، یان سهرپیچییه کی دیکه له هه مان سالی خویندن ناگادار کردنه وهی بو دووم جارو سهرنج پاکیشان ئاراسته ده کریت و مولهتی ده روژی پی دهریت (به پیی فورمی ژماره - 7).
  - پ- له کاتی چاک نه کردنه وهی سهرپیچی (ب) له کاتی دیاری کراو، یان بوونی سهرپیچییه کی دیکه له هه مان سالی خویندن، سزای ناگادار کردنه وهی کوتایی پی دهریت و تا کوتایی نزدیکترین وهرزی خویندن دهرفته پی دهریت.
  - پ- نه گهر سهرپیچی (پ) ی له کوتایی نه و وهرزه چاک نه کرد، مولهته که ی لی وهرده گیریتته وه و کارگیری قوتابخانه دهریتته به ریوه به رایه تی پهروهده ی قهزا بو ته واوردنی نه و سالی خویندن.
  - د- سزاکانی ناگادار کردنه وه و سهرنج پاکیشان بو جاری یه کهم و دووم و کوتایی و وهرگرتنه وهی مولهت له دهسته لاتی وهرزی پهروهده ده بیټ به پیشنیازی به ریوه به ری گشتی پهروهده ی پاریزگه و لیژنه ی بالا.
  - ر- سهرپیچییه کان به راپورتی سهرپه رشتیاران، یان لیژنه ی بالا دیاری ده کرین .
  - ز- له کاتی سزای وهرگرتنه وهی مولهت، دووباره مولهتی کردنه وه به و کهس و لایهنه نادریت.

پهروهده و فیکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

ژ- ته گهر خاوهن قوتابخانه به بی ټاگاداری پهروهدهی قهزا وازی له کاره که ی هیڼا، بهرانبهر یاسا بهرپرس ده بیټ.

ماده ی سیازدهم: (ته لار - بینا - باله خانه)

1 - له ناوچه پیشه سازی په ترسناکه کانه وه دوور بیټ.

2 - ژینگه پاریزی تیدا په پیره و بگریټ.

3 - تم ژوورانه له خو بگریټ :

(پوله کانی خویندن به پی پی پیوینست، کارگیږی، یاریده ده، ماموستایان. رابه ری پهروهده بی، پزیشکی، چالاکي وهرزشی و هونه ری، تاقیگه زانستییه کان، کو مپیوتهر، کتیبخانه، توالیت به ژماره ی پیوینست).

4 - باخچه ی و گوږه پانی وهرزشی هه بیټ .

5 - پروبه ری ژووره کانی خویندن له 5×4 م بچو وکتر نه بیټ و پروبه ری گشتی بیناکه ش له 2600 م بچو وکتر نه بیټ.

6 - ژماره ی قوتابیان بو ههر یه که مه تر دوو جا یه که قوتابی زیاتر نه بیټ.

7 - هوپه کانی ساردکهر و گهرم که ری سه رده می تیدا بیټ.

8 - که لوپه له کانی ناو قوتابخانه سه رده می بن.

ماده ی چوارده یه م: (جوړاو جوړ)

1 - لیژنه ی بالا له کاتی پیوینست سه ردانی قوتابخانه شهلییه کان ده کات به مه بهستی چاودیری کردنی به پړپړه چوونی رینماییه کان.

2 - سه رپه رشتیاران ی پهروهده یی و پسپوړی شان به شانی قوتابخانه حکومییه کان سه ردانی قوتابخانه شهلییه کان ده کهن.

3 - پیوینسته گریبه ست له نیوان خاوهن قوتابخانه و هه ریبه که له کارمهندانی قوتابخانه (ماموستایانی وانه بیژ، ماموستایانی خواستراو، ماموستایانی میلاک، ماموستایانی ته نسیب کراو ، هه موو فرمانبه ران) دا هه بیټ، شه گری به سته له لایه ن به شی یاسایی (ب.گ.پ. پاریزگا) به پینچ دانه په سه ند ده کریټ و وینه ی لی ټ ده درټته ههر یه که له (پهروهده ی قهزا، پهروهده ی گشتی، وه زاهرتی پهروهده (ب.خ.ته هلی، خاوهن قوتابخانه، پړه نندیدار).

- پهروهده و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
- 4- له کاتی گواستنوهی شوینی قوتابخانه، پیویسته سهر له نو پشستگی (تندروستی و ئاسایش و کشفی لیژنه ی نه هلی پاریزگه و پشستگی شارهوانی) ی بو بکریت .
- 5 - تازه کردنه وهی موله تی سالانه پیویسته پشستگی (تندروستی و لیژنه ی نه هلی پاریزگه) و راپورتی سهرپهرشتیاری بو بکریت.
- 6 - له کاتی (کردنه وهی به شی ناو خوپی و خوله کانی به هیژکردنی قوتابیان، وەرگرتنی ههر بره پارهی کی دیکه جگه له نرخی خویندن، هیئانی ماموستایه کی نو، خویندن باه تیکی زیده) پیویسته ره زامه ندی (ب.پ. قهزا) وهر بگریت.
- 7 - پیویسته به ناماده بونی سهرپهرشتیاری کارگری و یه کیك له نه ندامانی لیژنه ی نه هلی پاریزگه به لای که مه وه سالانه دوو جار کو بونه وهی سه میان (به خپوکاران)، (دایبابان) نه نجام بدات.
- 8 - لیژنه ی پیدانی موله ت له وه زاره ت له: به سه روکایه تی به ریوه به ری خویندن نه هلی له دیوانی وه زاره تی پهروه ده و دوو نه ندامی دیکه پیکدیت.
- 9 - لیژنه ی پیدانی موله ت له پاریزگه کان (به سه روکایه تی یاریده ده ری به ریوه به ری گشتی و نه ندامیه تی سه روکی به شی خویندن نه هلی و سه ره رشتیاری کی کارگری پهروه ده یی و سه ره رشتیاری کی کارگری پسپوری و ههر نه ندامی کی دیکه که به پیویستی ده زانن پیکدیت).
- 10 - به ریوه به ری گشتی فیرکردنی بنه رت، یان ناماده یی ده سه لاتی واژوکردنی گریبه ستی نیوان وه زاره ت و خاوه ن قوتابخانه نه هلیبه که ده بی ت (پاش ده رچوونی فه رمانی وه زاری پیدانی موله ت).
- 11 - پاش ده رچوونی نه م یاسایه، کار به هیچ رینماییه کی دیکه ناکریت.
- 12 - له ده سه لاتی وه زیری پهروه ده یه نه م یاسایه په سه ند بکات و له کاتی پیویستدا رینماییه کی دیکه ده ر بکات.
- 13 - پیویسته یاسای ده سه به ری کومه لایه تی جیبه جی بکریت.
- 14 - ده سه به رکردنی هوپه کانی سه لامه تی به رگری شارستانی.
- هه نگاوه کانی کردنه وهی قوتابخانه ی نه هلی (بنه رت + ناماده یی)

پهروهده و فیترکردن ————— ژماره(8) سالی 2012

1- داواکار راسته و خو له پریگه ی (به پریوه به رایه تی خویندنی ته هلی) داوایه ک پیشکشی وه زاره تی پهروهده ده کات به مه رجیک داواکارییه که تم خالانه له خو بگریت :

أ - ناو و ناسنامه ی باوه پینکراوی داواکار .

ب - ناوی قوتابخانه (پیویسته هه مووی، یان به شینکی کوردی بیت) .

ت - ناستی خویندن (بنه پرت ، ناماده یی، هه ردوویان) .

پ - جوژی خویندن (کوردی، ئینگلیزی، .....) .

ج - ره گه زی قوتابخانه (کوران، کچان، تیکه لآو)

ح - پوله کانی ده ستپیک بو نزیکتترین سالی خویندن .

خ - سیستم و پروگرامی خویندن .

د - میلکی ماموستاو فه رمانبه رانی قوتابخانه .

2 - هه رکاتیک ره زامه ندی به رایه ی کردنه وه ی له لایهن وه زیری پهروهده وه رگرت ، نووسراویکی بو به پریوه به رایه تی گشتی پهروهده ی پاریزگه بو دایینکردنی تم به لگه نامه بو ده کریت :

أ - پشتگیری (تهنه روستی، ئاسایش ، شاره وانی) .

ب - پاکانه ی باجی ده رامه ت .

ت - تاپوی بینا، یان گریبه ستی کرپی ته لار (به مه رجیک رووبه ره که ی له 2م600 بچووکت نه بیت) .

پ - دوو وینه ی ره نگاو ره نگی داواکار (ته گه ره که سیک، یان چه ند که سائیک بوون) ته گه ره که سانی مه عنه وی بوون وینه ی مو له تی فه رمییان له لایهنی پیوه ندیدار .

ج - وینه ی کوپی کراوی (ناسنامه ی باری که سی، ره گه زنامه، پسوله ی خوړاک) (جگه له بیانییه کان) . ته گه ره داواکار بیانی بوو وینه ی کوپی کراوی پاسپورت (تم خاله که سانی مه عنه وی ناگریته وه) .

ح - پشتگیری که شفی شوینگه له لایهن لیژنه ی ته هلی پاریزگه وه (به پیی فوومی ژماره (1) :

ژووره کانی پول له 4×5م که متر نه بیت و به ژماره ی پیویست .

تاقیگه ی زانستی و کو مپیو ته ری هه بیت .

ژووری چالاکی هونه ری وه رزشی تیدا بیت .

باخچه و گوره پانی یاری تیدابیت.

هوپه کانی پاک و خاوینی به ژماره ی پیویست.

هوپه کانی گهرم کهر و سارد کهره وه.

هوپه کانی فيزکردنی سهردهم و پیداو یستییه کانی خویندن .

دینه موئی کاره با.

فهرمانبه ران (نوسهر، خزمه تگوزار، یاریده ده ری پزیشکی)

خ - ژیاننامه ی بهرپوه بهری قوتابخانه، پیویسته که :

بروانامه ی له به کالورپوس که متر نه بیت ، بو پتر له سی سال له بواری کارگیتری

په ورده ری نه زموندار بیت، فهرمانبه ری میری نه بیت .

د - ژیاننامه ی ماموستایان، به مهرجیک بروانامه کانیان له گهل کاری ماموستایی

بگوخیست. نه گهر ده رچووی کولپژده کانی (په ورده ده، بنیسات) و په یمانگه ی

پیگه یانندی ماموستایان نه بوون، پیویسته به شداری خولی شیاندن بکه ن .

ز - که فاله بهم پرانه ی خواره وه :

(40) ملیون دینار بو قوتاغی بنه رت

(60) ملیون دینار بو قوتاغی تاماده یی

(80) ملیون دینار نه گهر هه ردوو قوتاغ پیگه وه بوون.

ر - وینه یه که له و گریبه ستانه ی قوتابخانه له گهل ماموستایانی میلاک و وانه بیژ

نه نجامی داون به پیی فورمه کانی ژماره (9) و (10) .

و - بهرپوه به رایه تی گشتی په ورده ده ی پارپژگه، به نوسراویکی فه رمی نه و

به لگه نامانه له ناو دوسپییه که بو و هزاره تی په ورده ده - بهرپوه به رایه تی خویندی

نه هلی بهرز ده کاته وه به مه به سستی وردبینی کردنی به لگه نامه کان به پیی فورمی

ژماره (2) .

4 - فورمی ژماره (2) له ریگای (ب.گ.ف. بنه رت یان تاماده یی) بو جه نابی

وه زیری په ورده ده بهرز ده کرپته وه و پاش په سه ندرکونی له لایه ن بهرپزیانه وه ره سمی

کردنه وه ی قوتابخانه ی لی وهرده گیریت.

5 - گریبه ستیک له لایه ن (ب.گ.ف. بنه رت یان تاماده یی) له جیاتی وه زیری

په ورده ده وه لایه نی یه که م و داواکار وه لایه نی دووم مور ده کرپت

پهروهه ده و فیکردن _____ ژماره (8) سالی 2012
به مه به سستی پابه ند بوون به رینماییه کانی وه زاره تی پهروهه ده به پیی فورمی
ژماره (3).

6 - فهرمانی وه زاری به پیدانی مؤلته دهرده چیت.

7 - مؤلته تی سه ریواری بو دروست ده کریت به پیی فورمی ژماره (4).

8 - نهو مؤلته ته سالانه به پشتگیری راپورتی لیژنه ی ته هلی پاریزگه کان به پیی
فورمی ژماره (5) تازه ده ده کریتوهو پیویسته ره سمی تازه کردنه وه بهم برانه ی
خواره وه به ژمیریاری دیوانی وه زاره ت بدات:

- قوتاغی بنه ره تی یه ک ملیون دینار.

- قوتاغی تاماده یی یه ک ملیون و نیو دینار.

- ههردوو قوتاغ پیکه وه دوو ملیون دینار.

9 - له کاتی سه ریچی کردن، خاوه ن قوتابخانه بو جاری یه که م به پیی فورمی
ژماره (6) ناگادار ده کریتوهه و بو جاری دوهم بو هه مان سه ریچی به پیی
فورمی ژماره (7) و بو لی وه رگرتنه وه ی مؤلته ت به پیی فورمی ژماره (8).

10 - نابیت پیش مؤلته ت وه رگرتن پروپاگه نده (ریکلام) بو وه رگرتنی قوتابیان
بکریت، به لام ته گه ر ته لار و میلاک و سیستم و پروگرام تاماده کرابوو وه ته نیا
که لوپه ل مابوو دابین بکریت، ده کریت پیش وه رگرتنی مؤلته ت (به نو سراویک له
وه زاره ت) ریکلام بکات.

هه موارکردنی

سیستمی خویندنی نه هلی

بو سالی خویندنی (2012-2013) لیژنه یه کی پسپوری تایبته له وه زاره تی
پهروهه ده به رینماییه پیدانی مؤلته ت بو کردنه وه ی قوتابخانه نه هلییه کاندای
چوه ته وه، نه م لیژنه یه سوودی له (پروژه یاسای قوتابخانه تایبته تییه کان) لیژنه ی
پهروهه ده خویندنی بالا و توژیینه وه ی زانستی په ره مانای کوردستان وه رگرتوه و
نه م رینماییه نه ی خواره وه هیش بو سه ره ژکایه تی نه نجومه نی وه زیران بهرز کرایه وه که
نه مه ده قه که یه تی:

رینمایي پیدانی مؤلته بو کردنه وهی قوتا بخانه ی نه هلی

ماده ی یه که م: (دروشی خویندنی نه هلی)

وهزاره تی پهروه ده پیداو یستییه کانی خویندن بو هموو قوتاییه ک دابین ده کات و ریگه یش به که رتی تاییه ت ده دات که له پرۆسه ی پهروه ده و فیترکردن به شدار بیته.

ماده ی دووهم: (بنه مای یاسایی)

ثم ماددانه ی خواره وه له یاسای همموارکراوی وهزاره تی پهروه ده ژماره (4) ی سالی 1994 دا:

1- ماده ی پینجه م - برکه (7) نه مه ده قه که یه تی: "سه رپه رشتی کردنی قوتا بخانه نه هلییه کان و رینمایي کردنیان بو پهروه ده کردنی نه وه ی نوئ به پیی سیاسه تی پهروه ده و نامانجه کانی".

2- ماده ی هه ژده یه م - نه مه ده قه که یه تی: "هیچ قوتا بخانه یه کی نه هلی و بیانی و باخچه ی ساوایان دانامه زری و دانانری به بی نیجازه ی نووسراو و نه و مهرجانه ی که وهزاره ت دایده نیته و له کاتی تازه کردنه وه ی نیجازه ی قوتا بخانه که شدا نه و مهرجانه ره چاو ده کرین که له و په یه وه و رینمایيانه دا هه ن که وهزاره ت له م باره یه وه ده ریان ده کات".

3- ماده ی نۆزده یه م - نه مه ده قه که یه تی: "به پیی په یه وه یکی تاییه تی که وهزاره ت دایده نیته به رنامه و نه خشه کانی خویندن مهرجه کانی وه رگرتن و به ریوه بردن و یش و کار و یشزیبات و نه زموونه کانی قوتا بخانه نه هلی و بیانییه کان داده نریته و سه رپه رشتی هونه رییان ده کریته".

ماده ی سییه م: (نه وانیه مافی کردنه وه ی قوتا بخانه ی نه هلی)

مؤلته تی کردنه وه ی (باخچه ی ساوایان - بنه رته تی - ناماده یی - په یمانگه) ده دریتته ن: 1- کۆمپانیای پهروه ده یی خۆمالی یان بیانی.

پهروهده و فیکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

2- ریڅخراوی پهروهدهیی خۆمالی یان بیانی (بهمهرجیک ټه و ریڅخراوانه خیږی و

بی قزانج بن)

3- دهولتهانی بیانی به ریڅکوتن.

4- تاکه کهس یان گروپ (تهنیا بۆ باخچهی ساوایان).

مادهی چوارهم: (ټه و مهرجانهی پیویسته له کارمندان هه بیټ)

1- بۆ برگه (1 ، 2 ، 4) ی مادهی (سییه م) ی سهره وه نه

أ - مؤلته تی فهرمییان له وهزاره تی ناوڅو و وهزاره تی بازرگانی حکومه تی

ههریمی کوردستان هه بیټ.

ب - ټه زمونی له بواری پهروهده هه بیټ.

ت - توانای دارایی هه بیټ.

پ - له دادگاکان سزا نه درایټ.

2- به ریڅه بهری قوتابخانه نه

أ - پروانامه کهی له به کالۆریۆس که متر نه بیټ و بۆ باخچهی ساوایانیش له دبلۆم

که متر نه بیټ.

ب - ټه زمونی له بواری پهروهده و به ریڅه بردن له پینج سال که متر نه بیټ.

ج - نایټ فهرمانبهری میری بیټ.

د - سزا نه درایټ له نه

(1) دادگه کان (جنحه أو جنایه محله بالشرف)

(2) وهزاره تی پهروهده له پرووی (کارگیږی ، دارایی ، محله بالشرف)

2- یاریده دهری کارگیږی: به شیوهی کاتی (تنسیب) له قوتابخانه نیوده ولته تییه کان

داده نریت و به پی پیویست له قوتابخانه بیانییه کان. ټه گهر کاتی نه بوو پیویسته

که نه

أ - پروانامه کهی له به کالۆریۆس که متر نه بیټ و بۆ باخچهی ساوایانیش له دبلۆم

که متر نه بیټ.

ب - ټه زمونی له بواری کارگیږی له سئ سال که متر نه بیټ.

ج - نایټ فهرمانبهری میری بیټ.

د - سزا نه درایټ له نه

(1) دادگه کان (محله بالشرف)

(2) وهزاره تی پهروهده له پرووی (کارگیږی ، دارایی ، محله بالشرف).

3- یاریده دهر بۆ کاروباری قوتابیانه

پەروەردە و فېزىكىدەن _____ ژمارە (8) سالى 2012

لەلایەن قوتابخانە ئەھلىبەكە دادەنرېت بەپېي ژمارەى قوتابيان بەم مەرجانە نـ
أ - برونامەكەى لە بەكالۆريۆس كەمتر نەبېت و بۆ باخچەى ساوايانېش لە دېلۆم
كەمتر نەبېت.

ب - ئەزمونى لە بواری كارگېرى لە سى سال كەمتر نەبېت.

ج - ئەگەر لە دەزگەى مېرى فەرمانبەر بوو، پېويستە دەوامەكەى لە گەل دەوامى
فەرمى خۆى نەبېت و بە رەزامەندى (ب.پ.قەزا).

د - سزا نەدرابېت لە نـ

(1) دادگەكان (مخلة بالشرف).

(2) وەزارەتى پەروەردە لەرووى (كارگېرى ، دارايى، مخلة بالشرف).

3- مامۆستايان نـ

أ - بۆ بوون بە مامۆستا برونامەكانيان گونجاو بېت (بەپېي رېنمايىبەكانى وەزارەتى
پەروەردە).

ب - ئەگەر دەرچووى كۆليژەكانى (پەروەردە، بنيات) يان پەيمانگەى (مامۆستايان
و هونەرە جوانەكان) نەبوون، پېويستە لە پەروەردەى قەزاكان خولى شياندىن بېينىن
(بى بەرانبەر).

ج - پېويستە مامۆستايان ياننى لە وەزارەتى خويندىنن بالا پەسەند بكرېت و
پسپۆريىبەكەيشى بۆ بواری پەروەردە بگونجېت، لە پسپۆرى خۆى وانه بليئەوه.

د - بەپېي رېنمايىبەكانى وەزارەت دەكرېت مامۆستا بەشيوەى خواستن (اعارة)
دابېن بكرېت.

هـ - ئەو وانهيەى كە مامۆستا دەليئەوه دەبېت پسپۆرى لېى هەبېت.

و - دەكرېت مامۆستاياننى مېرى بەشيوەى وانهبېت وانه بليئەوه، بە مەرجيك لەكاتى
دەوامى فەرمى خۆيان نەبېت و بە رەزامەندى پەروەردەى قەزا بېت.

4- فەرمانبەران نـ

أ - رابەرى پەروەردەى: لە بواری خۆى پسپۆر بېت.

ب - فرياگوزارى سەرەتايى لە تەندروستى نـ

دەرچووى يەكېك لەم بوارانە بېت (ئامادەى پەرسىياری، پەيمانگەى پزېشكى،
كۆليژى پەرسىياری، كۆليژى پزېشكى).

ج - نووسەر لە دەرچووى ئامادەى كەمتر نەبېت.

د - خزمەتگوزار (بەپېي پېويستى قوتابخانە).

مادەى پینجەم: (سیستم و پرۆگرام)

قوتابخانەى ئەهلى پەپرەوى يەكێك لەم برگانەى خوارەوه دەكات:ـ
أ - سیستم و پرۆگرامى وەزارەتى پەرۆردەى حكومەتى هەریمی كوردستان.
ب - سیستم و پرۆگرامیكى نۆدەولەتى بە پشتگیری خاوەن دەزگە پەرۆردەییە نۆدەولەتییه كە بەمەرجێك وانەكانى رۆشنبری گشتى (كوردى و عەرەبى و ئینگلیزى و كۆمەلایەتى و پەرۆردەى ئایینى) بە پرۆگرامى كوردستان بخوینن، ئەگەر خویندن لە قوتابخانە كە بە زمانى ئینگلیزى بوو پێویست ناكات زمانى ئینگلیزى بە پرۆگرامى كوردستان بخوینیت.

مادەى شەشم: (دەوام)

أ - ناییت لەسالیكدا ماوەى دەوام لە (32) هەفته كەمتر بێت.
ب - ناییت كاتى دەوامى رۆژانە لە (6) كاتژمێر و هەفتانە لە (30) كاتژمێر و سالانە لە (900) كاتژمێر كەمتر بێت.
ت - پەپرەوى پشوو و فەرمییەكانى كوردستان بكەن.
پ - ئەگەر سیستمیكى نۆدەولەتى بوو، لەكاتى وەرگرتن یان تازەكردنەوى مۆلەت پێویستە سائنامەى تاییهتى خۆى پیشكەش بكات.

مادەى حەوتەم: (وەرگرتنى قوتابى / خویندكار)

أ - لەو قوتابخانانەى كە نۆدەولەتى نین، وەرگرتنى قوتابیان بەپێى رێنماییهكانى وەزارەتى پەرۆردە دەبێت.
ب - لەو قوتابخانانەى نۆدەولەتىن، وەرگرتن بەپێى سیستمى تاییهتى نۆدەولەتى خوێان دەبێت، لەكاتى گواستنەوى قوتابى بۆ قوتابخانەیهكى دیکەى ناو هەریم مامەلەى قوتابییەكى گەراوه لە ولاتیكى بیانى لەگەڵ دەكرێت.
ج - گواستنەوى قوتابیان لەنێوان قوتابخانە ئەهلییهكان یان بۆ حكومییهكان و بە پێچەوانەوه، بەپێى پروانامەى فەرمى كاریپكراو لە وەزارەتى پەرۆردە دەبێت.

مادەى هەشتەم: (تۆمارەكان)

جگە لەو تۆمارانەى تاییهتە بەخوێان، بۆ پاراستنى مافى قوتابیان پێویستە هەموو ئەو تۆمارانەشیان هەبێت كە لە قوتابخانە حكومییهكان هەیه.

مادەى نۆیهم: (ئەزمونەكان)

أ - ئەو قوتابخانانەى نۆدەولەتى نین، وەك خۆى پەپرەوى سیستمى تاقیکردنەوهكانى وەزارەتى پەرۆردە دەكەن.

پهروهه و فیرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

ب - ټو قوتابخانانې که نیوده وله تین، په پیره وی سیستمی تاقیکردنه وی ده زگه نیوده وله تیه که ده کهن و وه زارته پهروهه (ب.گ. ټه زمونه کان) چاودیری ده کات و پروانامه کانیان به پیتی رینماییه کان په سهند ده کات.

ماده ی دهیم: (دارایی)

1- نرخ خویندن:

أ - قوتابخانه ټه هلییه که پیشنیازی نرخیک ده کات، له سهر بری شایسته وه زارته پهروهه ره زامه ندی له سهر ده دات، پیویسته بهو نرخه پابه ند بن.

ب - ده شیت خاوهن قوتابخانه داوای زیادکردنی نرخ خویندن بکات به ره زامه ندی وه زارته، به مهرجیک بری زیاده که له ریژه ی گرانی بژیوی ټو سالی کوردستان زیاتر نه بیت، ټو نرخه تازه به ش ته نیا بو قوتابیانی تازه ده بیت.

ج - نرخ خویندن به دوو پشک (قسط) ده دریت:

- نیوه ی یه که م پیش ده ستیپکردنی دهوامی سالی نوی.

- نیوه ی دووه م پاش (10) رۆژ له ده ستیپکردنی خویندن وه رزی دووه م.

- له ماوه ی یه که هه فته له پیدانی پشکی یه که م، قوتابی ده توانیت هه موو ټو پشکه وه ربگریته وه.

- نرخ خویندن و جلوبه رگ و کتیب و خواردن و هاتوچو ناگریته وه.

2- ره سمی پیدان و تازه کردنه وه ی مؤلته:

أ - له کاتی پیدانی مؤلته پیویسته ټم بره پارانه به پیتی پسوله ی ژمیاری ژماره (37/أ) به وه زارته بدریت:

قوتاغی باخچه ی ساویان 1000000 (یه که ملیون دینار)

قوتاغی بنه رته ی 2000000 (دوو ملیون دینار)

قوتاغی تاماده یی 3000000 (سی ملیون دینار)

په پمانگه 5000000 (پینج ملیون دینار)

ب - له کاتی تازه کردنه وه ی مؤلته ی سالانه، به هه مان پسوله ی ژمیاری نیوه ی

ټو بره پارانه ی برگه (أ) ی سهره وه وه رده گریت.

3- که فاله ی مسوگر (کفاله ضامنه):

له کاتی پیدانی مؤلته، پیویسته که فاله تی دارایی ټم برانه ی خواره وه له

فهرمانگه ی دادنوس ده سته بهر بکات:

(20) بیست ملیون دینار بو باخچه ی ساویان

(40) چل ملىيۇن دىنار بۇ قۇناغى بىنەرەتى

(60) شەست ملىيۇن دىنار بۇ قۇناغى ئامادەيى

(80) ھەشتا ملىيۇن دىنار بۇ پەيمانگە

مادەى يازدەيەم: (مۆلەت)

1- پىدانی مۆلەت پېش مانگى ئەيلول و تازە کردنەوہى مۆلەتیش لە دیوانى وەزارەت لە مانگەکانى (6، 7، 8) دەبیئت.

2- لەسەرەتادا مۆلەت بۇ ماوہى يەك سالى دواى مۆلەت تازە دەكریتتەوہ، دواتر چوار سال جارێك تازە دەكریتتەوہ. بەلام پېويستە سالانە پېش مانگى (9) ئەم بەلگەنامانە بۇ وەزارەت بىنیریت (پلانى سالانە، خشتەى دابەشکردنى وانەکان، دەستەبەرى كۆمەلايەتى، پشنگېرى تەندروستى، راپۇرتى لیژنەى ئەھلىی پارێزگە، پاكانەى باجى دەرامەت، پروانامەو گریبەستى مامۆستا و کارمەندە تازەکان).

3- ئەگەر بە رەزامەندى وەزارەت ئەبیئت، مۆلەت بۇ سەر ناویكى دیکە نافروشریت و ناگويزریتتەوہ.

4- دەكریت مۆلەتیک زیاتر بەھەمان لایەن بدریت.

5- دەكریت دوو مۆلەت بدریتتە يەك بینا، بەمەرچیک دەوامەكەیان بگوچیت و ھەموو پىداويستیيەکان بەپىی رینمایيەکان دابین بکەن.

6- ئەگەر داواکار داواى ھەلۆەشانندنەوہى مۆلەتى کرد یان بەھەر ھۆیەك مۆلەت وەرگىرایەوہ، جارێكى دیکە مۆلەتى کردنەوہى قوتابخانە بەھەمان لایەن نادریتتەوہ ھەمان ناوى قوتابخانەیش دووبارە بەکار ناھینریتتەوہ.

7- داواى كیشانەوہى مۆلەت لەلایەن خاوەن قوتابخانە پېويستە لە كۆتایی وەرزی دووہم بیئت.

8- بەمەبەستى پىدانی مۆلەت، پېويستە رەزامەندى ئەم لایەنانە وەرگىریت (وەزارەتى پەرۋەردە، پەرۋەردە، تاسایش، تەندروستى، شارەوانى، باجى دەرامەت).

9- لەكاتى تازە کردنەوہى مۆلەت، رەزامەندى ئەم لایەنانە وەردەگىریت (وەزارەتى پەرۋەردە، پەرۋەردە، تەندروستى، باجى دەرامەت، دەستەبەرى كۆمەلايەتى، دەزگەى پەرۋەردەيى ئەگەر قوتابخانەكە نىودەولتەتى بوو).

10- لەسالى يەكەمى کردنەوہى قوتابخانەى بىنەرەت، لەھەردوو قۇناغى ئامادەيى و پەيمانگە دەشیئت تەنیا پۆلەکانى (1، 2، 3) ی بىنەرەتى بکاتەوہ، تەنیا پۆلى (10) و ھەر سالەى پۆلىك زیاد دەکات.

پهروهده و فیرکردن ————— ژماره (8) سالی 2012

11- په زامه نډیبه کی سهره تایی دهریت بهو لایه نانه کی قوتابخانه کی نیوده ولته تی ده که نه وه، به للام پیوسته قوتایی وهرنگرن تا نهو کاته کی مؤلته تی فرمییان پیده دریت.

12- پاش ته و اوکردنی به لگه پیوسته کان له پهروهده گشتیبه کان پیدانی مؤلته و تازه کردنه وهی له دیوانی و وزارت ده بیت.

ماده کی دوازدهیم: (سزا و لپیچینه وه)

أ - له کاتی سهریچی کردن بویه که م جارن.

1- به بری (1000000) یه کی ملیون دینار سزای ماددی دهریت.

2- سزای ناگه دار کردنه وهی بویه که م جار ناراسته ده کریت.

بویه نه هیشتنی سهریچی مؤلته تی (15) رژی پیده دریت.

ب - له کاتی چاک نه کردنه وهی سهریچی (أ) له ماوهی دیاریکراو یان سهریچیبه کی دیکه له هه مان سالی خویندن:-

1- به بری (3000000) سی ملیون دینار سزای ماددی دهریت.

2- سزای ناگه دار کردنه وهی بویه دووه جار ناراسته ده کریت.

مؤلته تی (10) رژی پیده دریت بویه چاک کردنه وهی سهریچیبه کان.

ب - له کاتی چاک نه کردنه وهی سهریچی (ب) له ماوهی دیاریکراو یان بوونی سهریچیبه کی دیکه له هه مان سالی خویندن:-

1- به بری (5000000) پینج ملیون دینار سزای ماددی دهریت.

2- سزای ناگه دار کردنه وهی کوتایی (انژار نهائی) ناراسته ده کریت.

بویه چاک کردنه وهی سهریچیبه کان تا کوتایی نزیکترین وهرزی خویندن دهرفته تی دهریتی.

ت - نه گهر سهریچی (پ) ی له کوتایی نهو وهرزه چاک نه کرد، مؤلته ته که کی لیوه رده گیریتته وهو بویه ته و اوکردنی نهو سالی خویندن کارگیرتی قوتابخانه دهریتته بهریتوه به رایه تی پهروهدهی قهزا و هه موو خهرجیبه کانی قوتابخانه له که فاله کی مسوگهر ده گیریتته وه.

ر - سزا کانی برکه کانی سهره وه له دهسه لاتی وهرزیری پهروهده ده بیت به پیتنیازی:- (بهریتوه بهری گشتی، راپورتی لیژنه کی بالا، راپورتی لیژنه کی نه هلی راپریتگه، راپورتی سهریبه رشتیباران).

د - نه گهر خاوهن قوتابخانه به بی ناگاداری پهروهدهی قهزا وازی له کاره که کی هینا، بهرام بهر یاسا بهر پرس ده بیت.

پهروهده و فیرکردن _____ ژماره(8) سالی 2012

ح - ټهگهر دوو سالی خویندن له دواى یه کتر نمره ی (60) ی لاوازی به ده سته ینا له هه لسه نگاندى سالانه ی لیژنه ی بالا، ټه وه مؤلته ی قوتابخانه وهرده گیریتته وه.

ماده ی سیژده یه م: (ته لار - بینا - باله خانه)

- 1- له ناوچه پیشه سازییه ترسناکه کان و ژاوه ژاو دووریټ.
- 2- رووبه ری زه وییه که ی له (1000 م 2) بچوو کتر نه بیټ و بؤ باخچه ی ساوایان له (400 م 2) بچوو کتر نه بیټ.
- 3- ژینگه پاریزی تیدا پهیره و بکریټ.
- 4- به پی پی پیویست هه موو ژوور و هوؤ و تاقیگه و باخچه و گؤره پانی وهرزشی تیدا بیټ.

- 5- رووبه ری ژووره کانی خویندن له 5×6 م 2 بچوو کتر نه بیټ.
- 6- ژماره ی قوتابیان بؤ هه ر دوو مه تر دوو جا له یه ک قوتابی زیاتر نه بیټ.
- 7- هوویه کانی ساردکه ر و گهر م که ر و که لوپه لی سه رده می تیدا بیټ.
- 8- بوونی توړی ټینته رنیټ.
- 9- بوونی هوویه کانی به رگری شارستانی.
- 10- له کاتی گواستنه وه ی بینا، ره زامه ندى ټه م لایه نانه وهرده گیریت: (پهروه ده، شاره وانی، ټاسایش، ته ندروستی، به خټوکاری قوتابیان).

ماده ی چواره یه م: (چاودیری و سه رپه رشتی و هه لسه نگاندى)

- 1- ټه و قوتابخانانه ی نیوده ولته ی نین: ا - لیژنه ی بالا ی ټه هلی و هزارته ی پهروه ده.
- (به مه به سستی پیدانی مؤلته و تازه کردنه وه ی و هه لسه نگاندى سالانه و سه ردان له کاتی پیویست).

ب - لیژنه ی ټه هلی به ریټه به رایه تی گشتی پهروه ده ی پاریزگه کان به مه به سستی ن

- 1- که شفی بینا
  - 2- پیدانی ره زامه ندى بؤ جلو به رگ و خواردن و هاتوچؤ.
  - 3- ټاماده کردنی راپوړتی سالانه.
  - 4- سه ردان له کاتی پیویست.
- ج - سه رپه رشتیارانی پسپوړی و پهروه ده یی و به پی پی پسپوړیان به مه به سستی به دوا د اچوونی ره وشى خویندن له هه موو وانه کان شان به شانى قوتابخانه حکوومییبه کان.
- 2- ټه و قوتابخانانه ی نیوده ولته ی نین:

أ - لیژنەى بالای ئەهلى وەزارەتى پەروەردە.
(بەمەبەستى پێدانی مۆلەت و تازەکردنەوى مۆلەت و هەلسەنگاندنى سالانە و سەردان لە کاتى پێویست و ئامادەکردنى راپۆرتى سالانە دەزگە نیۆدەولەتییەکە).

ب - لیژنەى ئەهلى بەرپۆهەرایەتى گشتى پەروەردەى پارێزگەکان بەمەبەستى نـ
1- کەشفى بینا

2- پێدانی رەزامەندى بۆ جلۆبەرگ و خواردن و هاتوچۆ.

3- ئامادەکردنى راپۆرتى سالانە.

4- سەردان لە کاتى پێویست.

ج - سەرپەرشتیارانى پەڕۆرى لەبوارەکانى (کارگێرى، وانەکانى کوردی، عەرەبى، پەروەردەبى ئایینى، کۆمەڵایەتى، زمانى ئینگلیزى ئەگەر خویندن بەو زمانە نەبوو).

ح - سەرپەرشتیارانى دەزگە نیۆدەولەتییەکە بۆ وانە زانستییەکان و زمانى ئینگلیزى.

مادەى پازدەهەم: (جۆراوجۆر)

1- پێویستە لەنیوان خاوەن قوتابخانە و بەرپۆهەرى قوتابخانە گریبەست هەبێت.

2- پێویستە گریبەست هەبێت لەنیوان بەرپۆهەرى قوتابخانە و هەریەکە لە نـ (یاریدەدەرەکان، مامۆستایان، تەواوى کارمەندان).

3- لە کاتى (کردنەوى بەشى ناوخۆیى و خولەکانى بەهێزکردنى قوتابیان، هێنانى مامۆستایەكى نۆی، خویندنى بابەتێكى زێدە، گەشت، کردنەوى خێوەتگە،... هتد) پێویستە رەزامەندى وەزارەت وەربگرێت.

4- پێویستە گرنگی بە کۆبوونەوهکانى سومیان (بەخێوکاران) بدرێت.

5- باشتر وایە قوتابخانە ئەهلیبەکان لە هەردوو رەگەز تێکەڵ بن.

6- لیژنەى بالای ئەهلى و لیژنەى هەلسەنگاندنى سالانە لەلایەن وەزارەتى پەروەردە دەستنیشان دەکرێن.

7- لیژنەى ئەهلى پارێزگەکان بە سەرۆکایەتى یاریدەدەرى بەرپۆهەرى گشتى بۆ کاروبارى تەکنیکی و ئەندامیى هەریەکە لە (لێپرسراوى بەشى ئەهلى، دوو سەرپەرشتیار) دەبێت.

ژمارەى باخچەى ساوایان و قوتابخانەى بنەرەتى و خویندنگەى ئامادەبى بۆ سالی خویندنى 2012-2013 بەم شیۆهیهى خوارەوه بوو:

خشته‌ی تایبته به ژماره‌ی باخچه‌ی ساوایان

ژ	ناوی باخچه	شویننی باخچه	ناوی خاوه‌ن باخچه
1	بالا	هه‌ولیر	تریسکه ئیحسان یاسین
2	ناشنا	هه‌ولیر	له 2003 داخراوه
3	خۆشی	هه‌ولیر	عه‌بدولستار جاسم مه‌حمود
4	خۆشی Spacetoon	سلیمانی	سوندوس کازم راشد
5	لیزا	هه‌ولیر	نیرگز ته‌یمور ئیبراهیم
6	ره‌فتار	ده‌ۆک	داخراوه
7	میدیا	هه‌ولیر	کۆمپانیای (الصفان) یوسف مه‌تی یوسف
8	میدیا	ده‌ۆک	کۆمپانیای (الصفان) یوسف مه‌تی یوسف
9	نه‌وا	سلیمانی	داخراوه
10	ئیشقی نمونه‌یی	هه‌ولیر	کۆمپانیای (فه‌زاله‌ر) تالیب بیوک
11	جریوه	سلیمانی	شیرین عه‌بدوللا صالح
12	لانه / 1	هه‌ولیر	عه‌بدوللا عه‌بدولره‌جمان فه‌قی
13	هانا	سلیمانی	به‌یان سه‌عید زه‌ریفی
14	قینیا	سلیمانی	په‌خشان عه‌بدوللا محمه‌د - داخراوه به‌ ف.وه‌زاری 4638 له 2008/9/14
15	ئه‌نالیندا/1	هه‌ولیر	چه‌یکه نه‌جیب عوسمان - داخراوه
16	چریه (همسات)	هه‌ولیر	سوهام عه‌بدولکه‌ریم حه‌سون
17	ژوان	سلیمانی	د.که‌ریم شه‌ریف قه‌ره‌چه‌تانی
18	نیرگز	هه‌ولیر	هودا سو‌بجی یاسین
19	IDEL	سلیمانی	داخراوه

20	ژین	ههولیر	سهیران ئیسماعیل سه مههه
21	پرافیانئ	بلی/ ههولیر	کریستل باتیل
22	رههیل	ههولیر	رههیل که مال ئه جمهه
23	شاتوو	سلیمانی	ئالا حه مه ده ئه مین سالح بو بارزان محه مهه
24	ب.ههلات	سلیمانی	فوناد سدیق عه بدوللا
25	ب.پشکوژین کوردستانی	دهۆک	
26	ب.پارا	ههولیر	نیزال شههاب فازل
27	ب.سۆلین	ههولیر	حیکمهت یسماعیل عه بدولعه زیز
28	ب.سۆز	ههولیر	رێزان عه ولا
29	ب.زاخۆ	سلیمانی	
30	ب.هه ناسه	ههولیر	مه غدیید خالید کوئخا ره سول
31	ب.پریسکۆل پای Preschool PIE	سلیمانی	به ناز محه مهه سالح
32	ب.په روانه/1	سلیمانی	
33	ب.گولاله سووره	سلیمانی	بارزان مه جمود محه مهه
34	ب.رۆژ	ههولیر	تارا عه بدولپه حمان عه بدولقادر داخواه به ف.وه زاری 3171 له 2010/11/22
35	ب.لارا	ههولیر	نه رمین تاهیر مه جمود
36	ب.چرۆ	سلیمانی	
37	ب.یاد	ههولیر	دیهن محه مهه مسته فا
38	ب.میخهک	سلیمانی	ناشتی کاکه برا
39	ب.کینیگری	ههولیر	داخرا
40	ب.ئه ستیره	ههولیر	فکریه عه لی عه بدوللا
41	ب.پاوان	ههولیر	نیزال شههاب فازل - داخواه
42	ب.سایه	ههولیر	ئازاد جه بار حه سه ن گۆرا بو ئیمان ئه جمهه سادق

43	ب.رۇنيا	ھەولتېر	پېشىنگ خدر ئەھمەد
44	ب.دواروژ	ھەولتېر	چىمەن ھەمىد شىفە
45	ب.رۆكەن/1	دھۆك	ئاھۆ تۆفېق ھەسەن
46	ب.لانۆ	سلىمانى	
47	ب.شەھىن	دھۆك	راگرتنى مۆلت بۆ سالىك 2010_2011 بە ف.و.زى 2089 لە 2010/6/27 داخرا
48	ب.مىدىيا	سلىمانى	ك.الصافات (يوسف مەتى يوسف)
49	ب.ھىنەر/1	ھەولتېر	بەھىيە سالىق قادر
50	ب.ئەورۆ	ھەولتېر	مەغدىد خالىد كوئىخا رەسول
51	ب.گەشېن	ھەولتېر	پىرۇز ھوسىن ھەسەن
52	ب.پەلكە زىرپىنە	ھەولتېر	
53	ب.سات	كۆپە	سروە يونس عومەر
54	ب.زىرپىن	ھەولتېر	سروە ھىكەت ئىسماعىل
55	ب.مىلان	ھەولتېر	ماھىر مەھەد قادر
56	ب.لالە/1	سلىمانى	شەھلا سەيفەدىن مستەفا
57	ب.فىنك	ھەولتېر	دلىر عومەر عوسمان گۇرا بۆ شەوين غەبدولقادر مەھەد
58	ب.فلۆرەنتىن	ھەولتېر	وفا نامىق مەجىد
59	ب.دلقىن	ھەولتېر	فەلاح ھەسەن مەھەد بە ف.و.زى 5166 لە 2011/9/13
60	ب.لاز	ھەولتېر	نەبەز ھەمەد ئەمىن قادر
61	ب.بەيولە	ھەولتېر	
62	ب.سەردەم	سلىمانى	بەناز عومەر غەلى
63	ب.فرىشتەكان	سلىمانى	بە ف.و.زى 6607 لە 2010/12/8 داخرا
64	ب.پەروانە/2	سلىمانى	بە ف.و.زى 20635 لە 2012/10/21 داخرا
65	ب.سايە	ھەلەبجەي	ھەمەسەغىد ئەھمەد ھەسەن

	شەھید		
66	ب.گاردینیا	ههولێر	به ف.وهزاري داخرا
67	بيلكەنت (ئیحسان دۆغرمەچی)	ههولێر	د. ئیحسان دۆغرمەچی
68	ب.ئەنالیندەر/2	ههولێر	چەپكە نەجیب عوسمان
69	ب.شاد	ههولێر	كاكه عهلى مهحمود حهسهن
70	ب.ههولێر	ههولێر	مهجید محەمەد مهجید
71	ب.شەنگ	ههولێر	به شدار خالید كوێخا رهسول
72	ب.زانباری	ههولێر	مهحبوبه رهشید شهریف
73	ب.دایه ئەیسەر	ههولێر	ئهیسەر عیسا عومران
74	ب.دەلال	ههولێر	نهجیبه عوسمان مهلا مستهفا
75	ب.هەنی	سلیمانی	رۆژا شەمال عەلی سەلح
76	ب.شنیار	سلیمانی	دڵسۆز محەمەد وهلی عەلی
77	ب.شیرین	دهۆك	شیرین یاسین تاهیر
78	ب.ئایندە	سلیمانی	دانا فازل محەمەد
79	ب.دادا نارین	زاخۆ/ دهۆك	نهريمان يوسف ئیبراهیم
80	ب.ئاشتی	سلیمانی	غەریبە شایا شوێش
81	ب.بەفرە	ههولێر	رۆژگار قادر عەبدوڵلا
82	ب.سان	سلیمانی	رێبین تالیب مستهفا
83	ب.فاناس	سلیمانی	ههوار محەمەد سهعيد به ف.وهزاري 16632 له 2012/9/12 داخرا
84	ب.لاقین	دهۆك	مريهم نهحمەد محەمەد
85	ب.ئارینا	ههولێر	ئارام وهلی حەسەن
86	ب.هۆزان	ههولێر	ئینتیصار عەبدوڵمەجید جەلیل
87	ب.کورستان	سوێران	محەمەد رهسول عوسمان
88	ب.بیروو	پیرمام/ههولێر	مزهفر عهبدولواحید پیرداود به ف.وهزاري 20376 له 2012/10/17 داخرا

89	ب.هینەر/2	هەولێر	بەهیە سالح قادر
90	ب.باخان	سلیمانی	سدیق حەمە خورشید حەمە تالیب
91	ب.ئەنالیندای پیرمام	پیرمام / هەولێر	چەپکە نەجیب عوسمان
92	ب.زارا	سلیمانی	پەرۆین محەمەد وەلی عەلی
93	ب.رۆژ	سلیمانی	بەیان محەمەد رەحیم حوسین
94	ب.دەریا	هەولێر	تریفە رەشید شاکر
95	ب.بڕیار	هەولێر	هێمن مەجید سدیق
96	ب.رۆنا	هەولێر	فەرەیدون عوسمان ئیبراھیم
97	ب.ئاقا	دھۆک	حوسین حاجی ئەحمەد عومەر
98	ب.شایان	دھۆک	تائیپە عەبدولکەریم جانگیر
99	ب.گولان	شیخان/دھۆک	یاسر قاسم ئەلیاس
100	ب.قەیان	سلیمانی	تاقگە محەمەد محەمەد سالح
101	ب.قالیان	سلیمانی	مەھاباد موعتەسەم مستەفا
102	ب.رۆکەن/2	دھۆک	ئاهوو توفیق حەسەن شەریف
103	ب.بانێ	دھۆک	ژیان محەمەد شوکری یوسف
104	ب.لالە/2	دھۆک	شەھلا سەیفەدین حەسەن
105	ب.خەونی مندالان	سلیمانی	نەوشیروان خەسرۆ رەئوف
106	ب.یەنا	هەولێر	ئەلماس میرزا حەسەن حەمە قادر
107	ب.فریشتە	سلیمانی	بەختیار حەسەن حەمە قادر
108	ب.لانە/2	هەولێر	عەبدوللە عەبدولرەحمان فەقی
109	ب.نازادی	هەولێر	محەمەد رەسوڵ عوسمان رەسوڵ
110	ب.ئانیا	هەولێر	ژووان نازاد ئەحمەد
111	ب.نۆلجی ئەمریکی	دھۆک	نەجات محەمەد حەسەن
112	ب.بیروو	پیرمام/هەولێر	مژەفەر عەبدولواھید پیرداود بە ف.وہزازی 20376 لە 2012/10/17 داخرا
113	ب.هینەر/2	هەولێر	بەهیە سالح قادر

بەرۆردە و فێرکردن _____ ژمارە (8) سالی 2012

114	ب.باخان	سليمانی	سديق حەمە خورشید حەمە تالیب
115	ب.ئەنالیندای پیرمام	پیرمام / هەولێر	چەپکە نەجیب عوسمان
116	ب.زارا	سليمانی	یەروین محەمەد وەلی عەلی
117	ب.رۆژ	سليمانی	بەیان محەمەد رەحیم حوسین
118	ب.دەریا	هەولێر	تریفە رەشید شاکر
119	ب.پریار	هەولێر	هێمن مەجید سدیق
120	ب.رۆنا	هەولێر	فەرەیدون عوسمان ئیبراھیم
121	ب.ئاقا	دھۆک	حوسین حاجی ئەحمەد عومەر
122	ب.شایان	دھۆک	تائیە عەبدولکەریم جانگیر
123	ب.گولان	شیخان/دھۆک	یاسر قاسم ئەلیاس
124	ب.قەیوان	سليمانی	تاقگە محەمەد محەمەد سالیح
125	ب.قالیان	سليمانی	مەھاباد موعتەسەم مستەفا
126	ب.رۆکەن/2	دھۆک	ئاهوو توفیق حەسەن شەریف
127	ب.بانێ	دھۆک	ژیان محەمەد شوکری یوسف
128	ب.لالە/2	دھۆک	شەھلا سەیفەدین حەسەن
129	ب.خەونی مندالان	سليمانی	نەوشیروان خەسرۆ رەئوف
130	ب.پەنا	هەولێر	ئەلماس میرزا حەسەن حەمە قادر
131	ب.فریشتە	سليمانی	بەختیار حەسەن حەمە قادر
132	ب.لانە/2	هەولێر	عەبدوللّا عەبدولرەحمان فەقی
133	ب.ئازادی	هەولێر	محەمەد رەسول عوسمان رەسول
134	ب.نانیا	هەولێر	ژوان نازاد ئەحمەد
135	ب.نۆلجی ئەمریکی	دھۆک	نەجات محەمەد حەسەن

تێبینی: لەکۆی (135) باخچەی ساوایان، (14) باخچە بە فەرمانی وەزاری داخراون.

خشته ی تاییهت به ژماره ی خویندنگه
بنه پرتی و قوتابخانه ئاماده ییبه کان

ژ	ناوی قوتابخانه	پارێژگه	ئهو یۆلانه ی هه یه تی
1	ق.ئهمه ریکه نیوده ولته تی	هه ولیت	(9-1) بنه پرت
2	ئا.نیلۆقه ر	هه ولیت	(12-10) زانستی
3	ئا.سۆزانی ویتیه یی	هه ولیت	(12) زانستی و ویتیه یی
4	ك.سۆزان (فه زاله ر)	هه ولیت	(7) بنه پرت + (10) زانستی
5	ق.نۆلیقه ری بنه پرت	هه ولیت	(9-1) بنه پرت
6	ئا.ره وای ئیواران	هه ولیت	(12-10) ویتیه یی و زانستی
7	ق.ئیشقی رووناکی بنه پرت	هه ولیت	(5-1) بنه پرت
8	ق.ئهنالیند - پیرمامی بنه پرت	هه ولیت	(1) بنه پرت به ته نیا
9	ق.ئهلمانی بنه پرت	هه ولیت	(6-1) بنه پرت
10	ق.لارای بنه پرت	هه ولیت	(3-1) بنه پرت
11	ق.رۆنای بنه پرت	هه ولیت	(4-1) بنه پرت
12	ق.ئاگای بنه پرت	هه ولیت	(4-1) بنه پرت
13	ق.شیاوی بنه پرت	هه ولیت	(3-1) بنه پرت
14	ئا.لاژه	هه ولیت	(12-10) زانستی و ویتیه یی
15	ئا.زانا	هه ولیت	(12) ی زانستی
16	ق.دیده می بنه پرت	هه ولیت	(8-1) بنه پرت
17	ق.نوری بنه پرت	هه ولیت	(7-1) بنه پرت
18	ق.فینکی بنه پرت + ئاماده یی	هه ولیت	(10-1)
19	ق.فه رنسی دانیا ل میتزان	هه ولیت	(1) بنه پرت
20	ق.لانه ی بنه پرت و ئاماده یی	هه ولیت	(9-1) بنه پرت + (11-10) زانستی

21	ق. ژياري بنه‌رته	هه‌ولير	(1 و 2 + 7 و 8) ي بنه‌رته
22	نا. ژيار	هه‌ولير	(10-12) زانستي
23	نا. نيرۆژ	هه‌ولير	(12) زانستي
24	نا. ژياري ئيواران	هه‌ولير	(12) زانستي و ويژه‌بي
25	نا. لانه‌ي ئيواران	هه‌ولير	(10-12) ويژه‌بي + (11-12) زانستي
26	ق. ئيشقي بنه‌رته	هه‌ولير	(7-9) بنه‌رته
27	ق. ئيشقي گولاني بنه‌رته	هه‌ولير	(1-6) بنه‌رته
28	نا. ئيشق	هه‌ولير	(10-12) زانستي
29	ق. بالاي بنه‌رته و ئاماده‌بي (خويندني كوردي)	هه‌ولير	(1-11) بنه‌رته + زانستي
30	ق. برادۆست - كۆيه‌ي بنه‌رته	هه‌ولير	(1-2) بنه‌رته
31	قوتابخانه‌ي برياري بنه‌رته	هه‌ولير	(1-9) بنه‌رته
32	كۆمه‌لگه‌ي بالاي/1 (خويندني ئينگليزي)	هه‌ولير	(1-9) بنه‌رته + (10-11) زانستي
33	كۆليزي جيهاني بنه‌رته و ئاماده‌بي	هه‌ولير	(1-11) بنه‌رته + ئاماده‌بي
34	ق. كليقه‌ري بنه‌رته	هه‌ولير	(1 و 2 + 7 و 8) ي بنه‌رته
35	ق. به‌ريتاني نيۆده‌وله‌تي	هه‌ولير	(6-1) بنه‌رته
36	ق. ميدياي نيۆده‌وله‌تي ئه‌هلي - هه‌ولير	هه‌ولير	(1-7) بنه‌رته
37	ق. كامبريدجي نيۆده‌وله‌تي ئه‌هلي	هه‌ولير	(1-5) بنه‌رته
38	ق. مارقه‌ره‌داغي بنه‌رته ئه‌هلي	هه‌ولير	(1-4) بنه‌رته
39	كۆمه‌لگه‌ي ئيحسان دۆغره‌مه‌چي	هه‌ولير	(1-2) بنه‌رته
40	ق. ليزاي بنه‌رته ئه‌هلي	هه‌ولير	(1-8) بنه‌رته
41	ق. شويقاتي نيۆده‌وله‌تي	سليمانى	(1-6) بنه‌رته

42	ق.جونيئىرى بىنەرەت	سليمانى	(6-1) بىنەرەت
43	ق.سليمانى بىنەرەت/1	سليمانى	(4-1) نەرەت
44	ق.سليمانى بىنەرەت/2	سليمانى	(6-2) بىنەرەت
45	كۆليئىرى سەلاخەدىن	سليمانى	(12-7) بىنەرەتى و ئامادەيى
46	كۆليئىرى سليمانى	سليمانى	(12-10) ئامادەيى
47	ق.دانىيال مېترانى فەرەنسى نىئودەولەتى	سليمانى	(4-1) نەرەت
48	ئامادەيى ئاسۋى مىللى سويىدى	سليمانى	(12-10) ئامادەيى
49	ق.برادۋىست - رانىيە بىنەرەت	سليمانى	(4-1) بىنەرەت
50	كۆليئىرى ھەلەبجەي شەھىدى ھاوبەش	سليمانى	(7) بىنەرەت + (10) ئامادەيى
51	ق.ياي بىنەرەت	سليمانى	
52	دواناۋەندى شەھىد جەبارى ھاوبەش	سليمانى	(12-7) بىنەرەت و ئامادەيى
53	ق.بەرىتانى نىئودەولەتى	سليمانى	(8-1) بىنەرەت
54	ق.ئاشتى بىنەرەتى	سليمانى	(1) بىنەرەت
55	ق.مىدىي نىئودەولەتى - سليمانى	سليمانى	(9-1) بىنەرەت + (12-10) ئامادەيى
56	ق.ھىزلى بىنەرەتى	ب.گ.پ.دھۆك	(4-1) بىنەرەت
57	ق.ئۆلجى بىنەرەتى ئەھلى	ب.گ.پ.دھۆك	(5-1) بىنەرەت
58	كۆمەلگەي دھۆكى پەرۋەردەيى	ب.گ.پ.دھۆك	(4-1) بىنەرەت
59	ئا.زانا - دھۆك	ب.گ.پ.دھۆك	
60	كۆليئىرى ئىشقى دھۆك	ب.گ.پ.دھۆك	(8-7) + (4-1) بىنەرەت + (11-10) ئامادەيى
61	ق.مىدىي نىئودەولەتى دھۆك	ب.گ.پ.دھۆك	(8-1) بىنەرەت

التربية والتعليم

مجلة تربوية فصلية تصدرها وزارة التربية في حكومة إقليم كردستان - العراق
العدد (8) - 2012

في هذا العدد (القسم الكردي)

- *خطوة نحو اللامركزية خطوتان نحو الديمقراطية ..... رئيس التحرير 3
- *آلية الإدارة التربوية ونقاط ضعفها الحالية ..... طارق أحمد 22
- *المرشد النفسي للمعلمين والمدرسين والتربويين ..... ت. بتصرف: د. ريدار محمد أمين 35
- *حول كتاب (طرق التدريس المعاصرة) ..... ! : صلاح عمر 140
- *المرشد المساعد لعلمي اللغة الإنكليزية ..... ! : رشيد طيب 154
- *مشروع تقييم الوضع التربوي في إقليم كردستان 160KIHR
- *حول صياغة الإستراتيجية الوطنية لتدريب وتأهيل المدرسين ..... د. أحمد قرني 178

پەرۆردە و فێرکردن _____ ژماره (8) سالی 2012

*نراچس القلعة ..... عرض: التربية والتعليم
183

*عملية الدراسة الأهلية في إقليم كردستان .....! : التربية والتعليم
187

(القسم العربي)

* امتحانات المرحلة الإعدادية والغاء الإمتحان الوزاري..... كوكز حسين عزيز
230

* تصويبات وملاحظات في كتاب اللغة العربية ..... عبدا المجيد حسن بابان
235

* خطة مقترحة للتوعية الإعلامية
237.....

رؤية تربوية للمناقشة

إمتحانات المرحلة الإعدادية والغاء الإمتحان الوزاري

كوكز حسين عزيز
مستشار وزير التربية في حكومة إقليم كردستان

المقدمة

بهروده وفيركدن ————— ژماره (8) سالی 2012
 عادة ماتجري عملية التقييم لمعرفة المخرجات النهائية ومدى تحقيق الأهداف
 الموضوعه لها، حيث لايمكننا الإعتماد على الإمتحانات في وزارة التربية بنظامها
 الحالي لإعطائنا المؤشرات والبيانات الحقيقية للمخرجات النهائية للعملية التربوية
 التي تتضمن مستوى فهم وإستيعاب المادة الدراسية لدى الطلبة وذلك لأسباب
 عديدة منها دخول الجهد البشري للقائمين على الإمتحانات وتباين في فهمهم في
 وضع العلامات والدرجات والحكم على مستوى الطلبة من خلال الإمتحانات
 الوزارية التي تجرى على سبع مواد خلال 21 ساعة بواقع 3 ساعات لكل مادة
 وهذا ما يترتب عليه مستقبل الطالب في حياته ويتنافى حتى مع أبسط مبادئ
 العملية التربوية وكذلك البيئة الإمتحانية من قاعات وسيطرة وتصحيح الدفاتر،
 وإختبار الأسئلة الإمتحانية والمزاج الشخصي لواقع الأسئلة والمصحح.

نظام الفصول

مجموع فصول المرحلة الإعدادية ستة فصول بواقع فصلين لكل مرحلة من مراحل
 الإعدادية الثلاث أو بواقع فصلين لكل سنة حيث توزع الدرجات كما متبع في
 النظام الحالي للإمتحان لكل فصل من فصول السنة والمرحلة. حيث ان هذا الجدول
 توزع الدرجات لكل فصل دراسي على كل مفاصل عملية التدريس وكذلك مشاركة
 فعالة للطلاب في النشاطات الصفية المتبع لدى الوزارة حالياً.

100 = درجة	50 درجة	15 درجة	20 درجة	15 درجة		
				5 درجة	5 درجة	5 درجة
	الإمتحان النهائي للفصل والذي ينظم ألياً	نشاطات نصف الفصل الثاني توزع كما موجود في النصف	إمتحان نصف فصلي تحريري	5 درجة التقارير الفردية والجماعية	5 درجة إمتحانات كيبوز	5 درجة مشاركة الطالب في الصف

		الأول				
--	--	-------	--	--	--	--

كيفية التعامل مع الإمتحانات الفصلية وإستخراج المعدل النهائي للفصل والمرحلة:
1- يجب معرفة عدد الدروس أو الساعات السنوية لكل مادة من المواد التي تدرس في هذه المرحلة مثال: لو فرضنا إن عدد الدروس أو الساعات السنوية لصف من صفوف المرحلة الإعدادية بواقع 1000 ألف ساعة بإعتبار 170 يوم دوام $6 \times$ حصص يومية.

2- توزع عدد الدروس (الساعات) على المواد المقررة حسب الأهمية والفرع - علمي - أدبي - مهني.

يمكننا تقسيم الفرع العلمي إلى إختصاصات أكثر دقة كإختصاصات الطيبة والهندسية والفرع الأدبي إلى الإجتماعية أو اللغوية وهذا الأمر لابد منها ولكن يجب أن نهياً لها الأرضية الأكاديمية والفنية والموارد البشرية. أعتقد أن على وزارة التربية أن تقوم بتوزيع عدد الساعات والدرجات كما مبين في الجدول الآتي، مع مراعاتنا لشمولية الإختصاصات المواد التي تدرس في المرحلة الإعدادية بفرعيها العلمي والأدبي لكي يكون لدى الطلبة المتخرجين من المرحلة الإعدادية إلمام كافٍ بالمعارف التي يتطلبها المرء في حياته اليومية.

الفرع الأدبي		اللغات واللها		الفرع العلمي	
الإحصائيات		الإحصائيات		الإحصائيات النسبية	
عدد الساعات	عدد الساعات	عدد الساعات	عدد الساعات	النسبة	الدرجة
10	10	10	10	10	10
20	20	20	20	20	20
30	30	30	30	30	30
40	40	40	40	40	40
50	50	50	50	50	50
60	60	60	60	60	60
70	70	70	70	70	70
80	80	80	80	80	80
90	90	90	90	90	90
100	100	100	100	100	100
110	110	110	110	110	110
120	120	120	120	120	120
130	130	130	130	130	130
140	140	140	140	140	140
150	150	150	150	150	150
160	160	160	160	160	160
170	170	170	170	170	170
180	180	180	180	180	180
190	190	190	190	190	190
200	200	200	200	200	200
210	210	210	210	210	210
220	220	220	220	220	220
230	230	230	230	230	230
240	240	240	240	240	240
250	250	250	250	250	250
260	260	260	260	260	260
270	270	270	270	270	270
280	280	280	280	280	280
290	290	290	290	290	290
300	300	300	300	300	300
310	310	310	310	310	310
320	320	320	320	320	320
330	330	330	330	330	330
340	340	340	340	340	340
350	350	350	350	350	350
360	360	360	360	360	360
370	370	370	370	370	370
380	380	380	380	380	380
390	390	390	390	390	390
400	400	400	400	400	400
410	410	410	410	410	410
420	420	420	420	420	420
430	430	430	430	430	430
440	440	440	440	440	440
450	450	450	450	450	450
460	460	460	460	460	460
470	470	470	470	470	470
480	480	480	480	480	480
490	490	490	490	490	490
500	500	500	500	500	500
510	510	510	510	510	510
520	520	520	520	520	520
530	530	530	530	530	530
540	540	540	540	540	540
550	550	550	550	550	550
560	560	560	560	560	560
570	570	570	570	570	570
580	580	580	580	580	580
590	590	590	590	590	590
600	600	600	600	600	600
610	610	610	610	610	610
620	620	620	620	620	620
630	630	630	630	630	630
640	640	640	640	640	640
650	650	650	650	650	650
660	660	660	660	660	660
670	670	670	670	670	670
680	680	680	680	680	680
690	690	690	690	690	690
700	700	700	700	700	700
710	710	710	710	710	710
720	720	720	720	720	720
730	730	730	730	730	730
740	740	740	740	740	740
750	750	750	750	750	750
760	760	760	760	760	760
770	770	770	770	770	770
780	780	780	780	780	780
790	790	790	790	790	790
800	800	800	800	800	800
810	810	810	810	810	810
820	820	820	820	820	820
830	830	830	830	830	830
840	840	840	840	840	840
850	850	850	850	850	850
860	860	860	860	860	860
870	870	870	870	870	870
880	880	880	880	880	880
890	890	890	890	890	890
900	900	900	900	900	900
910	910	910	910	910	910
920	920	920	920	920	920
930	930	930	930	930	930
940	940	940	940	940	940
950	950	950	950	950	950
960	960	960	960	960	960
970	970	970	970	970	970
980	980	980	980	980	980
990	990	990	990	990	990
1000	1000	1000	1000	1000	1000

ملاحظة: يمكن إضافة بعض الحصص خارج وقت الدوام للأنشطة الرياضية والفنية.

3- كيفية استخراج المعدل النهائي للمرحلة الإعدادية من خلال فصول السنة المعادلة:

المعدل النهائي للفصل لكل مادة = $\frac{\text{الدرجة النهائية للمرحلة} \times \text{النسبة المئوية لعدد الدروس السنوية}}{100}$

100

مثال: الصف العاشر: الفصل الأول
الكيمياء $17.5 = \frac{25 \times 70}{100}$

17.5	الأحياء
3.5	الرياضيات
3.5	الفيزياء
10.5	الإنجليزية
5.25	الكرديّة

العربي	5.25
الكومبيوتر (الحاسوب)	3.5
المدني	3.5
المعدل النهائي للفصل	<u>70</u>

تعامل الفصول الست للسنوات الثلاث بهذه الطريقة ثم تجمع المعدلات الست ثم تقسم على ستة ليكون المعدل النهائي للطالب في المرحلة الإعدادية.

4- تجري الإمتحانات على الشكل الآتي:

أ- إمتحانات نصف الفصل تحريري مدرسي توضع الأسئلة من قبل اللجنة الإمتحانية لكل مادة.

ب - الإمتحان النهائي للفصل تحريري، التصحيح آلي، توضع الأسئلة مركزياً من قبل الوزارة هذا يؤدي الى الزام المدرس لتكملة المنهج المقرر للمادة الدراسية في هذه المرحلة والتصحيح تكون مركزي آلي، وتحفظ البيانات والدرجات لكل طالب فصلياً إلى أن تكمل الطالب المرحلة وتعلن النتائج النهائية للفصل والمرحلة من قبل الوزارة. وهكذا الفرع الأدبي والمهني.

5- تسلم النتائج النهائية الى وزارة التعليم العالي وعلى أساسها تتفق الوزارتان على إجراءات قبول الطالب في الجامعة وإجراء الإمتحان قبل الدخول الى الجامعة من قبل وزارة التعليم العالي ونسبة من المعدل النهائي للطالب وكيفية التوافق بين المعدل النهائي والإمتحان قبل الدخول للجامعة.

6- بهذا قد نأينا بوزارة التربية عن الإمتحان الوزاري.

التحضيرات

لابد لكل مشروع أن يخطط له تخطيطاً منظماً من حيث الوقت والإمكانات المالية والإدارية والمرحلية وكذلك تهيئة البنية التحتية والفوقية بما فيها الموارد البشرية والإجراءات التدريبية قبل بدء بتنفيذ المشروع عند إقراره.

بما أن هذا المشروع يخص لإمتحانات المرحلة الإعدادية بفصولها الست ويشترك فيها مجموعة كبيرة من الطلبة والمدرسين والقائمين عليها لذلك ليس من السهل تعميمه من خلال التعليمات والقرارات والأوامر الوزارية المجردة بل بحاجة الى

پهروهده وفيركردن _____ ژماره(8) سالی 2012
مناقشة مستفیضة من قبل لجان ومجموعات لها خبرة ودراية كافية في المجال
الإمتحانات وتهيئة ما تحتاجه هذه العملية من الوسائل والأجهزة والطاقات
البشرية. لذلك يجب أن يتم مداولة المشروع من كل جوانبه من خلال ورشات العمل
والإجتماعات ويحتاج هذا بدوره الى فترة غير قصيرة لاتقل عن سنة أو سنتين.

تصويبات وملاحظات في كتاب اللغة العربية المقرر للف الرابع الأساس

للسنة الدراسية 2011-2012

عبدالمجيد حسن بابان*

أخذت وزارة التربية في إقليم كردستان على عاتقها تجديد وتغيير المناهج المدرسية للمراحل المختلفة، إستجابة لروح العصر وتماشياً مع حركة الشعوب في المنطقة وفي العالم من أجل التطوير والتغيير، وقد نال هذا التغيير المواد الإنسانية والعلمية واللغات حيث تم البدء بالعمل في السنة الماضية باستحداث مناهج جديدة منها اللغة العربية لغير الناطقين بها، ولمختلف المراحل الدراسية. ومن أجل دعم هذا المجهود، وبغية الإجابة فيه كما ونوعاً، وخدمة للصالح العام نسجل ملاحظتنا حول " كتاب اللغة العربية " للصف الرابع الأساس وكالاتي:

1- إتفقت اللجنة المشكلة لمتابعة وتقييم هذا الكتاب مع شركة جيوبروجيكتس اللبنانية لتأليف الكتب المدرسية على أن يكون محتوى الكتاب من ثمان وحدات مقسمة على فصلين . تم السفر إلى بيروت لمناقشتها تصحيحاً وتعديلاً وإضافة وحذفاً.. كما أن هذا المنهج قد تم تطبيقه تجريبياً في عشرين مدرسة في كل من أربيل والسليمانية ودهوك وكرميان وقد نال القسم الأول من الكتاب إستحسان السادة المعلمين والمشرفين والتلاميذ واللجنة المشرفة بنسبة تزيد على 75%، لتجواب الجميع معه، على وفق طريقة تدريسية حديثة .

أما القسم الثاني من الكتاب فقد جاء من وحدتين إثنين فقط بدلاً من أربع وحدات متفق عليها سلفاً. لماذا ؟ لست أدري لكون !!! ربما لحاجة في نفس يعقوب، ولأنني لم أعد ممثلاً في اللجنة المذكورة ولم يظهر إسمي على باطن الغلاف كسائر أعضاء اللجنة الآخرين.

2 - إتفقت اللجنة المختصة مع شركة جيوبروجيكتس المكلفة بالتأليف على أن تكون الوحدات الثمان المنجزة بطريقة التأليف وليس بطريقة الإعداد فالفرق بينهما شاسع إلا أن الوحدتين الأخيرتين جاءتا معدتين رغم أن طريقة الإعداد

بهروده وفيركدن _____ ژماره(8) سالی 2012

عندنا نحن العراقيين أفضل لأننا نعرف جيداً ما نختاره لأنفسنا .
3 - إتفقت اللجنة المختصة مع الشركة المذكورة على عدم حشر الموجودات -
الصور والمعلومات - إلا أن الصفحة "53" جاءت بعكس المطلوب، وكذلك
الحال في الصفحة "63". أما الأسباب فهي : حتى لا يكون الكتاب المدرسي
أشبه بمجلة تجارية هدفها : أكبر ربح بأقل عدد من الصفحات، وحتى يتصور
الجميع : أن المدارس هي مؤسسات تربية محضة وليست تجارية يتربح عليها،
بعضهم ، ويجعل منها تجارة وهوأ! .

أخطاء وتصويبات في الوجدتين الأخيرتين من الكتاب

- 1 - وردت كلمة " ملبوسات " في مواضع كثيرة من الكتاب ، وكنا قد ألقنا إلى
إبدالها بكلمة " ملابس " لأنها الأكثر شيوعاً في بلادنا .
- 2 - وردت كلمة " أعطه " بدون تحريك همزة الأمر فيها بحركة الفتح، وذلك
تمييزاً لها باعتبار الفعل رباعياً ، بعكس الأفعال الأخرى (الأمر الثلاثي والحماسي
).
3- نستحسن حذف العدد " ألف "، و "آلاف" من الصفحة (55) لأن الأطفال
لا يتعاملون بالآلاف، ثم ان الأصفار قد تحذف من الدينار العراقي في أي لحظة.
- 4 - في موضوع " العُملة " وردت عبارة " مائتان وخمسون ديناراً " فكتابة "
مائة " بوجود الألف وعدم قراءتها أمر صعب على التلميذ غير العربي " بل
وحتى على العربي، وكتابتها بالشكل الآتي : "مئة " !؟ أفضل وهذا ما جرى عليه
الأمر حديثاً لأن الألف أن كتبت أم لم تكتب فهي لا تُقرأ، وليس معقولاً توريط
التلميذ غير العربي بهذا الأمر.

- بهروهده وفيركدن ————— ثماره(8) سالى 2012
- 5 - في الصفحة (54) وردت العبارة الآتية : " إشارات المرور " يتصور المتلقي أن إشارات المرور كلها ستكون معروضة ، في حين عُرض بعض منها فقط ، لذلك فالأولى أن يُقال : " إشارات مرورية " .
- 6- وردت في الصفحة (55 و99) عبارة " خمسمائة دينار " هكذا بضم التاء المدورة في " خمسمائة " ! والصحيح : " خمسمئة " بكسر التاء المدورة ، وكان المفروض أن يُقال : " خمس مئآت دينار بكسر التاء لأن العدد المفرد من (3 _10) يتعارض مع معدوده من حيث التذكير والتأنيث ويكون جمعاً مجزواً بالاضافة إلا أنه ورد هاهنا مفرداً، وذلك تسهيلاً للفظ .
- 7 - في الصفحة (57) " جحا وابنه والحمار " ، وردت كلمة " يسير " بدلاً من كلمة " يمشي " أو " ماشياً " لأن " سار " بمعنى " ذهب " أنظر معجم لسان العرب لابن منظور - و"الذهاب " ليس بعكس الركوب، فالذهاب قد يكون مشياً أو ركوباً، أو بالطائرات والبواخر أو غيرها وجحا كان "يمشي " مرة و"يركب " تارة أخرى ... وعندما نضع كلمة " يمشي " أو " ماشياً " بدلاً من كلمة " يسير " ، لا بد أن ننتقل إلى الصفحة (59) " الكلمة ومعناها " لنستبدل مرة أخرى كلمة " يسير " بكلمة " يمشي " أو " ماشياً " ومعناها الصحيح باللغة الكوردية " بتثا دثروات " أو " بة قاض دثروات " .
- 8- في الصفحة (57) وردت جملة " أحققان يحملان حماراً . " وضع النقطة بعد هذه الجملة ليس صائباً، لأنها تثير الدهشة والإستغراب ، لذلك وضع علامة التعجب أولى وأفضل.
- 9- في الصفحة (63) وردت عبارة " هيا أسرعوا " نحبز تحريك همزة الأمر بالفتح لأنه فعل رباعي .
- 10- وفي الصفحة ذاتها وردت العبارة الآتية : " هات المزمار وانقر أنت على الطبله " ، نفضل إبدال العبارة السابقة بما يأتي: "هات المزمار وأضرب أنت على الطبل" ، لأن الطبل والمزمار يتصاحبان والطبله لاتصاحب المزمار في العادة. وإذا تم ذلك فلا بدّ من تغيير في صورة الطبله إلى صورة طبل "الصورة مكتوب عليها العبارة السابقة" .

بهروده وفيركدن ————— ثماره(8) سالى 2012

11 - في الصفحة (67) في موضوع "اليمامة والشعلب ومالك الحزين" وردت العبارة الآتية : "إذا جاء مرة أخرى ، قولي له..."

الصحيح : " فقولني له ... "لأن جملة جواب الشرط إذا كانت جملة فعلية ، فعلها فعل أمر وجب أن ترتبط بها الفاء .

12- وفي الصفحة ذاتها وردت العبارة الآتية : "وثب عليه ليفترسه " يرجى إبدالها بـ " وثب عليه يفترسه " فاللام في الجملة الأولى هي للتعليل ، أما الجملة الفعلية " يفترسه " فهي جملة حالية - لبيان الحال - هنا - وبيان الحال أفضل من بيان علته القفز .

13- لم يتناول كتاب "التلميذ" ولا كتاب "التمارين والحروف" ولا كتاب "المعلم" ، لم يتناول كيفية النطق ببعض الأحرف، لا من أجل التلاميذ وإنما من أجل المعلم نفسه، لأن الأخير بحاجة ماسة إلى تعلمها قبل التلاميذ. مثال ذلك: "الشدة أو التضعيف". كان الأولى أن يتناول كتاب "المعلم" في الهامش - كإشارة - لأخذ المعلمين بها والتدرب عليها ثم تعليمها .

فالحرف المشدد مكوّن من حرفين من الجنس نفسه: الأول ساكن والثاني متحرك . وكذلك الحرف "الضاد" ، فالسائد في قراءتها هو إمّا تشبيهاً بالحرف "الطاء - أخت الطاء" أو بالحرف "الذال" المفخّمة، والقراءتان على خطأ. القراءة الصحيحة للحرف "الضاد" هو إخراجها من أحد طرفي الفم مع عضة خفيفة على اللسان.

وقيل إن عمر بن الخطاب "رض" كان من أفضل الناطقين بها، لأنّ نطقه بها كان يخرج من كلا طرفي فمه سليقةً، وليس تكلفاً. وكذلك الحرف (الذال)، فالنطق به يتم بإخراج اللسان بموازاة الشفتين تقريباً مع حضة خفيفة عليه.

كذلك "التاء المربوطة" وكيفية تحوّلها إلى (هاء) عند التوقف عليها وعدم تحريكها.

14- ورد في موضوع "الحروف" من كتاب "المعلم" كتابة مختلفة لإسم الحرف، فمرة كُتِبَ بالشكل الآتي: "الحرف: الباء"، وهكذا في بقية الحروف الأخرى. ثم ورد في

بهروه رده و فيتركردن _____ ثماره (8) سالى 2012
كتاب "التمرينات والحروف" بالشكل الآتي: "حرف الباء" ، وهكذا... والكتابة
الأولى هي الأصح.

تصويبات في كتاب التمارين والحروف

1 - ورد في الصفحة (81) الجملة الآتية: " هي نزلت عن الحمار " بكسر الزاي في
" نزلت " لأن الفعل مفتوح العين في الماضي ومكسوره في المضارع . قال الزهاوي
الشاعر:

نزلت تجرُ إلى الغروب ذيولاً   صفراء تشبه عاشقاً متبولاً

2- في الصفحة (95) وردت كلمة "مَحْفَظَة" بفتح الميم والصحيح "مِحْفَظَة"
بكسر الميم لأنها اسم آلة على وزن "مفعلة" وتعني آلة الحفظ .

3- في الصفحة (104) وردت كلمة "يَمَنُ" بضمة واحدة والصحيح أنها
بضمين (يَمِنُ) ، لأنها ليست ممنوعة من الصرف .

4 - وردت العبارة الآتية في الصفحة (107) " فيذهبون إلى التلال"
والصحيح ليس إلى التلال حصراً وإنما قد يذهبون إلى سفوح الجبال وإلى
المنخفضات والهضاب وإلى ضفاف الجداول والعيون والأنهار ...

ويبدو أن كتاب التمارين زاخر بالأخطاء اللغوية والإملائية والنحوية ولم يتسع
لنا الوقت الكافي لتصحيحها جميعاً، كما يبدو أن اللجنة لم تقم بما أتفق عليه بل
والأصح هو أن الشركة هي التي أغفلت ذلك وربما كان هذا ديدنها ... وعذراً لمن
يتقربون إليها زلفى!!

أما كتاب المعلم فإنه يبدو الكتاب الوحيد من بين الكتب الثلاثة رائعاً في محتواه
بديعاً في صياغته ، سهلاً في لغته وعرضه وأسلوبه السهل الممتنع. وإني لأبارك من
ألف سطره سعيه المشكور في تأليفه لهذا الكتاب "كتاب المعلم" ، لذا أدعو السادة
المعلمين والمشرفين أن يضعوا - عند التعليم وفي داخل الصف - كتاب المعلم أمامهم
ليسأروه في كل خطوة يخطونها ، إضافة إلى التحضير المسبق الذي لا بد منه ،
ونجاح المعلم مضمون في هذه الحالة بكل تأكيد.

(والله ولي التوفيق)

*مشرف إختصاصي متقاعد

خطة مقترحة للتوعية الإعلامية

بهرورده وفيركردن _____ ژماره (8) سالی 2012

قدم (د. أحمد قرني) المستشار في وزارة التربية لحكومة الأقليم مقترحة للتوعية الإعلامية التي ستقوم بها منظمة اليونسكو بغية أخذ محتواها بنظر الإعتبار أثناء إنطلاقه الإطار العام الجديد للمناهج العراقية، وهذا نصها:

يعتمد الاطار العام للمناهج الدراسية العراقية في بُعديه العلمي والفني على إقرار وطني تتبناه الدولة على المستويين السياسي والإداري، لذلك فهو (أي الاقرار الوطني) عملية فكرية - تقنية تقوم بها وزارة التربية لإنتاج مقررات دراسية تشمل على أحدث ما أكتشفه العلم وفي الوقت نفسه تنمي المهارات الحياتية وترسخ القيم المدنية لدى المستفيدين منها معلمين ومتعلمين على حد سواء، ونظراً لأهمية هذه العملية لذا فإن تطبيقها يحتاج الى توعية إعلامية شاملة تقوم بها الجهة المنتفذة في المشروع وذلك لترشيد منتسبيها أولاً، وخلق أرضية مناسبة للتنسيق والتعاون مع الجهات الرسمية الأخرى ذات العلاقة بالعملية ثانياً، ولكي يكون المجتمع بأكمله على دراية بما تقوم بها المؤسسات التربوية والتعليمية وخاصة في الخطوط العامة لبناء وتطوير المناهج الدراسية ثالثاً.. لذا نقترح أن تشمل عملية التوعية الاعلامية على الخطوات التالية:

1- الخطوة الاولى: وهي الإعلان الرسمي لعملية التطوير، وتشمل على الانطلاقه التي تبدأ بها

وبما أن للإعلان تأثير شامل على كل المعنيين بالعملية - كما هو مذكور أعلاه - لذا من الأفضل أن تكون على شكل جلسة نقاش إعلامية مسجلة في أستوديو إحدى القنوات الفضائية ويشترك فيها مقدم الجلسة وأربع مجموعات:

أ - مقدم الجلسة ويكون مقدم برامج تلفزيونية محترف، يتم تزويده بالمعلومات المطلوبة حول أسس وأهداف وأفاق المشروع من قبل الهيئة المشرفة على المشروع، ليتسنى له ترتيب وتنظيم برنامجه فنيا وإداريا من حيث الأداء والإتصالات.

ب - المجموعة الاولى، تتكون من ثلاثة أشخاص ممثلين عن مجلس الوزراء ووزارة التربية ومنظمة اليونسكو.

ت - المجموعة الثانية، تتكون من ثلاثة أشخاص أكاديميين أحدهم من كلية التربية للدراسات العلمية والثاني من كلية التربية للعلوم الانسانية والثالث إختصاصي في الادارة التربوية وعلم النفس.

بهوهرده وفيركدن _____ ژماره(8) سالى 2012

ث - المجموعة الثالثة، تتكون من ثلاثة أشخاص يمثلون منظمات المجتمع المدني التي لها علاقة مباشرة مع العملية التربوية والثقافة القانونية.

ج - المجموعة الرابعة، تتكون من عشرين شخصاً ممثلين عن الآباء والأمهات ومن كافة شرائح المجتمع ويفضل من هم أعضاء في مجالس أولياء أمور الطلبة والمعلمين في المدارس الابتدائية والمتوسطة والاعدادية..

يتم إعداد هذه الجلسة الاعلامية باللغتين العربية والكردية.. الاولى في بغداد وتشرف عليها وزارة التربية في المركز وتتفق مع إحدى الفضائيات العربية ذات الانتشار الواسع في العراق. والثانية في أربيل وتشرف عليها وزارة التربية في الاقليم متفقة مع إحدى الفضائيات ذات الانتشار الواسع في كردستان. ويمكن توزيع وإعادة البث في قنوات تلفزيونية وإذاعية أخرى وكذلك في المواقع الإلكترونية وخاصة التربوية منها.

2- الخطوة الثانية، وهي عملية التوعية الاعلامية المستمرة ضمن سقف زمني تحدده اللجنة المشرفة على العملية، ونقترح أن تكون العملية موجهة على ثلاثة مستويات مختلفة في العمل وفي الوقت نفسه متفقة من حيث المحتوى والهدف.

وهي:

أ- الاعلام الموجه الى المؤسسات التربوية والتعليمية، ويتم ذلك بالوسائل الاعلامية المتاحة والطرق الاخرى المعمول بها رسمياً في الاتصالات والتبليغات وعلى الشكل التالي:

- كتاب رسمي على شكل (نشرة داخلية) تعممه الوزارة على كافة المؤسسات التربوية والتعليمية التابعة لها في عموم البلد موضحاً فيه الجدوى من هذه العملية والأسس العلمية والفنية المعتمدة عليها في إنجازها، ويطلع عليه كل المنتسبين وللعمل به كل في مجال عمله.

-تقوم قناة التلفزيون التربوي بإعداد برامج و فقرات متنوعة حول شرح ومناقشة وتحليل أسس وأهداف هذه العملية.

بهروه رده وفيركدن ————— ثماره(8) سالى 2012

-تصدر المديرية العامة للإشراف تعليمات تعريفية خاصة بهذه العملية وتكلف الوحدات التابعة لها لإيصالها الى المدارس عن درجها ضمن مهمات المشرفين في جولاتهم الإشرافية، وهي خطوة أولى تتبادل فيها وجهات النظر بينهم وبين مجالس المعلمين والمدربين، ومن ثم تصبح فقرة أساسية ضمن خطة الإشراف السنوية مستقبلا.

-تقوم إدارات المدارس بالعمل على نشر حيثيات العملية الإعلامية للمشروع عن طريق نشاطاتها الفنية والرياضية والثقافية وكلماتها التوجيهية في يوم رفع العلم وغيرها من المناسبات.

ب- الإعلام الموجه الى المؤسسات الرسمية وشبه الرسمية ذي العلاقة بالعملية التربوية والتعليمية من وزارات ومنظمات حكومية أو غير حكومية، ويتم ذلك التواصل المتبادل عن طريق:

- إصدار فولدر مصور، يوضح فيه باختصار المواضيع التي يحتويها المشروع، ليكون دليل تعريفى كامل وبمثابة حلقة وصل بين القائمين على عملية تطوير المناهج العراقية وباقي مؤسسات الدولة.

- عقد ندوات علمية وثقافية، يشترك فيها أعضاء اللجنة التوجيهية وخبراء المناهج في وزارة التربية وكذلك الشخصيات الاكاديمية وخاصة أساتذة كليات التربية، وأدباء وصحفيين... حيث تسهل هذه الندوات إيصال رسالة المشروع الى أكبر عدد من الملمين بالعملية التربوية والذين يهمهم تطوير المناهج الدراسية في العراق.

ت- الإعلام الموجه الى المجتمع بأكمله، ومن المفضل أن يشمل على بعض الفقرات التي تجلب الإنتباه بسرعة وفي نفس الوقت يهم الجميع من حيث الجنس والعمر والمستوى الثقافي أيضا، وعلى سبيل المثال لا الحصر، نذكر:

بهروه رده وفير كودن _____ ژماره (8) سالى 2012
- مشهد مسرحي قصير، وتكون على شكل تمثيلية هادفة تستغرق بين دقيقة واحدة
الى أربع دقائق تقوم بها فرقة محترفة سواء أكانت تابعة لمديريات النشاط المدرسي
أو الفرق المسرحية الأهلية.

- ريكلام، وتكون على شكل إعلان دعائي تستغرق بين نصف دقيقة الى دقيقتين
يؤديه مطرب معروف أو ممثل مشهور من ذوى جمهور واسع في البلد.
- كاريكاتير، وتكون على شكل لوحة فنية أو أكثر من لوحة يرسمها فنان
كاريكاتيري معروف. ويمكن أن تنشر على شكل بوستر يتم تعليقه في الاماكن
العامة أو تنشر على صفحات الجرائد والمجلات أو على شاشات التلفزيون.
وهذه خطة موجزة في توجهاتها ومحتصرة في خطواتها، أرتأينا طرحها على المكلفين
بإعداد الخطة الشاملة، لكي تأتي ثمارها على أحسن ما يكون، وكلنا أمل أن
يتحقق ذلك ولنا استعداد كامل لمناقشتها وإغناء فقراتها كلما دعت الضرورة.